

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

На правах рукопису

СОКОЛОВСЬКИЙ ВАЛЕРІЙ ЛЕОНІДОВИЧ

УДК 343.34

ГРОМАДСЬКА БЕЗПЕКА ЯК ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ

**Спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право**

**Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

**Науковий керівник –
Приходько Тетяна Миколаївна,
кандидат юридичних наук, доцент**

Київ – 2017

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА, ІСТОРИЧНЕ ТА ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ОБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ	14
1.1. Теоретико-методологічні засади дослідження громадської безпеки як об'єкта злочину	14
1.2. Генезис законодавства про відповідальність за злочини проти громадської безпеки.....	34
1.3. Громадська безпека як об'єкт злочину за кримінальним законодавством зарубіжних країн.....	57
Висновки до першого розділу	72
РОЗДІЛ 2. КРИМІНАЛЬНО-ПРОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОБ'ЄКТА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ.....	79
2.1. Суспільні відносини як об'єкт злочинів проти громадської безпеки	79
2.2. Предмет злочинів проти громадської безпеки	111
2.3. Потерпілий від злочинів проти громадської безпеки	134
Висновки до другого розділу.....	143
РОЗДІЛ 3. СТРУКТУРА СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН, ЯКІ Є ОБ'ЄКТОМ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ.....	152
3.1. Учасники суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки.....	152
3.2. Соціальний зв'язок суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки	162
3.3. Предмет суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки.....	170
Висновки до третього розділу	178
ВИСНОВКИ.....	184
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	198
ДОДАТКИ	230

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

Білорусь – Республіка Білорусь
Грузія – Республіка Грузія
Данія – Королівство Данія
Естонія – Естонська Республіка
Іспанія – Королівство Іспанія
Казахстан – Республіка Казахстан
Киргизія – Киргизька Республіка
КК – Кримінальний кодекс України.
КПК – Кримінальний процесуальний кодекс України.
КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення.
Латвія – Латвійська Республіка
Литва – Литовська Республіка
МВС – Міністерство внутрішніх справ
НАВС – Національна академія внутрішніх справ
Норвегія – Норвезьке Королівство
НПУ – Національна поліція України.
ОВС – органи внутрішніх справ.
Польща – Республіка Польща
ППВСУ – постанова Пленуму Верховного Суду України
Росія, РФ – Російська Федерація
р. – рік
рр. – роки
РРФСР – Російська Радянська Федеративна Соціалістична Республіка.
СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік.
ст. – стаття
ст.ст. – статті
США – Сполучені штати Америки.
Таджикистан – Республіка Таджикистан
Узбекистан – Республіка Узбекистан
Уложення про покарання кримінальні та виправні – Уложення
УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка.
УСРР – Українська Соціалістична Радянська Республіка.
ФРН – Федеративна Республіка Німеччина
ЦК – Цивільний Кодекс України.
ч. – частина

ВСТУП

Актуальність теми. Відповідно до положень Конституції України (ч. 1 ст. 3), безпека людини є однією з найвищих соціальних цінностей. Тому сьогодні в Україні важливе місце займає боротьба і недопущення злочинних посягань на громадську безпеку, яка є необхідною умовою та органічною складовою цивілізованого способу життя, успішного функціонування суспільства і держави. Громадська безпека включає відносини, які попереджають або усувають шкідливі для життя та здоров'я людини наслідки, що можуть бути заподіяні в результаті дії штучними або природними джерелами підвищеної небезпеки. Належне забезпечення громадської безпеки має як наукове, так і практичне значення, оскільки її зміст і ефективність сприяють стабільності суспільства та задоволенню життєвих потреб громадян.

Громадська безпека виступає й об'єктом злочинних посягань: у 2013 р., за статистичними даними Генеральної прокуратури України, було обліковано 7772 кримінальних правопорушень проти громадської безпеки, у 2014 р. – 11947, у 2015 р. – 11699, за 6 місяців 2016 р. – 5612. Необхідність підвищення ефективності норм законодавства України про кримінальну відповідальність за вчинення злочинів проти громадської безпеки є безсумнівною, оскільки 97,8 % опитаних слідчих Національної поліції України зазначили, що злочини проти громадської безпеки в Україні є досить поширеними, а 85,4 % респондентів вважають, що вказані норми потребують ґрунтовного вдосконалення.

Кримінально-правовій характеристиці окремих злочинів проти громадської безпеки, а також питанням їх кваліфікації присвячували свої дослідження такі вчені, як Ю.В. Александров, П.П. Андрушко, В.Ф. Антипенко, В.І. Антипов, М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, Ф.Г. Бурчак, П.А. Воробей, М.К. Гнєтєв, П.І. Гришасєв, А.О. Данилевський, Л.М. Демидова, О.М. Джу́жа, П.К. Євдокімова, О.О. Жижилєнко, В.Ф. Кириченко, В.А. Клименко, В.П. Ковальчук, О.М. Костєнко, Є.В. Лащук, О.П. Литвин, С.Я. Лихова, Ю.І. Ляпунова, В.Д. Малков, В.А. Мисливий, П.П. Михайленко, М.І. Мельник, С.М. Мохончук, А.А. Музика,

В.О. Навроцький, В.І. Осадчий, М.І. Панов, Т.М. Приходько, В.А. Робак, А.В. Савченко, О.М. Сарнавський, В.Г. Смирнова, В.В. Сташис, В.Я. Тацій, В.П. Тихий, А.Н. Трайнін, В.О. Тюнін, В.В. Українець, П.Л. Фріс, М.І. Хавронюк, В.І. Шакур, І.С. Шапкін та ін.

Але, незважаючи на те, що дослідженню злочинів проти громадської безпеки приділена велика увага, у кримінально-правовій науці відсутнє комплексне монографічне дослідження громадської безпеки як об'єкта злочину. Це обумовлює необхідність вивчення громадської безпеки як об'єкта злочину та здійснення аналізу його структурних елементів. Тому актуальним є повне та глибоке дослідження громадської безпеки як об'єкта злочину та розробка більш ефективних засобів боротьби з посяганнями на суспільні відносини у даній сфері. Крім того, ґрунтовна характеристика суті і значення громадської безпеки як об'єкта злочину вимагає детального вивчення та аналізу її змісту. Отже, викладені обставини в своїй сукупності свідчать про актуальність теми дослідження.

Зв'язок із науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до: Закону України від 11.07.2001 р. «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки»; Концепції Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, ратифікованої Законом України від 21.11.2002 р.; Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженої Указом Президента України № 311/2008 від 08.04.2008 р.; Плану заходів щодо реалізації цієї Концепції, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1153-р від 27.08.2008 р.; Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на 2015–2019 роки, затвердженого наказом МВС України від 16.03.2015 р. № 275 (п.п. 5.1, 5.11); Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2014–2017 роки (п. 1.2.2). Тему дисертації затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ (протокол № 19 від 12.11.2012 р.). Дисертація включена Координаційним бюро Національної академії правових наук України до переліку тем дисертаційних досліджень з проблем держави і права (№ 1162, 2012 р.).

Мета і задачі дослідження. *Мета* роботи полягає у здійсненні системної та комплексної характеристики громадської безпеки як об'єкта злочину та формулювання на цій основі пропозицій щодо вдосконалення положень ст.ст. 255–270¹ Кримінального кодексу (КК) України, правозастосовної практики про відповідальність за злочини проти громадської безпеки.

Для досягнення поставленої мети визначені такі основні *задачі*:

- визначити теоретико-методологічні засади дослідження громадської безпеки як об'єкта злочину;
- розкрити генезис кримінального законодавства про відповідальність за злочини проти громадської безпеки;
- оцінити зарубіжний досвід щодо визначення громадської безпеки як об'єкта злочину;
- з'ясувати місце громадської безпеки у системі об'єктів злочинів Особливої частини КК України;
- здійснити системну кримінально-правову характеристику предметів злочинів проти громадської безпеки;
- виокремити ознаки та особливості потерпілих у злочинах проти громадської безпеки;
- окреслити структурні елементи суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки;
- сформулювати висновки та викласти пропозиції щодо вдосконалення законодавства у частині кримінальної відповідальності за порушення громадської безпеки.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері забезпечення кримінально-правової охорони громадської безпеки.

Предмет дослідження – громадська безпека як об'єкт злочину.

Методи дослідження репрезентовані системою загальнонаукових і спеціально-наукових методів, які обрані відповідно до теми, мети і задач дослідження. В роботі використовувалися наступні методи: діалектичний – надав можливість окреслити загальну концепцію та структуру дослідження (розділи 1, 2, 3 дисертації); історико-

правовий, який дозволив розглянути закон про кримінальну відповідальність України в його постійному розвитку (підрозділ 1.2); компаративістський – забезпечував аналіз норм зарубіжного кримінального законодавства щодо громадської безпеки як об’єкта злочину (підрозділ 1.3); догматичний (юридичний) – сприяв виявленню та вивченню можливостей удосконалення кримінально-правових норм (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3); системно-структурний, завдяки якому вдалося комплексно дослідити питання уніфікації норм про кримінальну відповідальність за посягання на громадську безпеку (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3); конкретно-соціологічний та статистичний – використовувалися при вивченні, узагальненні та аналізі матеріалів практики застосування норм КК України, які передбачають відповідальність за посягання на громадську безпеку, а також при проведенні анкетування практичних працівників Національної поліції України з питань ефективності застосування кримінально-правових норм про відповідальність за посягання на громадську безпеку (підрозділи 1.2, 1.3, 2.2, 2.3, 3.1, 3.3); метод вивчення документів, зокрема кримінальних проваджень (справ), а також даних офіційної статистики; метод моделювання, який застосовувався для формулювання пропозицій щодо удосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність за посягання на громадську безпеку.

Емпіричну основу дослідження склали: а) дані вивчення 260 матеріалів кримінальних проваджень (справ) за ст.ст. 255–270¹ КК України, розглянутих вітчизняними судами у період з 2003 до 2016 рр.; б) результати анкетування 240 слідчих Національної поліції України в Житомирській, Львівській, Одеській областях та м. Києві; в) статистичні та аналітичні дані Генеральної прокуратури України щодо злочинів проти громадської безпеки у період 2013-2016 рр.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є однією з перших в Україні монографічних праць, присвячених комплексному дослідженню питань громадської безпеки як об’єкта злочину. Конкретний внесок дисертанта в наукову розробку положень про громадську безпеку як об’єкт злочину полягає в обґрунтуванні пропозицій, що містять елементи наукової новизни, мають теоретичне і практичне значення для застосування ст.ст. 255–270¹ КК, зокрема:

вперше:

- здійснено комплексний аналіз історичного розвитку громадської безпеки як об'єкта злочину та на підставі цього зроблено висновок, що генеза норм про кримінальну відповідальність за вчинення злочинів проти громадської безпеки розпочинається у Київській Русі (кінець X – початок XI ст.ст.) та дістає свого подальшого розвитку за часів існування різних державних утворень на території сучасної України. Виділено три періоди розвитку законодавства про кримінальну відповідальність за злочини проти громадської безпеки: кінець X – XIX ст.ст., початок XX – початок XXI ст.ст., 2001 р. – і до сьогодні;

- встановлено подібність законодавчого процесу регламентації відповідальності за злочини, об'єктом яких виступає громадська безпека, в зарубіжних країнах та Україні, з урахуванням чого визначено, що схожими є кримінально-правові норми про відповідальність за діяльність злочинних організацій, пов'язаних із тероризмом, порушення правил поведження з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку, та інші дії, пов'язані з порушенням спеціальних правил;

- на підставі виділення видового об'єкта злочинів, що порушують правила поведження з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку (ст.ст. 262–265¹, 267–269 КК), з метою забезпечення чіткості правозастосовного процесу, запропоновано розділити їх на такі підгрупи: а) злочини, що порушують правила поведження з фізичними, хімічними та іншими джерелами небезпеки (ст.ст. 262, 263, 263¹, 264, 267, 268, 269 КК); б) злочини, що посягають на радіаційну безпеку (ст.ст. 265, 265¹, 267, 267¹ КК);

- сформульовано авторське поняття предметів злочинів, що порушують правила поведження з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку, для закріплення у примітках до відповідних статей КК України (вогнепальна зброя, боєприпаси, вибухові речовини, вибухові пристрої, холодна зброя, легкозаймисті речовини і матеріали, їдкі речовини, відходи, вторинна сировина, радіоактивні матеріали, ядерний вибуховий пристрій, пристрій, що розсіює ядерний матеріал, пристрій, що випромінює радіацію, продукти харчування рослинного і тваринного

походження, промислова або інша продукція, тварини, риба, рослини або будь-які інші об'єкти, для переміщення яких за межі зони відчуження чи зони безумовного (обов'язкового) відселення необхідний передбачений законом дозвіл або проведення дозиметричного контролю);

- з метою уніфікації та удосконалення положень чинного КК України запропоновано виключити зі ст. 263 перелік холодної зброї, чітко передбачивши в диспозиції вказаної статті словосполучення «холодної зброї»;

- для посилення кримінально-правової охорони прав і свобод неповнолітніх запропоновано внесення ряд змін і доповнень до норм чинного КК України, а саме: викласти ст. 255 в новій редакції, ч. 3 ст. 258 доповнити кваліфікуючою ознакою «вчинені щодо неповнолітніх», ч. 2 ст. 256, ч. 2 ст. 257, ч. 2 ст. 258-1, ч. 2 ст. 258-2, ч. 2 ст. 258-3, ч. 2 ст. 258-4, ч. 6 ст. 260 доповнити словами: «ті самі дії, вчинені із залученням неповнолітніх», ч. 3 ст. 263 викласти у наступній редакції: «збут вогнепальної або холодної зброї неповнолітнім»;

- визначено коло учасників суспільних відносин, що виступають об'єктом злочинів проти громадської безпеки, якими є: 1) держава в особі уповноважених нею органів, установ, організацій та 2) інші учасники, зокрема: а) особи, на яких покладаються обов'язки по дотриманню правил використання предметів підвищеної небезпеки і які мають доступ до них; б) невизначене коло осіб, які можуть постраждати внаслідок неправомірного чи неправильного використання предметів підвищеної небезпеки і які правомочні розраховувати на вживання заходів щодо забезпечення їх безпеки; в) власники майна, яким може бути завдано шкоди предметами підвищеної небезпеки (підприємства та організації будь-якої форми власності, а також окремі громадяни); г) суспільство;

- запропоновано диференціювати предмети суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки, на основний та додатковий, а також визначено зміст основного та додаткового предметів суспільних відносин: основним предметом є безпечні умови існування громадян у державі, а також стан захищеності суспільства від таких джерел підвищеної небезпеки, як діяльність різного роду злочинних об'єднань, терористичні загрози, предмети, що становлять

підвищену небезпеку для оточення, вогонь; додатковим предметом є громадська безпека як людська потреба та самостійна соціальна цінність в частині захищеності суспільства від злочинної діяльності різного роду злочинних угруповань (ст.ст. 255–257, 258-258-5, 259, 266 КК України); установлений з метою забезпечення громадської безпеки порядок створення воєнізованих формувань в Україні (ст. 260 КК), порядок поводження з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку (ст.ст. 262–265¹, 267–269 КК України), обов’язок дотримання встановлених вимог пожежної безпеки (ст. 270 КК України);

удосконалено:

- поняття громадської безпеки як родового об’єкта злочинів, яким визнано суспільні відносини, спрямовані на забезпечення безпеки у сфері поводження з джерелами підвищеної небезпеки: злочинних угруповань, терористичних загроз, предметів, що становлять підвищену небезпеку для оточення, вогню;

- зміст і класифікацію видових об’єктів злочинів проти громадської безпеки (Розділ IX Особливої частини КК України), якими визначено: 1) суспільні відносини щодо охорони від діяльності злочинних організацій (ст.ст. 255–257, 258³, 260); 2) суспільні відносини стосовно охорони від терористичної діяльності (ст.ст. 258–258², 258-4, 258-5, 259, 266); 3) суспільні відносини в сфері забезпечення безпеки поводження з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку (ст.ст. 262–265¹, 267–269); 4) суспільні відносини щодо забезпечення безпеки громадян, суспільства та держави від вчинення інших злочинів проти громадської безпеки (ст.ст. 261, 270, 270¹);

- сутність основного безпосереднього об’єкта злочинів, що порушують правила поводження з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку (ст.ст. 262–265¹, 267–269). Доведено, що доцільним є виділення двох груп основного безпосереднього об’єкта: 1) суспільні відносини, що забезпечують правила поводження з фізичними, хімічними та іншими джерелами небезпеки, 2) суспільні відносини, які забезпечують радіаційну безпеку;

- положення про визнання соціального зв’язку двостороннім процесом взаємодії учасників суспільних відносин, який може бути представлений двома

елементами: 1) правом особи на забезпечення громадської безпеки; 2) поведінкою інших учасників суспільних відносин, яка полягає у відсутності будь-яких порушень права особи на забезпечення громадської безпеки;

– доктринальне визначення легкозаймистих та радіоактивних речовин як предметів злочинів проти громадської безпеки: легкозаймисті речовини – це тверді, рідкі, газоподібні та пилоподібні речовини, які здатні спалахувати внаслідок дії незначних факторів, починають горіти внаслідок підвищення їх температури, іскри, інших чинників, тобто без ініціювання зовнішнім полум'ям; радіоактивні матеріали – це будь-які матеріали, що містять радіонукліди (включаючи радіоактивні відходи), в яких питома чи сумарна активність перевищують межі, встановлені нормами, правилами і стандартами з ядерної та радіаційної безпеки;

набули подальшого розвитку:

– положення, що з прийняттям чинного КК України громадська безпека вперше була виділена в якості самостійного об'єкта кримінально-правової охорони, що сприяло можливості чіткого відмежування зазначених злочинів від інших посягань, визначення їх за безпосередніми об'єктами та конкретизації їх регламентації;

– аргументація положення, згідно якого наявність загрози підвищеної небезпеки визнано спільною ознакою предметів злочинів проти громадської безпеки;

– пропозиції щодо удосконалення норм чинного КК України в частині: 1) внесення змін і доповнень до ст.ст. 201, 262, 263; 2) виключення з Розділу IX Особливої частини цього Кодексу ст. 2701 з подальшим переміщенням її до Розділу VI Особливої частини «Злочини проти власності» (ст. 1942);

– обґрунтування про необхідність чіткого розмежування предмета суспільних відносин і предмета злочинів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки та пропозиції використовуються у:

законотворчій діяльності – при вдосконаленні закону про кримінальну відповідальність за вчинення злочинів проти громадської безпеки (довідка Інституту законодавства Верховної Ради України від 4.10.2016 р. № 22/510-1-15);

правозастосовній діяльності – для правильного та однозначного застосування кримінально-правових норм під час виявлення та розслідування злочинів, що посягають на громадську безпеку (акт впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України від 16.05.2016 р.);

науково-дослідній діяльності – для подальшої розробки теоретичних та прикладних проблем щодо громадської безпеки як об'єкта злочину (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 15.09.2016 р.);

освітньому процесі – під час викладання і вивчення навчальних дисциплін «Кримінальне право. Особлива частина», «Теорія кваліфікації злочинів», «Особливості кваліфікації окремих видів злочинів» (акт впровадження Львівського державного університету внутрішніх справ від 2.09.2016 р. № 33, акт впровадження Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 05.10.2016 р., акт впровадження НАВС від 22.09.2016 р.).

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження та практичні висновки оприлюднені у виступах дисертанта на: науково-теоретичній конференції «Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П.П. Михайленка)» (м. Київ, 21.11.2014 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання публічного та приватного права в контексті реформування законодавства» (м. Харків, 22.11.2014 р.), VI Міжнародній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права» (м. Дніпропетровськ, 12–13.12.2014 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Правова держава: історія, сучасність та перспективи» (м. Ужгород, 27–28.02.2015 р.), всеукраїнській науково-практичній конференції «Роль правоохоронних органів у формуванні правової держави в умовах євроінтеграції України» (м. Київ, 12.03.2015 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки» (м. Харків, 18–19.09.2015 р.).

Публікації. Основні положення дослідження опубліковано в шести статтях у виданнях, які входять до переліку наукових фахових видань, затверджених МОН України (в т.ч. – одна в зарубіжному виданні Республіки Молдова), та 6 тезах доповідей на науково-теоретичних та науково-практичних конференціях.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА, ІСТОРИЧНЕ ТА ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ОБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ

1.1. Теоретико-методологічні засади дослідження громадської безпеки як об'єкта злочину

Необхідною передумовою дослідження громадської безпеки як об'єкта злочину є визначення теоретико-методологічних засад його проведення. У теоретичному плані передумовами дослідження громадської безпеки як об'єкта злочину повинні виступати: 1) уявлення про стан і сутність наукових розробок щодо вивчення як загальних питань об'єкту злочину, так і злочинів проти громадської безпеки загалом; 2) визначення основних напрямів дослідження, які б дозволили послідовно, змістовно та гармонійно викласти основні результати наукових розробок. У методологічному плані передумови дослідження громадської безпеки як об'єкта злочину пов'язані з виваженим вибором відповідних методів наукового пізнання.

За сучасних умов злочини проти громадської безпеки є одними з найнебезпечніших для кожної держави, оскільки до цієї групи переважно відносяться посягання, пов'язані з: 1) діяльністю злочинних і терористичних організацій, банд, воєнізованих чи збройних формувань; 2) діями терористичного спрямування; 3) незаконним обігом предметів, які становлять підвищену небезпеку для оточення; 4) наслідками порушень встановлених законодавством правил щодо поводження з вогнем.

З'ясовуючи сутність громадської безпеки, автором було встановлено, що жодного дослідження безпосередньо громадської безпеки як об'єкта злочину в кримінально-правовому аспекті не проводилося. Проблеми досліджуваного питання частково розглядалися в контексті наукових досліджень злочинів, передбачених розділом IX «Злочини проти громадської безпеки» Особливої частини КК. Виходячи

з огляду наукових досліджень щодо аналізу законодавства України про кримінальну відповідальність за злочини проти громадської безпеки, можна зробити висновок про те, що всі проводились з урахуванням родового об'єкта злочинів.

Стосовно конкретних наукових досліджень злочинів проти громадської безпеки, доцільно коротко проаналізувати основні з них.

У теорії кримінального права існують декілька класифікаційних груп злочинів проти громадської безпеки. Так, на думку Демидової Л.М. злочини проти громадської безпеки доцільно розділити на дві групи. Перша група поєднує злочини, для яких характерна певна форма співучасті, що є обов'язковим елементом законодавчої конструкції норми, яка передбачає кримінальну відповідальність за вчинення такого злочину (ст. ст. 255, 256, 257, ч. 4. ст. 258, ст. 260, ч. ч. 2, 3 ст. 262 КК). Друга група охоплює інші злочини проти громадської безпеки, що входять у розділ IX Особливої частини КК, для яких наявність форм організованої злочинності не є обов'язковою ознакою [43, с. 27].

Інші вчені вважають, що злочини проти громадської безпеки також можна розділити на дві групи за критерієм впливу певних джерел небезпеки: 1) злочини, які посягають на відносини громадської безпеки в частині захищеності суспільства від загальнонебезпечних соціальних джерел небезпеки (ст. ст. 255-261 КК); 2) злочини, що посягають на відносини громадської безпеки в частині захищеності суспільства від загальнонебезпечних фізичних, хімічних та інших джерел небезпеки (ст. ст. 262-270¹ КК) [197, с. 46-47].

Виходячи із специфіки безпосередніх об'єктів і джерел підвищеної небезпеки, третя група вчених зазначені злочини поділяє на чотири види (групи): 1) злочини, пов'язані з діяльністю злочинних організацій (ст.ст. 255-257, 258³, 260); 2) злочини, пов'язані з тероризмом (ст.ст. 258-258², 258⁴, 258⁵, 259, 266); 3) злочини, що порушують правила поведінки з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку (ст.ст. 262-265¹, 267-269); 4) злочини, пов'язані з порушенням спеціальних правил (ст.ст. 261, 270, 270¹) [288].

На нашу думку, остання з поданих класифікацій є більш повною, тому видається доцільним всі наукові дослідження злочинів проти громадської безпеки

охарактеризувати відповідно до вказаної класифікації з певним уточненням. Критерієм класифікації злочинів проти громадської безпеки, в нашому випадку, крім безпосередніх об'єктів і джерел підвищеної небезпеки, виступає видовий об'єкт злочинів проти громадської безпеки, про що детально мова йтиме далі. Загалом погоджуючись із останньою класифікацією, ми вважаємо, що четверту групу злочинів проти громадської безпеки варто назвати «інші злочини проти громадської безпеки», так як термін «злочини, пов'язані з порушенням спеціальних правил» стосується лише діяння, передбаченого ст. 270 КК.

Отже, злочини проти громадської безпеки необхідно поділити на чотири види (групи): 1) злочини, пов'язані з діяльністю злочинних організацій (ст.ст. 255-257, 258³, 260); 2) злочини, пов'язані з тероризмом (ст.ст. 258-258², 258⁴, 258⁵, 259, 266); 3) злочини, що порушують правила поведінки з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку (ст.ст. 262-265¹, 267-269); 4) інші злочини проти громадської безпеки (ст.ст. 261, 270, 270¹).

Надалі в нашій роботі при аналізі злочинів проти громадської безпеки ми будемо користуватися вказаною класифікацією злочинів даної групи.

Отже, проблемні питання **злочинів, пов'язаних з діяльністю злочинних організацій** (ст.ст. 255-257, 258³, 260) вивчали такі науковці, як Марчук Є.К., який в 1998 р. захистив дисертацію, присвячену кримінологічній та кримінально - правовій характеристиці злочинних організацій [147].

Після набрання чинності КК в 2001 р. робота по вивченню злочинів проти громадської безпеки активізувалася. Так, Демидова Л.М. та Іваненко І.В. в 2003 р. захистили дисертації «Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації» [47] та «Бандитизм: кримінологічне та кримінально-правове дослідження» [77]. Демидова Л.М. досліджувала ознаки складу злочину, передбаченого ст. 255 КК «Створення злочинної організації», по-новому визначивши громадську безпеку як родовий об'єкт даного злочину. Авторка проаналізувала специфічні ознаки злочинної організації, а також сформулювала пропозиції щодо вдосконалення законодавства, в тому числі, ч. ч. 3 і 4 ст. 28, ч. 2 ст. 255 КК. Іваненко І.В. здійснив наукове вивчення законодавчого регулювання та

правозастосування правоохоронними та судовими органами кримінального законодавства щодо відповідальності за бандитизм. Автор здійснив детальний аналіз поняття бандитизму, елементів складу цього злочину, кримінологічного змісту понять «злочинна організація», «банда», «участь у банді», «озброєність банд.

Радіонов І.І., Семикін М.В. та Лизогуб Б.В. в 2004 р. представили результати своїх дисертаційних досліджень «Кримінальна відповідальність за бандитизм» [197], «Кримінальна відповідальність терористичної групи чи терористичної організації» [213] та «Організовані злочинні угруповання: класифікація та заходи протидії» [136] відповідно. У дисертації Радіонова І.І. здійснено дослідження проблем кримінальної відповідальності за бандитизм за кримінальним правом України, а також проаналізовано соціальну обумовленість кримінально-правової заборони бандитизму, підстави та принципи криміналізації цього діяння. А, що у подальшому за умови стабільного соціально-економічного розвитку України можлива декриміналізація бандитизму як самостійного злочину.

Семикін М.В. здійснив дослідження проблем відповідальності за створення терористичної групи чи терористичної організації. Автор встановив, що ці діяння є різновидом організованої злочинності й тероризму та навів аргументи, що окремій криміналізації може підлягати лише створення організованих терористичних груп. На підставі вивчення матеріалів науковець пропонував внести ряд змін і доповнень до ч. 4 ст. 258 КК. Крім того, автором досліджено об'єктивні та суб'єктивні ознаки створення терористичної групи чи терористичної організації, проведено порівняльний аналіз даного складу злочину зі суміжними складами, виявлено неточності й протиріччя, на підставі чого розроблено пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення кримінального законодавства.

Дисертація Лизогуба Б.В. [136] присвячувалася проблемам протидії організованій злочинності. Автор досліджував виникнення, розвиток та сучасний стан організованої злочинності, теоретичні погляди на класифікацію організованих злочинних угруповань, сформулював її узагальнену класифікацію.

В 2005 р. була оприлюднена дисертація Чорного Р.Л. «Бандитизм за кримінальним правом України» [275], в якій автор охарактеризував основні

положення, які стосуються історії розвитку законодавства про кримінальну відповідальність за бандитизм в Україні, стану дослідження проблем відповідальності за цей злочин в науці кримінального права, юридичного аналізу складу злочину, передбаченого ст. 257 КК, відмежування бандитизму від суміжних злочинів та кваліфікації дій, пов'язаних з організацією банди, участю в ній та участю у вчинюваних бандою нападах.

Робак В.А. в дисертації «Кримінальна відповідальність за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань», захищеній в 2008 р. [203] дослідив підстави криміналізації вказаного діяння та надав кримінально-правову характеристику злочину, передбаченого ст. 260 КК. Дисертант уточнюючи окремі терміни, які застосовуються у ст. 260 КК, дослідив форми об'єктивної сторони та обґрунтував необхідність перегляду питання щодо суб'єкта злочину.

В 2009 р. була захищена робота Українця В.В. «Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації» [259]. Автор у роботі здійснював порівняльний аналіз законодавства окремих країн дальнього та ближнього зарубіжжя щодо відповідальності за цей злочин. Він визначив соціальні передумови введення в кримінальне законодавство України поняття «злочинна організація» як найбільш небезпечної форми співучасті та встановлення відповідальності за її створення, а також проаналізував склад злочину, передбачений ст. 255 КК. Дисертант виявив критерії відмежування аналізованого злочину від суміжних злочинів та розробив пропозиції щодо вдосконалення редакції ч. 4 ст. 28, ст. 255 КК.

Згодом, у 2012 р. два молодих науковці, Єсенков А.В. та Тюнін В.О. представили результати наукових досліджень щодо кримінально-правового забезпечення протидії сприянню учасниками злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності [60; 248]. Так, Єсенков А.В. характеризує об'єктивні та суб'єктивні ознаки злочину, передбаченого ст. 256 КК, визначає особливості його кваліфікації та відмежування від суміжних складів злочинів. Дисертант обґрунтовує пропозиції щодо вдосконалення законодавчого визначення, доцільності покарання за аналізований злочин і звільнення від нього. В дисертації Тюніна В.О. подається кримінально-правова та кримінологічна характеристика сприяння учасникам

злочинних організацій й укриття їх злочинної діяльності. Автор аналізує об'єктивні та суб'єктивні ознаки зазначеного злочину. Виходячи з результатів дослідження, вказує на недоліки ст. 256 КК та пропонує відповідні законодавчі зміни до КК.

Захищені в 2013 р. роботи Ковальчука В.П. та Шапкіна І.С. присвячені кримінально-правовим засобам протидії створенню злочинної організації [90] та кримінальній відповідальності за створення стійких злочинних об'єднань [277]. Шапкін І.С. досліджує підстави криміналізації діянь, відповідальність за вчинення яких передбачена ст.ст. 255, 257, 258³, 260, 446 КК. Дисертанту вдалося розробити кримінально-правову характеристику об'єктивних і суб'єктивних ознак зазначених складів злочинів та дослідити питання покарання та умови звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення зазначених злочинів. Автор визначає недоліки ст.ст. 255, 257, 258³, 260, 446 КК, пропонуючи при цьому зміни до КК.

Щодо дослідження проблемних питань **злочинів, пов'язаних з тероризмом** (ст.ст. 258-258², 258⁴, 258⁵, 259, 266), необхідно вказати, що наукова діяльність стосовно їх аналізу проводилася досить активно. Так, незважаючи на те, що науковий пошук Антипенка В.Ф. та Мохончука С.М. здійснювався згідно КК 1960 р., його результати є досить вагомими з точки зору історії: вказані науковці в 1999 р. захистили дисертації «Сучасний тероризм: стан і шляхи його запобігання в Україні» [2] та «Кримінальна відповідальність за тероризм» [156]. Дисертація Антипенка В.Ф. присвячувалася суто кримінологічному дослідженню тероризму, в процесі якого автор дослідив кримінологічні характеристики та детермінованість тероризму, його історичні витоки, соціально-політичне психофізичне коріння. Мохончук С.М. розглянув проблему тероризму на підставі історичного, емпіричного та соціологічного матеріалів. Автор з'ясував юридичні ознаки тероризму, розкрив соціально-економічні, соціально-психологічні та юридично-кримінологічні підстави соціальної обумовленості встановлення кримінальної відповідальності за тероризм. Особливу увагу в дисертації приділено характеристиці елементів складу злочину та розмежування тероризму від суміжних складів злочинів.

Кириченко О.В. в 2005 р. представив дисертаційне дослідження «Кримінально-правові та кримінологічні аспекти протидії завідомо неправдивим

повідомленням про загрозу громадській безпеці» [86]. В роботі здійснений аналіз об'єктивних та суб'єктивних кримінально-правові ознак складу злочину, передбаченого ст. 259 КК. Автор провів відмежування складу злочину «завідомо неправдиве повідомлення про загрозу громадській безпеці» від суміжних складів злочинів та адміністративного правопорушення – завідомо неправдивого виклику спеціальних служб. Дисертант розробив пропозиції щодо вдосконалення завідомо неправдивого повідомлення про загрозу громадській безпеці.

В 2007 р. була захищена дисертація Кубальського В.Н. «Кримінально-правові проблеми протидії тероризму в Україні» [124], яка присвячена аналізу актуальних кримінально-правових проблем протидії тероризму в Україні. В роботі автором з'ясовано соціальну-правову сутність тероризму, запропоновано визначення основних понять у цій сфері – «тероризм», «терористичний злочин», «антитерористичне законодавство». Дисертант додатково обґрунтовує необхідність виділення правової категорії «терористичні злочини», наводячи їх класифікацію.

Данилевський А.О. оприлюднив результати дисертаційного дослідження «Кримінальна відповідальність за матеріальне, організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації» в 2009 р. [40]. В його роботі досліджуються юридична природа аналізованого складу злочину, надається кримінально-правова характеристика, визначаються критерії відмежування від суміжних злочинів, а також від співучасті у злочині, вчиненому терористичним об'єднанням. Ґрунтуючись на проведеному дослідженні, автор встановлює недоліки чинного кримінального та антитерористичного законодавства, невідповідність його міжнародним нормативно-правовим актам та пропонує здійснити на законодавчому рівні відповідні зміни та доповнення у КК.

Рибачук М.В. в 2010 р. вивчав питання запобігання тероризму органами внутрішніх справ України [202]. Його дисертація присвячена комплексному аналізу актуальних кримінально-правових проблем протидії тероризму органами внутрішніх справ України. В дисертації автор з'ясував соціальну-правову сутність тероризму, запропонував визначення таких понять, як тероризм, терористичний злочин, антитерористичне законодавство. Значним доробком науковця стало

обґрунтовано потреби виділення такої правової категорії, як терористичні злочини та їх класифікація. Автор провів дослідження законодавства окремих іноземних держав в частині, що передбачає відповідальність за вчинення терористичних злочинів, а також проаналізував вітчизняне антитерористичне законодавство.

В 2011 р. одразу дві дисертації присвячувалися проблемам злочинів, пов'язаних з тероризмом: Епель О.В. захистила дисертацію «Кримінальна відповідальність за публічні заклики до вчинення терористичного акту» [54], а Ізетов А.Е. – «Кримінальна відповідальність за втягнення у вчинення терористичного акту» [79]. В дисертації Епель О.В. з'ясовується поняття аналізованого злочину як різновиду терористичних злочинів і встановлюється його місце в системі терористичної діяльності: з одного боку, цей злочин є різновидом терористичних злочинів, а з іншого боку – особливим випадком пропаганди та поширення ідеології тероризму. Авторка визначає ступінь відповідності положень ст. 258-2 КК підставам і принципам криміналізації та міжнародним вимогам, а також розглядає об'єктивні та суб'єктивні ознаки даного складу злочину, встановлюючи певні недоліки та неузгодженості. Ізетов А.Е. з'ясовує поняття втягнення у вчинення терористичного акту як різновиду терористичних злочинів і встановлює його місце у системі цих злочинів. Автор розглядає об'єктивні та суб'єктивні ознаки втягнення у вчинення терористичного акту, на підставі чого встановив недоліки в конструюванні диспозиції ст. 258-1 КК та запропонував шляхи вдосконалення КК кримінальної відповідальності за терористичні злочини взагалі та за втягнення у вчинення терористичного злочину зокрема.

Питанням кримінально-правової характеристики фінансування тероризму присвячена дисертація Драного В.В., захищена в 2013 р. [48]. В роботі автор висвітлює проблеми кримінально-правового забезпечення запобігання фінансуванню тероризму. Дисертант детально аналізує об'єкт злочину і встановлює предмет фінансування тероризму, а також наводить рекомендації щодо вдосконалення чинного кримінального законодавства в даній сфері.

Дослідження злочинів, що порушують правила поведінки з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку (ст.ст. 262-265¹, 267-269) цікавило

науковців ще в середині ХХ ст. Так, Малков В.Д. в 1969 р. захистив дисертацію «Хищение огнестрельного оружия, боевых припасов и взрывчатых веществ» [146], а в 1972 р. Тихий В.П. представив результати свого наукового дослідження «Ответственность за хищение огнестрельного оружия, боевых припасов и взрывчатых веществ по советскому уголовному праву» [243]. Автори вказаних робіт досить детально вивчають об'єктивні та суб'єктивні ознаки аналізованого складу злочину. Пропонувалося внесення ряду пропозицій до зміни чинного на той час КК щодо розширення кола предметів злочину

Рибачук В.І. в 1995 р. закінчив дослідження питань еволюції боротьби правоохоронних органів України з незаконним володінням предметами озброєння [200]. В дисертації автором дано теоретичне обґрунтування і визначена концепція державно-правового забезпечення роботи правоохоронних органів, проаналізовані понятійні способи, які визначають державно-правове забезпечення роботи правоохоронних органів у цьому напрямку, а також охарактеризоване державно-правове управління якості боротьби з незаконним володінням.

З моменту набрання чинності КК 2001 р. наукове дослідження проблемних питань злочинів, що порушують правила поведінки з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку, продовжувалося. Так, в 2001 р. Рибачук В.І. захистив дисертацію «Кримінально-правові та кримінологічні аспекти боротьби з незаконними діями при поводженні зі зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами» [201]. В дисертації автором здійснено порівняльний аналіз кримінально-правової боротьби з незаконним володінням зброєю у минулому та на сучасному етапі та обґрунтовано висновок про те, що боротьба з незаконним обігом зброї, боєприпасів і вибухових речовин має становити для правоохоронних органів одну з основних їх функцій, яка носить загальнодержавний характер і мусить мати всебічне організаційно-правове забезпечення. Дисертант наводить особливості кримінально-правової характеристики, кваліфікації і класифікації злочинів, пов'язаних з незаконним поводженням з рядом предметів.

В 2004 р. Пашенко О.О. закінчив дисертаційне дослідження «Кримінальна відповідальність за порушення правил ядерної або радіаційної безпеки: соціальна

обумовленість і склад злочину» [179]. Дисертація присвячувалася проблемам кримінальної відповідальності за порушення на виробництві правил ядерної або радіаційної безпеки. Автор дослідив соціально-економічні, технічні, нормативні та кримінологічні фактори, що обумовили встановлення кримінальної відповідальності за порушення на виробництві правил ядерної або радіаційної безпеки. Він проаналізував ознаки складу злочину, передбаченого ст. 274 КК та навів підстави відмежування даного злочину від суміжних.

Плева К.В. оприлюднила результати дисертаційного дослідження, присвяченого кримінальній відповідальності за суспільно небезпечні діяння стосовно радіоактивних матеріалів [181] та за посягання на радіаційну безпеку. Авторка дослідила історичний генезис норм українського законодавства, що регулює режим безпечного поводження з радіоактивними матеріалами, з'ясувала вплив міжнародних конвенцій та інших міжнародних нормативних актів на його появу і розвиток в сучасний період. Їй вдалося визначити зміст заходів безпеки при поводженні з радіоактивними матеріалами як сукупності санітарних, проектно-конструкторських, технічних, організаційних та правових засобів, спрямованих на захист людей, матеріальних об'єктів і навколишнього середовища від радіаційного випромінювання. Дисертанткою сформульовані пропозиції щодо удосконалення редакції норм про відповідальність за злочини проти радіаційної безпеки.

В 2006 р. була захищена дисертація Кулик Л.М. «Боротьба зі злочинами, що вчиняються з використанням зброї» [129], в якій авторка висвітлює комплекс питань теоретичного і практичного характеру, пов'язаних з організаційно-правовими та кримінологічними аспектами протидії злочинам, що вчиняються з використанням зброї. У роботі визначаються ознаки «збройних» злочинів, аналізується законодавство зарубіжних країн щодо вчинення злочинів з використанням зброї.

Сарнавський О.М. в роботі «Кримінально-правова характеристика викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем», захищеній в 2009 р. [212], дослідив об'єктивні та суб'єктивні ознаки злочину, передбаченого ст. 262 КК, виявив

недоліки чинного кримінального законодавства та практики його застосування. Автор розглянув проблеми кримінально-правової кваліфікації даного злочину, а також питання відмежування його від суміжних злочинів.

Питання кримінологічної характеристики та попередження органами внутрішніх справ злочинів проти громадської безпеки, предметами яких є зброя, бойові припаси та вибухові речовини розкривалися в дисертації Майстренко М.М., захищеної в 2010 р. [144]. В роботі визначено поняття та види даної групи злочинів; представлено аналіз кількісних і якісних показників, подана характеристика осіб, що вчинили злочини проти громадської безпеки, предметами яких є зброя, бойові припаси та вибухові речовини, визначено низку факторів, які обумовлюють вчинення даних суспільно небезпечних діянь. Авторка сформулювала основні стратегічні напрямки попереджувальної діяльності органів внутрішніх справ щодо профілактики, запобігання та припинення вищезазначеної групи злочинів.

Гаврилова К.Ю. оприлюднила результати наукового пошуку щодо кримінальної відповідальності за порушення правил поводження з вибуховими легкозаймистими та їдкими речовинами або радіоактивними матеріалами в 2011 р. [13]. В дисертації авторка досліджує об'єктивні та суб'єктивні ознаки злочину, передбаченого ст. 267 КК та у новому контексті формулює поняття предмета даного злочину. У суб'єктивному аспекті порушення правил поводження з вибуховими речовинами чи радіоактивними матеріалами може бути вчинено як умисно, так і з необережності, тобто злочин, передбачений ст. 267 КК, є злочином зі змішаною (подвійною) формою вини. Авторка аналізує проблемні питання співвідношення порушення правил поводження з вибуховими, легкозаймистими й їдкими речовинами або радіоактивними матеріалами і з суміжними злочинами КК та пропонує внесення змін до КК з метою його вдосконалення.

В 2012 р. було представлено до обговорення відразу дві роботи: «Запобігання незаконному поводженню з вогнепальною зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами» (Клименко О.С.) [89] та «Транснаціональна злочинна діяльність у сфері незаконного обігу вогнепальної зброї: кримінально-правове та кримінологічне дослідження» (Міняйло Н.Є.) [153]. Дисертація Клименка О.С.

присвячена питанням суто кримінологічного запобігання поводженню з вищевказаними предметами. У роботі Міняйло Н.Є. розкриває низку питань теоретичного і практичного характеру, пов'язаних з транснаціональною злочинною діяльністю у сфері незаконного обігу вогнепальної зброї. У роботі авторка проводить аналіз незаконного обігу вогнепальної зброї, надає власне формулювання транснаціональної незаконної торгівлі зброєю як одного з елементів незаконного обігу зброї у світі, пропонує практичні рекомендації запобігання правоохоронними органами поширенню незаконного обігу вогнепальної зброї в Україні на основі зарубіжного досвіду та діяльності міжнародних правоохоронних органів.

Щодо останньої групи злочинів, **інших злочинів проти громадської безпеки** (ст.ст. 261, 270, 270¹), то дослідженням питань кримінально-правової відповідальності за порушення правил пожежної безпеки займався Окнян В.К. [173]. Захищена в 1997 р. дисертація присвячена питанням удосконалення відповідальності за порушення правил пожежної безпеки, в якій автор детально вивчив і охарактеризував елементи складу злочину та його кваліфікуючі ознаки. Дисертанту вдалося сформулювати пропозиції та рекомендації щодо удосконалення чинного на той момент законодавства з аналізованого питання.

Комплексне дослідження теоретичних та практичних питань кримінально-правової характеристики умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства здійснила Сербіна Н.О., захистивши дисертацію у 2015 р. [217]. Авторка з'ясувала соціальну обумовленість встановлення відповідальності за вказаний злочин, розглянула об'єктивні, суб'єктивні ознаки складу аналізованого злочину. Охарактеризувала його кваліфікуючі ознаки та здійснила відмежування діяння, передбаченого ст. 270-1 КК від суміжних злочинів.

Всі вказані науковці займалися вивченням проблемних питань злочинів проти громадської безпеки лише на рівні дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. І лише Литвин О.П. в 1999 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, яка називалася «Кримінально-правова охорона громадської безпеки і народного здоров'я» [140]. Його робота присвячена комплексній розробці кримінально-правових засобів боротьби зі

злочинним поведженням із загально небезпечними предметами. Дисертант сформулював науково обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення чинного на той момент кримінального законодавства, чим сприяв у конкретному вирішенню питань відповідальності за злочини, що посягають на громадську безпеку.

Разом з тим, в Україні було захищено декілька дисертацій, присвячених вивченню певної групи суспільних відносин як об'єкту злочину. Це роботи:

- Копотуна І.М. «Громадський порядок як об'єкт кримінально-правової охорони» (2008 р.) [96], в якій узагальнено результати дослідження кримінально-правових та кримінологічних проблем охорони громадського порядку. Автор дослідив соціальну обумовленість запровадження кримінальної відповідальності за посягання на громадський порядок, а також здійснив системний аналіз складів злочинів, які посягають на громадський порядок;
- Репецького С.П. «Суспільна моральність як об'єкт кримінально-правової охорони» (2010 р.) [199], в якій здійснено комплексну розробку суспільної моральності як об'єкта кримінально-правової охорони. Дисертант сформулював теоретичні новели і практичні рекомендації щодо вдосконалення положень статей 297-304 КК з приводу відповідальності за злочини проти суспільної моральності;
- Бортніка В.А. «Честь та гідність особи як об'єкт злочину» (2011 р.) [7], що присвячена особливостям сучасного кримінально-правового захисту честі та гідності особи. Автор обґрунтовує необхідність визнання честі та гідності особи найвищою соціальною цінністю та наводить пропозиції щодо удосконалення норм, спрямованих на захист честі та гідності особи від злочинних посягань;
- Донченко О.І. «Авторитет органів місцевого самоврядування як об'єкт кримінально-правової охорони» (2013 р.) [46], яка присвячена комплексному вирішенню питань кримінально-правової охорони авторитету органів місцевого самоврядування. Авторка виробила пропозиції, спрямовані на вдосконалення норм чинного КК стосовно забезпечення авторитету органів місцевого самоврядування з урахуванням судової практики, історичного та зарубіжного досвіду;
- Горяного С.В. «Виборчі права як об'єкт злочину» (2014 р.) [24], в межах якої розроблено питання розуміння виборчих прав як об'єкта злочину. Автор

конкретизує зміст виборчих прав як об'єкта, а також визначає зміст предмета та потерпілого і пропонує зміни до їх ознак. Дисертант вносить конкретні пропозиції щодо вдосконалення диспозицій норм, де встановлюється кримінальна відповідальність за порушення виборчих прав.

Звичайно, роботи вищевказаних вчених мають значну наукову і практичну цінність, а питання, яким присвячені наукові дослідження, є тим матеріалом, що підкреслює гостроту аспектів, пов'язаних із забезпеченням громадської безпеки.

Як було вказано вище, вперше злочини проти громадської безпеки були об'єднані у самостійний розділ у 2001 р. з прийняттям чинного КК, хоча пропозиції про необхідність створення подібного розділу в Особливій частині КК звучали давно [273, с. 130]: Тихий В.П. ще у 1993 р. зазначав, що давно назріла необхідність виокремлення в самостійну главу Особливої частини КК злочинів проти громадської безпеки, які суттєво відрізняються від інших посягань [240, с. 28]. Таку саму позицію висловлювали Литвин О.П. [138, с. 216], Навроцький В.О. [161, с. 216] та інші науковці. Але думки щодо назви розділу та системи злочинів, які повинні бути в ньому передбачені, розділилися. Литвин О.П. вважав, що злочини проти громадської безпеки та злочини проти народного здоров'я мають спільний родовий об'єкт, а саме «загальну безпеку», а тому повинні бути об'єднані в одному розділі Особливої частини [138, с. 217]. Кириченко О.В. намагався довести, що громадська безпека як родовий об'єкт злочину розподілена у кримінальному законодавстві України на три самостійні види (загальна, виробнича та транспортна), котрі є видовими об'єктами кримінально-правової охорони, а тому пропонує відповідний розділ КК назвати «Злочини проти загальної громадської безпеки» [86, с. 6]. Плєва К.В. переконана, що є підстави в розділі IX Особливої частини КК виділити самостійну главу «Злочини проти радіаційної безпеки» [181, с.3].

Дискусійним залишається питання про різновиди злочинних організацій, а саме: чи є банда, терористична група, терористична організація, не передбачене законом воєнізоване формування, не передбачене законом збройне формування злочинними організаціями чи достатньо, щоб вони мали лише ознаки організованої групи [273, с. 131]. Як зазначає Савченко А.В., сучасні дослідники не повною мірою

враховують чинні міжнародні стандарти щодо різниці між бандами та злочинними організаціями [209, с. 297].

Найбільша кількість дискусій і досліджень стосується кримінально-правової протидії тероризму. Діяння, передбачені ст. 258 КК «Терористичний акт», є новим складом злочину, якого у КК 1960 року не було. Внесенню цієї статті у КК передували серйозні наукові дискусії [273, с. 136]: хоча більшість авторів виступала за виокремлення в тексті КК окремої статті про тероризм, знаходились й такі, що вважали за необхідне утримуватись від цього, так як у чинному кримінальному законодавстві достатньо інших важелів впливу [143, с. 66], а існування ст. 258 «Терористичний акт» створює зайву конкуренцію кримінально-правових норм. При цьому особливої уваги потребує аналіз мотивації терористичного акту, за якою він відмежовується від інших злочинів (зокрема, диверсії) [143, с. 86-87].

Але, крім законотворчої роботи по врегулюванню питань удосконалення відповідальності за злочини терористичної спрямованості, в науковій літературі продовжуються дискусії щодо визначення і розміщення в КК злочинів згаданої групи. Так, Грищук В.К., вказуючи на те, що норми міжнародного кримінального права, спрямовані на боротьбу з тероризмом, значною мірою імplementовані в КК України, пропонував в розділі IX «Злочини проти громадської безпеки» проекту КК передбачити підрозділ «Терористичні злочини проти громадської безпеки», до якого мали б увійти склади злочинів КК, які визначені у міжнародному кримінальному праві як терористичні [32, с. 45-46]. Дрьомін В.Н. вважав за необхідне до КК включити главу «Терористична злочинна діяльність», що передбачала б кримінально-правове визначення тероризму і конкретний перелік діянь, що складають різні форми терористичної злочинної діяльності [49, с. 209]. Хавронюк М.І., на основі аналізу КК держав континентальної Європи, у запропонованій ним структурі КК виділяє відділ 1 «Злочини терористичного характеру» підрозділу II «Злочини проти громадської безпеки» Розділу II «Злочини проти інтересів сім'ї та суспільства» [271, с. 969]. Аналогічні пропозиції стосовно необхідності виділення окремих структурних підрозділів в законах про кримінальну

відповідальність з метою «інтеграції антитерористичних» норм висували інші українські [162, с. 124] та зарубіжні вчені-юристи [83, с. 36].

Все менше уваги у наукових дослідженнях присвячується питанням кримінальної відповідальності за незаконне поводження зі зброєю [273, с. 139]. Проте з урахуванням науково-технічного прогресу науковці пропонують розширити поняття «зброя» як предмета відповідних злочинів, включивши до нього гладкоствольну мисливську зброю, вибухові пристрої, металеву зброю, електрошокові прилади та іскрові розрядники [201, с. 15].

Реалії сьогодення поставили на порядок денний питання захисту суспільства від радіаційної небезпеки, що знайшло своє відображення в кримінально-правових дослідженнях. Зокрема, Плєва К.В. формулює пропозиції щодо вдосконалення норм про відповідальність за злочини проти радіаційної безпеки [181, с. 5].

Особливо гостро у наукових дослідженнях злочинів проти громадської безпеки стоїть питання вдосконалення заохочувальних кримінально-правових норм. Усатий Г.О. дорікає законодавцю непослідовністю, з огляду на відсутність компромісної норми в ст. 257 КК, хоча бандитизм є органічною складовою частиною організованої злочинності [261, с. 135]. Такий підхід підтримує Марчук Є.К. [147, с. 8]. Чорний Р.Л. вважає, що необхідно за певних умов звільняти від кримінальної відповідальності організаторів та керівників банди [275, с. 22], пропонуючи викласти диспозицію ч. 1 ст. 255 КК на кшталт диспозиції в ст. 257 КК України, а ч. 2 ст. 255 КК (заохочувальну норму) виключити взагалі [209, с. 397].

Разом з тим, варто погодитися з думкою, що досягненням чинного КК є наступні моменти: а) порівняно з попереднім національним законодавством чинний КК розглядає відповідальність за злочини проти громадської безпеки в межах окремого розділу і відносить сюди низку злочинів, які раніше належали до інших групи; б) виокремлює різні типи злочинних спільнот (злочинна організація, банда, терористична організація, воєнізоване чи збройне формування), диференціюючи відповідальність за дії, вчинені в складі таких спільнот; в) сприяння учасникам злочинної організації чи вчиненню терористичного акту є окремими посяганнями, а не пособництвом у вчиненні основних злочинів; г) акцентує увагу на

відповідальності за незаконний обіг вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів та ін. предметів, криміналізуючи різні форми його прояву; г) передбачає заохочувальні норми в разі вчинення деяких посягань на громадську безпеку [209, с. 411].

Аналіз наукових досліджень громадської безпеки в незалежній Україні дає підстави зробити наступні висновки: до питань, які можна вважати одностайно вирішеними, належить лише одне – доцільність існування окремого розділу в Особливій частині КК, в якому сконцентровані статті про злочини проти громадської безпеки; традиційно багато зусиль зосереджено на визначенні родового об'єкта, юридичному аналізі ознак окремих складів злочинів, значно менше місця в наукових дослідженнях відведено питанням караності відповідних злочинів, дослідженню суспільних відносин у сфері громадської безпеки; науковці виступають за розширення застосування кримінально-правового компромісу за вчинення злочинів проти громадської безпеки; з наукових досліджень спірних питань кваліфікації злочинів проти громадської безпеки вимальовується правило, що пріоритет має норма з більш суворою санкцією [273, с. 140].

Методологічні засади проведення дослідження громадської безпеки як об'єкта злочину мають включати вибір та обґрунтування найбільш ефективних методів наукового пізнання, що необхідні для реалізації мети та завдань нашого дослідження.

Загальноприйнято вважати, що методологія – це сукупність прийомів, методів і засобів наукового мислення, що полягає у комплексі шляхів і форм руху мислення від незнання до знання [85, с. 328; 166, с. 192; 265, с. 156]. Разом з тим, методологію юридичної науки можна визначати як сукупність принципів і способів організації, побудови та здійснення теоретико-пізнавальної юридичної діяльності в області дослідження державно-правової дійсності.

Домінуючі у суспільстві принципи правової доктрини, яка виконує функцію вихідних начал праворозуміння, закладає основи правового пізнання дійсності, взаємопов'язані з методологією правознавства та його окремими складовими. Саме тому аналіз методології правових досліджень юридичної діяльності необхідно

пов'язувати з ідеями позитивізму, антропології, соціології тощо, притаманних сучасному стану правничої методології [85, с. 4]. Відсутність в сучасній правовій ідеології ознак сталості ідеології демократичного суспільства є причиною критики української правової доктрини завдяки переорієнтації від філософії юридичного позитивізму до філософії людиноцентризму та природного права [35, с. 30].

Основними методологічними підходами є комплексний, прагматичний, деонтологічний, системний та соціологічний, послідовне та обґрунтоване використання яких сприяло вивченню основних ознак, форм, видів, принципів здійснення, внутрішньої будови та характеристики суб'єктів. Але поступово, із зміною правового світогляду, тяжінням до ідеології соціологізму найбільш поширеним підходом став комплексний підхід, завдяки використанню якого може формуватися повна картина уявлень щодо основних характеристик явища [35, с. 49].

Єдність логічного та історичного підходів довгий час є основоположним принципом дослідження правових проблем. В свою чергу, така єдність позбавляє як від омертвіння логічного, так і від хаосу історичного [85, с. 115]. У філософії права доведено, що поза історичним контекстом неможливо пізнати саму сучасність, адже історія пов'язує явища і процеси сучасності з тими явищами і процесами, які їм передували, так само як і з тими, які виникнуть на їх основі у більш або менш віддаленій перспективі. І це цілком природно, оскільки у суспільстві завжди є залишки минулого, основи сучасного і зародки майбутнього [85, с. 110].

Кримінально-правове дослідження повинно будуватися на певній методологічній основі. Методологічні дослідження визначають його методику, тобто сукупність методів, обраних науковцем для досягнення поставленої мети дослідження [166, с. 56-57]. У свою чергу методами дослідження є ті способи, прийоми, за допомогою яких пізнаються явища об'єктивної дійсності, що становлять предмет даної науки [110, с. 23].

У юридичній науці методи дослідження поділяються на загальні та спеціальні. Загальні методи дослідження в свою чергу поділяються на три групи: 1) методи емпіричного дослідження (спостереження, порівняння, вимірювання, експеримент); 2) методи, що використовуються як на емпіричному, так і на теоретичному рівнях

дослідження (абстрагування, аналіз та синтез, індукція та дедукція, моделювання); 3) методи теоретичного дослідження (діалектичний метод, метод сходження від абстрактного до конкретного та ін.). До спеціальних методів, які використовуються наукою кримінального права при проведенні досліджень, можна віднести такі: 1) соціологічний; 2) юридичний або догматичний метод; 3) метод системного аналізу; метод порівняльного правознавства; 4) історичний метод; 5) метод математичного моделювання; 6) психологічного аналізу та ін. [265, с. 76].

Для усвідомлення соціального змісту норм КК, їх призначення та ефективного застосування, всебічного вивчення і розуміння проблеми боротьби зі злочинністю використовуються певні методи дослідження, серед яких: історико-правовий, діалектичний, компаративістський, догматичний (юридичний), системно-структурний, конкретно-соціологічний, статистичний та моделювання [111, с. 15]. Обрання того чи іншого методу дослідження залежить від різних факторів: ступеня розробки конкретної теми дисертаційного дослідження, обсягу, змісту та структури запланованої дисертаційної роботи, рівня освіченості, світогляду, правосвідомості та правової культури самого дослідника, його здатності бачити перспективи наукових пошуків.

При проведенні дослідження громадської безпеки як об'єкта злочину доцільно використати *історико-правовий метод*, який дозволить розглянути кримінальне законодавство України в його постійному розвитку, починаючи з часів Київської Русі і до початку ХХІ ст.

Діалектичний метод надасть можливість вивчення досліджуваних явищ в поєднанні та єдності їх фактичної суті та юридичної форми, що дозволить розглянути норми, якими передбачено відповідальність за посягання на громадську безпеку в їх постійному розвитку та виявити обумовленість такого розвитку. Крім того, діалектичний метод обумовить дослідження громадської безпеки як об'єкта злочину через вивчення більш загальних категорій, таких як склад злочину та його ознаки, об'єкт злочину, відповідальність за злочини проти громадської безпеки.

За допомогою *компаративістського методу* в межах порівняльного підходу дослідження правових явищ забезпечуватиметься аналіз норм кримінального

законодавства щодо громадської безпеки як об'єкту злочину. Він використовується при вивченні відповідних норм у національному кримінальному законодавстві та законодавстві окремих зарубіжних держав. За його допомогою охарактеризуються основні здобутки вітчизняного та зарубіжного кримінально-правового законодавства. Порівняльно-правовий метод буде використовуватися при виявленні подібного та відмінного у чинному законодавстві України про кримінальну відповідальність та кримінальному законодавстві зарубіжних країн у частині передбаченої кримінальної відповідальності за посягання на громадську безпеку.

Догматичний (юридичний) як один з основних методів науки кримінального права [110, с. 28] дозволить досліджувати норми Конституції України, КК, інших нормативно-правових і підзаконних актів, постанов Пленуму Верховного Суду України, з'ясовувати зміст і значення використаних у них понять, виявляти недоліки, обґрунтовувати висновки і пропозиції щодо їх зміни та доповнення. Догматичний (юридичний) метод сприятиме визначенню змісту та ознак як об'єкту злочину загалом, так і громадської безпеки зокрема.

Надасть можливість провести комплексний аналіз складових предмета дослідження як елементів єдиного цілого *системно-структурний метод* дослідження, який, крім того, сприятиме комплексному дослідженню питань уніфікації норм про кримінальну відповідальність за посягання на громадську безпеку. Його використання має інтегративний характер, адже методологічні підходи не ізольовані один від одного, що викликає появу похідних підходів.

Конкретно-соціологічний та статистичний методи використовуються при авторському вивченні, узагальненні та аналізі матеріалів практики застосування норм КК, які передбачають відповідальність за посягання на громадську безпеку, а також при проведенні анкетування практичних працівників правоохоронних органів з питань ефективності застосування кримінально-правових норм про відповідальність за посягання на громадську безпеку. В якості конкретно-соціологічних методів використані: метод вивчення документів, зокрема кримінальних справ та кримінальних проваджень, а також даних офіційної статистики.

Метод моделювання – це метод вивчення об’єкта (оригіналу) шляхом створення і дослідження його копії (моделі). Використання методу моделювання дозволяє досліджувати ті сторони об’єктів, які неможливо досягнути шляхом безпосереднього вивчення або невигідно вивчати у такий спосіб [34, с. 81]. Тому для подальшого для формулювання пропозицій щодо удосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність у частині кримінальної відповідальності за посягання на громадську безпеку необхідно використати надзвичайно важливий на сьогодні *метод моделювання*.

Всі вищезазначені методи наукового дослідження у взаємозв’язку з деякими іншими повинні використовуватися лише у своїй сукупності, що сприятиме проведенню всебічного аналізу матеріалів, обґрунтуванню теоретичних висновків і практичних рекомендацій щодо посягань на громадську безпеку.

Таким чином, необхідно зазначити, що, незважаючи на наявність достатньої кількості наукових праць, присвячених аналізу та кримінально-правовій характеристиці злочинів проти громадської безпеки, такі дослідження не стосувалися вивчення безпосередньо питань громадської безпеки як об’єкта злочину, а лише частково їх зачіпали. Крім того, комплексного теоретичного дослідження громадської безпеки як об’єкта злочину в кримінально-правовій науці не проводилося. Все це в своїй сукупності свідчить про необхідність теоретичного дослідження особливостей громадської безпеки як об’єкта злочину в сучасних умовах розвитку кримінально-правової теорії і правозастосовної діяльності в Україні. Тому проведення на методологічній основі детального аналізу громадської безпеки як об’єкта злочину є необхідним та нагальним, а наведені вище теоретико-методологічні засади проведення дослідження громадської безпеки як об’єкта злочину визначили базові положення поданої дисертації.

1.2. Генезис законодавства про відповідальність за злочини проти громадської безпеки

Історія розвитку будь-якої галузі законодавства являє собою закономірний взаємопов’язаний поступальний процес. Використовуючи знання про історію

кримінального законодавства, можна дослідити особливості генезису різноманітних кримінально-правових явищ та інститутів у кожній державі світу, простежити, як виникали, розвивалися та удосконалювалися норми права, які позитивні та які негативні риси законодавства були в минулому, від чого треба відмовитися, на що слід звернути увагу в майбутньому [209, с. 38-39].

Саме тому для правильного розуміння злочинів проти громадської безпеки необхідно в історичному аспекті проаналізувати становлення громадської безпеки як об'єкта злочину, яке охоплює тривалий історичний період, адже, як показали результати авторського анкетування практичних працівників Національної поліції України, 78,5% опитаних вказали, що навіть у загальних рисах історія розвитку громадської безпеки як об'єкту злочину в Україні їм не відома (див. **Додаток А**).

Починаючи розгляд генези законодавства про відповідальність за злочини проти громадської безпеки, спочатку варто звернутися до правової системи Київської Русі. Основними джерелами права у давньоруській державі було звичаєве право, договори Русі з Візантією, князівське законодавство, канонічне (церковне) законодавство, Руська правда [78, с. 73]. Законотворча діяльність здійснювалася у формі княжих і церковних уставів, договорів князів між собою, з дружиною та з підвладним населенням, міждержавних договорів. Були запозичені норми візантійського права, які позначились, головним чином, на церковному законодавстві [239, с. 18].

Розвиток права на Русі здійснювався у напрямку створення норм, які поширювали чи змінювали звичаєві традиції і за своєю формою мало чим від них відрізнялися. Яскравий приклад цьому – «Руська Правда», яка найповніше зберегла давні положення звичаєвого права Київської Русі, і може служити «підручником для вивчення руського права» [239, с. 29]. Аналіз її норм свідчить, що вони виникли на місцевому ґрунті, були результатом розвитку юридичної думки в державі [78, с. 81].

В Руській правді злочини поділялися на такі види: 1) проти князівської влади (повстання, змова з ворогом); 2) проти церкви (чародійство, віровідступництво, церковна татьба, грабування могил, волхвування тощо); 3) проти особи (убивства, каліцтва, ушкодження здоров'я); 4) проти честі (образа, побої); 5) майнові (розбій,

крадіжка, підпал, пошкодження або незаконне користування чужим майном, привласнення загублених коней, зброї, одержі тощо); 6) проти родини (двоєженство, двоємужжя, кровозмішення, подружня зрада, покидання подружжя); 7) проти моралі (згвалтування, сексуальні збочення тощо) [78, с. 87]. Таким чином, норми Руської правди певним чином вже систематизували злочини, серед яких можна винайти і діяння, відповідальність за вчинення якого передбачена в сучасній ст. 262 КК «Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем». Таким чином, можна констатувати, що злочини проти громадської безпеки почали виникати за часів Київської Русі і стосувалися незаконного поводження зі зброєю.

У Галицько-Волинській державі в основних рисах зберігалася та правова система, що притаманна Давньоруській державі. Першим збірником, який уніфікував чинне законодавство (привілеї, звичаєве право, місцеве право), був Судебник Великого князя Казимира IV, ухвалений на провінційному сеймі у Вільно у 1468 р. Він запозичив ряд правових положень із Руської правди, але передбачав значно суворіші покарання, в тому числі смертну кару.

Литовсько-руське право передбачало складну систему злочинів: 1) злочини проти держави (повстання, втеча до ворога, зрада, передача ворогам фортеці, замах на урядовців, передусім суддів, звільнення в'язнів, змова проти володаря, його життя та здоров'я; намагання усунути Великого князя з престолу або зайняти його місце після смерті; 2) злочини військові (втеча з поля бою, продаж і вивіз до ворожих країн зброї); 3) службові (підробка та використання підроблених документів, печаток князя, фальшивомонетництво); 4) злочини проти релігії (перемова християн до іншої віри, єресі); 5) злочини проти родини (двоєженство, кровозмішення, викрадення жінки, побиття батьків); 6) злочини проти моралі (згвалтування, проституція, позашлюбні статеві зносини); 7) злочини проти особи (убивства різного роду, тілесні ушкодження); 8) злочини проти честі і свободи (стосувалися виключно охорони шляхетських прав і вольностей); 9) майнові

злочини: грабіж, крадіжка, що, залежно від вартості вкраденого, поділялися на тяжкі й легкі; користування краденим, знищення чужого майна, підпал [78, с. 151].

Отже, за часів дії на території сучасної України Литовсько-руського права, його нормами вже передбачалася відповідальність за збут та перевезення зброї (в сучасному розумінні, відповідно до положень ст. 263 КК).

Після Люблінської унії 1569 р. правова система на українських землях формувалась на основі звичаєвого руського права та законодавчих документів польсько-литовського законодавства, продовжував діяти Другий Литовський статут 1566 р., який вважався українським. Третій Литовський статут 1588 р. визнаний найдосконалішим кодексом феодального права, що всебічно регулював суспільні відносини, містив досконалі та той час норми державного, адміністративного, цивільного й кримінального права [78, с. 184].

Наступний період розвитку вітчизняного кримінального права – це козацький період, за часів якого формування козацької верстви супроводжувалося виробленням відповідних правових норм. Правильним є твердження, що козацьке правопочуття вироблялося самим життям, природними потребами співтовариства [78, с. 226]. Право запорізьких козаків стало основою для створення кримінального права національної української держави. Воно фактично було кримінальним правом Запорозької Січі, хоча досягло більш високого рівня розвитку, і формувалось, у першу чергу, на базі давньоруського та, насамперед, «Руської Правди». Значний вплив на нього здійснили Норми Польсько-Литовських нормативних актів (передусім Литовських статутів) [267, с. 37].

Злочинами визнавалися діяння, що посягали на військово-політичні, економічні, соціальні й моральні основи січової громади, завдавали шкоди життю, здоров'ю, честі і гідності особи. Особливістю періоду козацько-гетьманської держави (друга половина XVII – кінець XVIII ст.) було те, що відбулося спрощення системи злочинів, внаслідок чого утворилося вісім головних груп: державні, проти православної віри, військові, службові, проти порядку управління та суду, проти особи, майнові, проти моралі [159, с. 162].

Саме для козацької доби характерною є поява відповідальності за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (в сучасному розумінні, відповідно до ст. 260 КК). Так, у “Воинском Артикуле”, який був прийнятий Петром I у 1715 р., у 19 артикулі передбачалися такі дії: “...тот кто войско вооружит или оружие предпримет против его величества” [205, с. 327]. На думку Робака В.А., необхідності встановлення відповідальності за вказані вище дії у кримінальному законодавстві передувало виникнення козацьких військ, які були самостійними військовими формуваннями, оскільки з появою можливості створення подібних формувань ймовірними стали протиправні діяння, а саме збройне повстання проти царя [204, с. 17]. Варто згадати, що існування різного роду злочинних зграй відоме ще з давніх часів. Фактично всі змови та заколоти являли собою, з точки зору чинного на той час законодавства та існуючого суспільного устрою, своєрідні типи злочинних угруповань, які прагнули досягнення політичних цілей [136, с. 12]. Але траплялися випадки групових стихійно-імпульсивних спалахів сваволі, вандалізму та насильства над особою, а також існували об’єднання, які були вже первинно кримінально мотивовані (зграї розбійників та грабіжників, так званих «лихих людей» [134, с. 96-97], злодійські артілі тощо). Відомо, що будь-який вид діяльності рано чи пізно самоорганізується і перетворюється в організований вид діяльності [183, с. 383].

Наступний нормативно-правовий акт, що заслуговує на нашу увагу – це Збірник 1743 р. «Права за якими судиться малоросійський народ», що складався з узагальненої судової практики, царських указів, норм церковного права та правових звичаїв. В ньому передбачалася певна система злочинів: 1) проти держави (державна зрада, образа царя, вивіз до ворога зброї, фальшивомонетництво); 2) проти релігії (блудність, віровідступництво, чародійство); 3) проти особи (вбивство, каліцтво, тілесні ушкодження та побиття); 4) проти честі й свободи; 5) майнові злочини (крадіжки, пограбування, підпалювання та інші способи знищення чужого майна); 6) посадові злочини (казнокрадство і хабарництво); 7) проти родини та моралі (подружня зрада, багатоженство, кровозмішення, зігнання плоду, прелюбодіяння, зґвалтування, неприродні статеві стосунки, викрадення жінки) [78, с. 283].

Отже, за даного періоду розвитку вітчизняного кримінального законодавства подальшої законодавчої заборони зазнали діяння, пов'язані з незаконним обігом зброї та зі створенням незаконних військових формувань.

Наступним етапом розвитку вітчизняного кримінального законодавства стало прийняття у 1832 р. Зводу законів Російської імперії, до складу якої вже входила Україна. Джерелами кримінального права в Україні з 1840 р. стали 15-й том Зводу законів Російської імперії і Уложення про покарання кримінальні й виправні (затверджене у 1845 р.). Найбільш небезпечними вважались політичні злочини (посягання на життя царя або членів царської родини, повстання, державна зрада). У контексті теми дослідження інтерес становить третій розділ Уложення «О преступлениях государственных», в якому у шостій главі «О тайных обществах и запрещенных сходбищах передбачалась відповідальність за створення або участь у «тайных, под каким бы то ни было наименованием, обществ, имеющих вредную для спокойствия или целости государства, или противную установленным законам образу и порядку правления цель» [204, с. 18]. У законі 1854 р., у розділі VIII «Преступления и проступки против общественного благоустройства и благочиния» була встановлена відповідальність «за составление злонамеренных шаек и вступление в оныя ... составившие сообщество для преступлений государственных, а равно и вступившие в оные». Крім того, тут же передбачалася відповідальність за постачання таким «шайкам» зброї, приховування майна, здобутого їх учасниками злочинним шляхом та приховування самих учасників [204, с. 18]. Подібні законодавчі ініціативи варто розглядати як криміналізацію сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності, про що мова йде в Уложення про покарання кримінальні й виправні, де у ст. 350 передбачалася відповідальність як за заздалегідь обіцяне, так і за заздалегідь не обіцяне сприяння учасникам «тайных зловредных обществ» (банд чи злочинних організацій в сучасному розумінні) [248, с. 12].

В кінці XIX ст. в науці кримінального права виникло спірне питання про покращену систему класифікації злочинних діянь. Таганцев Н.С. зазначив, що в цей час було зроблено значне оновлення кримінального судочинства, що потягло

необхідність доволі важливих змін у визначенні та класифікації злочинів [234, с. 9], тому всі злочини поділялися на наступні види: I. Дії, які посягали на юридичний порядок і відповідальність за них наступала лише тому, що вони порушили чий-небудь суб'єктивні права. Вони були спрямовані: 1) проти прав держави (державні злочини), різновидами яких виступали: а) злочини, спрямовані проти держави як політичної структури або проти її органів; б) злочини, спрямовані на приватні права держави, наприклад: порубка державних лісів, розкрадання державного майна; 2) проти прав інших осіб (приватні злочини, які загрожували життю, здоров'ю або майну визначеної чи невизначеної кількості осіб). II. Дії, які не порушували ніяких суб'єктивних прав, але визнавалися злочинними і караними з інших причин (злочинне порушення вимог моралі, поліцейські порушення і інші) [88, с. 17]. Звичайно, існували і інші погляди на класифікацію злочинів, але в основі кожного з них лежала суспільна небезпека діяння.

На початку XX ст. у кримінально-правовій сфері за відсутністю власних нормативних актів застосовувались норми дореволюційного кримінального законодавства (Кримінальне уложення 1903 р., Військово-кримінальний статут та ін.), в яких вже передбачалася відповідальність за злочини проти громадської безпеки. Так, Особлива частина Кримінального Уложення 1903 р. містила главу 9 «Про порушення постанов про захист громадської та особистої безпеки» [267, с. 37], тому можна констатувати, що вперше на законодавчому рівні об'єктом злочинів виділена громадська безпека.

Аналіз законодавства дореволюційної Росії про відповідальність за незаконний обіг та порушення правил поводження з небезпечними матеріалами і предметами показав, що злочини розглянутої групи не уявлялися ні законодавцеві, ні вченим небезпечними, якщо їх не було поєднано з підготовкою до дій антидержавного характеру. Розглянуті діяння були криміналізовані значною мірою з метою захисту правлячого режиму, певних форм державних монополій, а не завдяки визнанню зазначених матеріалів і предметів загальнонебезпечними або з метою охорони особистої безпеки підданих Російської імперії [13, с. 9].

На території України в період українського державотворення 1917–1921 рр. широко застосовувалися норми кримінального законодавства Російської імперії, що обумовлювалося умовами військового часу та громадянської війни, коли створити нове кримінальне законодавство практично неможливо. Крім того, діяв закон, який надавав право застосовувати на території України усі закони, в тому числі і кримінальні, Російської імперії, які не суперечили проголошеним Універсалами принципам, не були скасовані або змінені діючою в Україні владою [88, с. 8].

Історичні дослідження свідчать про наявність розгалуженої структури злочинних угруповань, наприклад, у дореволюційній та часів громадянської війни в Одесі, причому вказується, що діяльність цих злочинних угруповань мала характер влади поруч з губернаторською та французькою окупаційною. Згадки про терористичні акти містяться у працях та дослідженнях тогочасних вчених, але розглядаються терористичні акти лише як посягання на життя, свободу, недоторканість царя та членів його сім'ї [205, с. 79]. Отже, кримінальне законодавство початку ХХ ст. не містило норми, яка передбачала б відповідальність за тероризм, а розглядало терор як засіб політичної боротьби [156, с. 10].

Як свідчить аналіз законодавства Російської імперії, що діяло на території України напередодні революції 1917 р., в державі основними джерелами кримінального права були: «Сільсько-судовий статут» 1839 р., «Уложення про покарання кримінальні і виправні» 1845 р. із наступними редакціями (1857, 1866, 1885 рр.), «Статут про покарання, які накладались мировими суддями» 1864 р., «Статут державних управлінь», Військовий (1868 р.) і Морський (1875 р.) статuti про покарання, «Тимчасові правила про покарання, що накладались волосним судом», «Статут про виселених», «Статут про утримуваних під вартою», «Статут духовних Консісторій», «Статут про попередження і відвернення злочинів», «Уголовне уложення» 1903 р., [105, с. 57]. Зміст і законодавча техніка джерел кримінального законодавства Російської імперії, не дивлячись на зміну суспільно-політичного ладу в 1917 р. не втратили свою актуальність та мали відчутний вплив на зміст кримінального законодавства радянського періоду та періоду українського державотворення 1917-1921 рр. [88, с. 9].

Події 1917 р. істотно вплинули на всі сфери суспільно-економічного життя держави, у тому числі й на кримінальне законодавство. Основним джерелом кримінального законодавства в той час виступали «Руководящие начала по уголовному праву РСФСР» 1919 р., що містили роз'яснення основних положень кримінального правосуддя, які без жодних змін у 1920 р. були рецепійовані УРСР. Але в Україні творилися власні кримінальні закони, що спрямовувалися на врегулювання питань, які виникали в процесі державотворення 1917–1921 рр. Внаслідок цього відбувалася поступова ліквідація кримінального законодавства Російської імперії, яка проходила у двох основних формах: шляхом прямого скасування окремих законів та шляхом поступового обмеження сфери застосування певних законів [88, с. 8].

Кримінальне право того часу вже розрізняло, як самостійні категорії, злочини проти держави, злочини проти громадської безпеки та громадського порядку і злочини проти порядку управління. Отже, громадська безпека як окремий об'єкт злочину чітко виокремилась у законодавстві цього часу. Але внаслідок неясності кримінального законодавства межі між цими злочинами були настільки розмиті, що уявлялися вони як одне ціле [88, с. 19-20], тобто чітких розмежувальних ознак між масовими безпорядками та заворушеннями, бандитизмом, тероризмом не існувало.

В цей час вперше виник бандитизм як самостійний склад злочину: на перших етапах свого існування радянська влада розглядала бандитизм як політичний злочин, що посягає на основи Радянської республіки [197, с. 12]. Уперше про бандитизм мова йде в декреті Ради Народних Комісарів РРФСР від 20.07.1918 р. «Про суд», а дефініція бандитизму з'явилася пізніше – у декреті Всеросійської Центральної Виконавчої Комісії від 20.06.1919 р. «Про вилучення з загальної підсудності у місцевостях, оголошених на військовому стані» [276, с. 238]. Варто відзначити, що на початку 20-х років ХХ ст. бандитизм вважався контрреволюційним злочином [25, с. 38]. Винною у вчиненні контрреволюційного злочину визнавалася особа, яка організовує контрреволюційні злочини проти робітничо-селянського уряду, приймає в них безпосередню участь, а також приймає участь у можливих контрреволюційних організаціях, що мають за мету повалення

Радянської влади, навіть якщо в результаті його діяльності і не було вчинено контрреволюційного злочину, приймає безпосередню участь у нападі, навіть якщо не знала попередньо про мету такого нападу і не була членом будь-яких контрреволюційних організацій [156, с. 13].

Вже на початку розбудови соціалістичної держава спостерігалось посилення уваги до питань, що стосуються незаконного носіння, зберігання та придбання зброї. Конституція Російської держави 1918 р., дія якої на той час розповсюджувалась і на територію України, передбачала повне роззброєння «імущих» верств населення. Декрет Уряду України від 6.03.1918 р. «Про здачу зброї населенням України для потреб Червоної Армії» передбачав навіть застосування революційними трибуналами вищої міри покарання за ухилення від здачі зброї. Розстріл за приховування зброї в подальшому був закріплений Декретом ВЦВК від 20.06.1920 р. «Про винятки із загальної підсудності в місцевостях, де запроваджено воєнний стан» [201, с. 7]. Характерним для зазначеного періоду було те, що поряд з посиленням відповідальності за порушення порядку придбання зброї, зміцнювалась боротьба з порушенням правил поведження зі зброєю. Так, згідно з Декретом Уряду Росії від 12.07.1920 р. «Про видачу і зберігання вогнепальної зброї та поведження з нею» притягувались до кримінальної відповідальності особи за стрілянину в повітря без особливої потреби в місцях скупчення людей, безпричинну стрілянину вартівими, постовими міліціонерами, недбале поведження з вогнепальною зброєю, наслідком чого міг статися нещасний випадок.

Важливим етапом розвитку забезпечення громадської безпеки став радянський період історії України. Встановлення радянської влади на Україні вплинуло на подальший розвиток вітчизняного кримінального законодавства, який супроводжувався ухваленням нових нормативно-правових актів у галузі кримінального права [130, с. 362; 152, с. 237-307]. Аналіз нормативних актів, які забезпечували громадську безпеку, цікавий передусім тим, що на основі законодавства УСРР, а потім УРСР, частково сформувалося відповідне кримінальне законодавство незалежної України.

В Особливій частині Кримінального кодексу УСРР 1922 р., який був розроблений на основі Кримінального кодексу РСФРР, передбачались такі види злочинів: 1) державні, які поділялися на контрреволюційні і проти порядку управління; 2) посадові; 3) господарські; 4) проти життя, здоров'я, свободи та гідності особи; 5) майнові; 6) військові; 7) порушення правил, що стосуються охорони народного здоров'я, суспільної безпеки та громадського порядку [78, с. 565]. Серед злочинів проти суспільної безпеки особливої уваги, з огляду на об'єкт злочину, заслуговує бандитизм. Так, КК УСРР 1922 р., узагальнюючи практику боротьби з бандитизмом, визначав цей злочин як організацію й участь у бандах (озброєних шайках), а також вчинення організованими бандами розбійних нападів та пограбувань, нальотів на радянські й приватні установи та окремих громадян, зупинку потягу й порушення залізничних шляхів, незалежно від того, чи супроводжувалися ці напади вбивствами або не супроводжувалися [197, с. 13]. Бандитизм було віднесено до злочинів проти основ державного управління. Ст. 62 КК УСРР 1922 р. передбачала відповідальність за участь у виконанні з контрреволюційної метою терористичних актів проти представників Радянської влади і діячів робітничо-селянських організацій, навіть якщо окремих учасник такого акту і не належав до контрреволюційної організації [156, с. 12].

Наступний Кримінальний кодекс УРСР 1927 р. відображав зміни у кримінальному праві, спричинені прийняттям загальносоюзного кримінального законодавства, зокрема, постанови ЦВК СРСР «Про зміну основних засад кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік» і «Положення про злочини державні» від 25 лютого 1927 р. та ін. До Особливої частини, крім передбачених у КК 1922 р., було включено статті про злочини проти порядку управління, нові норми щодо охорони державного майна, а також майна громадських організацій і окремих громадян [78, с. 567]. КК УРСР 1927 р. мало чим відрізнявся від попереднього, при цьому злочини проти громадської безпеки в ньому також містилися в різних главах [120, с. 49-50].

Крім того, у Особливій частині КК УРСР з'явилася норма, яка відображала політику нового уряду країни, спрямовану на боротьбу з існування або діяльності

будь-яких злочинних угруповань. Так, у КК 1927 р. в главі I «Контрреволюційні злочини» (ст. 54²) передбачалась відповідальність за збройне повстання або вторгнення на радянську територію збройних банд, захоплення влади у центрі або на місцях з цією ж метою, зокрема, з метою насильницького відторгнення від СРСР і окремої союзної республіки, будь-якої частини її території. Але сутність бандитизму, в порівнянні з попереднім КК УСРР 1922 р, дещо зазнала змін – з поняття бандитизму було виключено вказівку на розбійні напади й пограбування. Також слід зазначити, що з моменту утворення СРСР усі питання стосовно організації воєнізованих або збройних формувань були віднесені до виключної компетенції Всеросійського з'їзду Рад та Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету Рад і організація зазначених формувань проти їх волі визнавалися контрреволюційними злочинами. КК 1927 р. визначав також поняття терористичного акту, яким вважалося вчинення терористичних актів спрямованих проти представників радянської влади чи діячів революційних робітничих і селянських організацій, участь у виконанні таких актів, навіть і особами, які є членами контрреволюційних організацій, тягнуть за собою застосування заходів соціального захисту [156, с. 10].

Деякі вчені, вказуючи на типовість організованого характеру злочинів для спільнот викрадачів коней у царській Росії та СРСР у 30-ті – 40-ті роки для угруповань «зłodіїв у законі» [33, с. 33], наголошували на тому, що організована злочинність існувала завжди, але мала різні форми.

Протягом 20-х рр. ХХ ст. під час реалізації керівництвом СРСР Нової економічної політики організовані злочинні угруповання діяли у сфері економіки, здійснюючи прикриття злочинної діяльності під виглядом псевдокооперативів та інших подібних економічних структур. Згорання економічних перетворень наприкінці 20-30-х рр. ХХ ст. відновило домінування загальнокримінальної організованої злочинності. Але тут же виникає злочинна спільнота «зłodіїв у законі», причому в науці та публіцистиці висловлюються різні припущення щодо її формування – від стихійного її виникнення і до навмисного її створення органами

державної безпеки в місцях позбавлення волі з метою забезпечення протидії можливим об'єднанням політичних ув'язнених та контролю за ними [136, с. 14].

Щодо злочинів терористичної спрямованості, то для марксистсько-ленінської теорії вся проблема терору зводилася до наявності революційного і контрреволюційного терору на основі класового критерію. При чому, терор революційний трактувався як історично необхідний, прогресивний, вимушений і гуманний, нав'язаний силами контрреволюції, які не бажають без бою поступитися своїми позиціями; відповідно, терор контрреволюційний був реакційним, кривавим, жорстоким і нелюдським [156, с. 10].

Радянська держава суворо ставилася до караності діянь, пов'язаних з незаконним обігом та порушенням правил поводження з небезпечними матеріалами і предметами, що пояснюється поступовим усвідомленням підвищеної громадської небезпеки неправомірного поводження з небезпечними матеріалами і предметами [13, с. 11].

В роки Великої Вітчизняної війни Указом Президії Верховної Ради СРСР від 22.06.1941 р. «Про воєнний стан» передбачалося передавати військовим трибуналам справи про незаконне придбання, продаж, зберігання зброї в місцевостях, що знаходились у воєнному стані [201, с. 7].

В умовах повоєнного часу зміни у правовій системі УРСР обумовлювались завданнями щодо оборони всієї країни і здійснювались відповідно до змін у загальносоюзному законодавстві [78, с. 654]. Посилилась відповідальність за державні та військові злочини (зносили з контрреволюційною метою з іноземною державою, антирадянська пропаганда або агітація, шпигунство, перехід на бік ворога, зрада, дезертирство. Серед нових складів злочинів варто виділити ухилення від трудової мобілізації, приховування трофейного майна, зброї тощо [78, с. 658]. В цей же час стався другий сплеск організованої злочинності у формі бандитизму. В наукових дослідженнях, які підкреслювали, що організована злочинність не була новим феноменом для суспільства, вказується на її прояв у 50-х роках головним чином у вигляді організованих форм професійної кримінальної злочинності, діяльності «злочинців у законі». Але існують також позиції, що заперечують існування

організованої злочинності до середини XX ст., хоча автори таких положень роблять застереження, що організована злочинність не існувала в сучасному її розумінні. А вона в такому розумінні і не могла існувати, оскільки тоді був інший рівень технічних та комунікативних можливостей, перетинання державних кордонів не було таким легким, як зараз, зовсім іншим був рівень економічних відносин [136, с. 13].

Законодавство про злочини проти держави нормами Основ кримінального законодавства Союзу РСР та союзних республік 1958 р. віднесено до компетенції вищих органів влади СРСР. На цій підставі другою сесією Верховної Ради СРСР п'ятого скликання 25.12.1958 р. прийнятий Закон про кримінальну відповідальність за злочини проти держави, який складався з двох розділів (1. «Особливо небезпечні злочини проти держави» і 2. «Інші злочини проти держави») та згодом був сприйнятий новими КК союзних республік [90, с. 31]. До КК УРСР 1960 р. вказаний Закон був включений у главу 1 Особливої частини, що структурно складалася з «Особливо небезпечних злочинів проти держави» (ст.ст. 56-65) (перша підчастина) та «Інших злочинів проти держави» (ст.ст. 66-80-2) (друга підчастина).

При цьому статтею 64, яка входила до норм, котрі передбачали відповідальність за особливо небезпечні злочини проти держави, встановлювалося, що організаційна діяльність, спрямована на підготовку чи вчинення особливо небезпечних злочинів проти держави чи створення організації з метою вчинення таких злочинів, або участь в антирадянській організації караються відповідно за ст.ст. 56-63 КК УРСР 1960 р. А ст. 65 цього ж підрозділу передбачала, що, зважаючи на міжнародну солідарність трудящих, особливо небезпечні злочини проти держави, вчинені проти іншої держави трудящих, караються відповідно за ст.ст. 56-64 цього ж КК. Отже, відповідно до положень КК УРСР 1960 р. передбачалася (встановлювалася) кримінальна відповідальність за організаційну діяльність, спрямовану на вчинення особливо небезпечних злочинів проти радянської держави, за участь в антирадянській організації (ст. 64), а також за вчинення тих же дій проти іншої держави трудящих (ст. 65). За ст. 69 КК УРСР 1960 р. («Інші злочини проти держави») підлягали кримінальній відповідальності особи, винні в організації

озброєних банд з метою нападу на державні, громадські установи чи підприємства або на окремих осіб, а також участі у таких бандах та у вчинюваних ними нападах, а за ст. 69-1 – особливо небезпечні рецидивісти, а також особи, засуджені за тяжкі злочини, що тероризували у місцях позбавлення волі засуджених, що стали на шлях виправлення, або вчинювали напади на адміністрацію, а також організовували з цією метою злочинні угруповання або брали активну участь у таких угрупованнях[90, с. 32].

Закон СРСР про кримінальну відповідальність за державні злочини 1958 р., який, як було вказано вище, без будь-яких змін включався у кримінальне законодавство союзних республік, передбачив бандитизм у розділі «Інші державні злочини». Законодавець вже не перелічував види нападів, які могли бути вчиненими бандою, а лише виділяв: 1) організацію озброєних банд з метою нападів на державні, громадські установи або підприємства, або на окремих осіб, 2) участь у таких бандах та 3) участь у вчинюваних ними нападах[197, с. 15]. Норма, яка передбачала відповідальність за терористичний акт, в даному законодавчому акті була сформована наступним чином: «Вбивство державного чи громадського діяча, чи представника влади, чи нанесення таким особам тяжкого тілесного ушкодження у зв'язку з їх державною чи громадською діяльністю з метою підризу чи послаблення Радянської влади» [156, с. 18].

Кримінальний кодекс УРСР, прийнятий 28.12.1960 р., базувався на Основах кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік (1958 р.) та повністю увібрав у себе загальносоюзні закони про кримінальну відповідальність за державні, військові злочини та інші злочини, спрямовані проти СРСР [78, с. 700]. Особлива частина містила одинадцять глав: I. Державні злочини; II. Злочини проти державної і колективної власності; III. Злочини проти життя, здоров'я і гідності громадян; IV. Злочини проти політичних і трудових прав громадян; V. Злочини проти індивідуальної власності громадян; VI. Господарські злочини; VII. Посадові злочини; VIII. Злочини проти правосуддя; IX. Злочини проти порядку управління; X. Злочини проти громадської безпеки, громадського порядку та народного здоров'я; XI. Військові злочини.

У главі Х «Злочини проти громадської безпеки, громадського порядку та народного здоров'я» містилося 17 складів злочинів, які, відповідно до чинного КК 2001 р. визнаються злочинами проти громадської безпеки. Це: ст. 206-2 «Завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення або пошкодження об'єктів власності»; ст. 220-1 «Порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки»; ст. 221 «Порушення правил зберігання, використання, обліку та перевозки вибухових речовин»; ст. 221-1 «Незаконний провіз на повітряному судні вибухових або легкозаймистих речовин»; ст. 222 «Незаконне носіння, зберігання, придбання, виготовлення і збут вогнестрільної чи холодної зброї, бойових припасів та вибухових речовин»; ст. 223 «Розкрадання вогнестрільної зброї, бойових припасів або вибухових речовин»; ст. 224 «Недбале зберігання вогнестрільної зброї і боєприпасів»; ст. 225 «Незаконна пересилка легкозаймистих або їдких речовин»; ст. 227-2 «Заготівля, переробка або збут радіоактивно забруднених продуктів харчування чи іншої продукції»; ст. 228-2 «Незаконне придбання, зберігання, використання, передача або руйнування радіоактивних матеріалів»; ст. 228-3 «Розкрадання радіоактивних матеріалів»; ст. 228-4 «Погроза вчинення розкрадання радіоактивних матеріалів або їх використання»; ст. 228-5 «Порушення правил зберігання, використання, обліку, перевозки радіоактивних матеріалів»; ст. 228-6 «Незаконний вивіз за межі України сировини, матеріалів, обладнання для створення зброї, а також військової і спеціальної техніки»; ст. 228-7 «Незаконне ввезення на територію України відходів і вторинної сировини»; ст. 228-8 «Виробництво продукції з відходів чи з їх використанням або збут такої продукції без відповідної нормативно-технічної документації»; ст. 228-9 «Самовільне складування чи видалення відходів» [121].

Крім того, ряд злочинів проти громадської безпеки, які сьогодні, відповідно до чинного КК 2001 р., передбачаються в розділі IX Особливої частини КК 2001 р., в КК УРСР 1960 р. частково містилися в інших главах кодексу. Так, ст. 69 КК УРСР 1960 р. передбачала відповідальність за бандитизм (Глава 1 «Злочини проти держави»), ст. 187-6 – за створення непередбачених законодавством військових або

інших збройних формувань чи груп (Глава 9 «Злочини проти порядку управління») (КК УРСР 1960 р. доповнений даною нормою 18.09.1991 р.).

Значних змін законодавство про кримінальну відповідальність за незаконний обіг небезпечних матеріалів і речовин зазнало за роки дії КК УРСР 1960 р. Законодавець вже на цьому етапі розвитку кримінального законодавства чітко розрізняв специфіку речовин, відмежовуючи загальнонебезпечні речовини від наркотичних та психотропних, тим самим оформлюючи боротьбу з наркотизмом у кримінальному праві в окремий напрямок [13, с. 11].

Зважаючи на передбачення в різних главах Особливої частини КК УРСР 1960 р. злочинів проти громадської безпеки, таке бачення системи злочинів проти громадської безпеки не можна вважати досконалим. Крім того, у кримінальному законодавстві періоду Української незалежної держави, Української РСР та незалежної України (до 2001 р. включно) криміналізація суспільно небезпечних діянь повною мірою не враховувала попередні позитивні історичні надбання у сфері нормотворчості.

В суспільстві існували впевненість, що середина 50-х – 60-ті роки ХХ ст. характеризувалися різким зменшенням кількості бандитизму. Дослідники, аналізуючи цей період історичного розвитку СРСР навіть роблять висновок, що випадки бандитизму були вельми рідкісними та мали тенденцію до повного зникнення [131, с. 231]. Але поряд з цим, іншими науковцями підкреслено тривалу «заколисуючу» дію тези, що була поспіхом висунута у 60-х рр. ХХ ст., про ліквідацію професійної та організованої злочинності [136, с. 15]. В літературі зазначалося, що така помилкова теза негативно вплинула на практику, а стан справ у практиці істотно ускладнює наукову розробку проблеми.

Після розпаду СРСР та прийняття Акта проголошення незалежності України до квітня 2001 р. діяв КК УРСР 1960 р. [121], відповідно якого забезпечення громадської безпеки здійснювалося низкою вищевказаних норм КК УРСР 1960 р.

Подальший процес перебудови, що відбувався в усіх сферах суспільно-політичного життя, істотно вплинув на правову систему. Основними напрямками реформування законодавства були внесення численних змін і доповнень у існуючі

закони та інші правові акти, а також розробка та прийняття нових законодавчих актів. Реформування кримінального законодавства розпочалося разом із розбудовою незалежної Української держави. Проте, цей процес спочатку не мав достатнього системного характеру, що призводило до певної неузгодженості правових норм. З прийняттям Конституції України з'явилися реальні перспективи щодо вироблення гармонійно поєднаної збалансованої законодавчої системи. В українське право почали впроваджуватися європейські та міжнародні норми і стандарти. Основними напрямками правової реформи стали приведення чинного законодавства у повну відповідність до Основного Закону та адаптація законодавства України до норм європейського і міжнародного права [78, с. 820].

Ситуація, що складалася, зумовила необхідність кримінально-правового врегулювання ситуації у сфері зміцнення правопорядку в країні загалом і громадської безпеки зокрема. Виникла об'єктивна необхідність розроблення кримінального законодавства, яке б задовольнило потребу суспільства в ефективних кримінально-правових засобах протидії злочинності загальнокримінального характеру, зважаючи на рівень розвитку сучасної теорії кримінального права та сучасні реалії. Результати наукових дискусії щодо шляхів удосконалення практики протидії злочинності, зокрема її організованим формам, які тривали у 90-х роках ХХ ст. [102, с. 123], а також виконаної у той же час підготовчої роботи щодо проекту КК сприяли включенню до чинного КК 2001 р. положень, спрямованих безпосередньо на посилення протидії організованим злочинності кримінально-правовими засобами.

Поряд з цим, реформування та вдосконалення кримінального законодавства не припинялося. В Україні розроблялися проекти КК, які взяли до уваги чимало положень модельного законодавства – Модельного КК для держав-членів СНД [154]. Адже, відповідно до постанови Міжпарламентської Асамблеї країн СНД (прийнята на 7 пленарному засіданні Міжпарламентської Асамблеї країн СНД) від 17 лютого 1996 р. (№ 7-5) був затверджений Модельний КК, який повинен був стати рекомендаційним законодавчим актом для країн-учасників СНД.

У 2001 р. був прийнятий і набрав чинності новий КК України, основою для прийняття якого став проект КК України, підготовлений робочою групою Кабінету Міністрів України № 1029 від 12.05.1998 р. [114]. В Главі IX «Злочини проти громадської безпеки» вказаного проекту містилися 11 статей (в порівнянні – 25 статей передбачено в Розділі IX «Злочини проти громадської безпеки» чинного КК), зі ст. 229 по ст. 239 проекту КК. Зміст диспозицій ст.ст. 229-239 проекту КК майже повністю відповідали змісту чинних ст.ст. 257, 260-263, 264- 265, 266-267, 269-279 КК [192]. Крім того, ст. 264 проекту КК багато в чому перекликається з положеннями чинної ст. 259 КК.

У чинному КК 2001 р. злочини проти громадської безпеки фактично вперше за всю історію розвитку вітчизняного кримінального законодавства набули свого чіткого виділення у системі його Особливої частини у розділі IX «Злочини проти громадської безпеки». Громадська безпека вперше була виділена як самостійний об'єкт злочину. Це надало можливості чітко відмежовувати зазначені злочини за правовою природою від інших, окреслювати їх за безпосередніми об'єктами та конкретизувати правову регламентацію. Потреба подальшої диференціації кримінальної відповідальності за поводження з вогнепальною зброєю призвела до необхідності введення в КК 2001 р. низки норм, що спрямовані на підвищення соціального контролю за діями організованих злочинних та терористичних, воєнізованих угруповань та запобігання незаконному обігу зброї [201, с. 8].

Процес удосконалення норм КК ніколи не зупиняється і вже існує кілька законопроектів, які корінним чином можуть змінити структуру і сутність чинного закону про кримінальну відповідальність. Серед них – проекти Законів України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження інституту кримінальних проступків» (реєстр. № 10126 від 28.02.2012 р.), «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків» (реєстр. № 10146 від 3.03.2012 р.), «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо запровадження інституту кримінальних проступків» (реєстр. № 3438 від 17.10.2013 р.), «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо

реалізації положень Кримінального процесуального кодексу України» (реєстр. № 4712 від 16.04.2014 р.), «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків» (реєстр. № 2897 від 19.05.2015 р.).

Аналізуючи два останніх законопроекти («Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації положень Кримінального процесуального кодексу України» (реєстр. № 4712 від 16.04.2014 р.) [191] та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків» (реєстр. № 2897 від 19.05.2015 р.) [289], ми виявили, що доповнення, які пропонуються, не спричинять зміни суті злочинів проти громадської безпеки. На підставі вивчення матеріалів законопроекту, ми згрупували всі пропоновані зміни і доповнення у декілька груп. Так, пропонуються зміни і доповнення, які стосуються уточнення: 1) об'єктивних ознак злочину (ст. 258², 262, 264, 265¹, 270¹ КК), серед них в одній нормі (ст. 262 КК) пропонується розширення кола предметів злочину; 2) суб'єктивних ознак злочину (ст. 267, 267¹, 270 КК); 3) кваліфікуючих ознак злочину (ст. 256); 4) санкцій, які передбачаються за вчинення певних дій (ст. 256, 258², 258⁵, 263, 265¹, 267, 267¹, 268, 269, 270, 270¹ КК).

При цьому, пропонується декриміналізувати ч. 1 ст. 259 «Завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці людей, знищення чи пошкодження об'єктів власності», змінивши її назву та визначити, що суспільної небезпеки і, відповідно, наслідків у вигляді кримінальної відповідальності набуває повторне неправдиве повідомлення про підготовку вибуху, підпалу або інших дій, які загрожують загибеллю людини чи іншими тяжкими наслідками. На нашу думку, вказана пропозиція заслуговує схвалення, адже досить часто діяння, передбачені в ч. 1 ст. 259 КК, вчиняють неповнолітні особи, які не знають і навіть не уявляють про наслідки, що викликають дії подібного роду. Тобто, суспільна небезпека діянь, передбачених в чинній ч. 1 ст. 259 КК, є незначною і в багатьох випадках вимагає застосування положень ч. 2 ст. 11 КК щодо малозначності діяння.

Крім декриміналізації норм, проектом Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків» (реєстр. № 2897 від 19.05.2015 р.) пропонується криміналізувати створення

організованої групи чи участь у ній, розмістивши вказану норму як статтю 255¹ КК. Дана пропозиція, на нашу думку, також вимагає законодавчого закріплення, адже в багатьох випадках вчинення злочину організованою групою не є кваліфікуючою ознакою злочину (ч. 2 ст. 115 КК), що викликає різнобій у кваліфікації злочинів. Із включенням запропонованої ст. 255¹ КК до числа норм кодексу зазнають змін правила кваліфікації злочинів, вчинених організованою групою: діяння кваліфікуватимуться за сукупністю злочинів (ст. 255¹ та інша стаття Особливої частини КК, яка передбачає відповідальність за вчинення конкретного злочину). Крім того, із числа кваліфікуючих ознак (за їх наявності) зникне вказівка на вчинення діяння організованою групою.

Разом з тим, на розгляді у Верховній Раді є ряд законопроектів, що стосуються внесення змін і доповнень безпосередньо до Розділу IX Особливої частини КК «Злочини проти громадської безпеки». Це такі проекти, як: Проект Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо конфіскації майна в осіб, винних у терористичній діяльності)» (реєстр. № 1215 від 02.12.2014 р.) [290], Проект Закону «Про внесення зміни до статті 263 Кримінального кодексу України (щодо встановлення додаткового виду відповідальності за поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами)», (реєстр. № 1500 від 17.12.2014 р.) [291], Проект Закону «Про внесення змін до статей 258 та 258-3 Кримінального кодексу України» (реєстр. № 2329а від 10.07.2015 р.) [292], Проект Закону «Про внесення зміни до статті 265 Кримінального кодексу України щодо здачі радіоактивних матеріалів», (реєстр. № 4612 від 06.05.2016 р.) [293].

Заслужовують на увагу і, на нашу думку, можуть бути оцінені позитивно і реалізовані проекти Законів:

1. «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо конфіскації майна в осіб, винних у терористичній діяльності)» (реєстр. № 1215 від 02.12.2014 р.), що передбачає запровадження конфіскації майна тих осіб, які визнані винними у вчиненні злочинів, передбачених ст.ст. 258-258⁴, 260-262 КК [290];

2. «Про внесення змін до статей 258 та 258-3 Кримінального кодексу України» (реєстр. № 2329а від 10.07.2015 р.), яким пропонується законодавчо закріпити

поняття: а) терористичної групи як групи з двох і більше осіб, які об'єдналися з метою здійснення терористичних актів та б) терористичної організації як стійкого об'єднання трьох і більше осіб, що створене з метою здійснення терористичної діяльності, у межах якого здійснено розподіл функцій, встановлено певні правила поведінки, обов'язкові для цих осіб під час підготовки і вчинення терористичних актів. Організація визнається терористичною, якщо хоч один з її структурних підрозділів здійснює терористичну діяльність з відома хоча б одного з керівників (керівних органів) усієї організації [292].

Законопроект «Про внесення зміни до статті 265 Кримінального кодексу України щодо добровільної здачі радіоактивних матеріалів» (реєстр. № 4612 від 06.05.2016 р.) [293], що передбачає звільнення від кримінальної відповідальності особи у разі добровільної здачі нею органам влади радіоактивних матеріалів (джерел іонізуючого випромінювання, радіоактивних речовин або ядерних матеріалів, що перебувають у будь-якому фізичному стані в установці або виробі чи в іншому вигляді, 4.10.2016 р. був прийнятий Верховною Радою.

Натомість Проект Закону «Про внесення зміни до статті 263 Кримінального кодексу України (щодо встановлення додаткового виду відповідальності за поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами)», (реєстр. № 1500 від 17.12.2014 р.) [291] викликає певні сумніви. Так, пропозиція про криміналізацію перебування у приміщеннях органів державної влади, органів місцевого самоврядування, в приміщеннях та на території закладів освіти зі зброєю тих осіб, які не мають права на носіння такої зброї, виглядає нелогічною. Вказані діяння повною мірою охоплюється дією чинної редакції ч. 1 ст. 263 КК, якою передбачається відповідальність за носіння, зберігання, придбання, передачу чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв без передбаченого законом дозволу.

Отже, історія громадської безпеки *розпочинається* у Київській Русі (кінець X – початок XI ст.ст.) та дістає *свого подальшого розвитку* за часів: 1) Галицько-Волинського князівства (XII-XIV ст.ст.), Литовського князівства (XIV-XV ст.), в часи яких злочинними вважалися діяння, пов'язані з незаконним обігом зброї (збут

та перевезення); 2) Запорізької Січі (XVI-XVIII ст.ст.), коли законодавством вперше було передбачено відповідальність за створення незаконних військових формувань; 3) Російської імперії (XVIII – поч. XX ст.ст.), в період існування якої терористичні акти розглядалися лише як посягання на життя, свободу, недоторканість царя та членів його сім'ї; 4) періоду українського державотворення (1917-1921 р.р.), коли чітких розмежувальних ознак між злочинами проти держави, проти громадської безпеки та громадського порядку і проти порядку управління не існувало, а внаслідок нечіткості і неясності кримінального законодавства межі між цими злочинами були розмиті настільки, що уявлялися вони як одне ціле; 5) Радянського періоду (1922-1991 рр.), за часів якого існувало 3 Кримінальних кодекси: КК УСРР 1922 р., КК УРСР 1927 р. та УРСР 1960 р., які в подальшому частково стали основою для кримінального законодавства незалежної України; 6) незалежної України як за часів дії КК 1960 р, так і після набуття чинності КК 2001 р., коли злочини проти громадської безпеки вперше за весь період розвитку вітчизняного кримінального законодавства чітко передбачені у розділі IX «Злочини проти громадської безпеки» його Особливої частини.

Стосовно визначення громадської безпеки як об'єкту злочину варто вказати, що до початку XX ст. як окремий об'єкт злочину громадська безпека не виділялася. Починаючи із законодавчого закріплення у Кримінальному Уложенні 1903 р. (глава 9 «Про порушення постанов про захист громадської та особистої безпеки»), громадська безпека була виокремлена в окремий об'єкт злочину. Всі подальші нормативно-правові акти (КК УСРР 1922 р., КК УРСР 1927 р. та 1960 р.) структурно містили розділ чи главу, яка передбачала відповідальність за посягання на громадську безпеку, а, отже, визнавали її об'єктом злочину. Подібна тенденція простежується у структурі чинного КК, що відповідає всім міжнародним вимогам щодо забезпечення громадської безпеки.

1.3. Громадська безпека як об'єкт злочину за кримінальним законодавством зарубіжних країн

Останнім часом Україна веде досить активну міжнародну співпрацю, що надає можливості ґрунтовно ознайомлюватися з правовими системами інших держав та досліджувати їх особливості. Тому логічним завершенням дослідження громадської безпеки як об'єкту злочину, на нашу думку, є системний аналіз зарубіжного досвіду щодо визначення громадської безпеки як об'єкту злочину. Результати аналізу безпосередньо впливатимуть на формулювання теоретичних висновків і пропозицій щодо предмету дослідження, що надасть можливість встановити, як проблеми громадської безпеки як об'єкту злочину розв'язуються у різних країнах світу.

Висновки, які ми отримаємо, допоможуть виділити позитивні та негативні риси кримінальної відповідальності за злочини проти громадської безпеки. Також ми зможемо вивчити та охарактеризувати позитивні та негативні моменти, що існують в іноземному кримінальному праві у сфері забезпечення громадської безпеки та визначити межі врахування позитивного іноземного досвіду з метою вдосконалення національного законодавства. Крім того, 84,3 % з усіх опитаних нами респондентів вважають корисним вивчення зарубіжного досвіду з даного питання для можливості його імплементації у вітчизняне законодавство (див. **Додаток А**).

Отже, вищевикладене свідчить про необхідність вивчення особливостей громадської безпеки як об'єкту злочину в зарубіжних країнах і порівняння його з нормами подібного правового комплексу в українському кримінальному законодавстві для можливості його імплементації у вітчизняне законодавство.

Кримінально-правова охорона громадської безпеки реалізується у законодавстві багатьох зарубіжних країн, оскільки вона обумовлюється нормами міжнародного права.

Варто зазначити, що кримінальне законодавство іноземних держав у сфері забезпечення громадської безпеки свого часу досліджували ряд сучасних українських вчених, які дійшли важливих теоретичних висновків як у світлі проведення порівняльно-правового дослідження загалом (наприклад, Савченко А.В., Хавронюк М.І та ін.), так і в розрізі конкретних складів злочинів, відповідальність за

вчинення яких передбачається в розділі IX Особливої частини КК (Гаврилова К.Ю., Драний В.В., Кубальський В.Н., Майстренко М.М., Рибачук В.І., Плєва К.В., Тюнїн В.О., Українець В.В., Шапкін І.С.) Але іноземний досвід забезпечення громадської безпеки на сьогодні досліджено лише по окремим напрямкам (або з огляду на окремі види злочинів проти громадської безпеки, або з урахуванням специфіки окремих типів правових сімей), що орієнтує на подальші наукові розробки. Таким чином, аналіз наукових робіт вчених надає можливість стверджувати, що проблематика забезпечення громадської безпеки в іноземних державах на сьогодні не набула свого остаточного вирішення.

Поряд із цим, порівняльно-правове дослідження кримінального законодавства зарубіжних країн у частині забезпечення громадської безпеки вимагає формулювання та обґрунтування певних вихідних положень, на яких базуватиметься наше дослідження: 1) необхідність та доцільність дослідження особливостей громадської безпеки як об'єкту злочину за законодавством країн континентальної Європи, США та країн, які раніше входили до складу СРСР; 2) дослідження законодавства іноземних країн у нерозривному порівнянні із нормами вітчизняного кримінального права, на основі чого й формулюються висновки про наявність чи відсутність відповідних положень, які стосуються громадської безпеки як об'єкту злочину; 3) предметом дослідження буде не все кримінальне законодавство зарубіжних країн, а тільки ті норми, які безпосередньо стосуються громадської безпеки як об'єкту злочину. Дослідженню підлягають як загальні норми про забезпечення громадської безпеки, так і окремі склади злочинів, що передбачають відповідальність за злочини проти громадської безпеки; 4) основна увага приділятиметься питанню громадської безпеки як об'єкту злочину.

Варто вказати, що вивчення позитивного зарубіжного досвіду в нашій роботі буде здійснюватися з урахуванням вищенаведеної класифікації злочинів проти громадської безпеки, зважаючи на специфіку їх безпосередніх об'єктів. Нагадаємо, мова йде про поділ злочинів проти громадської безпеки на чотири види: 1) злочини, пов'язані з діяльністю злочинних організацій; 2) злочини, пов'язані з тероризмом;

3) злочини, що порушують правила поведження з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку; 4) інші злочини проти громадської безпеки.

Отже, розпочнемо з характеристики **злочинів, пов'язаних з діяльністю злочинних організацій** у законодавстві зарубіжних країн. Варто вказати, що деякі злочини зазначеної групи визначені як такі в актах міжнародного законодавства, положення яких враховуються у кримінальних законах європейських держав [270, с. 300]. До них слід віднести Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності (2000) [94], Спільні дії ЄС «Про визнання злочином участі в злочинній організації на території держав-членів Європейського Союзу» (1998), Протокол проти незаконного виготовлення й обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї [195], що доповнюють Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності (2001) [56].

Законодавство Німеччини, Франції, Польщі не відрізняється уніфікованим визначенням поняття злочинної організації, по-різному формулює ознаки створення такої організації, однак в цілому дає можливість адекватного реагування на злочинну діяльність стійких організованих злочинних угруповань. У деяких випадках посилену відповідальність за вчинення злочинів за такої форми співучасті забезпечують оціночний характер ознак злочинної поведінки, а також відносна визначеність санкцій відповідних статей КК. Наприклад, такі злочини, як бандитизм і тероризм можуть вчинятись як у складі організованої групи, так і злочинної організації [259, с. 12]. Так, КК Німеччини в VII розділі «Злочинні діяння проти громадського порядку» встановлює відповідальність за створення збройних груп (ст. 127) та створення злочинних спільнот (ст. 129). КК Швейцарії в розділі «Злочини і провини проти громадського спокою» встановлює відповідальність за участь та підтримку злочинної організації (ст. 260ter). У розділі XXXII КК Польщі «Злочини проти громадського порядку» передбачено відповідальність за керівництво або участь в організованій групі або співтоваристві (ст. 258, 259).

У США найнебезпечнішими серед федеральних злочинів проти громадської безпеки є ті, що стосуються сфери організованої злочинності та тероризму. На федеральному рівні відповідальність за злочини проти громадської безпеки

передбачена різними нормами Федерального кримінального кодексу, а саме: відповідними главами розділу 18 Зведення законів США – глава 26 «Кримінальні вуличні банди», глава 96 «Організації, що перебувають під впливом рекету, та корумповані організації» [209, с. 399]. Головна роль у боротьбі з організованою злочинністю в США належить Закону про контроль над організованою злочинністю 1970 р., на підставі якого у Федеральному КК США з'явилися положення, які в своїй сукупності називаються Федеральним законом “RICO” [209, с. 400].

Особливе місце у федеральному кримінальному законодавстві США посідає бандитизм (за термінологією американського законодавця – «гангстеризм»). На федеральному рівні дії учасників банд підлягають кваліфікації за § 521 «Кримінальні вуличні банди» глави 26 розділу 18 Зведення законів США, де говориться, що кримінальною вуличною бандою є діюча група, клуб, організація або асоціація з п'яти чи більше осіб, первинною метою якої є вчинення одного чи більше злочинів щодо контрольованих речовин (наркотичних засобів), у вигляді насильницького злочину чи змови вчинити зазначені вище діяння, члени якої залучаються або залучені протягом останніх п'яти років до вчинення продовжуваних серій зазначених злочинів та діяльність якої впливає на внутрішню торгівлю або міжнародну торгівлю [209, с. 404].

Щодо злочинів, пов'язаних з діяльністю злочинних організацій у законодавстві країн-членів колишнього СРСР, варто вказати, що лише один злочин проти громадської безпеки міститься у розділі про злочини проти держави КК Латвійської Республіки – бандитизм (ст. 224). У КК Республіки Казахстан поряд з організацією незаконного воєнізованого формування (ст. 236), бандитизмом (ст. 237), в ст. 235 передбачається відповідальність за створення і керівництво організованою злочинною групою або злочинним співтовариством (злочинною організацією) та участь у злочинному співтоваристві. У КК Республіки Білорусь, крім норм про відповідальність за створення злочинної організації або участь у ній (ст. 285), бандитизм (ст. 286), створенні незаконного збройного формування (ст. 287), є також стаття про примус особи до участі у злочинній діяльності (ст. 288).

Отже, у багатьох проаналізованих КК в окремих статтях передбачена відповідальність за участь в організованій злочинній діяльності, організацію

злочинних утворень і керівництво ними. Утім, місце для цих злочинів у КК різних держав обирається різне: як правило, це глава (розділ) про злочини проти громадської безпеки (КК Білорусі, Литви, Росії) або проти громадського порядку (КК Болгарії, Польщі, Швейцарії, Австрії, Франції, Бельгії, ФРН [270, с. 301]. Тобто, в законодавстві вказаних країн поняття «громадська безпека» ототожнюється з «громадським порядком». На нашу думку, ситуація, коли відбувається подібного роду ототожнення, є досить негативним через відсутність чіткого розмежування об'єктів вказаних злочинів. Беззаперечним позитивним моментом чинного вітчизняного законодавства є наявність в Особливій частині КК двох різних розділів: Розділу IX «Злочини проти громадської безпеки» та Розділу XII «Злочини проти громадського порядку та моральності», а, отже – і різних об'єктів злочинів. Таке явище дозволяє чітко розмежовувати посягання на громадську безпеку та громадський порядок, що сприяє правильному застосуванню норм чинного КК.

Досить детальну порівняльну характеристику зарубіжного досвіду **злочинів, пов'язаних з тероризмом**, провів Кубальський В.Л. Згідно з результатами його дослідження, у світі постійно здійснюються спроби удосконалення кримінально-правових норм про відповідальність за злочини терористичної спрямованості шляхом криміналізації усе більш різноманітних форм терористичної діяльності. З прийняттям і приєднанням до антитерористичних угод одночасно вдосконалюється і розвивається як вітчизняне законодавство у сфері протидії тероризму, так і законодавство зарубіжних держав у цій сфері. Результати вивчення зарубіжного нормотворчого досвіду у цій сфері показали, що законодавець застосовує два підходи: 1) створення нових спеціальних кримінально-правових норм, які передбачають відповідальність за злочини, пов'язані з тероризмом; 2) розширення меж складів «не терористичних», більш традиційних злочинів і наявність терористичних ознак розглядається як кваліфікуюча ознака злочину, передбаченого КК та є підставою для посилення покарання за його вчинення [124, с. 59].

Норми про відповідальність за злочини, пов'язані з тероризмом, містяться в КК Австрійської Республіки, Азербайджанської Республіки, Грузії, Естонської Республіки, Королівства Іспанія, Латвійської Республіки, Литовської Республіки,

Королівства Норвегія, Республіки Албанія, Республіки Білорусь, Республіки Казахстан, Киргизької Республіки, Республіки Молдова, Республіки Таджикистан, Республіки Узбекистан, Російської Федерації, США, Фінляндської Республіки, Французької Республіки, Федеративної Республіки Німеччина [124, с. 61].

В результаті дослідження об'єкту злочинів, пов'язаних з тероризмом за КК зарубіжних країн стало зрозумілим, що «антитерористичні» норми містяться в структурних підрозділах (розділах, главах) КК зарубіжних країн, де об'єктом виступає найчастіше громадська безпека (КК Азербайджанської Республіки, Королівства Норвегія, Киргизької Республіки, Литовської Республіки, Республіки Молдова, Республіки Таджикистан, Російської Федерації). Об'єктом терористичних посягань можуть також виступати інші соціальні цінності: громадський порядок (КК Республіки Казахстан, Королівства Іспанія, ФРН), мир і безпека людства (КК Республіки Узбекистан, Російської Федерації), нація, держава та громадський спокій (КК Французької Республіки), держава (КК Грузії, Латвійської Республіки), основи конституційного ладу та безпека держави; мир і безпека людства (КК Російської Федерації), державна влада (КК Естонської Республіки). Дещо подібний підхід з відсиланням до інших норм КК при віднесенні злочину до категорії «терористичних», закріплений в законодавстві про кримінальну відповідальність Австрійської Республіки, Королівства Іспанія, Королівства Норвегія, США, Турецької Республіки, ФРН. Отже, за законодавством зарубіжних держав об'єктом терористичних діянь виступають не однакові соціальні цінності [124, с. 61]. Натомість, в Україні, про що мова йтиме детально далі, об'єкт злочинів, пов'язаних з тероризмом визначається, враховуючи надбання науки кримінального права, відповідно до місця ст.ст. 258-258⁵ у структурі норм Особливої частини КК.

Разом з тим, КК ряду зарубіжних країн передбачають цілі глави (розділи), які спеціально присвячені відповідальності за злочини, пов'язані з тероризмом: КК Республіки Албанія (глава 7 «Терористичні акти»), Грузії (глава 38 «Тероризм»), Королівства Іспанія (відділ 2 «Про тероризм»), Фінляндської Республіки (глава 34а), Французької Республіки (розділ 2 «Про тероризм») Федеральний КК США (глава

113В «Тероризм» розділу 18 Зводу законів США). Даний факт є позитивним свідченням структурного виділення норм, які передбачають відповідальність за вчинення злочинів, пов'язаних із тероризмом.

Щодо окремих видів злочинів, то часто в законодавстві зарубіжних країн проблема виділення групи злочинів, пов'язаних із тероризмом, остаточно не вирішена. Так, в КК Російської Федерації можна виділити перелік даних злочинів: ст.ст. 205 (Терористичний акт), 205-1 (Сприяння терористичній діяльності), 205-2 (Публічні заклики до здійснення терористичної діяльності чи публічне виправдання тероризму), 206 (Захоплення заручника), 208 (Організація незаконного збройного формування або участь у ньому), 211 (Угон судна повітряного чи водного транспорту або залізничного рухомого складу), 277 (Посягання на життя громадського чи державного діяча), 278 (Насильницьке захоплення влади чи насильницьке утримання влади), 279 (Збройний заколот), 280 (Публічні заклики до здійснення екстремістської діяльності), 282-1 (Організація екстремістського співтовариства), 282-2 (Організація діяльності екстремістської організації), 360 (Напад на осіб чи установи, які користуються міжнародним захистом). Відповідальність за злочини, пов'язані з тероризмом, передбачена різними главами та розділами КК Російської Федерації: ст.ст. 205, 205-1, 205-2, 206, 208, 211 віднесені до глави 24 «Злочини проти громадської безпеки» розділу 9 «Злочини проти громадської безпеки та громадського порядку», ст.ст. 277, 278, 279, 280, 282-1, 282-2 – до глави 29 «Злочини проти основ конституційного ладу та безпеки держави» розділу 10 «Злочини проти державної влади», ст. 360 – до розділу 12 «Злочини проти миру та безпеки людства» [124, с. 64].

КК Іспанії у відділі 2 «Про тероризм» глава V «Про володіння, торгівлю та зберігання зброї, боєприпасів або вибухових речовин і про тероризм» розділу XXII «Злочини проти громадського порядку», в ст. 571-578 передбачає відповідальність за вчинення у складі збройних банд, формувань або терористичних груп вибуху або підпалу, злочини проти особистості або власності з метою збільшення фондів відповідних об'єднань, а також за підбурювання і пособництво цих злочинів. У цьому ж відділі, в розділі III «Про публічні заворушення», в ст. 557-561

передбачається відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про існування вибухових та інших подібних пристроїв. Одночасно в ст. 515-516 розділу I «Про злочини, скоєні з приводу здійснення основних прав і публічних свобод, гарантованих Конституцією» розділу IV «Про злочини, пов'язані із забезпечення основних прав і публічних свобод і обов'язком виконання соціальних робіт», розділ XXI «Злочини проти корони» передбачає відповідальність організаторів, керівників та членів незаконних об'єднань у вигляді збройних банд, формувань.

КК Китайської Народної Республіки в першому розділі передбачає кримінальну відповідальність за злочини проти громадської безпеки (ст. 114-139). Крім того, в КК КНР виділений спеціальний Розділ № 2 «Злочини проти громадської безпеки», де в ст. 120 передбачається відповідальність за організацію, керівництво або активну участь у терористичній організації.

У КК Латвійської Республіки стаття про відповідальність за тероризм (ст. 88) міститься у розділі «Про злочини проти держави» і містить вказівку на мету заподіяння шкоди Республіці або її жителям. У КК Республіки Казахстан передбачається відповідальність за тероризм (ст. 233), КК Республіки Білорусь також містить норму, що говорить про караність тероризму (ст. 289) та загрозу вчиненням акту тероризму (ст. 290).

США є однією з небагатьох країн світу, яка повністю відобразила у власному законодавстві положення Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму [48, с. 6]. Відповідальність за фінансування тероризму в США здійснюється лише на федеральному рівні, кримінальна відповідальність врегульована положеннями Титулу 18 Зведення законів США. В США окремою нормою передбачається відповідальність як за фінансування тероризму, так і за інші форми матеріальної підтримки терористів. США сьогодні мають найвагоміший антитерористичний досвід на планеті. Основні кримінально-правові норми, які передбачають кримінальну відповідальність за тероризм на федеральному рівні містяться в главі 113В «Тероризм» (§§ 2331–2339А) розділу 18 Зведення законів США. Визначальними рисами антитерористичного федерального кримінального законодавства США, на думку Савченка А.В., є те, що в межах зазначеної вище

глави 113В воно: 1) дає визначення найважливіших кримінально-правових понять, таких, як «міжнародний тероризм», «внутрішній тероризм», «терористична організація»; 2) криміналізує такі діяння: застосування зброї масового знищення терористами (§ 2332a); вчинення терористичних актів, що переходять за межі національних кордонів (§ 2332b); вчинення фінансових операцій з метою підтримки міжнародного тероризму (§ 2332d); незаконне поводження із засобами радіологічної дисперсії (§ 2332h); надання притулку чи приховування терористів (§ 2339); надання матеріальної підтримки терористам (§ 2339A); надання матеріальної підтримки чи ресурсів спеціально визначеному колу іноземних терористичних організацій (§ 2339B); порушення встановлених заборон щодо фінансування тероризму (§ 2339C); одержання підготовки військового типу від іноземних терористичних організацій (§ 2339D); 3) встановлює покарання за вчинення терористичних посягань, яким зазвичай є штраф та/або тюремне ув'язнення на певний строк (за обтяжуючих обставин до терористів застосовується довічне тюремне ув'язнення чи смертна кара), а також цивільно-правові санкції [209, с. 406-407].

Таким чином, законодавство про кримінальну відповідальність Австрійської Республіки, Королівства Іспанія, Королівства Норвегія, США, Турецької Республіки, Французької Республіки і ФРН не містить поняття тероризм, натомість правове регулювання у протидії тероризму пішло шляхом перерахування певних злочинів, вже передбачених КК, які, за наявності терористичних цілей, розглядаються як терористичні злочини. Терористичним актом може бути визнано вчинення чи спроба організації вибуху, підпалу, вбивства, захоплення транспортних засобів, будівель посольств та інших будівель, захоплення заручників [124, с. 61].

Варто зазначити, що особливою і відмежувальною ознакою злочинів, пов'язаних із тероризмом є така «системоутворююча» суб'єктивна ознака даної групи злочинів, як мета (мотив, намір) [282, с. 70-83; 281, с. 40; 124, с. 61]. Так, вивчення КК зарубіжних країн дає нам можливість визначити, що: в ч. 1 ст. 237 КК Естонської Республіки метою вчинення злочинів даної групи є провокація війни чи міжнародного конфлікту, у ч. 1 ст. 88 КК Латвійської Республіки – мета завдання шкоди Латвійській Республіці чи її мешканцям. У ч. 1 ст. 323 КК Грузії йдеться про

мету залякування населення чи здійснення впливу на органи влади, у ст. 326 – про політичні мотиви чи цілі ускладнення міжнародних відносин, у ч. 1 ст. 330 – про терористичні цілі; у ч. 1 ст. 214 КК Азербайджанської Республіки, ч. 1 ст. 233 КК Республіки Казахстан, ч. 1 ст. 226 КК Киргизької Республіки та ч. 1 ст. 179 КК Республіки Таджикистан – про порушення громадської безпеки, залякування населення, здійснення впливу на прийняття рішень органами влади; у ч. 1 ст. 205 КК Російської Федерації – про вплив на прийняття рішення органами влади чи міжнародними організаціями; у ч. 1 ст. 278 КК Республіки Молдова – про порушення громадської безпеки, залякування населення, здійснення впливу на прийняття рішень органами публічної влади чи фізичними особами; у ч. 1 ст. 155 КК Республіки Узбекистан – про цілі ускладнення міжнародних відносин, провокації війни чи дестабілізації обстановки в Республіці [124, с. 60].

В §147а КК Королівства Норвегія загальнокримінальне діяння розглядається як терористична дія, якщо воно вчинено з наміром: а) грубо перешкодити здійсненню функції, яка має основоположне значення для суспільства, енергопостачання, стабільної подачі води та їжі, грошової та банківської системи чи готовності до ліквідації захворювань та інфекцій; б) викликати сильний страх у населення; в) незаконно примусити офіційну владу чи міждержавні організації до здійснення чи утримання від будь-якого дії, що має серйозне значення для Королівства Норвегія чи організації або іншої держави чи міждержавної організації. У ст. 575 КК Королівства Іспанія мова йде про мету повалення конституційного ладу чи серйозне порушення громадського спокою; у ст. 230 КК Республіки Албанія – про намір серйозно порушити громадський порядок або викликати страх і невпевненість у народу. В абз. 1 ст. 421-1 КК Французької Республіки вказується на мету суттєво порушити громадський порядок шляхом залякування чи терору. Згідно абз. 1 § 129а КК ФРН терористичним визнається співтовариство, чиї цілі спрямовані на вчинення передбачених п.п. 1, 2 чи 3 цієї норми злочинних діянь; у ст. 270-2 КК Італійської Республіки йдеться про терористичну мету чи мету підризу демократії; у ст. 234 КК Республіки Албанія – про способи поводження з хімічною, біологічною, ядерною зброєю з метою вчинити терористичний акт [124, с. 61].

Єдиним виявленим законом про кримінальну відповідальність, де не вказується мета, мотив чи намір злочинів, пов'язаних із тероризмом, став КК Литовської Республіки.

Аналізуючи законодавство інших іноземних держав, стає зрозумілим, що деякі з них також запровадили у національне законодавство норми про відповідальність за фінансування тероризму: кримінальне законодавство Австрії передбачає окремі норми за подібні дії, інші країни лише приєдналися до Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму, але при цьому не виокремили таку норму (Іспанія, ФРН, Великобританія, Франція) [48, с. 6].

Отже, виходячи з різних політичних і економічних інтересів держав, політико-правових традицій, мета злочинів, пов'язаних із тероризмом, у кримінальному законодавстві зарубіжних країн може відрізнятися, але спільною об'єднувальною ознакою для них є бажання протиправного впливу на органи влади, серйозного порушення громадського порядку, залякування населення, що відповідає основним положенням міжнародних антитерористичних конвенцій.

Аналіз злочинів, що порушують правила поведінки з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку, почнемо з розгляду законодавства країн континентальної Європи.

В КК Норвегії передбачається розділ 14 «Злочини проти громадської безпеки» (ст.ст. 147а-62б). До його складу входять злочини, об'єктом яких є відносини щодо забезпечення правил поведінки з небезпечними предметами: це норми, що які передбачають кримінальну відповідальність за незаконне поводження із матеріалами, які в собі містять плутоній чи уран; публічне розповсюдження інструкцій щодо виготовлення вибухових пристроїв, отруйних речовин; використання та зберігання зброї, боєприпасів і вибухових речовин, а також спеціального обладнання для виготовлення вказаних предметів. У КК Данії відсутній окремий розділ, який передбачає кримінальну відповідальність за злочини проти громадської безпеки, однак наявний розділ 20 «Злочини, які становлять небезпеку суспільства», де міститься ст. 192-а, згідно з якою передбачена кримінальна відповідальність за порушення законодавства про зброю й вибухові

речовини, що полягає в незаконному виготовленні, володінні, носінні, використанні або передаванні зброї чи вибухових речовин, які у зв'язку з особливо небезпечним характером можуть завдати значних збитків.

КК КНР в першому розділі передбачає кримінальну відповідальність за злочини проти громадської безпеки (ст. 114-139), де на законодавчому рівні закріплюється відповідальність за незаконне виготовлення, придбання, збут, поштову пересилку, зберігання вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових речовин. Крім того, окремі статті розміщені в інших розділах КК, зокрема статтею 297 КК у главі 6 «Злочини проти порядку громадського управління» передбачається відповідальність за наявність у громадян зброї, носіння якої при собі заборонено, або вибухових речовин при участі в мітингах чи масових заходах. Отже, у КК КНР злочини, що порушують правила поведінки з предметами, які становлять підвищену небезпеку, посягають на відносини у сфері забезпечення таких правил.

У КК Російської Федерації передбачається ст. 222, що говорить про незаконне придбання, передачу, збут, зберігання, перевезення або носіння зброї, її основних частин, боєприпасів, вибухових речовин і вибухових пристроїв. Вивченням норм КК Республіка Молдова встановлено, що згідно зі ст. 290 передбачено відповідальність за незаконне носіння, зберігання, придбання, виготовлення, ремонт або збут зброї та боєприпасів. У КК Республіки Білорусії ст. 294 передбачає кримінальну відповідальність за викрадення вогнепальної зброї, боєприпасів або вибухових речовин. Отже, об'єктом вказаних діянь виступають відносини у сфері безпечного поведінки з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку.

У США на федеральному рівні відповідальність за злочини, об'єктом яких є правила поведінки з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку, передбачені різними нормами Федерального кримінального кодексу, а саме: відповідними главами розділу 18 Зведення законів США – глава 39 «Вибухові та інші небезпечні речовини», глава 40 «Ввезення, виготовлення, розповсюдження і зберігання вибухових речовин», глава 44 «Вогнепальна зброя», глава 53 «Кулемети, руйнівні пристрої та аналогічна вогнепальна зброя» [209, с. 408]. Характерною ознакою цих злочинів є те, що незаконний обіг перелічених вище предметів,

матеріалів, засобів і речовин (незаконне поводження з ними) передбачає їх незаконні придбання, зберігання, використання, перевезення, передачу, переробку, продаж, розповсюдження, виробництво, імпортування, заволодіння різними способами, а також порушення умов виробництва, збереження, торгівлі тощо. Фактично аналогічні дії щодо вогнепальної зброї, передбачає глава 44 розділу 18 Зведення законів США. Щодо холодної зброї, то вона віднесена законом до категорії «небезпечна зброя» (сюди не входять кишенькові ножі із довжиною леза меншою за 2,5 дюйми), про що йдеться у § 930 главі 44 Зведення законів США. §§ 5801–5872 глави 53 «Кулемети, руйнівні пристрої та аналогічна вогнепальна зброя» розділу 26 Зведення законів США передбачає відповідальність за вчинення незаконних дій при виробництві, реєстрації або сплаті податків щодо вогнепальної зброї [209, с. 409].

Норми стосовно порушення правил поводження з небезпечними предметами внесено законодавцями до глав (розділів) про злочини проти громадської (колективної, загальної) безпеки. Але, в деяких кодексах (наприклад, КК Латвії) у статтях, що містяться в главах про відповідальність за злочини проти довкілля, є вказівки на завдання шкоди природному середовищу в результаті порушення правил поводження з радіоактивними матеріалами [13, с. 12].

Досить детальну порівняльну характеристику зарубіжного досвіду злочинів, предметом яких є радіоактивні матеріали, провела Плева К.В. Згідно з результатами її дослідження, в багатьох країнах Європи, Азії та Америки КК містять спеціальні норми про відповідальність за незаконні діяння щодо радіоактивних матеріалів [181, с. 53]. При цьому спостерігається певне різноманіття щодо визначення предмета відповідних злочинів та інших ознак їх складів [119, с. 120].

Так, КК Іспанії [251] містить доволі багато норм, що передбачають відповідальність за незаконні діяння з радіоактивними матеріалами, які становлять окремий відділ КК – Відділ I «Про злочини, пов’язані з ядерною енергією та іонізуючою радіацією», який, у свою чергу, входить до глави I «Про злочини, пов’язані з ризиком катастрофи» розділу XVII «Про злочини проти колективної безпеки»: ядерна енергія або радіоактивні елементи (ст. 341); ядерна установка, радіаційна установка, матеріали, що виробляють іонізуючу радіацію, обладнання,

що виробляє іонізуючу радіацію (ст. 342); іонізуюча радіація (ст. 343); ядерні матеріали, радіоактивні елементи, радіоактивні матеріали, ядерні речовини; радіоактивні відходи, радіоактивні ізотопи (ст. 345).

В КК Нідерландів [249] в розділі VII «Злочини, що ставлять під загрозу загальну безпеку людей або власність» передбачається відповідальність за умисний вплив на людей, тварин, рослини, майно, ґрунт, воду або повітря радіоактивними матеріалами (ч.2 ст.161quater).

У КК Болгарії розділ «Злочини, що вчинені при використанні атомної енергії в мирних цілях» міститься у главі XI «Загальнонебезпечні злочини» [254]. Зазначений розділ містить сім статей, якими передбачено відповідальність за відповідні суспільно небезпечні діяння, предметами яких є ядерний матеріал, ядерна споруда, інше джерело іонізуючого випромінювання (статті 356д, 356е).

КК Республіки Таджикистан містить дві статті, що містяться в главі 21 «Злочини проти громадської безпеки». Предметом зазначених злочинів є радіоактивні матеріали: ст. 193 передбачає відповідальність за незаконне поводження з радіоактивними матеріалами, а ст. 194 – за їх розкрадання.

У КК Латвійської Республіки [253] у главі XI «Злочинні діяння проти природного середовища» передбачається ст. 98 «Порушення правил безпеки при поводженні з радіоактивними та хімічними речовинами». Предметом відповідного злочину є радіоактивні речовини та інші джерела іонізуючого випромінювання.

КК КНР у ст. 125 передбачає відповідальність за нелегальну торгівлю або перевезення ядерних матеріалів, а у ст. 136 – за порушення правил поводження з предметами радіоактивної природи на виробництві, при зберіганні, транспортуванні або використанні, що спричинило серйозні наслідки [252].

КК Російської Федерації містить норми, які є спеціальними щодо незаконних дій з радіоактивними матеріалами (речовинами). Так, до глави 24 «Злочини проти громадської безпеки» внесено ст. 215 «Порушення правил безпеки на об'єктах атомної енергетики». За назвою повністю, а за ознаками диспозиції майже повністю ст. 220 КК Росії «Незаконное поведение с радиоактивными материалами» збігається

зі змістом ст. 265 КК України, а ст. 221 КК Росії «Хищение либо вымогательство радиоактивных материалов» – зі змістом ст. 263 КК України [181, с. 60].

Кримінальні кодекси європейських країн, зокрема Данії [250], Швеції, Франції [258] та Швейцарії не містять спеціальних норм про злочини у сфері поводження з радіоактивними матеріалами, а відповідальність за порушення безпеки поводження з радіоактивними матеріалами настає за загальними нормами про злочини проти життя і здоров'я людей, довкілля тощо.

Глава 39 розділу 18 Зведення законів США встановлює кримінальну відповідальність за незаконне поводження з радіоактивними матеріалами (§ 831) та незаконне перевезення феєрверків між штатами (§ 836) [209, с. 409].

Отже, відповідальність за злочини, об'єктом яких виступають відносини у сфері безпечного поводження з предметами, що становлять підвищену суспільну небезпеку, передбачається в законодавстві більшості проаналізованих країн. Крім того, одним з головних напрямів державної політики зарубіжних країн є контроль над обігом небезпечних матеріалів і речовин, який постійно реалізується на практиці.

Щодо останньої групи злочинів, **інших злочинів проти громадської безпеки** (до них ми віднесли діяння, передбачені ст.ст. 261, 270, 270¹ КК), варто вказати, що законодавство деяких проаналізованих країн також передбачає відповідальність за їх вчинення. Так, КК Республіки Польща виділяє спеціальний окремий розділ XX під назвою «Злочини проти загальної безпеки», де містяться норми про відповідальність за виклик події у вигляді пожежі, руйнування, вибуху, поширення отруйних речовин і таке інше (ст. 163, 164) В КК Республіки Польща в розділі X «Злочини проти громадської безпеки» налічується 9 статей, які передбачають кримінальну відповідальність за вчинення пожежі, пошкодження будівель, вибуху, розповсюдження отруйних речовин, вивільнення ядерної енергії тощо.

Щодо порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки, то цей злочин у його американському варіанті (на рівні федерації) є завжди умисним діянням і розглядається в аспекті кримінальної відповідальності за підпал (§ 81) або знищення вогнем певних предметів – будівель чи нерухомого майна громадян (§

1074 розділу 18 Зведення законів США), потягів (§ 1992 розділу 18 Зведення законів США)) [209, с. 410].

Але серед відповідних злочинних діянь, передбачених КК європейських держав, є чимало таких, аналогів яких немає у КК України. Це такі злочинні діяння проти громадської безпеки, як вандалізм (КК Росії, Литви, Білорусі); неналежне виконання обов'язків по охороні зброї, боєприпасів, вибухових речовин і вибухових пристроїв, порушення правил обігу піротехнічних виробів, незаконне виготовлення газової та метальної зброї (КК Росії, Латвії, Білорусі); незаконний обіг глушителя, лазерного чи нічного прицілу до вогнепальної зброї (КК Естонії); винагорода за вчинення злочинного діяння, що посягає на громадську безпеку, його публічне схвалення (КК Болгарії, ФРН) [270, с. 303].

Отже, відповідальність за злочини, що порушують загальні правила безпеки, передбачається зарубіжним кримінальним законодавством, коло таких порушень надзвичайно широке, однак правова регламентація їх різна. Об'єктом таких злочинів є найрізноманітніші суспільні відносини: відносини щодо забезпечення пожежної безпеки, правил обігу отруйних речовин, зброї тощо.

Таким чином, проведений порівняльно-правовий аналіз злочинів проти громадської безпеки за кримінальним законодавством зарубіжних країн дозволяє говорити про наявність правових норм, що регламентують кримінальну відповідальність за вчинення таких діянь в інших країнах світу, а також про належний стан забезпечення громадської безпеки як об'єкту злочину.

Висновки до першого розділу

Підсумовуючи викладені у розділі 1 положення, слід зробити наступні висновки.

1. Необхідність використання як загальних, так і спеціальних методів дослідження є обов'язковою вимогою щодо вивчення громадської безпеки як об'єкта злочину. Основними методами дослідження є: історико-правовий, діалектичний, компаративістський, догматичний (юридичний), системно-структурний, конкретно-соціологічний, статистичний та моделювання. Теоретико-

методологічні засади дослідження громадської безпеки як об'єкта злочину дозволили дисертанту побудувати нові наукові гіпотези, ґрунтовно охарактеризувати теоретичні засади визначення та формування громадської безпеки як об'єкта злочину, узагальнити необхідну кількість статистичних даних та підготувати пропозиції щодо подальшого удосконалення чинного законодавства стосовно удосконалення кримінального законодавства України.

2. Аналіз історичного розвитку громадської безпеки як об'єкту злочину в Україні надав можливість розкрити питання про виникнення і розвиток норм про відповідальність за злочини проти громадської безпеки. Доведено, що розвиток громадської безпеки в Україні охопив тривалий історичний період. Перша поява злочинів проти громадської безпеки в сучасному розумінні відноситься до періоду існування Київської Русі, коли злочинним діянням визнавалося привласнення загубленої зброї. За часів дії Литовсько-Руського права та в період козацької держави подальшої законодавчої заборони зазнали діяння, пов'язані з незаконним обігом зброї (збут та перевезення), а також зі створенням незаконних військових формувань.

Уложенням про покарання кримінальні й виправні 1845 р. передбачалась відповідальність за створення або участь у таємних організаціях чи шайках, а також за постачання вказаним угрупованням зброї. Для даного історичного періоду характерним стало розуміння терористичних актів лише як посягання на життя, свободу, недоторканість царя та членів його сім'ї.

Початку ХХ ст. притаманним було існування злочинних угруповань з розгалуженою внутрішньою структурою, навіть не дивлячись на відсутність законодавчого визначення організованої злочинності. Незважаючи на існування в якості самотійних категорій злочинів проти держави, злочинів проти громадської безпеки та громадського порядку і злочинів проти порядку управління, чітких розмежувальних ознак між ними не існувало. І саме внаслідок нечіткості і неясності кримінального законодавства межі між цими злочинами були настільки розмиті, що уявлялися вони як одне ціле.

Важливим етапом розвитку громадської безпеки як об'єкту злочину став радянський період історії України, адже саме в цей період у нормативно-правових актах з'явилися і удосконалювалися розділи, що передбачали відповідальність за вчинення злочинів проти громадської безпеки. Тобто, було здійснено виокремлення громадської безпеки як об'єкту злочину. Аналіз нормативних актів, які забезпечували громадську безпеку, цікавий передусім тим, що на основі законодавства УСРР, а потім УРСР, частково сформувалося відповідне кримінальне законодавство незалежної України. КК УСРР 1922 р. в одній главі об'єднував злочини, що передбачали відповідальність за порушення правил, які стосуються охорони народного здоров'я, суспільної безпеки та громадського порядку. КК УРСР 1927 р. передбачав відповідальність за збройне повстання або вторгнення на радянську територію збройних банд, за терористичний акт, а також розглядав бандитизм як політичний злочин, що посягає на основи Радянської республіки.

В умовах повоєнного часу зміни у правовій системі УРСР обумовлювались завданнями щодо оборони всієї країни і здійснювались відповідно до змін у загальносоюзному законодавстві. Серед нових складів злочинів увагу привертає відповідальність за приховування трофейного майна, зброї.

У главі X КК УРСР 1960 р. «Злочини проти громадської безпеки, громадського порядку та народного здоров'я» містилося 17 складів злочинів, які передбачали відповідальність саме за злочини проти громадської безпеки. При цьому, в главі 1 «Злочини проти держави» та главі 9 «Злочини проти порядку управління» містилися діяння (ст. 69 «Бандитизм» та ст. 187-6 «Створення непередбачених законодавством військових або інших збройних формувань чи груп»), які сьогодні вважаються злочинами проти громадської безпеки.

У чинному КК 2001 р. злочини проти громадської безпеки фактично вперше за всю історію розвитку вітчизняного кримінального законодавства набули свого чіткого виділення у системі його Особливої частини у розділі IX «Злочини проти громадської безпеки». Громадська безпека вперше була виділена як самостійний об'єкт злочину, що надало можливості чітко відмежовувати зазначені злочини за

правовою природою від інших, окреслювати їх за безпосередніми об'єктами та конкретизувати правову регламентацію.

Отже, головними етапами розвитку національного законодавства про відповідальність за злочини проти громадської безпеки є: а) період існування Київської Русі, Литовсько-Руської держави, Речі Посполитої, козацько-гетьманської держави та період перебування України під владою Російської та Австро-Угорської імперій, для якого характерним є поступове зародження законодавства щодо забезпечення громадської безпеки (X – XIX ст.ст.); б) початок XX – початок XXI ст.ст. (1917 – 2001 рр.), коли відбувся бурхливий розвиток і удосконалення кримінального законодавства щодо забезпечення громадської безпеки; в) 2001 р. і до сьогодні – сучасний період удосконалення та приведення кримінального законодавства щодо забезпечення громадської безпеки у відповідність з міжнародними вимогами.

3. Порівняльний аналіз об'єктів злочинів проти громадської безпеки дозволяє зробити висновок, що громадська безпека як об'єкт злочину у КК України виглядає набагато компактніше, ніж аналогічні об'єкти в законодавстві зарубіжних країн. Така ситуація, безперечно, є позитивним досягненням чинного законодавства, що, в свою чергу, створює зручності для правозастосовних органів при вирішенні питання про відповідальність за вчинення злочинів проти громадської безпеки.

Аналіз КК зарубіжних країн дозволяє дійти висновку щодо відсутності у більшості випадків спеціальної глави (частини, розділу, параграфа), які б регламентували відповідальність за злочини проти громадської безпеки. Така ситуація говорить про різні критерії (підстави) структуризації нормативних актів і про різні об'єкти злочинів проти громадської безпеки (відповідно до положень вітчизняного законодавства). Але, діяння, подібні злочинам, що знайшли своє відображення в розділі IX Особливої частини КК України, все ж мають місце в КК зарубіжних країн, хоча і відображені в статтях різних глав (частин, розділів, параграфів) і тому мають різноманітні об'єкти: злочини проти громадської безпеки (КК Білорусі, Литви, Росії), проти громадського порядку (КК Болгарії, Польщі, Швейцарії, Австрії, Франції, Бельгії, ФРН), проти миру і безпеки людства (КК

Узбекистану, Росії), проти нації, держави та громадського спокою (КК Франції, Грузії, Латвії), проти основ конституційного ладу та безпеки держави (КК Росії). Забезпечення громадської безпеки як об'єкту злочину в законодавстві зарубіжних країн поєднується із охороною інших об'єктів: мир і безпека людства (КК Узбекистану, Росії), основи конституційного ладу (КК Росії), безпека держави (КК Росії), нація (КК Франції, Грузії, Латвії), державна влада (КК Франції, Грузії, Латвії), громадський спокій (КК Франції, Грузії, Латвії), громадський порядок (КК Болгарії, Польщі, Швейцарії, Австрії, Франції, Бельгії, ФРН). Тобто, об'єкт злочинів проти громадської безпеки законодавці досліджуваних країн у диспозиціях відповідних статей визначають по-різному.

В країнах пострадянського простору кримінальне законодавство здебільшого виокремлює злочини проти громадської безпеки в окремі розділи (глави) кодексу, що об'єднують злочини проти громадського порядку, безпеки виробництва чи проти здоров'я населення, безпеки руху й експлуатації транспорту (КК Білорусі, Литви, Грузії, Росії). Країни Європи, на відміну від країн СНД, відрізняються різноманітністю підходів щодо злочинів проти громадської безпеки, що пов'язано не тільки з відмінністю структури КК, а й різними поглядами щодо самого поняття громадська безпека (КК Польщі, Швейцарії, Австрії, Франції, Бельгії, ФРН, Франції).

Порівняльний аналіз громадської безпеки як об'єкта злочину за КК України та кримінальним законодавством зарубіжних країн дозволяє зробити узагальнення про використання законодавцями зарубіжних країн різних підходів до розуміння змісту громадської безпеки як об'єкту злочину, в результаті чого стало зрозумілим: обсяг криміналізації діянь, що порушують громадську безпеку, обумовлений саме особливостями законодавства тієї чи іншої країни.

Деякі з найрозвинутіших країн світу (Австрії, Іспанія, ФРН, Великобританія, Франція, США), усвідомлюючи серйозну небезпеку та глобальні масштаби тероризму, приділяють значну увагу вдосконаленню національного антитерористичного законодавства, що відбувається на основі норм міжнародного права у сфері протидії тероризму. Таке його вдосконалення спрямоване на

застосування уніфікованих понять в питаннях міжнародно-правового співробітництва у сфері протидії тероризму, зокрема, шляхом імплантації у національне законодавство положення Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму. Варто вказати, що в кримінальному законодавстві країн, що раніше входили до складу СРСР, в тому числі – і України, міжнародні вимоги щодо протидії фінансування тероризму враховані майже у повному обсязі.

Аналіз законодавства про відповідальність за злочини проти громадської безпеки показав, що спільними для законодавства більшості країн є норми, що передбачають відповідальність за:

1) діяльність злочинних організацій, які в різних країнах світу називаються по-різному: збройні групи (Німеччина), організовані злочинні групи (Польща), злочинні спільноти (Німеччина), організовані співтовариства (Казахстан, Польща), угруповання для вчинення злочину (Італія), угруповання мафіозного типу (Італія), банда (Латвія, Казахстан, США), незаконні воєнізовані формування (Казахстан, Білорусь, Росія);

2) дії, пов'язані з тероризмом, які в деяких країнах передбачаються у цілих главах (розділах) КК: КК Грузії, Іспанії, Фінляндії, Франції, Федеральному КК США;

3) порушення правил поводження з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку, до яких, як і в Україні, відносяться зброя, боєприпасів і вибухові речовини, вибухові пристрої, отруйні, легкозаймисті, токсичні, радіоактивні речовини та матеріали (Данія, Норвегія, КНР, Росія, США, Латвія, Іспанія, Болгарія, Таджикистан). При цьому, сфера обігу предметів, які становлять підвищену суспільну небезпеку, знаходиться під суворим державним контролем, який постійно посилюється;

4) інші дії, пов'язані з порушенням спеціальних правил, якими визнаються або провокація пожежі, руйнування, вибуху, поширення отруйних речовин (Польща), або порушення вимог пожежної безпеки шляхом підпалу чи знищення вогнем певних предметів (США).

Громадська безпека як об'єкт злочину знайшла своє відображення в законодавстві більшості зарубіжних країн. До даної категорії злочинів відносяться фактично аналогічні вітчизняним злочинам проти громадської безпеки діяння. Але характерним явищем для зарубіжного законодавства є «розпорошення» злочинів, які, відповідно до КК України, є злочинами проти громадської безпеки, по інших розділах (главам, частинам, відділам КК зарубіжних країн), що призводить до складнощів у виділенні їх об'єкта. На нашу думку, така ситуація не може визнаватися досконалою, адже призводить до «змішування» чи ототожнення об'єктів злочину. Натомість, доцільною виглядає побудова Особливої частини КК України, де всі злочини проти громадської безпеки об'єднані в Розділі IX з ідентичною назвою.

РОЗДІЛ 2

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОБ'ЄКТА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

2.1. Суспільні відносини як об'єкт злочинів проти громадської безпеки

Визначення об'єкта злочину є одним з основних питань у кримінальному праві, оскільки саме встановлення ознак об'єкта злочину сприяє розкриттю соціальної сутності злочину, сприяє правильній кваліфікації діяння, а також відмежуванню його від суміжних суспільно-небезпечних посягань. Вчення про об'єкт злочину завжди вирізнялося дискусійними положеннями і розвивалося завдяки необхідності встановлення об'єкта злочину у правозастосовній діяльності чи у процесі наукового тлумачення кримінально-правових норм. Саме тому зазначене вчення не викликає щонайменшого сумніву в його призначенні слугувати розвитку кримінально-правової теорії і вдосконаленню юридичної практики.

У різні часи загальні питання об'єкта злочину досліджували Белогриць-Котляревський Н.С., Гавриш С.Б., Глістін В.К., Демидов Ю.О., Загородніков М.І., Каіржанов Е.К., Коржанський М.Й., Наумов А.В., Нікіфоров Б.С., Пашковська А.В., Піонтковський А.А., Савченко А.В., Сергєєвський М.Д., Тацій В.Я.. Уперше думку про те, що об'єктом злочину є суспільні відносини, висловив Піонтковський А.А., зазначивши, що виходячи із загального вчення про злочин, об'єктом будь-якого злочину слід вважати суспільні відносини, що охороняються усім апаратом кримінального примусу [180, с.130]. Суспільні відносини як об'єкт злочину визнавали такі вчені, як Ветров М.І. та Ляпунов Ю.І., Глістін В.К. [22, с. 14], Грищук В.К. [30, с. 32], Демидов Ю.О. [42, с. 18], Каіржанов Е.К. [81, с. 127], Коржанський М.Й. [97, с. 214], Малахов І.П., Нікіфоров Б.С. [168, с. 135], Савченко А.В. [116, с. 79], Сташис В.В. [110, с. 78], Смірнова Н.М., Тацій В.Я. [237, с. 23], Фролов Є.О. [268, с. 218] та багато інших вчених.

На сьогодні в кримінально-правовій науці існує дві діаметрально протилежні концепції стосовно об'єкта злочину, а саме: концепція, відповідно до якої об'єктом

злочинів є сукупність суспільних відносин, і концепція, яка заперечує першу, стверджуючи, що суспільні відносини, будучи за своєю суттю абстрактною категорією, не можуть бути реальними об'єктами конкретних злочинів. Перша концепція була пануючою в радянський період і в наш час має достатньо прибічників [50, с. 60; 22, с. 54; 97, с. 82; 237, с. 137; 19, с. 145; 113, с. 184].

Погляди прихильників другої концепції, будучи одностайними в тому, що суспільні відносини не можуть бути об'єктом злочинів, розходяться стосовно того, що ж саме є об'єктом злочину. Вивчення позицій цих учених дозволяє дійти висновку, що прибічників цієї концепції можна поділити на три наукові групи.

Представники першого напрямку вважають, що об'єктом злочинів є блага й цінності, що охороняються кримінальним правом. На думку Гавриша С.Б., який вперше в українській науці піддав різкій критиці першу концепцію, з позиції теорії об'єкта як суспільних відносин виходить, що кримінальне право охороняє не матеріальні цінності й блага, життя, здоров'я, природне середовище тощо, а, навпаки, певну форму їх прояву, ті чи інші зв'язки між суб'єктами відносин, тоді як в дійсності таким охоронюваним об'єктом є правове благо як визначена цінність [15, с. 28, 64, 65]. Прибічники даного напрямку визнають в якості об'єкта злочину не суспільні відносини, а охоронювані законом цінності, інтереси, блага яким воно завдає або може завдати шкоди [132, с. 207-210; 106, с. 71; 272, с. 40-41].

Підсумувавши викладене, очевидним є висновок, що у теорії кримінального права вчення про об'єкт злочину характеризується полярністю доктрин: ним визнають: 1) охоронюваний законом про кримінальну відповідальність порядок відносин між людьми в суспільстві (Андрушко П.П. [109, с. 121], Дідик С.Є., Костенко О.М. [102, с. 123], Ландіна А.В., Нерсисянц А.С.); 2) суспільні відносини (Бажанов М.І. [110, с. 84], Брайнін Я.М., Гуторова Н.О. [36, с. 27], Дурманов Н.Д. [50, с. 43], Загородніков Н.І., Коржанський М.Й. [99, с. 28], Кудрявцев В.М. [126, с. 48], Кузнецов В.В. [127, с. 34], Навроцький В.О. [161, с. 213], Нікіфоров Б.С. [168, с. 84], Піонковський А.А. [180, с. 82], Савченко А.В. [209, с. 65], Тацій В.Я. [237, с. 21], Фролов Є.О. [268, с. 49]); 3) соціальні блага (цінності), що охороняються кримінальним законом (Гавриш Є.В., Гавриш С.Б. [15, с. 63], Матишевський П.С.

[112, с. 72], Фесенко Є.В. [263, с. 69]); 4) людина або конкретні сфери (різновиди, вияви) життєдіяльності людей (Смельянов В.П. [58, с. 172], Новосьолов Г.П. [171, с. 62]); 5) окремі особи чи багато осіб (Козаченко І.Я., Незнамова З.А.); 6) правові відносини (Готін О.М., Лихова С.Я.) [142, с. 38], 7) норми права (Фойницький І.Я., Білогриць-Котляревський Л.С. [4, с. 85]), правові блага (інтереси) (Сергієвський Н.Д.); 8) охоронювані кримінальним законом соціально значущі цінності, інтереси, блага (Наумов А.В. [165, с. 93], Пашковська А.В.); 9) суспільні відносини, що є відповідним порядком, установленими приписами правових норм, а також соціальні блага (Чеботарьова Г.В.); 10) соціальна оболонка, яка є першим рівнем об'єкта, а все інше перебуває всередині цієї оболонки (Трубніков В.М. [247, с. 34]); 11) соціальна безпека (Зателєпін О.В. [74, с. 29].

Отже, на користь всіх наукових позицій наводяться суттєві аргументи, але варто визнати, що дискусія щодо визначення об'єкта злочину в науці кримінального права є дещо перебільшеною, адже детально проаналізувавши обидві позиції, можна побачити, що вони мають достатньо спільних рис, які визнають і самі науковці [46, с. 12]. Враховуючи вищевикладене, при вирішенні питання про об'єкт злочину важливо встановити те, чому це діяння завдає безпосередню шкоду, а як ми цей об'єкт посягання назвемо – благом, цінністю, предметом суспільних відносин або сферою життєдіяльності людей – не суть важливо [213, с. 11]. Набагато важливіше встановити усі притаманні конкретному діянню властивості та з максимальною точністю відобразити їх в ознаках складу злочину.

Оскільки докладний аналіз проблеми визначення об'єкту злочину виходить за межі даного дисертаційного дослідження, вважаємо за можливе обмежитися лише переліченням цих теорій. З урахуванням внутрішньої схожості основних концепцій при характеристиці об'єкта злочинів проти громадської безпеки ми будемо користуватися позицією, що об'єктом злочину виступають суспільні відносини як найбільш прийнятною і логічно обґрунтованою.

Однією з найпоширеніших є триступенева класифікація об'єктів, яка, ґрунтуючись на співвідношенні філософських понять «загальне», «особливе» та «окреме», за «вертикаллю», виділяє загальний, родовий та безпосередній об'єкти

злочину [111, с. 111]. Крім зазначеної класифікації, деякі вчені виступають за чотиричленну класифікацію об'єкта злочину, виділяючи між родовим та безпосереднім об'єктами видовий об'єкт [268, с. 203, 204; 165, с. 162, 163; 132, с. 209]. Так, Коржанський М.Й. зазначає, що класифікація об'єктів «по вертикалі» має чотири ступені: загальний об'єкт – сукупність усіх суспільних відносин, що охороняються законом про кримінальну відповідальність; родовий об'єкт – окрема група однорідних суспільних відносин, що становлять певну галузь суспільного життя – власність, особа тощо; видовий об'єкт – суспільні відносини одного виду – життя, особиста власність тощо; безпосередній об'єкт – конкретний прояв суспільних відносин такого виду [99, с. 66]. Отже, додатковою ланкою у класифікації об'єктів злочину «по вертикалі» є видовий об'єкт. Оскільки стаття КК передбачає (описує) не конкретний злочин, а його вид, то пропонується визнавати об'єктом цього виду злочину не безпосередній (конкретний), а видовий об'єкт, тобто об'єкт певного виду. Безпосередній об'єкт є лише частковим випадком прояву, буття видового (окремого) виду суспільних відносин [97, с. 203-204].

При цьому загальним об'єктом визнається вся сукупність суспільних відносин, які охороняються кримінальним законом, тому до загального об'єкта входять і відносини з приводу забезпечення громадської безпеки у випадку безпосереднього заподіяння шкоди таким відносинам у результаті вчинення злочину; родовим – окремі однорідні за своїми властивостями групи цих відносин, певна сукупність кримінально-правових норм, певне коло тотожних чи однорідних за своєю соціальною та економічною сутністю суспільних відносин, які через це повинні охоронятися єдиним комплексом взаємозалежних кримінально-правових норм; безпосереднім – конкретні суспільні відносини, що охороняються певною кримінально-правовою нормою від злочинних посягань [237, с. 59-70; 131, с. 124-125; 132, с. 207-210; 110, с. 97-101; 111, с. 111; 100, с. 118; 104, с. 105-108; 21, с. 9; 110, с. 97-100]. Цю класифікацію об'єктів злочину «по горизонталі» підтримав Розенберг Д.Н. а особливу увагу питанню приділив Коржанський М.Й. у монографії, присвяченій об'єкту та предмету кримінально-правової охорони [97, с. 24].

Саме родовий об'єкт злочинів виступає тим критерієм, за яким законодавець об'єднав кримінально-правові норми в окремі розділи Особливої частини КК, до яких включаються, залежно від об'єкта кримінально-правової охорони, нові норми [158, с. 98]. Тобто родовий об'єкт є однаковим для значної групи злочинів, що відрізняються схожими рисами суспільної небезпеки [50, с. 14]. З цією точкою зору погоджуються Михайленко П.П. [152, с. 11], Ковальов М.І., Загородніков М.І., Здравомислов Б.В. [152, с. 11] та інші вчені. Запропонована в КК структура Особливої частини відповідає системі суспільних відносин, які склалися в Україні в перші роки її формування як незалежної, демократичної держави [236; с. 3].

Безпосереднім об'єктом злочину у науці кримінального права є конкретні суспільні відносини, яким спричиняється шкода чи створюється загроза спричинення шкоди [206, с. 303] або соціальні цінності, на які посягає конкретна злочинна дія чи бездіяльність. Тобто, безпосередній об'єкт є саме тим об'єктом, на який посягає окремо взятий злочин. Видовий і безпосередній об'єкти співвідносяться як «вид з родом» або як ціле і частина [86, с. 9], тобто безпосередній об'єкт виступає як частина видового об'єкта і завжди знаходиться в тій сфері суспільних відносин, що і видовий об'єкт.

Отже, безпосередні об'єкти посягань на громадську безпеку є певною частиною цих відносин і співставленні один з іншим по вертикалі. Тому аналіз, конкретизація і деталізація ознак структурних елементів відносин громадської безпеки є умовою правильного визначення змісту безпосереднього об'єкта конкретних злочинів, що здійснюватиметься нижче.

Безпосередній об'єкт злочинів поділяється на види, що є класифікацію «по горизонталі», в межах якої виділяють безпосередній основний та безпосередній додатковий об'єкти, що поділяється на додатковий обов'язковий і додатковий факультативний. Отже, сутність цього виду класифікації об'єктів полягає у виділенні поряд з основним безпосереднім об'єктом злочину також додаткового [237, с. 70-74; 110, с. 100]. Додатковим безпосереднім об'єктом є тільки ті суспільні відносини, яким завжди завдається шкода (додатковий обов'язковий об'єкт) або виникає загроза її заподіяння (додатковий факультативний об'єкт). Важливо

підкреслити, що таким об'єктом можуть бути лише відносини, поставлені законодавцем під охорону КК [237, с. 70-74].

Усі злочини проти громадської безпеки розміщені у розділі IX Особливої частини КК з однойменною назвою. Застосування у назві розділу IX слів «...громадська безпека» цілком виправдано тому, що мова йде про захист від небезпеки не тільки взагалі суспільства, а, насамперед, громадського суспільства – суспільства, яке досягло певного етапу суспільного розвитку, де створені певні умови для громадян як особистостей [43, с. 9]. Їх суспільна небезпечність є дуже високою, оскільки ці злочини належать до загальнонебезпечних діянь, що спричиняють або створюють реальну загрозу заподіяння шкоди основним соціальним цінностям, порушують загальну (спільну) безпеку життя, здоров'я, власності широкого і невизначеного кола осіб та безпеку інших цінностей суспільства, створюють умови для настання тяжких наслідків, а нерідко їх спричиняють [241, с. 94]. Громадська безпека не зовсім вдало інтерпретувалася як об'єкт злочинів проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту [5, с. 82], адже, як зазначає Мисливий В.А., таке довільне тлумаченням фактично виходило за межі злочинів даної групи. [150, с. 130].

В Україні безпосередньо питання об'єкта злочинів проти громадської безпеки не досліджувалися, а розглядалися в контексті аналізу окремих складів злочинів проти громадської безпеки, передбачених розділом IX Особливої частини КК, тому важливим у цьому аспекті є з'ясування сутності об'єкта злочинів проти громадської безпеки, характеристика ознак родового та безпосереднього об'єкта.

Так як поняття «громадська безпека» є похідним від загального поняття «безпека», вважаємо за необхідне аналіз громадської безпеки як родового об'єкту злочинів проти громадської безпеки розпочати саме зі з'ясування цього загального поняття – «безпека». Також варто врахувати значення поняття «громадська». Етимологічне значення слова безпека визначається як стан, коли кому-, чому-небудь ніщо не загрожує [10, с. 43; 172, с. 41] або як відсутність небезпеки, збереження, усталеність, надійність [39, с. 67]. «Безпека – це стан, коли кому-, чому-небудь ніщо не загрожує, безпечність» [169, с. 115]. Згідно зі словниковою літературою слово

«громадський» тлумачиться як той, що відноситься до суспільства, той, що протікає у суспільстві, пов'язаний з діяльністю людей у суспільстві [172, с. 386].

Термін «безпека» затвердився і використовується в кримінальному праві при характеристиці ознак об'єктів деяких злочинів (безпека держави, громадська безпека, безпека виробництва, безпека руху та експлуатації транспорту, екологічна безпека) [86, с. 7]. На думку Мохончука С.М., поняття «безпека» відноситься до категорії можливості і означає стан, який містить в собі можливість заподіяння шкоди [156, с. 67]. Отже, категорія «безпека» безперечно має важливе значення. Панов М.І. та Тихий В.П. виділяють особливу роль цієї категорії у правознавстві, наголошуючи, що вона відображає громадську безпеку, незалежно від того, чи забезпечує безпека захист публічного чи приватного інтересу. Тим самим підкреслюється, що безпека (як соціально-правове явище) – це захищеність інтересів усього суспільства, усіх його структурних підрозділів [178, с. 12; 108, с. 42; 177, с. 19]. Отже, загальне поняття безпеки полягає в такому стані предметів, за якого небезпека не загрожує суспільним відносинам [156, с. 73].

Громадська безпека пов'язана з двома формами діяльності людей – дотриманням загальних правил безпеки і дотриманням спеціальних правил безпеки. Загальними правилами безпеки у кримінальному праві називають не тільки правила поведінки із загальнонебезпечними предметами, а й інші правила, які є обов'язковими для всіх членів суспільства і якими вони повинні керуватись у всіх сферах життєдіяльності з метою попередження суспільно небезпечних наслідків. Спеціальні правила безпеки пов'язані з дотриманням правил безпеки виробництва та поведінням із загальнонебезпечними предметами [86, с. 143].

Поняття громадської безпеки достатньо змістовно й повно висвітлено в працях вітчизняних вчених, таких як Антипова В.І. [3], Борисова В.І. [6], а також у роботах Грінберга М.С. [26], Єфімова М.А. [55], Тихого В.П. [75, 240-245] та ін.

Однак, однозначного визначення поняття громадської безпеки вироблено не було. Категорія «громадська безпека» визначається в науковій літературі по-різному: як система заходів або специфічна діяльність державних органів щодо забезпечення безпечних умов життєдіяльності суспільства, як сукупність суспільних

відносин, що забезпечують безпечні умови життя, як благо для кожного з громадян і загальну цінність, як стан захищеності особи, суспільства і держави від злочинних посягань, як стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх погроз [91, с. 48].

Але таке визначення поняття громадської безпеки більш відповідає змісту поняття «національна безпека» як об'єкту злочинів проти основ національної безпеки. Громадська безпека не є поняттям, тотожним поняттю «національна безпека України», а являє собою необхідну складову частину останньої, тобто громадська безпека є елементом, складовою національної безпеки України, яка визначається в Законі «Про основи національної безпеки України» як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам [70]. У сучасних концепціях міжнародної безпеки вважається, що безпека держави є головною метою системи безпеки будь-якого типу, але практика доводить, що багато держав неспроможні вирішувати складні проблеми національної безпеки згідно з нормами та принципами верховенства права. На жаль, до таких держав належить і Україна, де існує потреба перегляду права та реформування основних інститутів безпеки з метою ефективного пристосування до нових загроз [175, с. 63].

Громадську безпеку як родовий об'єкт злочинів Матишевський П.С. визначав наступним чином: «...громадська безпека припускає ведення певної системи заходів і створення необхідних умов, що забезпечують спокійне функціонування державних і громадських підприємств, установ і організацій, а також спокій громадян» [112, с. 291]. Тихий В.П. характеризував громадську безпеку як безпеку від таких предметів підвищеної небезпеки, як вогонь, вибухові, радіоактивні, піротехнічні, легкозаймисті речовини, вогнепальна і холодна зброя, бойові припаси та визначав її поняття як об'єктивного стану і суб'єктивного почуття суспільства захищеності від небезпек, а тим самим – і почуття громадського спокою [241, с. 95].

Коржанський М.Й. під громадською безпекою розумів сукупність суспільних відносин, що забезпечують захист життя і здоров'я невизначеної кількості людей і

безпечного використання джерел підвищеної небезпеки [100, с. 287]. Дана дефініція вимагає певного розширення, адже таке визначення не розкриває цілком зміст громадської безпеки: неможна погодитися з тим, що даний родовий об'єкт є сукупністю суспільних відносин тільки для захисту життя і здоров'я невизначеної кількості людей, так як громадська безпека покликана захистити від посягання й інші життєво важливі інтереси суспільства. Даньшин М.І. визначає громадську безпеку як сукупність суспільних відносин, заснованих на нормативних розпорядженнях і охоронюваних законом про кримінальну відповідальність, що забезпечують охорону життя і здоров'я громадян, схоронність майна, нормальну діяльність підприємств, організацій та установ при проведенні загальнонебезпечних робіт, при використанні предметів як підвищеної небезпеки так і інших предметів, що становлять загрозу для людини та суспільства [41, с. 25].

Ткаченко В.І. громадську безпеку розглядає як сукупність суспільних відносин, що забезпечують безпечне і належне використання предметів підвищеної небезпеки, безпечне проведення розроблення надр землі, будівництва [246, с. 64]. Близьку позицію з цього приводу займає Гринберг М.С., вважаючи, що громадська безпека як вид суспільних відносин являє собою систему соціальної взаємодії людей, яка забезпечує утримання технічних систем в упорядкованому, безпечному стані – вироблення, впровадження і фактичне використання засобів придушення руху даних систем до найменшого порядку [26, с. 79].

Також важко погодитися з тим, що громадська безпека – це безпека при проведенні різного роду робіт, так як подібні злочинні діяння мають об'єктом інші відносини і передбачені в інших розділах КК, наприклад, у розділ X «Злочини проти безпеки виробництва». На думку Навроцького В.О., під громадською безпекою необхідно розуміти сукупність охоронюваних нормами кримінального права суспільних відносин, які складаються для убезпечення невизначеного кола осіб та право охоронюваних інтересів від спричинення насильницької шкоди предметами та видами діяльності, які становлять підвищену небезпеку для оточуючих [160, с. 11].

Отже, в науці кримінального права вже зроблені спроби розкрити специфіку громадської безпеки як родового об'єкта злочинів, об'єднаних у розділі IX КК. Так,

Тихий В.П. визначає, що громадська безпека як родовий об'єкт злочинів охоплює собою нормальне (безпечне) функціонування громад, стан захищеності суспільства – життя, здоров'я людей та інших його важливих цінностей від загроз, систему суспільних відносин, які забезпечують цю захищеність, гарантують безпечні умови життєдіяльності, запобігають загрозам, здатним заподіяти тяжку шкоду, знижують ризик їх настання, а також безпеку суспільства від загрози злочинних організацій, терористичних актів і актів терористичної спрямованості, незаконного і недбалого поводження зі зброєю й предметами, що представляють підвищену небезпеку для оточення, небезпеку від пожеж і ін. [241, с. 94; 242, с. 29]. Громадську безпеку як родовий об'єкт злочинів визначають як стан захищеності суспільства від суспільно небезпечних посягань, пов'язаних із соціальними або упредметненими джерелами небезпеки [204, с. 87]. Громадська безпека являє собою повну сукупність цінностей, благ, що регулюють безпечні умови життя суспільства [86, с. 75]. Водночас громадську безпеку слід розглядати як самостійне благо, котре покликане забезпечити безпечне існування інших благ [178, 14].

Видається, що найбільш повним і досконалим є визначення громадської безпеки як безпеки від впливу джерел підвищеної небезпеки, а саме: злочинних організацій, терористичних груп та інших злочинних об'єднань, зброї, предметів, що становлять підвищену небезпеку для оточення, вогню [116, с. 579]. Враховуючи викладене вище та не претендуючи на вичерпність цієї проблеми, пропонується під громадською безпекою як родовим об'єктом злочинів даного розділу розуміти суспільні відносини, спрямовані на забезпечення безпеки у сфері поводження з джерелами підвищеної небезпеки: злочинних угруповань, терористичних загроз, предметів, що становлять підвищену небезпеку для оточення, вогню.

Обов'язковими ознаками громадської безпеки як родового об'єкту злочинів можна визначити забезпечення стану захищеності інших об'єктів від суспільно небезпечних посягань та забезпечення вказаної захищеності не від будь-яких посягань, а лише від тих, які пов'язані з використанням загальнонебезпечних предметів заподіяння шкоди, що впливає з особливостей механізму заподіяння шкоди відносинам громадської безпеки. При такому розумінні відносини

громадської безпеки є відносинами загальної безпеки, безпеки від загальнонебезпечних предметів заподіяння шкоди, що, як зазначається в кримінально-правовій літературі [243, с. 8; 36, с. 204-205; 76, с. 89], й дає можливість відрізнити ці відносини від суміжних (зокрема, транспортної, виробничої, екологічної безпеки тощо).

Тихий В.П. вважає, що відносини, які складають зміст громадської безпеки, характеризуються такими існуючими ознаками: 1) забезпечують безпеку не тільки невизначеного кола осіб, але і невизначеного кола право охоронюваних інтересів; 2) однаковою мірою гарантують безпеку інших суспільних відносин, створюючи навколо них своєрідну захисну оболонку, запобігаючи загрозі завдання їм насильницької шкоди, зокрема, забезпечують відвернення і захист від пожеж, вибухів та їх небезпечних чинників, попередження неправомірного володіння загально небезпечними предметами, захист від їх небезпечних властивостей при поводженні з ними тощо; 3) існують не поряд один з одним, а у нерозривній єдності, у взаємопроникненні та взаємодопомозі, у зв'язку з чим виділення тих чи інших елементів громадської безпеки можливе лише в теоретичному аналізі; 4) взаємодія між елементами громадської безпеки така, що посягання на один з них створює загальну небезпеку насильницького заподіяння суттєвої шкоди [245, с. 142].

Як ми побачили, поняття «громадська безпека» є настільки багатограним, що в даній роботі тлумачиться тільки в тому обсязі, який потрібний для визначення його кримінально-правового значення як родового об'єкту злочинів, передбачених в розділі IX КК. Але, на думку Кириченка О.В., аналіз чинного кримінального законодавства України дає підстави зробити висновок, що громадська безпека як родовий об'єкт злочину розподілена у кримінальному законодавстві України на три самостійних види: загальна, виробнича та транспортна, котрі є видовими об'єктами суспільно небезпечного діяння [86, с. 12].

Окремими видовими об'єктами злочинів проти громадської безпеки науковці визначають: 1) відносини громадської безпеки в частині захищеності суспільства від загальнонебезпечних посягань з використанням соціальних джерел безпеки (ст. 257 КК) [184, с. 49; 197, с. 12]; 2) загальну громадську безпеку (ст. 259 КК) –

цінність, що потерпає від цілого виду тотожних злочинів, які перераховані у розділі IX КК; безпека, не зумовлена певною, конкретною сферою життєдіяльності, котра порушується діями, передбаченими розділом IX КК [86, с. 12]; 3) відносини громадської безпеки в частині захищеності суспільства від загальнонебезпечних соціальних джерел небезпеки (ст. ст. 255, 256, 257, 258-258-5, 259, 260, 261 КК) [197, с. 8; 203, с. 12]; 4) відносини громадської безпеки в частині захищеності суспільства від загальнонебезпечних фізичних, хімічних та інших предметів небезпеки (ст. ст. 262, 263, 263-1, 264, 265, 265-1, 266, 267, 267-1, 268, 269, 270, 270-1 КК) [197, с. 9]; 5) громадську безпеку в частині офіційно встановленого порядку поводження зі зброєю, боєприпасами і вибуховими речовинами [201, с. 11]; 6) радіаційну безпеку – групу однорідних суспільних відносин, які існують з приводу використання радіоактивних матеріалів з метою встановлення і підтримання між окремими громадянами, колективами людей і суспільством загалом певного соціального зв'язку, спрямованого на дотримання допустимих меж радіаційного впливу на персонал, населення, а також навколишнє природне середовище, запобігання спричинення іонізуючим випромінюванням шкоди індивідуально-невизначеному колу громадян та іншим учасникам відносин, тобто – на забезпечення радіаційної безпеки [181, с. 94]; 7) групу однорідних суспільних відносин, спрямованих на забезпечення громадської безпеки у сфері поводження з матеріалами, що є предметом підвищеної небезпеки [13, с. 9].

Окремої уваги потребує класифікація злочинів проти громадської безпеки за видовим об'єктом, здійснена Тихим В.П. Так, вчений за видовим об'єктом всі злочини проти громадської безпеки класифікує на три групи: 1) злочини проти суспільних відносин, які забезпечують пожежну безпеку (безпеку від вогню); 2) злочини проти суспільних відносин, які забезпечують радіаційну безпеку (безпеку від радіоактивних матеріалів); 3) злочини проти суспільних відносин, які забезпечують безпеку від вибухових, легкозаймистих та їдких речовин, вогнепальної і холодної зброї та бойових припасів [75, с. 16]. Видовий об'єкт злочину – це суспільні відносини одного виду, яким заподіюється або створюється загроза заподіяння шкоди внаслідок вчинення певного окремого виду злочину [142,

с. 36, 82; 104, с. 27-28]. Коржанський М.Й під видовим об'єктом розуміє той, на який посягає злочин окремого виду (вбивство, розкрадання, дезертирство) [97, с. 73]. Схожу думку висловив також і Фролов Є.О., який пропонує виділяти підгруповий (видовий) об'єкт, коли у середині великої групи однорідних суспільних відносин виділяються більш вузькі, що виражають один і той самий інтерес учасників цих відносин, чи відносин, які виражають деякі тісно взаємопов'язані інтереси одного й того самого об'єкта [268, с. 203-204]. Кириченко О.В. визначає його як підгрупу близьких, схожих соціальних благ, які входять до більш великої групи споріднених цінностей, що заслуговує єдиної, комплексної кримінально-правової охорони [86, с. 11]. Попова О.А. під видовим об'єктом розуміє сукупність суспільних відносин, які становлять поняття громадської безпеки у вузькому розумінні, до яких відносяться безпечні умови життя члена суспільства, громадський порядок, а також безпека особистих, суспільних чи державних інтересів при виконанні різного роду робіт та в процесі поводження з небезпечними предметами [184, с. 100-105].

Видовий об'єкт включає в себе групу суспільних відносин, яка за своїм обсягом менша, ніж група, яка входить до родового об'єкта злочину, але більша ніж ті суспільні відносини, на які посягають при вчиненні конкретного злочину. Поняття видового об'єкта визначається як складова в загальній назві розділу Особливої частини та використовується для подальшої систематизації суспільних відносин вже у середині кожного розділу Особливої частини.

Плева К.В. вказує, що в чинному КК вже існують норми, які в межах розділу ІХ «Злочини проти громадської безпеки» утворюють окрему групу статей, що передбачають відповідальність за посягання на радіаційну безпеку (злочини, які вчиняються щодо радіоактивних матеріалів і створюють тим самим загрозу спричинення шкоди для інтересів невизначеного кола громадян і суспільства загалом) [181, с. 94]. Це: контрабанда радіоактивних речовин (ст. 201 КК), напад на об'єкти, на яких виготовляються, зберігаються, використовуються або якими транспортуються радіоактивні, матеріали, речовини, предмети (ст. 261 КК), викрадення, привласнення, вимагання радіоактивних матеріалів (ст. 262 КК), незаконне поводження з радіоактивними матеріалами (ст. 265 КК), незаконне

виготовлення ядерного вибухового пристрою чи пристрою, що розсіює радіоактивний матеріал або випромінює радіацію (ст. 265-1 КК), погроза вчинити викрадання або використати радіоактивні матеріали (ст. 266 КК), порушення правил поводження з радіоактивними матеріалами (ст. 267 КК), порушення вимог режиму радіаційної безпеки (ст. 267-1 КК). У зв'язку з цим дослідниця обґрунтовано пропонує шляхом внесення змін до чинного КК в розділі IX «Злочини проти громадської безпеки» створити окрему групу статей за ознакою їх спільного об'єкта, об'єднавши їх у главу «Злочини проти радіаційної безпеки», посилаючись на позитивний зарубіжний досвід [181, с. 94].

На нашу думку, беручи за основу зміст родового об'єкту злочинів проти громадської безпеки, можливо визначити чотири різновиди видового об'єкта, якими є: 1) суспільні відносини в сфері діяльності злочинних організацій (ст.ст. 255-257, 258³, 260); 2) суспільні відносини в сфері терористичної діяльності окремих осіб чи угруповань (ст.ст. 258-258², 258⁴, 258⁵, 259, 266); 3) суспільні відносини в сфері забезпечення безпеки поводження з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку (ст.ст. 262-265¹, 267-269); 4) суспільні відносини, що в сфері безпеки інших злочинів проти громадської безпеки (ст.ст. 261, 270, 270¹). Зазначена пропозиція знайшла підтримку у практичних працівників правоохоронних органів, 68,3 % яких визначили доцільним подану класифікацію видового об'єкта злочинів проти громадської безпеки (див. **Додаток А**).

Варто вказати, що за своєї єдності громадська безпека має декілька сторін, посягання на які було б логічним розглядати відокремлено [179, с. 9]. Тому в період підготовки проектів КК висувалися пропозиції систематизувати злочини проти громадської безпеки наступним чином. Розділ... «Злочини проти громадської безпеки», що містив наступні підрозділи: підрозділ А – «Злочини проти загальної безпеки», підрозділ Б – «Злочини проти безпеки виробництва», підрозділ В – «Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту» [193]. Однак, такі пропозиції не знайшли свого відображення в положеннях чинного КК.

Це не єдині пропозиції такого роду. Наприклад, Хавронюк М.І. вважає, що доцільно розглянути питання про удосконалення структури Особливої частини КК

залежно, в тому числі, і від ознак видового об'єкту злочину. Так, Особлива частина КК, на думку вченого, може складатися з п'яти розділів, які відповідатимуть родовому об'єкту посягання. Усередині розділів треба виділити підрозділи – залежно від видового об'єкту, усередині підрозділів (коли це необхідно) відділи – залежно від безпосереднього об'єкту, характеристики потерпілого або предмету, спеціального суб'єкту, засобів вчинення злочину тощо. Це могло б мати не лише теоретичне значення (дозволило б чіткіше класифікувати злочини за певними критеріями, уникнути групування злочинів за ознакою вчинення їх у певній «сфері», по іншому визначити підстави відповідальності за службові зловживання тощо), а і зменшило б випадки помилок у кваліфікації злочинів [270, с. 348].

Подібну думку висловлював Пащенко О.О., вказуючи, що поділ Особливої частини КК не тільки на розділи, але й на глави, як це зроблено в КК Росії 1996 р., ставить питання про доцільність чотиричленної класифікації об'єкту злочину [179, с. 141; 165, с. 152].

На нашу думку, зважаючи на розгляд у розділі IX Особливої частини КК видових об'єктів злочинів проти громадської безпеки, необхідно уточнити наведену вище класифікацію злочинів проти громадської безпеки. Так, наведену вище класифікацію злочинів третьої групи (що порушують правила поведінки з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку (ст.ст. 262-265¹, 267-269), варто розділити на підгрупи: а) злочини, що порушують правила поведінки з фізичними, хімічними та іншими джерелами небезпеки (ст.ст. 262, 263, 263¹, 264, 267, 268, 269 КК); б) злочини, що посягають на радіаційну безпеку (ст.ст. 265, 265¹, 267, 267¹ КК). 74,3% опитаних респонденти підтвердили правильність і необхідність зазначеної класифікації (див. **Додаток А**).

Визначивши вище безпосередній об'єкт злочинів як конкретні суспільні відносини, яким спричиняється шкода чи створюється загроза спричинення шкоди та розглянувши його класифікацію «по горизонталі», в межах якої виділяють безпосередній основний та безпосередній додатковий об'єкти, що поділяється на додатковий обов'язковий і додатковий факультативний, необхідно перейти до безпосередньої їх характеристики щодо злочинів проти громадської безпеки.

Безпосередній об'єкт злочинів проти громадської безпеки трактується переважно з огляду на родовий об'єкт і не завжди згадується при кримінально-правовій характеристиці злочинів чи подається в загальних рисах. Такий підхід нами вбачається не зовсім вдалим, адже, як вже було зазначено, безпосередній об'єкт – це ті суспільні відносини, на які посягає конкретний злочин і яким він заподіює шкоду. Тому необхідно визначити його для кожного злочинного посягання окремо.

З огляду на статистичні дані щодо виявлення конкретних **злочинів, пов'язаних з діяльністю злочинних організацій**, стає зрозумілим, що рівень їх розповсюдження є високим, а, отже, питання вивчення та аналізу суспільних відносин як об'єкту злочинів даної групи залишаються надзвичайно актуальним. Так, згідно даних офіційної статистики, за ст. 255 КК у 2013 р. було обліковано 8 злочинних діянь, що становить 0,1% від загальної кількості виявлених злочинів, у 2014 р. – 5 (0,04%), у 2015 р. – 18 (0,15%), за 6 місяців 2016 р. – 8 (0,14%); за ст. 256 КК у 2013 р. не було обліковано жодного злочинного діяння, у 2014 р. – 60, що становить 0,5% від загальної кількості виявлених злочинів, у 2015 р. – 103 (0,88%), за 6 місяців 2016 р. – 20 (0,36%); за ст. 257 КК у 2013 р. було обліковано 14 злочинних діянь, що становить 0,18% від загальної кількості виявлених злочинів, у 2014 р. – 12 (0,1%), у 2015 р. – 17 (0,15%), за 6 місяців 2016 р. – 11 (0,2%); за ст. 258³ КК у 2013 р. було обліковано 1 злочинне діяння, що становить 0,01% від загальної кількості виявлених злочинів, у 2014 р. – 478 (4,0%), у 2015 р. – 849 (7,26%), за 6 місяців 2016 р. – 175 (3,12%); за ст. 260 КК у 2013 р. не було обліковано жодного злочинного діяння, у 2014 р. – 457, що становить 3,83% від загальної кількості виявлених злочинів, у 2015 р. – 543 (4,64%), за 6 місяців 2016 р. – 231 (4,12%) (див. **Додаток В**).

Отже, в період 2014-2016 р.р. спостерігається різке збільшення деяких злочинів, пов'язаних з діяльністю злочинних організацій: мова йде про злочини, передбачені ст. 256 «Сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності», ст. 258³ «Створення терористичної групи чи терористичної організації», ст. 260 «Створення не передбачених законодавством воєнізованих або

збройних формувань». Така ситуація спровокована проведенням антитерористичної операції на території Донецької та Луганської області.

Розглядаючи більш детально безпосередній об'єкт **злочинів, пов'язаних з діяльністю злочинних організацій** (ст.ст. 255-257, 258³, 260), варто навести позицію Даньшина І.М., на думку якого безпосереднім об'єктом злочинів даної групи є порядок у суспільстві, що виключає можливість появи й діяльності в ньому кримінально організованих структур [41, с. 27]. Панов М.І. вважає, що їх безпосереднім об'єктом є відносини громадської безпеки у формі забезпечення недоторканості життя, здоров'я, тілесної недоторканості та громадського спокою, адже такі діяння викликають почуття страху, внутрішню душевну дисгармонію, розбалансованість душевного життя багатьох осіб та суспільства в цілому [176, с. 69]. Інша група вчених основним безпосереднім об'єктом злочинів даної групи визнає основи громадської безпеки як систему відносин з приводу встановлення і підтримки громадського порядку і спокою, недоторканності особи і власності, нормальної діяльності підприємств, установ і організацій [272, с. 168].

Загалом з такою дефініцією безпосереднього об'єкта злочину, що розглядається, можна погодитися, хоча викликає заперечення надто широке тлумачення поняття «основи громадської безпеки», адже основи громадської безпеки не можуть визначатися через поняття «громадський порядок», а застосування такої характеристики, як недоторканність особи, власності, нормальної діяльності підприємств, установ, організацій вимагає уточнення, оскільки недоторканність – це тільки один з життєво важливих громадських інтересів, що охороняється ст. 255 КК [43, с. 12].

Вважається, що основним безпосереднім об'єктом злочинів даної групи є ті найбільш важливі суспільні відносини, що гарантують захищеність безпечних умов життєдіяльності суспільства від спричинення тяжкої чи особливо тяжкої шкоди злочинними організаціями, бандами, терористичними групами чи організаціями, а також не передбачених законом воєнізованими або збройними формуваннями, що забезпечується в різних сферах громадського життя; основи громадської безпеки [281, с. 44]; безпека суспільства від діяльності злочинних організацій [118, с. 457];

загальна безпека (громадська безпека у вузькому сенсі) [206, с. 35], яку варто визначити як сукупність суспільних відносин, що регламентують основні інтереси забезпечення безпечних умов існування суспільства. Комісаров В.С. визнає відносини загальної безпеки фундаментом, на якому базується безпека суспільства в цілому. Специфічною характеристикою злочинів, які посягають на загальну безпеку, є те, що вони можуть вчинюватися у будь-яких сферах життєдіяльності суспільства, зачіпають його глибинні інтереси в сфері забезпечення безпеки та нормальних умов існування, поєднані з заподіянням тяжкої шкоди вельми широкому колу юридичних та фізичних осіб [206, с. 35]. Загалом, розглядаючи безпосередні об'єкти аналізованої групи злочинів, варто вказати, що в багатьох випадках шкода спричиняється іншим об'єктам злочину, а не тільки громадській безпеці [203, с. 12].

Щодо основного безпосереднього об'єкту **створення злочинної організації (ст. 255 КК)**, як зазначає Демидова Л.М., ним виступають конкретні суспільні відносини громадської безпеки, які поставлені під охорону саме ст. 255 КК. Тому основний безпосередній об'єкт створення злочинної організації являє собою ту сукупність суспільних відносин громадської безпеки, що безпосередньо захищає закон від небезпеки створення або функціонування злочинної організації і спричинення йому шкоди [206, с. 7]. Інша група вчених вважають, що безпека людини та суспільства в частині захищеності від злочинної діяльності злочинних організацій є основним безпосереднім об'єктом даного злочину [116, с. 579]. З тексту ч. 1 ст. 255 випливає, що цей злочин додаткових обов'язкових об'єктів не має, але завжди має додатковий факультативний об'єкт, зміст якого може бути різним і визначається характером посягання. При вчиненні конкретного злочину, передбаченого даною статтею, додатковий факультативний об'єкт конкретизується метою створення злочинної організації – тяжким чи особливо тяжким злочином, для вчинення якого створюється така злочинна організація, або тим злочином, який вчинює злочинна організація [43, с. 8]. Тому можна визначити, що додатковими факультативними безпосередніми об'єктами даного злочину є життя та здоров'я особи, власність, довкілля тощо.

Злочин, передбачений ст. 256 КК, основним безпосереднім об'єктом має суспільні відносини громадської безпеки у сфері нормального (законного) існування будь-якої особи, підприємств, установ та організації незалежно від форм власності та держави в цілому, з приводу гарантування захищеності від діяльності злочинних організацій [248, с. 8]. Інший дослідник вважає, що основним безпосереднім об'єктом даного злочину є така узагальнена соціальна цінність, як безпека від кримінального впливу злочинних організацій на населення територіальної одиниці [60, с. 10]. Так як і діяння, передбачене ст. 255 КК, даний злочин додаткових обов'язкових об'єктів не має. В той же час, його додатковим факультативним об'єктом є суспільні відносини, що виступають безпосереднім об'єктом того чи іншого злочину (злочинів), з метою вчинення якого (яких) була створена злочинна організація. Злочин, передбачений ч. 2 ст. 256 КК, має і додатковий факультативний об'єкт, яким є суспільні відносини щодо порядку діяльності (нормальної діяльності державного апарату, апарату органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності) [248, с. 16]. Також вважається, що додатковим факультативним об'єктом аналізованого злочину є нормальна діяльність органів, які ведуть боротьбу з організованою злочинністю: оперативних підрозділів, слідства, прокуратури, судової влади, а також органів, що виконують покарання [60, с. 15].

Особливої уваги з даної групи злочинів вимагає **бандитизм (ст. 257 КК)**, який через підвищену суспільну небезпечність віднесений законодавцем до так званих складних злочинів, оскільки спричиняє шкоду не одному, а двом чи декільком об'єктам (напади банд супроводжуються посяганнями на майно, життя і здоров'я осіб, діяльність підприємств, установ, організацій. Тобто, це злочин, що включає в себе декілька діянь (розбій, умисне знищення або пошкодження майна, вбивство, заподіяння тілесних ушкоджень і т.д.), відповідальність за які передбачена самостійними нормами КК, але всі вони можуть вчинятися при бандитизмі) [275, с. 7]. Тому при нападі банди порушується діяльність організацій, завдається шкода особі, має місце протиправне заволодіння чужим майном. Разом з тим, не можна

визнавати безпосереднім об'єктом бандитизму нормальну діяльність підприємств, установ, організацій, осіб, їх інтереси, життя та здоров'я людини.

Основним безпосереднім об'єктом бандитизму виступають суспільні відносини громадської безпеки в частині захищеності суспільства від злочинної діяльності банд [197, с. 8] чи суспільні відносини щодо забезпечення громадського спокою, безпеки діяльності підприємств, установ, організацій та окремих осіб від насильницьких посягань такого злочинного об'єднання, яким є банда [275, с. 11]. Обов'язковим додатковим об'єктом бандитизму виступає частина громадської безпеки, яка забезпечує стан захищеності суспільства від загальнебезпечних посягань з використанням зброї [197, с. 14], а також суспільні відносини щодо забезпечення здійснення у встановленому порядку господарської та іншої діяльності підприємствами, установами, організаціями різних форм власності, окремими особами та реалізації ними своїх майнових та інших прав і свобод в усіх сферах суспільного життя [275, с. 11]. Додатковими факультативними безпосередніми об'єктами бандитизму можуть виступати життя та здоров'я людини, її особиста воля, власність, нормальна робота підприємств, установ чи організацій тощо [197, с. 14] та суспільні відносини щодо забезпечення права власності підприємств, установ, організацій, окремих осіб, а також життя та здоров'я особи. Але залежно від мети нападів, вчинюваних бандою, і суспільно небезпечних наслідків, які настали, можуть мати місце й інші факультативні об'єкти – охоронювані законом про кримінальну відповідальність суспільні відносини: щодо забезпечення безпеки руху та експлуатації транспорту; щодо забезпечення виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина; щодо забезпечення волі, честі та гідності особи і т.д. [275, с. 12].

У справі № 748/57/15-к (провадження № 1-кп/748/26/15) Чернігівського районного суду Чернігівської області встановлено, що під час вчинення нападів групою осіб потерпілим спричинялися легкі та середньої тяжкості тілесні ушкодження, висловлювалася погроза застосування насильства, що було небезпечним для життя та здоров'я особи, неодноразово здійснювалося заволодіння грошовими коштами. Дії винних були кваліфіковані за ч. 3 ст. 187, ч. 4

ст. 187, ст. 257, ч. 1 ст. 263 КК [285]. Отже, в даному прикладі виявлено кілька різновидів об'єкту злочину: обов'язковим додатковим об'єктом бандитизму є суспільні відносини власності, додатковими факультативними безпосередніми об'єктами – життя та здоров'я людини.

Основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 258-3 КК, є громадська безпека в частині захищеності суспільства від злочинної діяльності терористичних груп чи терористичних організацій [116, с. 591].

В той же час, існує думка, що ознаки даного злочину збігаються за своїм змістом з аналогічними діями щодо організованих груп та злочинних організацій [117, с. 739].

Як свідчить слідча і судова практика (справа № 221/2304/15-к (1-кп/221/339/2015) Волноваського районного суду Донецької області), гр. Ч. увійшов у створену невстановленою досудовим розслідуванням особою терористичну організацію так звану «Донецьку народну республіку», яка, у відповідності до ст. 1 п. 16 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» є терористичною організацією, із метою вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів, під керівництвом невстановленої досудовим слідством особи взяв активну участь у підготовці та здійсненні даною організацією низки злочинів. Переслідуючи мету незаконного збагачення, гр. Ч. прийняв пропозицію невстановленої досудовим слідством особи, погодившись підкоритися жорсткій ієрархії і дисципліні в цьому терористичному співтоваристві, ставши одним із учасників «силового» блоку, а саме молодшим інспектором відділу охорони Волноваської виправної колонії №120 управління Державної служби виконання покарань МВС Донецької Народної Республіки. Дії гр. Ч. були кваліфіковані за ч. 1 ст. 258³ КК [286].

На нашу думку, наведений приклад чітко ілюструє ситуацію, коли об'єктом аналізованого злочину варто визнавати суспільні відносини щодо захищеності суспільства від діяльності терористичних груп чи терористичних організацій.

Основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 260 КК, є суспільні відносини громадської безпеки з приводу гарантування стану захищеності невизначеного кола осіб від діяльності не передбачених законом воєнізованих і

збройних формувань та дотримання встановленого з метою забезпечення громадської безпеки порядку створення воєнізованих формувань в Україні [117, с. 90-91]. Також основним безпосереднім об'єктом даного злочину визначається громадська безпека в частині захищеності громадян, юридичних осіб, суспільства та держави в цілому від функціонування не передбачених законом воєнізованих і збройних формувань [116, с. 596]. Злочин, передбачений ст. 260 КК, є багатооб'єктним, адже в ч. 5 ст. 260 КК як обов'язкову ознаку складу злочину передбачено настання наслідків: загибель людей чи інші тяжкі наслідки [203, с. 11]. З цього випливає, що додатковим обов'язковим об'єктом даного злочину виступає життя, суспільні відносини у сфері охорони здоров'я, власності тощо. Тобто, ті суспільні відносини, спричинення шкоди яким може бути оцінено в кожному конкретному випадку як «тяжкі наслідки».

На нашу думку, правильним є уявлення про безпосередній об'єкт злочинів, пов'язаних з діяльністю злочинних організацій, який збігається в даному випадку з видовим, як суспільні відносини громадської безпеки в частині захищеності суспільства від небезпеки їх створення, функціонування чи насильницьких посягань в тому числі – з використанням зброї.

Додатковим обов'язковим об'єктом злочинів даної групи виступають суспільні відносини, спричинення шкоди яким може бути оцінено в кожному конкретному випадку як «тяжкі наслідки» (життя, здоров'я, відносини власності).

Зміст додаткового факультативного об'єкту може бути різним і визначається характером посягання. Тому життя та здоров'я особи, її особиста воля, право власності, довкілля; суспільні відносини щодо порядку діяльності (нормальної діяльності державного апарату, апарату органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності); нормальна діяльність органів, які ведуть боротьбу з організованою злочинністю: оперативних підрозділів, слідства, прокуратури, судової влади, а також органів, що виконують покарання; суспільні відносини щодо забезпечення безпеки руху та експлуатації транспорту; щодо забезпечення виборчих, трудових та

інших особистих прав і свобод людини і громадянина; щодо забезпечення волі, честі та гідності особи і т.д.

Як свідчать статистичні дані щодо динаміки виявлення **злочинів, пов'язаних з тероризмом**, з 2013 р. їх кількість залишається нестабільною: за ст. 258 КК у 2013 р. було обліковано 4 злочинних діяння, що становить 0,05% від загальної кількості виявлених злочинів, а у 2014 р. їх кількість значно зросла – було виявлено 1499 випадків вчинення терористичних актів (12,55%). У наступному році, 2015 р., кількісний показник виявлення злочинів, передбачених ст. 258 КК, дещо зменшився і становив 1295 злочинів (11,07%), за 6 місяців 2016 р. – 530 (9,44%). Різке збільшення кількості терористичних актів у 2014-2015 р.р. пояснюється ситуацією на сході України у зв'язку з проведенням антитерористичної операції.

Натомість за іншими статтями КК, які передбачають відповідальність за втягнення у вчинення терористичного акту (ст. 258¹ КК), публічні заклики до вчинення терористичного акту (ст. 258² КК), сприяння вчиненню терористичного акту (ст. 258⁴ КК) кількісні показники щодо виявлення злочинів майже не змінилися: за ст. 258¹ КК у 2013 р. не було обліковано жодного злочинного діяння, у 2014 р. – 7, що становить 0,06% від загальної кількості виявлених злочинів, у 2015 р. – 1 (0,009%), за 6 місяців 2016 р. – 1 (0,02%); за ознаками злочину, передбаченого ст. 258² КК у 2013 р. було обліковано 1 злочинне діяння, що становить 0,01% від загальної кількості виявлених злочинів, у 2014 р. – 4 (0,03%), у 2015 р. – 4 (0,03%), за 6 місяців 2016 р. – 1 (0,02%); за ознаками злочинного діяння, зазначеного у ст. 258⁴ КК, у 2013 р. не було обліковано жодного злочинного діяння, у 2014 р. – 11, що становить 0,09% від загальної кількості виявлених злочинів, у 2015 р. – 7 (0,06%), за 6 місяців 2016 р. – 1 (0,02%).

Не є стабільними статистичні показники виявлення злочинів, передбачених ст.ст. 258⁵, 259 КК: у 2013 р. було обліковано 1 злочинне діяння, передбачене ст. 258⁵, що становить 0,01% від загальної кількості виявлених злочинів, у 2014 р. таких діянь вже було 54 (0,45%), у 2015 р. – 138 (1,18%), за 6 місяців 2016 р. – 69 (1,23%); за ст. 259 КК у 2013 р. було обліковано 247 злочинних діянь, що становить 3,18% від загальної кількості виявлених злочинів, у 2014 р. – 982 (8,22%), у 2015 р. – 529

(4,52%), за 6 місяців 2016 р. – 353 (6,3%). Різке збільшення вказаних злочинів також пов'язується з погіршенням обстановки на сході України через проведення антитерористичної операції.

Крім того, у період 2013 р. – 6 місяців 2016 р. не було зареєстровано жодного злочину, передбаченого ст. 266 КК (див. Додаток В).

При аналізі злочинів, пов'язаних із тероризмом (ст.ст. 258-258², 258⁴, 258⁵, 259, 266) науковці зазвичай звертають увагу на те, що це є складні багатооб'єктні злочини [1, с. 48; 59, с. 133; 143, с. 74; 93, с. 497], які посягають одночасно на громадську безпеку, нормальне функціонування органів влади, життя й здоров'я громадян. Основною сутнісною характеристикою злочинів, пов'язаних із тероризмом, є залякування терором, насильством, підтримання стану постійного страху. До ознак тероризму відносяться також створення загальної небезпеки, що виникає в результаті вчинення суспільно небезпечних дій або погрози такими, публічний характер вчинення та мета – прямий або непрямий вплив на прийняття якого-небудь рішення або відмова від нього в інтересах терористів [190, с. 71]. Ознаки безпосереднього об'єкта в таких злочинах визначаються, виходячи з того, охороні яких сфер законодавець надає провідне значення [59, с. 25]. Виходячи з того, що громадська безпека є системою відносин, які охоплюють декілька сфер суспільного життя, то зрозуміло, що відносини, які є безпосереднім об'єктом злочинів, пов'язаних із тероризмом, містяться в одній із вказаних сфер і є певною частиною відносин, що охоплюються родовим об'єктом. Правильно буде зазначити, що основним безпосереднім об'єктом злочинів, пов'язаних із тероризмом, який збігається з видовим об'єктом, є суспільні відносини, що забезпечують стан безпеки правоохоронюваних інтересів невизначеного кола осіб від використання проти них джерел загальної небезпеки [156, с. 9]; громадська безпека в частині захищеності суспільства від вчинення терористичних актів, забезпечення спокою громадян, нормальної діяльності органів державної влади, підприємств, установ, організацій, а також убезпечення життя, здоров'я, довкілля та власності громадян від негативного впливу радіоактивних матеріалів [116, с. 585-607].

Стосовно характеристики об'єктів конкретних складів злочинів, варто зазначити наступне. **Терористичний акт (ст. 258 КК)** основним безпосереднім об'єктом має громадську безпеку від проявів тероризму [117, с. 734]; політичний режим, державний устрій, територіальна цілісність конкретних держав [1, с. 415]. Антипенко В. вважає, що додатковим обов'язковим об'єктом терористичного акту є [1, с. 415]: а) життя та здоров'я людей; б) довкілля; в) економічна сфера; г) нормальне функціонування підприємств, установ або організацій; ґ) власність; д) авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян [194, с. 251-252].

Втягнення у вчинення терористичного акту (ст. 258-1 КК) основним безпосереднім об'єктом злочину визначає громадську безпеку як стан захищеності різноманітних сфер життєдіяльності людей. Поряд з основним об'єктом може заподіюватися шкода або виникати реальна загроза заподіяння такої шкоди додатковим об'єктам (життя та здоров'я особи, честь, гідність, особиста свобода людини та ін.) [79, с. 12].

Злочин, передбачений ст. 258-2 КК, основним безпосереднім об'єктом злочину має громадську безпеку в частині захищеності суспільства від вчинення терористичних актів [116, с. 590].

Основним безпосереднім об'єктом **сприяння вчиненню терористичного акту (ст. 258-4 КК)** є громадська безпека у вузькому розумінні як стан суспільних відносин, що забезпечує захист суспільства від терористичних актів, діяльності терористичних груп чи терористичних організацій, оскільки сприяючи останнім, особа допомагає у створенні нових джерел підвищеної небезпеки – терористичних угруповань, готових у будь-який момент до вчинення терористичних злочинів, тобто – порушення громадської безпеки. Додатковими факультативними об'єктами визнаються нормальна діяльність судової влади, органів прокуратури, слідства, а також органів, що виконують винесені судами вироки, ухвали, постанови та інші судові рішення; мир, безпека людства, міжнародний правопорядок; економічна безпека держави [40, с. 9].

Суспільні відносини, які забезпечують стан безпеки правоохоронюваних інтересів від матеріального або фінансового забезпечення можливості використання проти них джерел загальної небезпеки, виступають основним безпосереднім об'єктом **фінансування тероризму (ст. 258⁵ КК)**. Додатковим факультативним об'єктом даного злочину є життя, здоров'я, власність, нормальна робота державного апарату, органів правосуддя, оскільки за таких умов їм найчастіше заподіюється шкода [48, с. 14]. У справі № 640/9543/15-к Київського районного суду м. Харкова встановлено, що гр. Ф. вчинив злочин, передбачений ч. 2 ст. 258⁵ КК, запропонувавши члену терористичної організації «Луганська народна республіка» главі козаків «ЛНР» гр. О. надати засоби зв'язку у вигляді стартових пакетів мобільних операторів та «ваучери» поповнення рахунку до них для забезпечення вказаних осіб безперебійним мобільним зв'язком при здійсненні бойових чергувань на території, підконтрольній бойовикам терористичної організації «ЛНР», координації спільних дій тощо [287]. Дана практична ситуація чітко ілюструє правильність визнання зазначених суспільних відносин основним безпосереднім та додатковим факультативним об'єктами злочину, передбаченого ст. 258⁵ КК.

Основним безпосереднім об'єктом злочину, **передбаченого ст. 259 КК**, є загальна громадська безпека як цінність, яка зазнає шкоди тільки від цього злочину [86, с. 9] або громадська безпека в частині забезпечення спокою громадян, нормальної діяльності органів державної влади, підприємств, установ, організацій, власність [116, с. 595].

У злочині, **передбаченому ст. 266 КК**, основним безпосереднім об'єктом виступає убезпечення життя, здоров'я, довкілля, власності громадян від негативного впливу радіоактивних матеріалів [116, с. 607]. Додатковими факультативними об'єктами розгляданого злочину є життя, здоров'я, власність, порядок управління, громадський порядок тощо.

Отже, основним безпосереднім об'єктом злочинів, пов'язаних із тероризмом, який повністю збігається з видовим об'єктом, є громадська безпека в частині захищеності суспільства від вчинення терористичних актів, забезпечення спокою громадян, нормальної діяльності органів державної влади, підприємств, установ,

організацій, а також убезпечення життя, здоров'я, довкілля та власності громадян від негативного впливу радіоактивних матеріалів. Додатковим обов'язковим об'єктом злочинів даної групи можуть бути життя та здоров'я людини; честь, гідність, особиста свобода людини; довкілля; економічна сфера; нормальне функціонування підприємств, установ або організацій, судової влади, органів прокуратури, слідства, а також органів, що виконують винесені судами вироки, ухвали, постанови та інші судові рішення; власність; авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян; мир, безпека людства, міжнародний правопорядок.

Щодо виявлення злочинів, які порушують правила поведінки з предметами, що становлять підвищену суспільну небезпеку, статистичні дані свідчать про наступне: найбільш розповсюдженими суспільно небезпечними діями даної групи є злочини, предметом яких передбачена вогнепальна чи холодна зброя. Так, за ознаками діяння, передбаченого ст. 262 КК у 2013 р. був облікований 41 злочин, що становить 0,53% від загальної кількості виявлених злочинів, у 2014 р. – 445 (3,72%), у 2015 р. – 207 (1,77%), за 6 місяців 2016 р. – 70 (1,25%); за ст. 263 КК у 2013 р. було обліковано 6929 злочинних діянь, що становить 89,15% від загальної кількості виявлених злочинів, у 2014 р. – 7228 (60,5%), у 2015 р. – 7409 (63,33%), за 6 місяців 2016 р. – 3798 (67,68%); за ст. 263¹ КК у 2013 р. було обліковано 170 злочинних діянь, що становить 2,19% від загальної кількості виявлених злочинів, у 2014 р. – 196 (1,64%), у 2015 р. – 150 (1,28%), за 6 місяців 2016 р. – 64 (1,14%); за ст. 264 КК у 2013 р. було обліковано 5 злочинних діянь, що становить 0,06% від загальної кількості виявлених злочинів, у 2014 р. – 14 (0,18%), у 2015 р. – 10 (0,09%), за 6 місяців 2016 р. – 6 (0,11%).

Значне зростання злочинів, предметом яких є вогнепальна чи холодна зброя, пов'язане з проведенням антитерористичної операції на території Донецької та Луганської області, унеможливленням контролю за обігом зброї в зазначених регіонах України, наявність доступу до вогнепальної та холодної зброї у великій кількості осіб, залучених до проведення антитерористичної операції, збільшенням

кількості шляхів її переправлення в інші частини країни, що в цілому провокує погіршення криміногенної обстановки в державі.

Злочини, предметом яких є радіоактивні матеріали, вибухові, легкозаймисті, їдкі речовини, відходи і вторинна сировина, виявляються правоохоронними органами значно рідше. Так, за ст. 265 КК у 2013 р. було обліковано 14 злочинних діянь, що становить 0,18% від загальної кількості виявлених злочинів, у 2014 р. – 7 (0,06%), у 2015 р. – 6 (0,05%), за 6 місяців 2016 р. – 3 (0,05%); за ст. 267 КК у 2013 р. було обліковано 4 злочинних діяння, що становить 0,05% від загальної кількості виявлених злочинів, у 2014 р. – 5 (0,04%), у 2015 р. – 6 (0,05%), за 6 місяців 2016 р. – 3 (0,05%); за ст. 267¹ КК у 2013 р. було обліковано 43 злочинних діяння, що становить 0,55% від загальної кількості виявлених злочинів, у 2014 р. – 45 (0,38%), у 2015 р. – 38 (0,32%), за 6 місяців 2016 р. – 8 (0,14%).

Серед злочинів даної групи є діяння, які практично не виявляються правоохоронними органами. Так, за ст. 265¹ у період 2013 р. – 6 місяців 2016 р. не було зареєстровано жодного злочину; за ст.ст. 268-269 КК у 2013 р. було обліковано по 1 злочинному діянню, що становить 0,01% від загальної кількості виявлених злочинів. У наступні роки (2014 р. – 6 місяців 2016 р.) злочинів, передбачених ст.ст. 268-269 КК, не виявлено (див. **Додаток В**).

Отже, зважаючи на високий рівень розповсюдження злочинів, предметом яких є вогнепальна чи холодна зброя, вивчення суспільних відносин як об'єкту злочинів даної групи залишаються надзвичайно актуальним і вимагає посиленого розгляду. **Злочини, що порушують правила поводження з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку** (ст.ст. 262-265¹, 267-269) мають своїм основним безпосереднім об'єктом безпеку, пов'язану з контрольованим доступом до вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або суспільні відносини, які склалися у результаті врегулювання правом стану захищеності життя та здоров'я невизначеного кола осіб від потенційно негативного впливу вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв чи радіоактивних матеріалів (ст. 262 КК) [212, с. 8]; безпеку, пов'язану з контрольованим обігом вогнепальної та

холодної зброї, бойових припасів, вибухових речовин і вибухових пристроїв чи суспільні відносини, які існують у зв'язку з використанням вогнепальної (крім мисливської гладкоствольної), холодної зброї, бойових припасів і вибухових речовин [201, с. 9] або навіть систему суспільних відносин, що визначають порядок виготовлення, ремонту, зберігання, придбання, користування, обліку і їх перевезення [243, с. 5] (ст.ст. 263-263-1 КК), дотримання встановлених правил зберігання зброї та бойових припасів (ст. 264 КК), убезпечення від шкоди, яку можуть спричинити радіоактивні матеріали (ст. 265 КК), порядок поводження з ядерним вибуховим пристроєм чи пристроєм, що розсіює радіоактивний матеріал чи випромінює радіацію (ст. 265-1 КК), правила поводження з вибуховими, легкозаймистими та їдкими речовинами або радіоактивними матеріалами чи суспільні відносини, які забезпечують установлений порядок поводження з вибуховими, легкозаймистими та їдкими речовинами або радіоактивними матеріалами (ст. 267 КК) [13, с. 10], контрольоване переміщення продуктів харчування рослинного і тваринного походження, промислової чи іншої продукції, тварин, риби, рослин чи будь-яких інших об'єктів за межі зони відчуження чи зони безумовного (обов'язкового) відселення (ст. 267-1 КК), безпека в частині контролю за ввезенням в Україну або за транзитом через її територію відходів чи вторинної сировини (ст. 268 КК), а також авіаційна безпека в частині недопущення незаконних перевезень повітряними суднами вибухових або легкозаймистих речовин (ст. 269 КК) [116, с. 598-612].

Відносини власності (ст.ст. 262, 264, 265-1, 267, 269 КК), життя, здоров'я людей (ст. 264, 265-1, 267, 269 КК), довкілля (ст. 265-1, 267 КК) є додатковим обов'язковим об'єктом злочинів даної групи. Додатковим факультативним об'єктом вказаних злочинів виступають життя, здоров'я людей, власність, довкілля (ст. 265, 267-1 КК), екологічна безпека (ст. 267-1 КК). Додатковим безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 267 КК, слід вважати суспільні відносини, що забезпечують недоторканність життя, здоров'я людей, безпеку виробництва, збереження власності [13, с. 10]. Крім того, науковці подекуди виділяють в якості додаткового обов'язкового об'єкту нормальне функціонування правоохоронних

органів, порядок управління в сфері поводження зі зброєю, боєприпасами і вибуховими речовинами, оскільки незаконне володіння предметами зброї ускладнює діяльність останніх щодо протидії порушенням громадського порядку та затриманню правопорушників, а також встановлений порядок управління в сфері поводження, зі зброєю, боєприпасами та вибуховими речовинами [201, с. 10].

Враховуючи це та на підставі аналізу наведеного вище матеріалу, пропонуємо видовим об'єктом злочинів, що порушують правила поводження з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку (ст.ст. 262-265¹, 267-269) визначити безпеку, пов'язану з контрольованим доступом, поводженням, обігом, переміщенням, ввезенням, транзитом предметів, які становлять підвищену небезпеку, а також правила їх зберігання. Зважаючи на пропозицію про класифікацію злочинів даної групи на: а) злочини, що порушують правила поводження з фізичними, хімічними та іншими джерелами небезпеки (ст.ст. 262, 263, 263¹, 264, 267, 268, 269); б) злочини, що посягають на радіаційну безпеку (ст.ст. 265, 265¹, 267, 267¹), логічною є диференціація основного безпосереднього об'єкта залежно від групи злочинів: в першому випадку – це суспільні відносини, що забезпечують правила поводження з фізичними, хімічними джерелами небезпеки, в іншому – суспільні відносини, які забезпечують радіаційну безпеку.

Безпосереднім додатковим об'єктом виступають відносини власності, життя, здоров'я людей, довкілля, безпека виробництва, нормальне функціонування правоохоронних органів, порядок управління в сфері поводження зі зброєю, боєприпасами і вибуховими речовинами.

Серед статистичних даних щодо виявлення **інших злочинів проти громадської безпеки** особливої уваги вимагає діяння, передбачене ст. 270 КК «Порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки», що є серед злочинів даної групи найбільш розповсюдженим. Так, за ст. 270 КК у 2013 р. було обліковано 279 злочинних діянь, що становить 3,59% від загальної кількості виявлених злочинів, у 2014 р. – 399 (3,34%), у 2015 р. – 353 (3,02%), за 6 місяців 2016 р. – 251 (4,47%).

Злочини, передбачені ст.ст. 261, 270¹ в практичній діяльності правоохоронних органів зустрічаються не так часто: за ст. 261 КК у 2013 р. не було обліковано жодного злочинного діяння, у 2014 р. – 6, що становить 0,05% від загальної кількості виявлених злочинів, у 2015 р. – 3 (0,03%), за 6 місяців 2016 р. – не виявлено; за ст. 270¹ КК у 2013 р. було обліковано 9 злочинних діянь, що становить 0,12% від загальної кількості виявлених злочинів, у 2014 р. – 33 (0,28%), у 2015 р. – 13 (0,11%), за 6 місяців 2016 р. – 9 (0,16%) (див. **Додаток В**).

Щодо об'єктів **інших злочинів проти громадської безпеки** (ст.ст. 261, 270, 270¹), варто вказати, для них характерними є наступні види безпосередніх об'єктів злочинів, а саме: безпека об'єктів, на яких є об'єкти, що становлять підвищену суспільну небезпеку для оточення, дотримання встановлених законодавством вимог пожежної безпеки з метою запобігання виникненню та поширенню пожеж, а також безпечна експлуатація об'єктів житлово-комунального господарства [116, с. 597, 613-615]. При чому, безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 270 КК, визнаються відносини, що обумовлені використанням для задоволення суспільних потреб пожежонебезпечних речовин і матеріалів, а також відносини пожежної безпеки, що виникають при дотриманні вимог спеціальних правил і характеризуються безпекою для громадян, національного багатства та довкілля [173, с. 10]. Основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 270-1 КК, є громадська безпека в частині належного функціонування об'єктів житлово-комунальної інфраструктури, коли не виникає загрози заподіяння чи не завдається шкоди законним правам та інтересам невизначеного кола осіб, а також іншим правоохоронюваним інтересам [217, с. 11]. Але з такою позицією важко погодитися, адже не лише об'єкти житлово-комунального господарства забезпечують інтереси суспільства та держави, їх функції виконують об'єкти електроенергетики, торгівлі, сільського господарства тощо. А умисне знищення чи пошкодження зазначених об'єктів законодавець не розцінює як посягання на громадську безпеку. Кваліфікація таких дій здійснюється за статтями, що передбачають відповідальність за злочини проти власності. Як зазначає Шевченко Є.В., у предметних деліктах пошкодження або знищення матеріальних цінностей (як проміжна шкода) зумовлює

подальший вплив на інші об'єкти злочинів, вказані як похідні наслідки [278, с. 79]. Оскільки злочин, передбачений ст. 270-1 КК, віднесений до злочинів з похідними наслідками, його місце в системі Особливої частини КК повинен визначати основний безпосередній об'єкт, яким, на думку Сербіної Н.О., є право власності [217, с. 11], адже саме через вплив на нього в таких злочинах зазнають шкоди інші додаткові об'єкти. Тому необхідно погодитися з пропозицією Сербіної Н.О. про недоцільність розміщення норми, що передбачає відповідальність за умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства у розділі «Злочини проти громадської безпеки». Ми підтримуємо думку, що правильно розмістити дану норму у розділі VI Особливої частини КК «Злочини проти власності», ст. 194-2 КК.

У діяннях, вказаних у ст.ст. 270, 270-1 КК, додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом визнається життя, здоров'я людей або власність [116, с. 613-615], а також громадський порядок та екологічна безпека [217, с. 15].

Отже, видовим об'єктом інших злочинів проти громадської безпеки (ст.ст. 261, 270, 270¹) є суспільні відносини, що забезпечують: а) недоторканність об'єктів, на яких є предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення; б) дотримання встановлених вимог пожежної безпеки.

В літературі існує наступна класифікація безпосереднього об'єкта злочинів проти громадської безпеки: 1) безпека особи, суспільства і держави від діяльності злочинних організацій (ст.ст. 255, 256 КК); 2) безпека особи, суспільства і держави від проявів тероризму (ст.ст. 258, 258-1, 258-2, 258-3, 258-4, 258-5 КК); 3) безпека в частині надання населенню достовірної інформації про загрозу злочинних посягань (ст. 259 КК); 4) безпека від діяльності непередбачених законами України воєнізованих або збройних формувань (ст. 260 КК); 5) безпека об'єктів на яких є предмети що становлять підвищену небезпеку для оточення (ст. 261 КК); 6) безпека в частині убезпечення від неконтрольованого доступу до вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів (ст. 262 КК); 7) безпека в частині убезпечення від порушення правил обороту (користуванням населенням) вогнепальної і холодної зброї, бойових припасів, вибухових речовин,

вибухових пристроїв (ст.ст. 263, 263-1 КК); 8) безпека в частині дотримання встановлених правил зберігання зброї або бойових припасів (ст. 264 КК); 9) безпека в частині убезпечення від шкоди якою загрожують радіоактивними матеріалами (ст.ст. 265, 265-1 КК); 10) безпека в частині убезпечення від порушення правил поводження з вибуховими, легкозаймистими та їдкими речовинами або радіоактивними матеріалами (ст. 267 КК); 11) безпека поводження з відходами і вторинною сировиною (ст. 268 КК); 12) безпечна експлуатація повітряних суден (ст. 269 КК); 13) пожежна безпека в частині попередження виникнення і поширення пожеж (ст. 270 КК); 14) суспільні відносини власності (ст. 270-1 КК) [115, с. 692].

Отже, охарактеризувавши об'єкт злочинів проти громадської безпеки, ми виявили, що родовий об'єкт злочинів, передбачених розділом IX Особливої частини КК також містить і видовий об'єкт. Видовим об'єктом злочинів проти громадської безпеки є підгрупа близьких, подібних суспільних відносин, що входять у ширшу групу однорідних суспільних відносин. Визначивши безпосередній об'єкт злочинів проти громадської безпеки, можна дійти до висновку, що деякі з аналізованих об'єктів схожі між собою, на підставі чого нам вдалося удосконалити класифікацію злочинів проти громадської безпеки.

З урахуванням викладеного, а також беручи до уваги те, що в межах юридичної характеристики громадської безпеки як об'єкту злочину, необхідно розглядати не тільки відповідні суспільні відносини, а й предмети та потерпілих від злочинів даної групи, далі варто зупинитися на цих питаннях докладніше.

2.2. Предмет злочинів проти громадської безпеки

Обов'язковою ознакою багатьох злочинів проти громадської безпеки являється предмет злочину, тому необхідною умовою дослідження громадської безпеки як об'єкта злочину є встановлення предмета злочинів, що передбачені ст.ст. 255-270-1 КК. Питання предмета злочину є спірним у науці кримінального права. Дискусійними є питання, що стосуються поняття предмету злочину, його місця в структурі складу злочину, співвідношення з предметом суспільних відносин.

Кримінально-правове значення предмета злочину визначається не тільки його фізичними властивостями, а і характером та змістом суспільних відносин, які знаходять у ньому своє відображення [97, с. 89]. Тобто, в кримінально-правовому розумінні предмет злочину завжди визначається у зв'язку з конкретними суспільними відносинами. Предмет злочину може бути передбачений у кримінальному законодавстві у вигляді: 1) продуктів діяльності людини у широкому сенсі; 2) інформації (у тому числі, у вигляді відповідних документів), яка має кримінально-правове значення; 3) біологічних організмів та органів; 4) хімічних речовин; 5) фізичних утворень навколишнього середовища. Законодавець прямо вказує предмет злочину у диспозиціях норм Особливої частини КК [46, с. 11].

Ми підтримуємо вчених, котрі вважають, що предмет злочину є факультативною ознакою об'єкта злочину [135, с. 74], але і сприяє правильній кваліфікації злочину, розмежовує суміжні злочини та злочинні і незлочинні діяння.

В теорії кримінального права загальноприйнятим є положення, в контексті якого під предметом злочину розуміють речі матеріального світу, з приводу яких чи у зв'язку з якими вчиняється злочин [113, с. 96; 112, с. 131; 110, с. 100; 260, с. 173]. Інша група вчених, не заперечуючи те, що предмет злочину – це речі матеріального світу, пов'язують його із суспільними відносинами [176, с. 72, 268, с. 222, 20, с. 42; 103, с. 6–9] чи вважають предметом злочину матеріальні або нематеріальні блага (цінності) [263, с. 114; 171, с. 53; 9, с. 59]. Ряд вчених до предмета злочину відносять людину, її тіло та психіку [107, с. 122; 99, с. 77]; в якості предмета злочину розглядають інформацію, електричну енергію, безготівкові гроші, «електронні» банківські картки, релігійні святині [127, с. 79–105; 198, с. 10], чи навіть все те, з приводу чого або у зв'язку з чим існують суспільні відносини, а саме – речі (тіла, фізичні предмети, їх соціальні властивості) [22, с. 48].

Найбільш точно, за нашим переконанням, предмет злочину визначає Лащук Є.В. як факультативну ознаку об'єкта злочину, що знаходить свій прояв у матеріальних цінностях (котрі людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами), з приводу яких та (або) шляхом безпосереднього впливу на які вчинюється злочинне діяння [135, с. 59; 158, с. 95].

Отже, враховуючи вищевикладене та зважаючи на обставину, коли предмет злочину чітко зазначається в нормах КК, безпосередньо впливає з диспозиції кримінально-правової норми або визначається іншими нормативно-правовими актами у випадку банкетної диспозиції, необхідно розглядати предмет кожного злочину проти громадської безпеки окремо. Але так як ми аналізуємо злочини проти громадської безпеки відповідно до певної класифікації, доцільним видається і надалі притримуватися подібної логіки викладення матеріалу.

Так, у **злочинах, пов'язаних з діяльністю злочинних організацій** (ст.ст. 255-257, 258³, 260) не передбачається наявність предмета злочину. Приміщення, сховища, транспортні засоби, інформація, документи, технічні пристрої, гроші, цінні папери в ст. 256 КК, зброя в ст.ст. 257, 260 КК, боєприпаси, вибухові речовини, військова техніка в ст. 260 КК є засобами вчинення злочину. Про предмет злочинів даної групи не згадується в жодній науковій літературі, адже вважається, що ці злочини є безпредметними.

Злочини, пов'язані з тероризмом (ст.ст. 258-258², 258⁴, 258⁵, 259, 266) передбачають застосування зброї (ст. 258 КК) чи певні дії з матеріалами, що містять публічні заклики до вчинення терористичного акту (ст. 258² КК), які виступають знаряддями вчинення вказаних злочинів. Отже, всі злочини даної групи, крім діяння, передбаченого ст. 266 КК, не мають предмета злочину, тобто, так само, як і злочини попередньої групи, є безпредметними. Детальний аналіз предмету злочину, передбаченого ст. 266 КК (радіоактивні матеріали), здійснюватиметься нижче.

Злочини, що порушують правила поводження з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку (ст.ст. 262-265¹, 267-269) мають обов'язковою ознакою складу злочину його предмет, який визначається в кожному випадку окремо. Предмет злочинів проти громадської безпеки має особливі властивості, якими, на думку Тихого В.П., є: 1) підвищена загальна небезпека, що полягає в посиленому (підвищеному) ризику для життя і здоров'я громадян та майна. Такі предмети можуть мати раптовий, миттєвий, руйнівний вплив, призвести до смерті чи тілесних ушкоджень, знищення чи пошкодження майна. Тому основною і об'єктивною ознакою таких предметів є вражаючим ефектом, що

надається предметам злочинів при виготовленні [75, с. 18]; 2) спеціальне призначення – вони виконують або здатні виконати одну і ту ж функцію, одну і ту ж мету: призначені або можуть бути використані як засіб ураження людини, зруйнування чи пошкодження оточуючого середовища. Так, згідно з п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 3 від 26.04.2002 р. «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами», основною характерною ознакою зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв та радіоактивних матеріалів є їх призначення – ураження живої цілі, знищення чи пошкодження оточуючого середовища [186]; 3) особливий правовий режим, встановлений державою для запобігання небезпеці спричинення шкоди правам та свободам громадян, правоохоронним інтересам суспільства і держави, попередження нещасних випадків і злочинів з використанням загальнонебезпечних предметів. Саме тому в Україні встановлено систему норм громадської безпеки, визначено порядок поводження з ними, порядок їх виготовлення, придбання, ремонту, зберігання, носіння, користування, обліку, перевезення, пересилання [75, с. 19].

В усіх випадках, стверджує Тацій В.Я., законодавець указує на певні види предметів, визнаючи тим самим, що будь-який із предметів певного виду має свою, специфічну, притаманну лише йому властивість. Природа зброї та предметів, що становлять підвищену небезпеку для оточуючих, полягає в тому, що вони є предметами підвищеної небезпеки, мають внутрішню здатність знищення, пошкодження навколишнього середовища, тобто володіють вражаючим ефектом. Тому предмети злочинів проти громадської безпеки мають бути придатними для спричинення руйнувань, пошкодження, знищення оточення, мати властивості спричинення смерті особі чи тілесних ушкоджень, майнової шкоди [115, с. 462].

Так як у попередньому підрозділі нами пропонувалося класифікувати злочини даної групи на: а) злочини, що порушують правила поводження з фізичними, хімічними та іншими джерелами небезпеки (ст.ст. 262, 263, 263¹, 264, 267, 268, 269);

б) злочини, що посягають на радіаційну безпеку (ст.ст. 265, 265¹, 267, 267¹), є необхідним аналіз їх предмету здійснювати відповідно до даної класифікації.

Так, предметами злочинів, що порушують правила поводження з фізичними, хімічними та іншими джерелами небезпеки є: 1) вогнепальна зброя (в тому числі – гладкоствольна мисливська (в ст. 264 КК)) (ст.ст. 262, ч. 1 ст. 263, 263¹, 264 КК); 2) бойові припаси (ст.ст. 262, ч. 1 ст. 263, 263¹, 264 КК); 3) вибухові речовини (ст.ст. 262, ч. 1 ст. 263, 263¹, 267, 269 КК); 4) вибухові пристрої (ст.ст. 262, ч. 1 ст. 263, 263¹); 5) кинджали, фінські ножі, кастети чи інша холодна зброя (ч. 2 ст. 263 КК); 6) легкозаймисті та їдкі речовини або матеріали (ст.ст. 267, ст. 269 КК); 7) відходи або вторинна сировина (ст. 268 КК).

Предметами злочинів, що посягають на радіаційну безпеку є: 1) радіоактивні матеріали (джерела іонізуючого випромінювання, радіоактивні речовини або ядерні матеріали, що перебувають у будь-якому фізичному стані в установці або виробі чи в іншому вигляді (ст.ст. 262, 265, 267 КК); 2) ядерний вибуховий пристрій чи пристрій, що розсіює радіоактивний матеріал або випромінює радіацію (ст. 265¹ КК); 3) продукти харчування рослинного і тваринного походження, промислова або інша продукція, тварини, риба, рослини або будь-які інші об'єкти, для переміщення яких за межі зони відчуження чи зони безумовного відселення необхідний передбачений дозвіл або проведення дозиметричного контролю (ст. 267¹ КК).

Варто вказати, що всі вищенаведені види предметів злочинів вказані прямо в кримінально-правовій нормі. У випадках, коли для вирішення питання про те, чи є відповідні предмети вогнепальною чи холодною зброєю, радіоактивними, хімічними, біологічними, вибухонебезпечними матеріалами, речовинами, предметами, бойовими припасами, вибуховими пристроями, вибуховими, їдкими або легкозаймистими речовинами, а також для з'ясування їх придатності до використання за цільовим призначенням, потрібні спеціальні знання, слід призначити експертизу. Для з'ясування лише придатності предмета до використання за цільовим призначенням достатньо участі спеціаліста [186]. У слідчій практиці зброєю вважаються предмети, визнані такими висновком експертизи [75, с. 18].

Відповідно до п. 8.2. Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів, затвердженої Наказом Міністерства внутрішніх справ України 21.08.1998 р. № 622 (із змінами, внесеними згідно з Наказами МВС № 292 (з0297-99) від 13.04.99, № 749 (з1483-13) від 07.08.2013) (далі – Інструкція), *вогнепальна зброя* – це зброя, яка призначена для ураження цілей снарядами, що одержують спрямований рух у стволі (за допомогою сили тиску газів, які утворюються в результаті згоряння металевих зарядів) та мають кінетичну енергію для ураження цілі, що знаходиться на певній відстані [80].

Як зазначено в п. 4 вказаної Постанови до вогнепальної зброї, яка є предметом злочинів, передбачених ст.ст. 262-264 КК, належать усі види бойової, спортивної, нарізної мисливської зброї, як серійно виготовленої, так і саморобної чи переробленої, для проведення пострілу з якої використовується сила тиску газів, що утворюється при згоранні вибухової речовини.

Предметом злочину, передбаченого ст. 264 КК, крім зазначених вище видів вогнепальної зброї, може бути також гладкоствольна мисливська зброя [186]. *Так, у справі № 1109/3456/12 (№ провадження 1/1109/289/12) Кіровоградського районного суду м. Кіровограда встановлено, що гр. А. скоїв привласнення вогнепальної зброї, бойових припасів шляхом зловживання своїм службовим становищем за таких обставин. 10.07.2003 р. гр. А. отримав для подальшого зберігання та обліку зброю, а саме: пістолет моделі «ПГШ-790 Шмайсер» калібру 9 мм, який є ручною короткоствольною вогнепальною зброєю, а також багатозарядну рушницю фірми «Magnum» 12 калібру, яка є вогнепальною гладкоствольною багатоцільовою бойовою помповою зброєю, та пістолет «Valtro mod A.P. 92 Army Cal 35 Blank», який є ручною короткоствольною вогнепальною зброєю, переробленою саморобним способом з газового пістолета шляхом знищення перетинки в каналі ствола. Згодом гр. А., користуючись своїм службовим становищем, незаконно привласнив надану*

йому для зберігання, у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків, вогнепальну зброю [225]. Отже, предметом даного злочину стала вогнепальна зброя.

На сьогодні гладкоствольна мисливська зброя, як було вказано вище, передбачається в якості предмета злочину, передбаченого ст. 264 КК. Натомість, вона не виступає предметом злочинів, передбачених ст.ст. 262-263 чинного КК в силу прямої вказівки про це в диспозиціях названих статей КК.

На думку Навроцького В.О., причинами такого явища є: 1) конструкція зброї не дозволяє стріляти нарізною кулею (що збільшує дальність і точність пострілу); 2) вона призначена для прицільного пострілу на невелику відстань (кілька десятків метрів); 3) в ній відсутні спеціальні прицільні пристрої, які дозволяють враховувати відстань до цілі; 4) не пристосована для прихованого переміщення, хоча обрізи гладкоствольної мисливської зброї, які не характеризуються такою ознакою, виступають предметом злочинів, передбачених ст.ст. 262, 263 КК; 5) зброя придатна для здійснення пострілу змінними зарядами, шротом різних розмірів, кулями з врахуванням виду птахів чи звірів, на які ведеться полювання [160, с. 39-40].

Разом з тим, обріз, виготовлений з гладкоствольної мисливської зброї, є вже предметом ряду злочинів проти громадської безпеки, а незаконне поводження з ним повинно кваліфікуватися за ст.ст. 262, 263 КК. На думку Тихого В.П., це пояснюється, перш за все тим, що обріз, виготовлений з гладкоствольної мисливської рушниці, внаслідок різко змінених балістичних властивостей уже не може використовуватися для полювання чи стендової стрільби. Про це свідчать зміни дальності польоту, пробивної здатності, збільшення розсіювання дроби, неможливість вести прицільну стрільбу на відстані 5-10 м, тобто, обріз уже втрачає ті ознаки, які раніше були властиві гладкоствольній мисливській рушниці [75, с. 32]. Обріз, виготовлений з гладкоствольної мисливської рушниці, перетворюється в легку короткоствольну зброю, зручну для схову, непомітну для оточуючих при носінні і зручну для раптового застосування при нападі чи обороні.

Слідча і судова практика йдуть правильним шляхом визнання її як предмету вказаного злочину, наприклад, у справі № 383/788/13-к Бобринецького районного суду Кіровоградської області встановлено, що гр. Г., знаходячись у своєму будинку,

залишив без нагляду мисливську двоствольну рушницю БМ-16 16 калібру, тим самим порушив вимоги Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів, затвердженої Наказом МВС України № 622-98 від 21.08.1998 р., згідно якої вогнепальна зброя, що належить окремим особам, має зберігатись в місцях постійного проживання власників у міцних, з надійними замками дерев'яних шафах або металевих ящиках, спеціально виготовлених для зберігання зброї, в розібраному, розрядженому стані, зі струшеними курками, окремо від бойових припасів. До зброї не повинні мати доступ сторонні особи і особливо діти. Залишивши без нагляду вказану зброю під ліжком в спальній кімнаті будинку, гр. Г. зумовив вільний доступ до неї сторонніх осіб. Так, гр. Д., будучи неповнолітнім, 1998 року народження, знаходячись у вказаному будинку, маючи вільний доступ до зброї, здійснив пострілу собі в голову, від чого загинув на місці. Дії винного були кваліфіковані за ст. 264 КК [230].

Згідно з п. 8.9 Інструкції, боєприпаси – це спеціально виготовлені вироби одноразового використання, які призначені забезпечити ураження цілей в умовах збройної боротьби, самооборони, полювання, спорту [80]. До бойових припасів належать патрони до нарізної вогнепальної зброї різних калібрів, артилерійські снаряди, бомби, міни, гранати, бойові частини ракет і торпед та інші вироби в зібраному вигляді, споряджені вибуховою речовиною і призначені для стрільби з вогнепальної зброї чи для вчинення вибуху (п. 5 Постанови ПВСУ № 3 від 26.04.2002 р.) [186], а також заряджені патрони до гладкоствольних мисливських рушниць, мисливський порох і капсулі [80].

У слідчій і судовій практиці часто трапляються випадки правильного визначення бойових припасів предметом злочину. У справі № 351/2352/13-к (провадження № 1-кп/351/113/13) Снятинського районного суду Івано-Франківської області, гр. Е., перебуваючи на території саду, що розташований в с. Стецева Снятинського району, знайшов 40 (сорок) патронів до нарізної вогнепальної зброї, та, достовірно знаючи про те, що без передбаченого законом дозволу заборонено зберігати чи носити бойові припаси, діючи умисно, усвідомлюючи протиправний

характер вчинюваних дій, вирішив залишити патрони собі, чим незаконно привласнив бойові припаси, які переніс до свого помешкання і заховав у підсобному приміщенні, при цьому маючи реальну можливість добровільно здати органам влади бойові припаси, нею не скористався, а незаконно їх зберігав. Дії винного правильно кваліфіковані за ч. 1 ст. 263 КК [227].

В п. 6 постанови ПВСУ № 3 від 26.04.2002 р. вказується, що до вибухових речовин належать порох, динаміт, тротил, нітрогліцерин та інші хімічні речовини, їх сполуки або суміші, здатні вибухнути без доступу кисню [186], при цьому визначення вибухових речовин положення вказаної постанови не містять.

Таке тлумачення, на думку Навроцького В.О., видається невдалим, оскільки в ньому не названі характерні ознаки вибухових речовин [160, с. 40]. Закон України «Про поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення» від 23.12.2004 р. вказує, що *вибухові речовини* – це хімічні речовини, здатні під впливом зовнішніх дій до швидкого хімічного перетворення, що відбувається з виділенням великої кількості тепла і газоподібних продуктів [72]. Тут же дається визначення вибухових матеріалів, які охоплюють вибухові речовини, засоби їх ініціювання, вироби та пристрої, які містять вибухові речовини.

У зв'язку з проведенням антитерористичної операції на території України в практичній діяльності правоохоронних органів почастишали випадки виявлення і притягнення осіб до відповідальності за зберігання, носіння, перевезення вибухових пристроїв. Так, у справі № 212/567/15-к (1-кп/212/180/15) Жовтневого районного суду міста Кривого Рогу встановлено, що гр. Ж. перебував на військовій службі у військовій частині батальйону № 78 взводу охорони та супроводження військової частини польової пошти В 4756, яка входить до складу сил, що залучаються та беруть участь в антитерористичній операції на території Донецької та Луганської областей. Гр. Ж., перебуваючи на території зазначеної вище частини батальйону № 78 в с. Велика Новосьоловка Донецької області в у покинутому будинку знайшов та привласнив собі, тим самим незаконно придбавши, бронебійно-запальний снаряд унітарного зарядження калібром 30 мм та ручну димову гранату типу РДГ-2 білого диму, після чого незаконно зберігав вказані предмети у своїх

особистих речах на території зазначеної військової частини без передбаченого законом дозволу. Відповідно до висновку старшого експерта сектору № 10 ВТКЗ ОВС НДЕКЦ при ГУМВС України в Дніпропетровській області вилучений у гр. Ж. предмет є бронебійно-запальним снарядом унітарного зарядження калібром 30 мм промислового виготовлення, який відноситься до категорії вибухових речовин та придатний для здійснення вибуху та ручною димовою гранатою типу РДГ-2 білого диму промислового виготовлення, призначену для постановки димових завіс, яка до категорії боєприпасів, вибухових речовин не відноситься. Дії винного правильно кваліфіковані за ч. 1 ст. 263 КК [232].

Загалом, як свідчать дані офіційної статистики, останніми роками збільшилася кількість злочинів, що вчиняються з використанням вибухових речовин: у 2013 р. таких злочинів було виявлено 65, у 2014 р. їх кількість зросла вдвічі і становила 112, у 2015 р. – 106, за 6 місяців 2016 р. – 22 злочини (див. **Додаток Д**).

Відповідно до п. 7 Постанови ПВСУ № 3 від 26.04.2002 р. під *вибуховими пристроями* слід розуміти саморобні чи виготовлені промисловим способом вироби одноразового застосування, спеціально підготовлені і за певних обставин спроможні за допомогою використання хімічної, теплової, електричної енергії або фізичного впливу (вибуху, удару) створити вражаючі фактори – спричинити смерть, тілесні ушкодження чи істотну матеріальну шкоду – шляхом вивільнення, розсіювання або впливу токсичних хімічних речовин, біологічних агентів, токсинів, радіації, радіоактивного матеріалу, інших подібних речовин [186].

Судова практика, визначаючи вибухові пристрої як предмет злочину, свідчить про наступне: у справі № 200/13545/13-к (провадження № 1-КП/200/447/13) Бабушкінського районного суд м. Дніпропетровська гр. М., маючи умисел на незаконне зберігання вибухових речовин, зберігав за місцем свого помешкання предмет, який є вибуховим пристроєм саморобного виготовлення.

У зв'язку з недосконалістю конструкції пристрою він не придатний до вчинення вибуху, але в склад даного саморобного вибухового пристрою входить суміш нітроцелюлозних (бездимних) порохів, вагою 205,8 г та який здатний до вибухового перетворення і є метальною вибуховою речовиною; предмет, який є

саморобним електродетонатором (на основі штатного детонатору (металева частина предмету), що використовується у головних підричниках до патронів калібру 23 мм та фрагменту електрогірлянди), який у зв'язку із недосконалістю конструкції не придатний до вчинення вибуху, але має вибухове спорядження, яке придатне для виробництва вибуху та відноситься до категорії вибухових речовин; речовину вагою 23,4 г, яка є сумішшю нітроцелюлозних (бездимних) порохів та яка здатна до вибухового перетворення і є метальною вибуховою речовиною, що підтверджено висновком експерта № 70/26/23-87 від 05.09.2013 р. Дії винного правильно кваліфіковані за ч. 1 ст. 263 КК [226].

В кримінальному законодавстві чітко не визначено поняття холодної зброї. При визначенні її ознак та особливостей встановлено, що в п. 8.11 Інструкції визначає *холодну зброю* як предмети та пристрої, конструктивно призначені та за своїми властивостями придатні для заподіяння шляхом безпосередньої дії тяжких (небезпечних для життя в момент спричинення) і смертельних тілесних ушкоджень, дія яких ґрунтується на використанні м'язової сили людини [80].

Слідчо-судова практика правильно визначає холодну зброю як предмет злочину. Наприклад, у справі № 718/798/13-к Кіцманського районного суду Чернівецької області встановлено, що гр. В. 13.03.2013 р. у стані алкогольного сп'яніння на вулиці у с. Нові Драчинці Кіцманського району Чернівецької області незаконно, без передбаченого законом дозволу носив холодну зброю у виді ножа – багнета. Дії винного кваліфіковані за ч. 2 ст. 263 КК [223].

Положення постанови ПВСУ № 3 від 26.04.2002 р. вказують, що до холодної зброї належать предмети, які відповідають стандартним зразкам або історично виробленим типам зброї чи інші предмети, що справляють колючий, колючоріжучий, рубаючий, роздроблюючий або ударний ефект (багнет, стилет, ніж, кинджал, арбалет, нунчаки, кастет тощо), конструктивно призначені для ураження живої цілі за допомогою м'язової сили людини або дії механічного пристрою [186].

В цьому контексті незрозумілою залишається позиція законодавця щодо виділення лише окремих видів холодної зброї, залишаючи поза увагою інші. Припущення щодо пріоритетного значення вказаних в диспозиції ч. 2 ст. 263 КК

предметів чи обумовленості їх законодавчого закріплення судовою практикою в результаті власного дослідження не знайшли підтвердження. Доведено, що, незалежно від виду холодної зброї (фінський ніж, кастет чи інші різновиди холодної зброї), як свідчать матеріали вивчених кримінальних справ та кримінальних проваджень, кваліфікація все одно здійснюється за ч. 2 ст. 263 КК. Серед вивчених кримінальних справ та проваджень, предметом яких виступає вогнепальна та холодна зброя виявлено, що у 23 випадках (54,76%) предметом злочину була холодна зброя, у 45,24% – вогнепальна (19 вивчених кримінальних справ і проваджень). Серед холодної зброї найчастіше були виявлені фінські ножі (15 випадків, що становить 65,22%), кинджали (3 випадки або 13,04%), кастети (5 випадків або 21,74%) (див. **Додаток Г**). Тобто, незалежно від конкретного виду виявленої і вилученої холодної зброї, кваліфікація в усіх випадках однакова.

Думається, для того, щоб давати конкретний перелік різновидів холодної зброї повинні бути причини, у разі їх відсутності не потрібно надавати перевагу окремим різновидам, а використати узагальнюючий термін «холодна зброя». Саме тому через відсутність чіткості в диспозиції ст. 263 КК щодо дефініції холодної зброї видається недоцільним передбачати в ст. 263 КК перелік холодної зброї, адже вказати абсолютно всі види холодної зброї неможливо. Тому пропонується зі ст. 263 КК виключити словосполучення «кинджалів, фінських ножів, кастетів чи іншої холодної зброї», замінивши його словосполученням «холодної зброї», (див. **Додаток Б**) що підтверджується отриманими результатами анкетування: 84,3% опитаних визнали вказану пропозицію необхідною (див. **Додаток А**). Така пропозиція сприятиме виключенню можливості вільного тлумачення положень чинного КК, спрощуватиме процес кваліфікації щодо незаконного поводження з холодною зброєю, а також допомагатиме простішому розумінню норм КК.

Наказ Міністерства транспорту України від 16.10.2000 р. № 567 «Про затвердження Правил безпеки та порядку ліквідації наслідків аварійних ситуацій з небезпечними вантажами при перевезенні їх залізничним транспортом» визначає *легкозаймисті речовини і матеріали* як горючі речовини і матеріали, які здатні займатися від короткочасного (до 30 с.) впливу джерела запалювання з низькою

енергією (полум'я сірника, іскра, сигарета, що жевріє, і т. ін.) [164]. Тобто, легкозаймисті речовини – це тверді, рідкі, газоподібні та пилоподібні речовини, які здатні спалахувати внаслідок дії незначних факторів, починають горіти внаслідок підвищення їх температури чи інших чинників (без ініціювання зовнішнім полум'ям) [117, с. 720]. Тихий В.П. дещо по-іншому тлумачить поняття даного предмету злочину. Вчений вважає, що легкозаймисті речовини – це рідкі і тверді речовини, основною властивістю яких є пожежовибуховість, які здатні до самозаймання, хоча можуть також зайнятися або вибухнути під дією вогню (тепла) чи при контакті з іншими речовинами [75, с. 36]. Для таких речовин характерним є швидкий процес горіння і висока його температура, що і зумовлює їх небезпеку та необхідність дотримання щодо них спеціальних правил поводження [117, с. 721].

Узагальнюючи наведені поняття, пропонується шляхом їх узгодження запровадити і законодавчо закріпити авторське визначення легкозаймистих речовин і матеріалів як твердих, рідких, газоподібних та пилоподібних речовин і матеріалів, основною властивістю яких є пожежовибуховість, які здатні до самозаймання чи здатні займатися від короткочасного впливу джерела запалювання з низькою енергією, можуть зайнятися або вибухнути під дією вогню (тепла) чи при контакті з іншими речовинами, для яких характерним є процес горіння і висока температура.

Їдкі речовини – це речовини, які швидко вступають в хімічну реакцію з іншими матеріалами, роз'їдаючи їх, – подразнюють чи знищують живі тканини, розчиняють чи змінюють структуру більшості неорганічних речовин [117, с. 721]. Під їдкими речовини розуміють речовини, які, при порушенні правил поводження з ними, можуть викликати отруєння, ураження слизової оболонки організму людини, опіки, а також корозії конструкції, устаткування, матеріалів і навіть пожежу [75, с. 36]. Це всі види кислот та лугів (сірчана кислота, їдкий натрій, негашене вапно тощо), які викликають руйнування живої тканини, окремі з них є сильними окислювачами (оксидаторами), при їх доторку до органічних матеріалів (нафтопродукти, деревина, папір, бавовна, волокно) може виникнути самозаймання.

Відходи, відповідно до положень Закону України «Про відходи» від 5.03.1998 р., це будь-які речовини, матеріали і предмети, що утворилися у процесі

виробництва чи споживання, а також товари (продукція), що повністю або частково втратили свої споживчі властивості і не мають подальшого використання за місцем їх утворення чи виявлення і від яких їх власник позбувається, має намір або повинен позбутися шляхом утилізації чи видалення [65].

Вторинна сировина як відходи – це відходи, для утилізації та переробки яких в Україні існують відповідні технології та виробничо-технологічні і/або економічні передумови [65]. Конкретизуючи вторинну сировину як предмет злочину, маємо вказати, що, вторинна сировина – це залишки виробництва та побуту (вже використана сировина, тара, відпрацьовані матеріали), які придатні для переробки та використовуються повторно [117, с. 754].

Радіоактивні матеріали як предмет злочинів проти громадської безпеки в законодавстві визначений не однозначно. Згідно з Порядком звільнення радіоактивних матеріалів від регулюючого контролю у рамках практичної діяльності, затвердженого Наказом Державного комітету ядерного регулювання України 01.07.2010 р. № 84, радіоактивними матеріалами є будь-які матеріали, включаючи радіоактивні відходи, питома або сумарна активність радіонуклідів у яких перевищує межі, встановлені нормами, правилами і стандартами з ядерної та радіаційної безпеки [185]. Хоча в Законі України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» від 8.02.1995 р. міститься більш ширше поняття радіоактивних матеріалів, під якими розуміються джерела іонізуючого випромінювання, ядерні матеріали та радіоактивні відходи [64]. Закон України «Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії» від 11.01.2000 р. визначає, що радіоактивні матеріали – це будь-які матеріали, що містять радіонукліди, в яких питома активність, а також сумарна активність у разі їх перевезення перевищують межі, встановлені нормами, правилами і стандартами з ядерної та радіаційної безпеки [67]. За загальним правилом, за наявності визначень одного і того самого предмета одночасно, як у законах України, так і в підзаконних актах, необхідно використовувати законодавчі норми. В даному випадку – це ст. 1 Закону «Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії».

Як ми побачили, поняття радіоактивних матеріалів у законодавстві України дається різне, але на підставі вивчення та уніфікації законодавчих актів нами пропонується наступне його визначення: радіоактивні матеріали – це будь-які матеріали, що містять радіонукліди (включаючи радіоактивні відходи), в яких питома чи сумарна активність перевищують межі, встановлені нормами, правилами і стандартами з ядерної та радіаційної безпеки.

Але, незважаючи на розбіжності у законодавчому визначенні радіоактивних матеріалів як предмета злочину, слідча і судова практика застосовує норми кримінального права однаково. Так, у справі № 357/7473/15-к (1-кп/357/569/15) Білоцерківського міськрайонного суду Київської області встановлено, що гр. З. за місцем знаходження ТОВ «Святослав плюс» на території Білоцерківського авіаремонтного заводу, придбав 17 авіаційних радіоізотопних сигналізаторів обledenіння «РІО-ЗА». Відповідно до додатку 2 Технічного регламенту закритих джерел іонізуючого випромінювання датчики обledenіння «РІО-ЗА» оснащені радіонуклідом стронцій-90($Sr90$)-ітрій-90($Y90$) з паспортною активністю $9,3 \times 10^8$ Бк та відносяться до 5 категорії закритого джерела. Таким чином, гр. З. порушив правила поводження з радіоактивними матеріалами, що створило небезпеку настання тяжких наслідків у вигляді можливого безконтрольного використання джерел іонізуючого випромінювання. Дії були кваліфіковані за ч. 1 ст. 267 КК [228].

Конкретизуючи поняття радіоактивних матеріалів як предметів злочину, маємо вказати, що, головною властивістю всіх радіоактивних матеріалів є їхня здатність здійснювати опромінення – впливати на людину та довкілля іонізуючим випромінюванням. Ця здатність похідна від радіоактивності – самочинного перетворення атомних ядер на ядра інших елементів, що супроводжується іонізуючим випромінюванням [163]. Слід вказати, що іонізуюче випромінювання неможливе без наявності у відповідних матеріалах (речовинах) радіонуклідів та не кожна радіоактивність є небезпечною. Радіоактивність, що не перевищує, або незначно перевищує природний фон (наприклад, радіоактивність радонових вод) не може бути визнана ознакою радіоактивних матеріалів [181, с. 11]. Саме тому, як уже зазначалося, Закон «Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії»

від 11.01.2000 р. визначає, що радіоактивні матеріали – не просто матеріали, які містять радіонукліди, а такі, для яких питома активність та сумарна активність вантажу перевищують межі, встановлені нормами, правилами та стандартами з ядерної і радіаційної безпеки.

Ядерний вибуховий пристрій чи пристрій, що розсіює радіоактивний матеріал або випромінює радіацію варто розглядати окремо. Так, *ядерний вибуховий пристрій* – це пристрій, у якому вибух здійснюється завдяки реакції поділу радіоактивних матеріалів або перетворення ядер літію у ядра важчих елементів, супроводжується виділенням величезної кількості енергії та радіоактивним випромінюванням.

Приходько Т.М. вважає, що ядерний вибуховий пристрій – це пристрій, в якому джерелом енергії є синтез або ділення атомних ядер (вибуховий пристрій базується на використанні внутрішньоядерної енергії, яка виділяється при ланцюгових реакціях ділення важких ядер або при термоядерних реакціях синтезу легких ядер (водню) в більш важкі (гелію). Для зазначених реакцій характерно надзвичайно велике виділення енергії. Внаслідок швидкого виділення великої кількості енергії в обмеженому обсязі відбувається ядерний вибух, який відрізняється від вибуху звичайних боєприпасів як масштабами, так і характером факторів, які вражають [189, с. 82].

Пристрій, що розсіює ядерний матеріал – це будь-яке пристосування, обладнання, за допомогою якого радіоактивний матеріал розпиляється на дрібні частини і розноситься в повітрі, воді, інших елементах зовнішнього середовища, результатом якого є радіоактивне забруднення середовища. *Пристрій, що випромінює радіацію* – це той, що виділяє альфа-, бета- чи гамма-випромінювання [116, с. 509]. На думку Приходько Т.М., це технічний засіб, що здійснює вплив іонізуючих випромінювань на різні об'єкти, вражаючи дія радіаційного опромінення якого обумовлена здатністю гамма-, бета-, альфа- випромінювання та нейтронів іонізувати молекули живих тканин, внаслідок чого порушується нормальний обмін речовин і життєдіяльність клітин [189, с. 83].

Продукти харчування рослинного і тваринного походження, промислова або інша продукція, тварини, риба, рослини або будь-які інші об'єкти, для переміщення

яких за межі зони відчуження чи зони безумовного (обов'язкового) відселення необхідний передбачений законом дозвіл або проведення дозиметричного контролю – це будь-які речі, що перебувають у межах спеціально виділених зон (зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення («Чорнобильська зона»), незалежно від того, чи вони радіоактивно забруднені, кому належать, скільки часу перебували на території зони, в тому числі – і речі, які законно чи незаконно ввезені особою на територію зони відчуження чи відселення і які згодом нею ж переміщуються за межі зони [117, с. 791]. Конкретизуючи зазначені у ст. 267-1 КК предмети злочину, маємо вказати, що, відповідно до вимог чинного законодавства, аналізовані предмети злочину повинні відповідати вимогам санітарних норм і підлягати обов'язковій сертифікації [68]. Вміст радіонуклідів у продуктах харчування, продовольчій сировині та питній воді не може перевищувати затверджених в установленому порядку норм [69].

Завершуючи розгляд положень про предмет злочину у ст. 267-1 КК, маємо зазначити, що судова практика свідчить про таке: у практичній діяльності зустрічаються випадки незаконного обігу вказаних предметів злочину. Так, у *справі № 366/1043/13-к (провадження № 1-кп/366/82/13) Іванківського районного суду Київської області встановлено, що гр. К. в обхід контрольно-пропускних пунктів міліції, встановлених по периметру зони відчуження та зони безумовного обов'язкового відселення, через прорив у огорожі з колючого дроту в районі с. Дитятки Іванківського району Київської області, проник на територію зони відчуження та прибув у виселене село Залісся, яке відноситься до зони радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи. В одному з покинутих будинків гр. К. зібрав та склав до свого наплічного рюкзака вироби з кольорового металу та намагався їх перемістити за межі зони відчуження без передбаченого законом дозволу і без проведення дозиметричного контролю з метою збуту. Дії винного кваліфіковані за ч. 2 ст. 15, ч. 3 ст. 267¹ КК [229].*

Щодо останньої групи злочинів проти громадської безпеки (**інших злочинів проти громадської безпеки** (ст.ст. 261, 270, 270¹), обов'язковою ознакою об'єкту деяких з них також є предмет злочину.

Так, діяння, передбачене ст. 270¹ КК, предметом злочину має об'єкти житлово-комунального господарства, якими, відповідно до примітки 1 вказаної статі, є житловий фонд, об'єкти благоустрою, теплопостачання, водопостачання та водовідведення, а також їх мережі чи складові (кришки люків, решітки на них тощо) [116, с. 614-615]. Ст. 4 Житлового кодексу Української РСР регламентує, що житловий фонд утворюють жилі будинки, а також жилі приміщення в інших будівлях, що знаходяться на території України [61].

Сербіна Н.О. вважає, що житловий фонд – це сукупність житлових приміщень незалежно від форми власності, включаючи житлові будинки, спеціалізовані будинки (гуртожитки, притулки, дитячі будинки, будинки-інтернати для громадян похилого віку та інвалідів (дорослих та дітей), школи-інтернати та інтернати при школах), квартири, службові житлові приміщення, інші житлові приміщення в будівлях, придатних для мешкання [217, с. 11].

Як впливає з аналізу ст. 13 Закону України «Про благоустрій населених пунктів» від 6.09.2005 р., до об'єктів благоустрою населених пунктів належать: 1) території загального користування, в тому числі парки, рекреаційні зони, сади, сквери та майданчики; пам'ятки культурної та історичної спадщини; майдани, площі, бульвари, проспекти; вулиці, дороги, провулки, узвози, проїзди, пішохідні та велосипедні доріжки; пляжі; кладовища; інші території загального користування; 2) прибудинкові території; 3) території будівель та споруд інженерного захисту територій; 4) території підприємств, установ, організацій та закріплені за ними території на умовах договору. До об'єктів благоустрою можуть належати також інші території в межах населеного пункту [155, с. 155].

Об'єктами у сфері теплопостачання є теплогенеруючі станції чи установки, теплові електростанції, теплоелектроцентралі, котельні, когенераційні установки, теплові мережі, які призначені для виробництва і транспортування теплової енергії, а також об'єкти та споруди, основне і допоміжне обладнання, що використовуються для забезпечення безпечної та надійної експлуатації теплових мереж [73]. До об'єктів водопостачання і водовідведення слід віднести цілісні майнові комплекси або системи цілісних майнових комплексів, які забезпечують (призначені) та

достатні для самостійного здійснення господарської діяльності у сферах водопостачання, водовідведення та очищення стічних вод, надання послуг, пов'язаних з постачанням споживачам тепла, а також майнові комплекси структурних підрозділів підприємств, які є достатніми для самостійного здійснення господарської діяльності у зазначених сферах [71].

І останнім різновидом предмету злочину, передбаченого ст. 270¹ КК, виступають мережі чи складові вищевказаних об'єктів, до яких відносяться кришки люків, решітки на них тощо. При чому, саме складові об'єктів житлово-комунального господарства найчастіше стають предметом посягання [155, с. 156]. Так, за фактом викрадення чотирьох чавунних кришок каналізаційних колодязів та залізобетонної плити, якою був накритий водопровідний колодязь Вільногірським МВ ГУМВС України в Дніпропетровській області було порушено кримінальну справу за ч. 1 ст. 270-1 КК [231].

Отже, як зазначає Сербіна Н.О., об'єкти житлово-комунального господарства як такі не є потенційно небезпечними і, на відміну від інших предметів злочинів проти громадської безпеки, їх не вміщено до переліку джерел підвищеної небезпеки, визначеного в ч. 1 ст. 1187 ЦК [217, с. 11]. Зважаючи на особливості об'єкту та предмету даного складу злочину, дослідниця обґрунтовано вважає невиправданим розміщення норми про умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства у розділі IX «Злочини проти громадської безпеки», пропонуючи перенести її до розділу VI «Злочини проти власності» [217, с. 11].

У зв'язку з відсутністю у постанові ПВСУ № 3 від 26.04.2002 р. «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» тлумачення ряду понять (бойові припаси, вибухові речовини, холодна зброя, легкозаймисті та їдкі речовини або матеріали, ядерний вибуховий пристрій чи пристрій, що розсіює радіоактивний матеріал або випромінює радіацію), пропонується, крім переліку їх видів (бойові припаси, вибухові речовини, холодна зброя), які, до речі, не вказують характерні ознаки зазначених предметів злочинів, передбачити їх чітке визначення у вищеподаній

редакції. Про правильність і необхідність такого кроку свідчить проведене анкетування, за результатами якого 63,8% респондентів підтверджують необхідність чіткого визначення предметів злочинів, що порушують правила поведінки з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку, а 59,3% опитаних підтвердили, що в їх практичній діяльності виникали складнощі з кваліфікацією злочинів проти громадської безпеки саме через визначення таких предметів, їх віднесенням до конкретного виду предметів злочину (див. **Додаток А**).

Щодо наукової дискусії з приводу удосконалення предметів злочинів проти громадської безпеки варто вказати наступне. Сарнавський О.М. вказує на непослідовність роз'яснень Постанови Пленуму Верховного Суду України № 3 від 26.04.2002 р. «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поведіння зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» щодо невіднесення гладкоствольної мисливської зброї (обрізів, перероблених з неї) до предметів злочину, передбаченого ст. 262 КК, адже цей вид зброї має такі ж загальні ознаки, як і інша вогнепальна зброя, є не менш небезпечною зброєю для оточення порівняно з іншими зразками мисливської зброї, що свідчить про необхідність включення його на законодавчому рівні до переліку предметів даного злочину. Водночас гладкоствольна вогнепальна зброя військових зразків, спортивна зброя предметом злочинів визнається.

Подібна пропозиція в науці кримінального права звучить не вперше. Так, Тихий В.П. ще в 1970-х ХХ ст. пропонував розширити предмет сучасного злочину, передбаченого ст. 262 КК. Вчений вказував, що гладкоствольна мисливська зброя, так само, як і нарізна, є небезпечною для суспільства, призначена для ураження живих організмів і є предметом дозвільної системи, тобто має таке ж призначення і той же правовий статус, що і нарізна вогнепальна зброя [243, с. 7]. Тим паче, що законодавець у ст. 264 КК не передбачає за характером вогнепальної зброї яких-небудь виключень, встановлюючи покарання за недбале зберігання будь-якої вогнепальної зброї, тобто, фактично прирівнює за ступенем суспільної небезпечності гладкоствольну мисливську зброю до всіх інших видів вогнепальної зброї. Тому, на думку Тихого В.П., в кримінально-правовому значенні

гладкоствольна мисливська і нарізна зброя є рівнозначними [75, с. 26]. Крім того, якщо законодавець передбачає в ст. 263 КК відповідальність за незаконне поводження з холодною зброєю, яка викликає меншу небезпеку в порівнянні з гладкоствольною мисливською зброєю, то тим паче повинна бути встановлена відповідальність за поводження з вогнепальною гладкоствольною зброєю [75, с. 26].

Рибачук В.І. вважає за необхідне включити до кола предметів деяких злочинів проти громадської безпеки (ст. 263 КК) гладкоствольну мисливську зброю; металеву зброю; електрошокові прилади та іскрові розрядники, що застосовуються при скоєнні злочинів та з'ясуванні стосунків між професійними злочинцями і терористами [201, с. 15]. Сарнавський О.М. також обґрунтовує необхідність розширити законодавче визначення предметів деяких злочинів проти громадської безпеки (ст. 262 КК), не лише вогнепальну зброю, а й інші її види, адже сучасний світ характеризується високотехнологічними системами озброєнь, а відкриття нових джерел енергії і фізичних законів дає можливість створення і виробництва нових видів зброї, які ґрунтуються на нових принципах дії [212, с. 9]. До речі, 89,7% опитаних працівників практичних підрозділів Національної поліції України вважають, що розширення кола предметів злочинів проти громадської безпеки вимагає законодавчого вирішення (див. **Додаток А**).

Детальний аналіз злочинів проти громадської безпеки дозволив виявити помилку законодавця: вибухові пристрої, визначаючись предметом злочину у ч. 1 ст. 262 КК, у ч. 3 ст. 262 КК не передбачаються. Тому необхідно повністю підтримати раніше висловлену пропозицію щодо доповнення ч. 3 ст. 262 КК, а також назви ст. 262 КК, де після словосполучення «вибухових речовин» помістити словосполучення «вибухових пристроїв [212, с. 9] (див. **Додаток Б**).

Видається доцільним розширити визнання гладкоствольної мисливської зброї предметом злочинів проти громадської безпеки з огляду на те, що:

- 1) гладкоствольна мисливська зброя має такі ж загальні ознаки, як і інша вогнепальна зброя;
- 2) є не менш небезпечною зброєю порівняно з іншими зразками зброї;
- 3) призначена для ураження живих цілей;
- 4) є предметом дозвільної системи;
- 5) має таке ж призначення і подібний правовий статус, що і нарізна вогнепальна

зброя; 6) обріз, виготовлений з гладкоствольної мисливської зброї, є предметом ряду злочинів проти громадської безпеки; 7) у ст. 264 КК не передбачено яких-небудь виключень щодо предмету злочину, тобто, законодавець, встановлюючи покарання за недбале зберігання будь-якої вогнепальної зброї, фактично прирівнює гладкоствольну мисливську зброю до всіх інших видів вогнепальної зброї; 8) нелогічним є встановлення в ст. 263 КК відповідальності за незаконне поводження з холодною зброєю, яка викликає меншу небезпеку в порівнянні з гладкоствольною мисливською зброєю і відсутність відповідальності за подібні дії щодо вогнепальної гладкоствольної мисливської зброї.

На користь пропозиції про включення до числа предметів злочинів проти громадської безпеки гладкоствольної мисливської зброї свідчать дані офіційної статистики: у 2013 р. з використанням вогнепальної зброї було вчинено 761 злочин, з використанням гладкоствольної зброї було вчинено 128 злочинів, з використанням холодної зброї – 1242 злочинів. У 2014 р. різко зросла кількість використання під час вчинення злочинів вогнепальної та холодної зброї, що обумовлюється початком антитерористичної операції на сході України та пов'язаним з ним збільшенням кількості у населення одиниць зброї. Так, у 2014 р. з використанням вогнепальної зброї було вчинено 2523 злочини, з використанням гладкоствольної зброї було вчинено 161 злочин, з використанням холодної зброї – 1034 злочинів. У 2015 р. з використанням вогнепальної зброї було вчинено 1526 злочинів, з використанням гладкоствольної зброї було вчинено 130 злочинів, з використанням холодної зброї – 849 злочинів. За 6 місяців 2016 р. з використанням вогнепальної зброї було вчинено 259 злочинів, з використанням гладкоствольної зброї було вчинено 40 злочинів, з використанням холодної зброї – 120 злочинів (див. **Додаток Д**).

Отже, як свідчить офіційна статистика, гладкоствольна зброя використовується при вчиненні злочинів, в тому числі і тяжких. Тому, на підставі викладеного, пропонується визнати гладкоствольну мисливську зброю предметом ряду злочинів, виключивши із ч. 1 ст. 201 КК словосполучення «крім гладкоствольної мисливської та бойових припасів до неї»; із ч. 1 та ч. 3 ст. 262, ч. 1 ст. 263 КК – словосполучення «крім гладкоствольної мисливської» (див.

Додаток Б). Вказана пропозиція повністю підтверджується авторським опитуванням практичних працівників: 87,6% респондентів вважають, що доцільно визнавати гладкоствольну мисливську зброю предметом злочинів (ст. 201, ст. 262, ч. 1 ст. 263 КК) (див. **Додаток А**).

Ще одна наукова думка щодо предметів злочинів проти громадської безпеки вимагає додаткового обговорення. Так, не можна повністю погодитися з позицією Плева К.В. з приводу недоцільності розміщення визначення поняття предмета, що має складні фізичні властивості, безпосередньо в статті КК. За її переконанням, така практика не буде сприяти спрощенню діяльності правозастосовчих органів та суду, особливо якщо згадати, що ряд визначень в КК та в інших законодавчих нормах, які спеціально регулюють відповідні відносини, не збігаються [181, с. 12].

Дійсно, не можна визнати нормальним явищем ситуацію, коли одні і ті самі поняття норм, що регулюють відносини, та норм, що їх охороняють, є різними. На нашу думку, подібну практику варто викорінювати. Тому необхідно визначити поняття предметів злочинів, що порушують правила поведінки з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку (ст.ст. 262-265¹, 267-269 КК) у положеннях приміток до відповідних статей КК.

Окремого врегулювання вимагає питання щодо визначення мінімальної кількості бойових припасів, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, необхідних для початку кримінального провадження за ст. 263-263¹ КК. В процесі дослідження, ми прийшли до висновку, що законодавчо вказувати необхідну для початку кримінального провадження кількість предметів злочинів, передбачених ст.ст. 262-263¹ КК (бойових припасів, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів), не потрібно з наступних причин.

По-перше, завжди слід пам'ятати про положення ч. 2 ст. 11 КК: «Не є злочином дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого КК, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі». Тому говорити про суспільну небезпеку, наприклад, зберігання 1-2 патронів до нарізної зброї, як правило, немає підстав.

Саме таким правилом і користуються практичні працівники органів та підрозділів Національної поліції.

По-друге, і це найголовніше – при вирішенні питання про малозначність діяння слід, в першу чергу, звертати увагу на особу, в якій вилучаються вказані предмети. Адже особа, яка має не зняту чи непогашену судимість чи щодо якої розпочато кримінальне провадження, чи яка переховується від органів слідства і суду, є більш суспільно небезпечно, ніж інші категорії осіб. І вилучення у таких осіб тих же 1-2 патронів до нарізної зброї свідчить про її підвищену суспільну небезпеку та необхідність початку кримінального провадження за ст.ст. 262-263¹ КК.

Тому, як нам видається, ключове значення при вирішенні питання про початок кримінального провадження має не мінімальна кількість предметів, які становлять підвищену суспільну небезпечність, а особа винного та обставини, які її характеризують.

Отже, ми підтримуємо позицію вчених, що предмет злочину – це матеріальні цінності, які людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами, з приводу яких та (або) через безпосередній вплив на які вчиняється злочинне діяння. Предмет злочину, будучи за загальним правилом факультативною ознакою об'єкта злочину, відіграє провідну роль у злочинах проти громадської безпеки.

2.3. Потерпілий від злочинів проти громадської безпеки

Суспільна небезпека ряду злочинів проти громадської безпеки обумовлюється змістом ознак, які характеризують потерпілого. Наступною ознакою об'єкту деяких злочинів проти громадської безпеки, поряд із предметом злочину, є потерпілий від злочину. На сьогодні проблемні питання потерпілого від злочину є недостатньо розробленими, незважаючи на численні дослідження в різноманітних формах [168, с. 30-33; 171, с. 65; 113, с. 98-100; 264, с. 53-54; 104, с. 37; 216, с. 4; 158, с. 82-83]. Не дивлячись на використання терміну «потерпілий» у багатьох нормах КК, його дефініція у КК відсутня.

У кримінально-правовій науці не існує єдиного загальновизнаного поняття потерпілого, хоча більшість вчених сприймають позицію, згідно якої визнається предмет злочину як речі матеріального світу, а потерпілий – це конкретна особа, якій спричинена шкода в результаті вчинення злочину [260, с. 173; 113, с. 76, 96; 110, с. 100].

Велика кількість прикладних проблем не можуть бути вирішені без визначення кримінально-правової природи потерпілого. Так, з'ясування характеру і ступеня суспільної небезпечності вчиненого злочину, вирішення питання по криміналізацію та декриміналізацію діяння, диференціація кримінальної відповідальності, розмежування злочинів, їх кваліфікація, призначення покарання – всі вказані питання неможливо з'ясувати без потерпілого [187, с. 35].

В теорії кримінального права існує кілька діаметрально протилежних позицій щодо визначення поняття потерпілого: 1) одна група вчених вважають, що потерпілим може бути лише фізична особа: потерпілим є фізична особа, яка є безпосередньою жертвою злочину, чий права і охоронювані законом інтереси було порушено або поставлено під загрозу вчинюваним щодо неї злочинним посяганням [104, с. 51; 84, с. 41-42]; 2) друга група науковців допускають можливість розгляду юридичної особи в якості потерпілого [17, с. 106]; 3) третя група визначили потерпілого як будь-який вид соціального суб'єкта (об'єднання людей, держава) [82, с. 74-76; 168, с. 49; 268, с. 30].

Сенаторов М.В., один з перших дослідників поняття потерпілого в незалежній Україні, вказує, що потерпілий від злочину – це соціальний суб'єкт (фізична чи юридична особа, держава, інше соціальне утворення або ж суспільство в цілому), блага, праву чи інтересу якого, що знаходиться під охороною закону про кримінальну відповідальність, злочином заподіюється шкода або створюється загроза такої [215, с. 183].

Присяжнюк Т.І., авторка одного з концептуальних досліджень потерпілого в кримінальному праві України вважає, що потерпілим є фізична особа, яка, як об'єкт загальнопревентивної дії кримінального закону, відчуває захищеність останнім, яку втрачає внаслідок спричинення злочином безпосередньо їй шкоди (або у випадку

загрози її заподіяння), в результаті чого особа свідомо чи ні сприймає органами чуття зменшення або втрату майнових чи немайнових благ, переживає з цього приводу і набуває право вирішувати питання про кримінально-правові наслідки вчинення злочину [188, с. 79]. Для закріплення у КК, релевантним, на її думку, є таке визначення: «Потерпілим визнається фізична особа, безпосередньо якій злочином заподіяно шкоду (або існує загроза її заподіяння), на підставі чого вона набуває право вирішувати питання про кримінально-правові наслідки вчинення злочину», вказуючи при цьому, що у межах дії КК такі ознаки, як спрямованість загальнопревентивної дії закону чи відчуття шкоди є само собою зрозумілі, зважаючи на контекст інших статей Загальної частини КК [188, с. 183].

В той час Музика А.А. та Лащук Є.В. вважають, що потерпілий від злочину – це факультативна ознака об'єкту злочину, що характеризує людину, з приводу якої вчиняється злочин та (або) якій відповідно до кримінально-правової норми, злочином завдається істотна шкода (чи створюється загроза її заподіяння) [158, с. 82-83]. Згідно з положеннями ст. 55 КПК, потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди [122].

Потерпілий (фізична особа) присутній далеко не у всіх злочинах, але у тих злочинах, де він передбачається нормами КК, можна вести мову про потерпілого як обов'язкову ознаку злочину. Тобто, у тих випадках, коли потерпілий прямо названий у тексті статті КК, він відіграє роль обов'язкової ознаки складу злочину. Встановлення загального потерпілого дозволяє чітко визначати родовий об'єкт злочинів, що містяться у розділі IX Особливої частини КК, відмежовувати злочини проти громадської безпеки від інших злочинів. У результаті вчинення злочинів проти громадської безпеки передбачається наявність потерпілих, якими можуть бути фізичні особи, тому що більшість посягань на громадську безпеку призводить чи може призвести до заподіяння шкоди життю та здоров'ю людини, власності фізичних осіб та ін. Іноді на окремих потерпілих законодавець прямо вказує при

визначенні того чи іншого злочину проти громадської безпеки. У цих випадках вони виступають як обов'язкова ознака складу таких злочинів [175, с. 63; 177, с. 20].

Отже, в теорії кримінального права панівною є думка, що потерпілим від злочину є окремі індивіди (учасники суспільних відносин), тобто фізичні особи (громадяни) з притаманною їм структурою, яка включає три обов'язкові елементи: 1) соціально-демографічні якості (стать, вік, освіта, сімейний стан тощо); 2) соціальні ролі особи (сукупність видів її діяльності в системі суспільних відносин як громадянина чи члена трудового колективу); 3) морально-психологічна характеристика (ставлення особи до соціальних цінностей і соціальних функцій, які вона виконує) [45, с. 13; 104, с. 40; 208, с. 5-6].

В слідчій і судовій практиці часом трапляються випадки безпідставного визнання особи потерпілою від злочину. Так, у справі № 215/5435/13-к (1-кп/215/293/13) Тернівського районного суду м. Кривий Ріг встановлено, що гр. Ж. вчинив діяння, передбачене ч. 1 ст. 259 КК. Як впливає з обвинувального акту, реєстру матеріалів досудового розслідування у кримінальному провадженні, потерпілою визнана та допитана як потерпіла гр. О.

Суд вирішив позбавити гр. О. процесуального статусу потерпілої та виключити її як потерпілу з даного кримінального провадження з наступних підстав. Положеннями ч. 1 ст. 55 КПК визначено, що потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди. Згідно ч. 5 ст. 55 КПК за наявності очевидних та достатніх підстав вважати, що заява, повідомлення про кримінальне правопорушення або заява про залучення до провадження як потерпілого подана особою, якій не завдано шкоди, зазначеної у ч. 1 цієї статті, слідчий або прокурор виносить вмотивовану постанову про відмову у визнанні потерпілим, яка може бути оскаржена слідчому судді.

В ч. 1 ст. 259 КК визначається, що відповідальність настає за дії, що не спричинили тяжких наслідків. Тобто, конкретна фізична особа може бути визнана потерпілою лише за ч. 2 ст. 259 КК у разі спричинення їй тяжких наслідків. Як встановлено в матеріалах провадження, завдана фізичній особі О. шкода не

відноситься до категорії «тяжких» наслідків. Таким чином, у цьому кримінальному провадженні гр. О не може бути потерпілою від кримінального правопорушення, в якому обвинувачується гр. Ж..

Суд визначив, що неможливо визнавати потерпілою по даному кримінальному провадженню гр. О., виходячи з кримінально-правової характеристики злочину, передбаченого ч. 1 ст. 259 КК та положень ст. 55 КПК [283].

Як ми бачимо, дефініція і сутність потерпілого як ознаки об'єкта злочину в науці кримінального права визначені, чого не можна сказати про таку характеристику потерпілого, як його ознаки. Так, Присяжнюк Т.І. визначає певні ознаки потерпілого, а саме: 1) стан фізичної особи; 2) властивість бути об'єктом загальнопревентивної дії кримінального закону; 3) здатність відчувати захищеність КК та її втрату; 4) безпосереднє спричинення злочином шкоди або загроза заподіяння такої шкоди; 5) свідоме чи несвідоме сприйняття органами чуття зменшення або втрати майнових чи немайнових благ, переживання з цього приводу; 6) здатність потерпілого впливати на кримінально-правові наслідки вчинення злочину [188, с. 182-183]. Натомість Музика А.А. та Лащук Є.В. визначають дещо інші ознаки потерпілого: 1) біологічні, що характеризують його як людину (певний вік, стать, стан здоров'я); 2) соціальні, що визначають соціальний статус потерпілого; 3) юридичні – характеризують потерпілого у кримінально-правовому аспекті (наявність злочинного діяння, вчиненого з приводу певної людини та (або) якій цим діянням завдається істотна шкода або створюється загроза її заподіяння; наявність мети вчинення злочину саме з приводу певної людини; форма законодавчого визначення аналізованого поняття; факультативність ознаки «потерпілий від злочину» (не є обов'язковою для всіх складів злочинів); «підпорядкованість» потерпілого від злочину об'єкту посягання [158, с. 85-86].

Аналіз злочинів проти громадської безпеки дозволяє зробити висновок, що на перший погляд, потерпілим при вчиненні кожного з них є суспільство, тому що необхідність забезпечення саме такої безпеки покладена в основу формування тих суспільних відносин, які законодавцем поставлені під охорону у розділі IX Особливої частини КК. Тому часом вважається, що саме суспільство як соціальний

суб'єкт є володарем блага (громадської безпеки), на яке посягають зазначені злочини. Така думка перекликається з позицією Сенаторова М.В., який вважає, що потерпілим є фізична чи юридична особа, держава, інше соціальне утворення або ж суспільство в цілому [206, с. 9]. Вказана позиція здається не зовсім традиційною, бо звичним є бачення у якості потерпілого тільки фізичної особи, іноді – юридичної, але вона з більшою чи меншою чіткістю вже висловлювалося в юридичній науці в працях німецьких криміналістів ХІХ ст. (Кесслер Ф.), харківських дореволюційних вчених (Таубер Л.Я.) або теоретиків радянського періоду (Нікіфоров Б.С., Фролов Є.О.).

Ми повністю підтримуємо позицію Присяжнюк Т.І., яка вказує, що базовим інтересом для кримінального права, його метою повинна бути людина, її права і свободи, а не юридичні особи, суспільство і держава, які, як за концепцією природного права, так і за спрямованістю вітчизняного законодавства, є похідними цінностями. Підняття ж на один щабель із людиною колективних цінностей і держави, неприховане нехтування інтересами людини на користь інтересів держави і колективу – спадщина радянської правової системи [189, с. 182]. В цьому контексті необхідно звернутися до положень Основного Закону, ст. 3 якого визнала людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпеку найвищою соціальною цінністю в Україні [95]. А норми КК, реалізуючи положення Конституції України, вказують, що КК має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства [115-119].

Обґрунтовуючи вищевказану позицію, Присяжнюк Т.І. зазначає, що юридичні особи, держава та інші соціальні утворення (які поряд з людиною виступають учасниками суспільних відносин) не мають однієї з основних властивостей, що характеризує потерпілого від злочину у кримінальному праві, – вони не є суб'єктами впливу загальної превенції, не втрачають відчуття захищеності нормами кримінального права у разі вчинення злочину, не мають здатності відчувати спричинену злочином шкоду, а відтак і особистої потреби та зацікавленості у

відшкодуванні цієї шкоди [189, с. 77, 182]. Але, зважаючи на те, що юридична особа є носієм тих прав і обов'язків, які хоч не пов'язані з природними властивостями людей, але щодо яких є можливим вчинення суспільно небезпечного діяння, авторка пропонує у кримінальному праві прирівнювати права юридичних осіб до прав потерпілих у певних випадках. Це є досить слушною позицією, адже, відповідно до положень ст. 55 КПК, потерпілим у кримінальному провадженні може бути юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди [122]. Тобто, лише у разі заподіяння юридичній особі майнової шкоди, вона може визнаватися потерпілою. Тому досить важко погодитися з думками науковців, які вважають потерпілими від злочинів державу, інші соціальні утворення, суспільство в цілому, тобто соціальний суб'єкт, благу, праву чи інтересу якого злочином заподіюється шкода [206, с. 7-9].

Продовжуючи вирішувати поставлені завдання дисертації, питання потерпілого розглядатимуться відповідно до вищевказаної класифікації злочинів проти громадської безпеки. Так, у **злочинах, пов'язаних з діяльністю злочинних організацій** (ст.ст. 255-257, 258³, 260 КК) жодна із вказаних норм не містить вказівку на потерпілого. Отже, злочинам даної групи потерпілий як обов'язкова ознака складу злочину не притаманна. Щодо **злочинів, пов'язаних з тероризмом** (ст.ст. 258-258², 258⁴, 258⁵, 259, 266 КК), то ч. 3 ст. 258, ст. 258¹ вказують на потерпілого, яким виступає так званий загальний потерпілий (про мова йтиме дещо нижче) – фізична особа, якій злочином завдано шкоду. **Злочини, що порушують правила поведінки з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку** (ст.ст. 262-265¹, 267-269) передбачають наявність потерпілого у ст. 264, ч. 3 ст. 265, ч. 3 ст. 265¹, ст. 267, ч. 3 ст. 267¹, ст. 269 КК. Знову ж таки, мова йде про загального потерпілого. І остання підгрупа – **інші злочини проти громадської безпеки** (ст.ст. 261, 270, 270¹), у ст.ст. 270, 270¹ КК також мова йде про потерпілого. Злочин, передбачений ст. 270 КК, передбачає в якості потерпілого особу, якій заподіяно шкоду здоров'ю або яка загинула (загальний потерпілий).

У діянні, вказаному у ст. 270¹ КК, на думку Сербіної Н.О., потерпілими є фізичні та юридичні особи, держава, інші соціальні утворення, суспільство загалом, яким заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду [217, с. 11].

Хоча, на нашу думку, з урахуванням вищевикладених позицій науковців і власних висновків, визнавати державу, інші соціальні утворення, суспільство потерпілим не можна. Юридична особа може бути потерпілим від злочину, відповідно до положень КПК, лише у випадку заподіяння їй майнової шкоди. Підтвердження зазначеного ми отримали в результаті проведеного опитування практичних працівників Національної поліції, з яких 58,7% відзначили, що потерпілими у злочинах проти громадської безпеки є виключно фізичні та юридичні особи (у разі спричинення останнім матеріальної шкоди), а 68,3% вказали, що не можна вважати потерпілими від злочинів проти громадської безпеки соціальні об'єднання, держава та суспільство в цілому (див. **Додаток А**).

Дане положення підтверджується прикладами слідчої та судової практики, згідно яких у більшості випадків потерпілими у злочинах проти громадської безпеки визнаються саме фізичні особи. Так, у справі № 415/1365/15-к (провадження № 11кп/782/100/15) апеляційного суду Луганської області встановлено, що гр. Т. обвинувачувався у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 263, ч. 1 ст. 345 КК. Потерпілими у даному провадженні визнані працівники ОВС, гр. С. та гр. У. [284].

Оперуючи поняттям так званого «загального потерпілого», не можливо обійти увагою дискусію щодо запровадження у теорії кримінального права поняття «спеціальний потерпілий». Дагель П.С. став першим вченим, який запропонував увести в науку кримінального права поняття «спеціальний потерпілий» [16, с. 22], але до сьогодні даний термін не застосовується. Вказана пропозиція неодноразово піддавалася як критиці, так і знаходила своїх послідовників. Підставами для критики стала недостатня аргументація, а також відсутність злочинів, що передбачали б наявність «загального потерпілого» [205, с. 86]. Серед послідовників Дагеля П.С. виділяється Присяжнюк Т.І., яка ґрунтовно аргументувала необхідність існування поняття «спеціального потерпілого» на кшталт «спеціального суб'єкта», в першу

чергу – з практичної точки зору, оскільки введення нового терміну дозволило б розмежовувати суміжні склади злочинів [189, с. 115].

Зазвичай фізичні (стать, вік, інвалідність), соціальні (соціальне походження, національність, посада), правові (громадянин України, іноземець) характеристики особи не мають значення для визначення поняття «потерпілий», але кожна з них у окремих випадках відіграє важливу роль при встановленні ознак конкретного складу злочину, тобто законодавець спеціально наголошує на значенні певних характеристик особи, вважаючи саме їх такими, що формують у суб'єкта злочину мотивацію вчинення злочинного діяння. На підставі вищенаведеного, авторка пропонує ввести в кримінальне право поняття спеціального потерпілого як фізичної особи, для якої характерні у момент вчинення злочину спеціальні ознаки, визначені у диспозиціях статей Особливої частини КК: вік, стать, фізичний стан, соціальна роль, державний статус [189, с. 115].

Разом з тим, у зв'язку з наявністю реальної загрози спричинення шкоди певним категоріям осіб, в першу чергу – неповнолітнім, через поширення у світовому масштабі випадків вчинення терористичних актів у навчальних чи виховних закладах, виникає потреба запровадити особливу посилену їх кримінально-правову охорону в Україні. Тому пропонується ч. 3 ст. 258 КК доповнити кваліфікуючою ознакою «вчинені щодо неповнолітніх», оскільки зазначене положення відчутно захищало б неповнолітніх осіб через їх більшу уразливість порівняно з повнолітніми та загрозами спричинення їм шкоди (див. **Додаток Б**), що підтверджується результатами анкетування: 73,2% респондентів ствердно оцінили вказану пропозицію (див. **Додаток А**).

Крім того, ряд злочинів проти громадської безпеки вчиняється і може вчинятися із залученням неповнолітніх. Як свідчить практика, у зв'язку із проведенням на сході України антитерористичної операції, почастишали випадки використання та залучення неповнолітніх до вчинення злочинів проти громадської безпеки. Тому пропонується внести наступні зміни до ряду статей КК: викласти ст. 255 у новій редакції: «Стаття 255. Створення злочинної організації. 1. Створення злочинної організації з метою вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину, а

також керівництво такою організацією або участь у ній, або участь у злочинах, вчинюваних такою організацією, а також організація, керівництво чи сприяння зустрічі (сходці) представників злочинних організацій або організованих груп для розроблення планів і умов спільного вчинення злочинів, матеріального забезпечення злочинної діяльності чи координації дій об'єднань злочинних організацій або організованих груп – караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років. 2. Ті самі дії, вчинені із залученням неповнолітніх, – караються позбавленням волі на строк від семи до п'ятнадцяти років. 3. Звільняється від кримінальної відповідальності особа, крім організатора або керівника злочинної організації, за вчинення злочину, передбаченого частиною першою цієї статті, якщо вона добровільно заявила про створення злочинної організації або участь у ній та активно сприяла її розкриттю»; ч. 2 ст. 256, ч. 2 ст. 257, ч. 2 ст. 258¹, ч. 2 ст. 258², ч. 2 ст. 258³, ч. 2 ст. 258⁴, ч. 6 ст. 260 доповнити словами: «ті самі дії, вчинені із залученням неповнолітніх», частину третю ст. 263 КК викласти у наступній редакції: «збут вогнепальної або холодної зброї неповнолітнім» (див. **Додаток Б**). Реалізація зазначеної пропозиції сприятиме забезпеченню прав і свобод неповнолітніх, адже суспільна небезпека вищевказаних злочинів, які вчиняються із залученням чи використанням дітей, є надзвичайно високою.

Отже, для деяких злочинів проти громадської безпеки характерним є наявність загального потерпілого. Потерпілими від вчинення злочинів проти громадської безпеки в більшості випадків визнаються саме фізичні особи.

Висновки до другого розділу

Громадська безпека як родовий об'єкт злочинів – це суспільні відносини, спрямовані на забезпечення громадської безпеки у сфері поводження з джерелами підвищеної небезпеки: злочинних угруповань, терористичних загроз, предметів, що становлять підвищену небезпеку для оточення, вогню.

Виходячи зі змісту родового об'єкту, необхідно виділити чотири видових об'єкта, якими є: 1) суспільні відносини в сфері діяльності злочинних організацій (ст.ст. 255-257, 258³, 260); 2) суспільні відносини в сфері терористичної діяльності

окремих осіб чи угруповань (ст.ст. 258-258², 258⁴, 258⁵, 259, 266); 3) суспільні відносини в сфері забезпечення безпеки поводження з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку (ст.ст. 262-265¹, 267-269); 4) суспільні відносини в сфері безпеки інших злочинів проти громадської безпеки (ст.ст. 261, 270, 270¹).

Видовим об'єктом **злочинів, пов'язаних з діяльністю злочинних організацій** (ст.ст. 255-257, 258³, 260), виступають суспільні відносини громадської безпеки в частині захищеності суспільства від небезпеки їх створення, функціонування чи насильницьких посягань, в тому числі – з використанням зброї. Видовий об'єкт даної групи збігається з основними безпосередніми об'єктами окремих злочинів аналізованої групи.

Додатковим обов'язковим об'єктом вказаних злочинів є життя, здоров'я, відносини власності. Зміст додаткового факультативного об'єкту може бути різним і визначається характером посягання, тому життя та здоров'я особи, відносини щодо забезпечення волі, честі та гідності особи, право власності, довкілля, суспільні відносини щодо порядку діяльності, нормальна діяльність правоохоронних, судових органів, а також органів, що виконують покарання, відносини щодо забезпечення безпеки руху та експлуатації транспорту, відносини щодо забезпечення виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина можуть визнаватися їх додатковим факультативним об'єктом.

Видовим об'єктом **злочинів, пов'язаних із тероризмом** (ст.ст. 258-258², 258⁴, 258⁵, 259, 266), є громадська безпека в частині захищеності суспільства від вчинення терористичних актів, забезпечення спокою громадян, нормальної діяльності органів державної влади, підприємств, установ, організацій, а також убезпечення життя, здоров'я, довкілля та власності громадян від негативного впливу радіоактивних матеріалів. Видовий об'єкт вказаних злочинів є ідентичним з основними безпосередніми об'єктами злочинів, пов'язаних із тероризмом. Додатковим обов'язковим об'єктом можуть бути життя та здоров'я, воля, честь, гідність особи; довкілля, економічна сфера, нормальне функціонування підприємств, установ або організацій, нормальна діяльність правоохоронних, судових органів, а також органів, що виконують покарання, відносини власності, авторитет органів державної

влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, мир, безпека людства, міжнародний правопорядок.

Видовим об'єктом **злочинів, що порушують правила поведження з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку** (ст.ст. 262-265¹, 267-269), виступає безпека, пов'язана з контрольованим доступом, поведженням, обігом, переміщенням, ввезенням, транзитом предметів, які становлять підвищену небезпеку, а також правила їх зберігання. На нашу думку, дані злочини варто розділити на такі підгрупи: а) злочини, що порушують правила поведження з фізичними, хімічними та іншими джерелами небезпеки (ст.ст. 262, 263, 263¹, 264, 267, 268, 269); б) злочини, що посягають на радіаційну безпеку (ст.ст. 265, 265¹, 267, 267¹). Зважаючи на вказану класифікацію, логічною є диференціація основного безпосереднього об'єкта залежно від групи злочинів: в першому випадку – це суспільні відносини, що забезпечують правила поведження з фізичними, хімічними та іншими джерелами небезпеки, в другому – суспільні відносини, які забезпечують радіаційну безпеку. Додатковим обов'язковим об'єктом є життя, здоров'я, відносини власності. Додатковим факультативним об'єктом є відносини власності, життя, здоров'я, довкілля, безпека виробництва, нормальне функціонування правоохоронних органів, порядок управління в сфері поведження зі зброєю, боєприпасами і вибуховими речовинами.

Видовим об'єктом **інших злочинів проти громадської безпеки** (ст.ст. 261, 270, 270¹) є суспільні відносини, що забезпечують: а) недоторканність об'єктів, на яких є предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення; б) дотримання встановлених вимог пожежної безпеки. Додатковим обов'язковим об'єктом визнається життя, здоров'я людей або власність, а також громадський порядок та екологічна безпека.

Злочин, передбачений ст. 270¹ КК, ми не відносимо до злочинів проти громадської безпеки, незважаючи на його розміщення саме в даному розділі. Заслугує підтримки раніше висловлена позиція про необхідність перенесення ст. 270¹ КК до Розділу VI Особливої частини КК «Злочини проти власності» через особливості безпосереднього об'єкту.

Ми підтримуємо наукове положення, згідно якого предмет злочину визначається як факультативна ознака об'єкта злочину, що знаходить прояв у матеріальних цінностях, з приводу яких та (або) шляхом безпосереднього впливу на які вчинюється злочинне діяння. В розділі IX Особливої частини КК «Злочини проти громадської безпеки» існує законодавча вказівка на певні види предметів злочинів із визначенням специфіки його властивостей.

Спільною ознакою предметів злочинів проти громадської безпеки є наявність загрози підвищеної небезпеки для оточуючих, тому вони вважаються предметами підвищеної небезпеки. Здатність до знищення або пошкодження людей чи навколишнього середовища (вражаючий ефект) – це ключова характеристика предметів підвищеної небезпеки. Загальними ознаками, які властиві предметам злочинів проти громадської безпеки є: 1) підвищена загальна небезпека, 2) спеціальне призначення; 3) особливий правовий режим.

Встановлено, що **злочини, пов'язані з діяльністю злочинних організацій та злочини, пов'язані з тероризмом** (ст.ст. 255-257, 258³, 260; ст.ст. 258-258², 258⁴, 258⁵, 259, 266, крім діяння, передбаченого ст. 266 КК), є безпредметними, адже про предмет злочинів даної групи не згадується ні в нормах КК, ні в жодному джерелі.

Злочини, що порушують правила поводження з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку (ст.ст. 262-265¹, 267-269), мають обов'язковою ознакою складу злочину його предмет. Так, предметами злочинів, що порушують правила поводження з фізичними, хімічними та іншими джерелами небезпеки є:

1) вогнепальна зброя (в тому числі – гладкоствольна мисливська) – це зброя, яка призначена для ураження цілей снарядами, що одержують спрямований рух у стволі (за допомогою сили тиску газів, які утворюються в результаті згоряння метального заряду) та мають достатню кінетичну енергію для ураження цілі, що знаходиться на визначеній відстані. До вогнепальної зброї належать усі види бойової, спортивної, нарізної мисливської зброї як серійно виготовленої, так і саморобної чи переробленої, для проведення пострілу з якої використовується сила

тиску газів, що утворюється при згоранні вибухової речовини (пороху або інших спеціальних горючих сумішей).

Пропонується визнати гладкоствольну мисливську зброю предметом ряду злочинів, виключивши із ч. 1 ст. 201 КК словосполучення «крім гладкоствольної мисливської та бойових припасів до неї»; із ч. 1 та ч. 3 ст. 262, ч. 1 ст. 263 КК – словосполучення «крім гладкоствольної мисливської».

2) бойові припаси – це спеціально виготовлені вироби одноразового використання, які призначені забезпечити ураження цілей в умовах збройної боротьби, самооборони, полювання, спорту. До бойових припасів належать патрони до нарізної вогнепальної зброї різних калібрів, артилерійські снаряди, бомби, міни, гранати, бойові частини ракет і торпед та інші вироби в зібраному вигляді, споряджені вибуховою речовиною і призначені для стрільби з вогнепальної зброї чи для вчинення вибуху, а також заряджені патрони до гладкоствольних мисливських рушниць, мисливський порох і капсулі.

3) вибухові речовини – це хімічні речовини, здатні під впливом зовнішніх дій до швидкого хімічного перетворення, що відбувається з виділенням великої кількості тепла і газоподібних продуктів. До вибухових речовин належать порох, динаміт, тротил, нітрогліцерин та інші хімічні речовини, їх сполуки або суміші, здатні вибухнути без доступу кисню.

4) вибухові пристрої – це саморобні чи виготовлені промисловим способом вироби одноразового застосування, спеціально підготовлені і за певних обставин спроможні за допомогою використання хімічної, теплової, електричної енергії або фізичного впливу (вибуху, удару) створити вражаючі фактори – спричинити смерть, тілесні ушкодження чи істотну матеріальну шкоду – шляхом вивільнення, розсіювання або впливу токсичних хімічних речовин, біологічних агентів, токсинів, радіації, радіоактивного матеріалу, інших подібних речовин. Детальний аналіз злочинів проти громадської безпеки дозволив виявити прикру помилку законодавця: вибухові пристрої, визначаючись предметом злочину у ч. 1 ст. 262 КК, у ч. 3 ст. 262 КК не передбачаються. Тому необхідно повністю підтримати раніше висловлену пропозицію щодо доповнення ч. 3 ст. 262 КК, а також назви ст. 262 КК, де після

словосполучення «вибухових речовин» помістити словосполучення «вибухових пристроїв».

5) кинджали, фінські ножі, кастети чи інша холодна зброя – це предмети та пристрої, конструктивно призначені та за своїми властивостями придатні для неодноразового заподіяння шляхом безпосередньої дії тяжких (небезпечних для життя в момент спричинення) і смертельних тілесних ушкоджень, дія яких ґрунтується на використанні м'язової сили людини. До холодної зброї належать предмети, які відповідають стандартним зразкам або історично виробленим типам зброї чи інші предмети, що справляють колючий, колючоріжучий, рубаючий, роздроблюючий або ударний ефект (багнет, стилет, ніж, кинджал, арбалет, нунчаки, кастет тощо), конструктивно призначені для ураження живої цілі за допомогою м'язової сили людини або дії механічного пристрою.

Видається недоцільним передбачати в ст. 263 КК перелік холодної зброї, адже вказати абсолютно всі види холодної зброї неможливо. Тому пропонується зі ст. 263 КК виключити словосполучення «кинджалів, фінських ножів, кастетів чи іншої холодної зброї», замінивши його словосполученням «холодної зброї».

6) легкозаймисті та їдкі речовини або матеріали. Легкозаймисті речовини і матеріали – це тверді, рідкі, газоподібні та пилоподібні речовини і матеріали, основною властивістю яких є пожежовибуховість, які здатні до самозаймання чи здатні займатися від короткочасного впливу джерела запалювання з низькою енергією, можуть зайнятися або вибухнути під дією вогню (тепла) чи при контакті з іншими речовинами, для яких характерним є швидкий процес горіння і його висока температура. Їдкі речовини або матеріали – це речовини і матеріали, які швидко вступають в хімічну реакцію з іншими матеріалами, роз'їдаючи їх, – подразнюють чи знищують живі тканини, розчиняють чи змінюють структуру більшості неорганічних речовин, можуть викликати отруєння, ураження слизової оболонки організму людини, опіки, а також корозії конструкції, устаткування, матеріалів, пожежу. Це всі види кислот та лугів, які викликають руйнування живої тканини, окремі з них є сильними окислювачами (оксидаторами), при їх доторку до органічних матеріалів може виникнути самозаймання.

7) відходи або вторинна сировина. Відходи – це будь-які речовини, матеріали і предмети, що утворилися у процесі виробництва чи споживання, а також товари (продукція), що повністю або частково втратили свої споживчі властивості і не мають подальшого використання за місцем їх утворення чи виявлення і від яких їх власник позбувається, має намір або повинен позбутися шляхом утилізації чи видалення. Вторинна сировина – це залишки виробництва та побуту, які придатні для переробки та використовуються повторно, для утилізації та переробки яких існують відповідні технології та виробничо-технологічні, економічні передумови.

Предметами злочинів, що посягають на радіаційну безпеку є:

1) радіоактивні матеріали (джерела іонізуючого випромінювання, радіоактивні речовини або ядерні матеріали, що перебувають у будь-якому фізичному стані в установці або виробі чи в іншому вигляді). Поняття радіоактивних матеріалів у законодавстві України дається різне, але на підставі вивчення та уніфікації законодавчих актів нами пропонується наступне його визначення: радіоактивні матеріали – це будь-які матеріали, що містять радіонукліди (включаючи радіоактивні відходи), в яких питома чи сумарна активність перевищують межі, встановлені нормами, правилами і стандартами з ядерної та радіаційної безпеки.

2) ядерний вибуховий пристрій чи пристрій, що розсіює радіоактивний матеріал або випромінює радіацію. Ядерний вибуховий пристрій – це пристрій, у якому вибух здійснюється завдяки реакції поділу радіоактивних матеріалів або перетворення ядер літію у ядра важчих елементів, супроводжується виділенням величезної кількості енергії та радіоактивним випромінюванням. Пристрій, що розсіює ядерний матеріал – це будь-яке пристосування, обладнання, за допомогою якого радіоактивний матеріал розпиляється на дрібні частини і розноситься в повітрі, воді, інших елементах зовнішнього середовища, результатом якого є радіоактивне забруднення середовища. Пристрій, що випромінює радіацію – це той, що виділяє альфа-, бета- чи гамма-випромінювання.

3) продукти харчування рослинного і тваринного походження, промислова або інша продукція, тварини, риба, рослини або будь-які інші об'єкти, для переміщення яких за межі зони відчуження чи зони безумовного (обов'язкового) відселення

необхідний передбачений законом дозвіл або проведення дозиметричного контролю – це будь-які речі, що перебувають у межах спеціально виділених зон (зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення («Чорнобильська зона»)), незалежно від того, чи вони радіоактивно забруднені, кому належать, скільки часу перебували на території зони, в тому числі – і речі, які законно чи незаконно ввезені особою на територію зони відчуження чи відселення і які згодом нею ж переміщуються за межі зони.

У зв'язку з відсутністю у Постанові Пленуму Верховного Суду України № 3 від 26.04.2002 р. «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» визначення ряду понять (бойові припаси, вибухові речовини, холодна зброя, легкозаймисті та їдкі речовини або матеріали, ядерний вибуховий пристрій чи пристрій, що розсіює радіоактивний матеріал або випромінює радіацію), пропонується, крім переліку їх видів (бойові припаси, вибухові речовини, холодна зброя), які, до речі, не вказують характерні ознаки зазначених предметів злочинів, передбачити їх чітке визначення у вищеподаній редакції. Тому необхідно визначити поняття предметів злочинів, що порушують правила поводження з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку (ст.ст. 262-265¹, 267-269 КК) у примітках до відповідних статей КК.

Характеризуючи потерпілого від злочинів проти громадської безпеки, ми визначили, що ним є фізична особа, якій завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій завдано майнової шкоди. Держава, суспільство чи інше соціальне утворення, які виступають учасниками суспільних відносин, що є об'єктом злочинів проти громадської безпеки, не можуть визнаватися потерпілими від злочинів даної групи. Даний висновок ґрунтується на тому факті, що вказаним об'єднанням не притаманні загальні ознаки потерпілого.

У злочинах, пов'язаних з діяльністю злочинних організацій жодна із статей КК не містить вказівку на потерпілого, отже, злочинам даної групи потерпілий як обов'язкова ознака складу злочину не притаманна. Щодо **злочинів, пов'язаних з тероризмом**, то ч. 3 ст. 258, ст. 258¹ вказують на потерпілого – фізичну особу, якій

злочин завдав шкоду. **Злочини, що порушують правила поведження з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку** передбачають наявність потерпілого у ст. 264, ч. 3 ст. 265, ч. 3 ст. 265¹, ст. 267, ч. 3 ст. 267¹, ст. 269 КК. Знову ж таки, мова йде про загального потерпілого – фізичну особу, якій злочином завдано шкоду. І остання підгрупа – **інші злочини проти громадської безпеки**, передбачають потерпілого – ст. 270 КК передбачає в якості потерпілого особу, якій заподіяно шкоду здоров'ю або яка загинула.

Пропонується ч. 3 ст. 258 КК доповнити кваліфікуючою ознакою «вчинені щодо неповнолітніх», оскільки пропоноване положення відчутно захищало б неповнолітніх осіб через їх більшу уразливість порівняно з повнолітніми та загрозами спричинення їм шкоди.

Для посилення охорони прав і свобод неповнолітніх осіб від залучення чи використання їх у вчиненні злочинів проти громадської безпеки, пропонується частини другі ряду статей КК (ч. 2 ст. 256, ч. 2 ст. 257, ч. 2 ст. 258¹, ч. 2 ст. 258², ч. 2 ст. 258³, ч. 2 ст. 258⁴, ч. 6 ст. 260) доповнити кваліфікуючою ознакою «ті самі дії, вчинені із залученням неповнолітніх». Для реалізації задекларованої мети частину третю ст. 263 КК пропонується викласти у наступній редакції: «збут вогнепальної або холодної зброї неповнолітнім» та викласти статтю 255 КК у новій редакції.

РОЗДІЛ 3

СТРУКТУРА СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН, ЯКІ Є ОБ'ЄКТОМ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

3.1. Учасники суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки

Переходячи до розгляду останнього питання дисертації, необхідно зазначити, що структуру суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки, варто розглядати, беручи за основу дослідження концепцію розуміння об'єкта злочину як охоронюваних законом про кримінальну відповідальність суспільних відносин. У зв'язку з тим, що поняття громадської безпеки охоплює ту чи іншу групу суспільних відносин, виділити їх можна лише за допомогою аналізу внутрішнього змісту структури відповідних відносин.

Досить складним і суто теоретичним явищем в кримінальному праві виступають суспільні відносини, які являються єдністю різних елементів, що відокремлюються один від одного лише умовно при їх детальному теоретичному аналізі. Без їх зовнішньої і внутрішньої взаємозалежності, а також без поєднання і взаємодії структурних елементів суспільних відносин втрачається і соціальна сутність самих відносин.

Відомо, що будь-які суспільні відносини представляють певну єдність складових елементів. Але стосовно їх структури в науці кримінального права немає єдиної думки. Піонтковський А.А. виділяв такі їх елементи, як учасники відносин, певного роду взаємозв'язок між ними, ті чи інші предмети матеріального світу, речі, котрі є матеріальним вираженням, передумовою чи формою відповідних відносин між людьми. Нікіфоров Б.С. відносив до складових суспільних відносин їх учасників (суб'єктів), відносини між вказаними учасниками та умови правильного функціонування соціального установа [168, с. 62].

Варто вказати, що тричленна структура суспільних відносин, яку запропонував Глістін В.К., найбільш змістовно розкриває їх суть і є

найоптимальнішою [22, с. 30]. Отже, суспільні відносини складаються з наступних елементів:

1) суб'єкти (учасники) відносин, якими можуть виступати: держава, колективи, юридичні особи, окремі громадяни. Безсуб'єктних відносин у суспільстві бути не може. Чітке встановлення кола учасників суспільних відносин, а також визначення їх соціальних функцій у самих відносинах дозволяє виділити саме ті суспільні відносини, які виступають об'єктом конкретного злочину;

2) предмет суспільних відносин – це все те, з приводу чого чи в зв'язку з чим існують саме ці відносини (майно, речі, матеріальні і духовні цінності, а також сама особа);

3) соціальний зв'язок (суспільно значуща діяльність) як зміст суспільних відносин передбачає взаємодію суб'єктів суспільних відносин з приводу їх предмета [22, с. 4-6; 113, с. 80; 210, с. 130].

Вказуючи саме на ці елементи відносин та розглядаючи питання стосовно їх учасників, Тацій В.Я. слушно вказував, що безсуб'єктних відносин у реальній дійсності не існує. А тому, коли немає учасників відносин, то очевидно не існує і самих відносин, які завжди являють собою певний соціальний зв'язок між їх учасниками [235, с. 21-22]. Учасниками (суб'єктами) суспільних відносин є конкретні особи або групи осіб, держава чи суспільство в цілому. Разом з тим, суспільні відносини в повній мірі можуть складатися між суб'єктами різного рівня, статус яких принципово не впливає на склад суспільних відносин. Визначальною в цьому випадку виступає тільки кількість учасників, яких має бути щонайменше два, адже сама природа суспільних відносин передбачає момент взаємодії учасників між собою. Тому наявність лише одного учасника йде в розріз із сутністю таких відносин.

Загальновідомо, що суспільні відносини є стійкими та усталеними, вони не можуть виникати, змінюватися чи зникати раптово, адже система суспільних відносин стабільна і не може бути змінена в результаті протиправних діянь людей [11, с. 118]. Тому при вчиненні будь-якого злочину суспільні відносини як об'єкт злочину не знищуються, а тільки порушуються [19, с. 21]. Наведене свідчить про

стабільність та сталість суспільних відносин, які об'єктивно існують незалежно від здійснення щодо них правової охорони, якості такої охорони, а також незалежно від наявності чи відсутності злочинного посягання. Таким чином, суспільні відносини є стійкими, а правова охорона являється лише способом забезпечення їх непорушності. При цьому, спосіб правової охорони суспільних відносин, що забезпечує їх непорушність, визначається, враховуючи спосіб посягання на них та наслідки, які можуть настати в результаті злочину.

Учасники (суб'єкти) суспільних відносин – це носії відповідних охоронюваних правом інтересів [235, с. 16]; сукупність учасників певних відносин (не менше двох – уповноважений і зобов'язаний) [218, с. 377]. Встановлення кола суб'єктів суспільних відносин, які охороняються законом про кримінальну відповідальність, є виключним правом законодавця, оскільки з цим нерозривно пов'язане і питання тих суспільних відносин, які ставляться під охорону (в якості об'єкта) закону про кримінальну відповідальність [235, с. 24]. Учасники (суб'єкти) суспільних відносин, будучи наділені відповідним колом прав, взаємодіють між собою задля задоволення своїх потреб та інтересів в абсолютно всіх сферах життєдіяльності. Як вказував Коржанський М.Й, суспільні відносини – це специфічна форма всієї життєдіяльності людей [99, с. 21], через що сфера взаємодії учасників суспільних відносин є необмеженою.

Визначення і встановлення учасників суспільних відносин (виділення суб'єктного складу) дозволяє встановити «механізм» спричинення шкоди об'єкту, адже в одних випадках шкода об'єкту завдається шляхом безпосереднього впливу на самого суб'єкта суспільних відносин, а в інших випадках таку шкоду спричиняє сам суб'єкт, який є учасником охоронюваних суспільних відносин [235, с. 29 - 30]. Саме тому учасники (суб'єкти) суспільних відносин є лише одним із їх структурних елементів, а самі суспільні відносини необхідно розглядати як цілісну систему, сукупність елементів у їх взаємозв'язку, при цьому ніякого особливого елемента «ядра» суспільних відносин ні в вигляді суб'єкта, ні в вигляді зв'язку, ні в вигляді предмета не існує [22, с. 43].

Таким чином, для правильного визначення суб'єктного складу будь-яких відносин (тобто, учасників суспільних відносин), необхідно звертатися до ряду нормативно-правових актів, які регулюють те чи інше коло суспільних відносин. Всі відносини, які входять до комплексу громадської безпеки, мають виникати з приводу однотипних предметів, існувати між спорідненими суб'єктами і виявлятися в однаковій або схожій формі взаємозв'язку цих суб'єктів [181, с. 87].

При дослідженні складу та структури суспільних відносин, які виступають об'єктом громадської безпеки, варто зазначити, що учасниками таких відносин виступають: 1) держава в особі уповноважених нею органів, установ та організацій та 2) інші особи, між якими існують відносини громадської безпеки.

Держава – це організація політичної влади домінуючої частини населення у соціально неоднорідному суспільстві, яка, забезпечуючи цілісність і безпеку суспільства, здійснює керівництво ним в інтересах цієї частини, а також управління загальносуспільними справами [196, с. 32]; це особлива політична організація публічної і суверенної влади, яка розповсюджується на певну територію і завдяки нормативному впливу реально регулює різноманітні суспільні відносини з певною метою [101, с. 5].

Держава, на думку Мохончука С.М., є своєрідним суб'єктом, що визначає положення (стан) інших суб'єктів [156, с. 5]. Саме стан і забезпечення громадської безпеки є предметом державного управління, адже держава не може байдуже відноситися до безпеки суспільства, здійснюючи прямий, але різноманітний вплив на стан громадської безпеки, в тому числі – і за допомогою примусових заходів. Визнання держави обов'язковим суб'єктом розглядуваних суспільних відносин не означає, що вони існують не між людьми.

Тацій В.Я. з цього приводу зазначав, що держава виступає в них лише як своєрідна форма, яка визначає становище суб'єктів у цих відносинах, як виразник їх інтересів. Суспільні відносини завжди виражають певні зв'язки між людьми у процесі їх матеріального й духовного життя [237, с. 19-20]. Держава як учасник (суб'єкт) досліджуваних суспільних відносин представлена органами державної влади, їх структурними підрозділами та службовими особами, які діють від їх імені

та в їх інтересах і наділяються відповідним колом повноважень. Тому під державою як учасником вказаних суспільних відносин слід розуміти не саму організацію політичної влади домінуючої частини населення у соціально неоднорідному суспільстві, а конкретні органи державної влади, їх структурні підрозділи та службових осіб, на яких безпосередньо і покладається виконання функцій держави. Іншими словами, учасником суспільних відносин, що є об'єктом громадської безпеки, є не держава загалом, а державний апарат, тобто сукупність органів, за допомогою яких здійснюється державна влада, який побудований і функціонує за принципом поділу державної влади на законодавчу, виконавчу і судову [279, с. 121].

У відносинах громадської безпеки держава в особі її уповноважених органів установлює правові межі, окреслюючи межі громадської безпеки. Держава визначає нормативні приписи, якими забороняється створення певного роду злочинних об'єднань, участь у їх діяльності та вчинюваних ними злочинах, вказує правила поведінки з джерелами підвищеної небезпеки, а також вживає необхідних заходів для забезпечення вказаної правової заборони. При виконанні цієї функції на перше місце висуваються законотворчі державні органи. Разом з тим, держава виступає гарантом дотримання стану громадської безпеки, виконуючи свої охоронні функції (що покладаються, передусім, на правоохоронні органи) [203, с. 78].

Особливістю держави як учасника відносин громадської безпеки є підтримання такого режиму життєдіяльності суспільства, що забезпечує нормальне і безпечне його функціонування і здійснюється за допомогою спеціальних органів, для яких вказана діяльність є головною: в першу чергу, це органи поліції, прокуратури, служби безпеки, суду. Разом із цим, не можна ототожнювати суспільство та державу, яка, хоча і є своєрідною формою організації суспільства, проте наділена чималою кількістю специфічних ознак, що дозволяє розглядати її окремо як учасника досліджуваних суспільних відносин [8, с. 135]. Такий висновок випливає з положення, що держава не розчиняється в суспільстві, вона є організацією, яка певним чином відокремлена у вигляді механізму держави (державної системи), має власні закономірності становлення, функціонування та розвитку, особливі потреби та інтереси [62, с. 20].

Отже, першим учасником зазначених відносин є держава, однією з функцій якої є забезпечення громадської безпеки, що реалізується через систему її владних органів (63,5% опитаних визнали державу учасником суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки (див. **Додаток А**).

Як вказувалося вище, ст. 3 Конституції України проголошує, що безпека людини визнається найвищою соціальною цінністю [95]. Антипов В.І. зазначав, що особливість відносин громадської безпеки полягає в тому, що у багатьох випадках учасники (суб'єкти) цих відносин, володіючи правом розраховувати на забезпечення їхньої безпеки, водночас несуть і обов'язки з дотримання відповідних правил безпеки [3, с. 6-8].

На нашу думку, другу групу учасників суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки, можна поділити на кілька підгруп:

1) особи, на яких покладаються обов'язки по дотриманню правил використання предметів підвищеної небезпеки (предметів розглядуваних відносин, про що мова йтиме далі) і мають доступ до них (93,7% респондентів вказали на правильність даного твердження (див. **Додаток А**);

2) невизначене коло громадян (осіб), які можуть постраждати внаслідок неправомірного чи неправильного використання предметів підвищеної небезпеки, але які, у свою чергу, правомочні розраховувати на вживання заходів щодо забезпеченню їхньої безпеки. Такими особами можуть бути працівники підприємств, мешканці жилих кварталів поряд з певними об'єктами (наприклад, атомними станціями) (72,8% опитаних погодились із вказаним положенням (див. **Додаток А**);

3) власники майна, яким може бути завдано шкоди предметами підвищеної небезпеки (підприємства та організації будь-якої форми власності, а також окремі громадяни) (81,9% практичних працівників Національної поліції визнали вказану категорію осіб учасниками аналізованих суспільних відносин (див. **Додаток А**);

4) суспільство, адже в умовах сучасної науково-технічної революції предмети підвищеної небезпеки широко використовуються в різних галузях діяльності (промисловість, транспорт, медицина, побут) (29,7% респондентів зазначили про

доцільність його визнання в якості учасників аналізованих суспільних відносин (див. **Додаток А**).

Таким чином, ми бачимо, що перші дві категорії – це фізичні особи, а третя може бути як фізичною, так і юридичною особою. Тому видається необхідним коротко проаналізувати фізичних і юридичних осіб, а також суспільство як учасників суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки.

Ст. 24 Цивільного кодексу України (далі – ЦК) говорить, що фізична особа – це людина як учасник цивільних відносин [274]. Абсолютно всі фізичні особи виступають учасниками суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки, незалежно від їх віку, статі, походження, громадянства, інтелектуального, розумового та фізичного розвитку, релігійних чи політичних переконань. При цьому фізичні особи можуть бути учасниками вказаних суспільних відносин із двох сторін: як члени суспільства, що зобов'язані не порушувати громадську безпеку та як носії таких відносин. Посягання на громадську безпеку здебільшого вчиняють саме фізичні особи, а у відповідності з ч. 1 ст. 18 КК, суб'єктом злочину є лише фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Тому у цих випадках учасником розглядуваних суспільних відносин не можуть виступати ні суспільство, ні держава в особі державного апарату, ні юридичні особи [8, с. 138].

Юридична особа, відповідно до ст. 80 ЦК, – це організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку, яка наділяється цивільною правоздатністю та дієздатністю, а також може виступати позивачем чи відповідачем в суді [274]. Варто зазначити про обґрунтованість позиції, відповідно до якої до юридичних осіб як учасників досліджуваних суспільних відносин не входять органи державної влади чи їх структурні підрозділи, а також громадські інституції (органи місцевого самоврядування об'єднання громадян, політичні партії, громадські організації) [8, с. 137], так як перші є державним апаратом, а другі – формою організації суспільства.

Юридичні особи залежно від порядку їх створення розділяють на юридичних осіб приватного права (створюються на підставі установчих документів у порядку,

передбаченому ЦК) та юридичних осіб публічного права (створюються відповідними розпорядчими актами органів державної влади чи органів місцевого самоврядування, а порядок їх створення визначається Конституцією України та законами України). Але види юридичних осіб, так само, як і порядок їх створення чи формування, не впливають на віднесення їх до учасників досліджуваних суспільних відносин.

Суспільство у широкому розумінні – це відособлена від природи частина матеріального світу, що є формою життєдіяльності людей; сукупність відносин між людьми, що складаються у процесі їх спільної діяльності. У вузькому значенні термін «суспільство» використовується для характеристики певного типу суспільства (первіснообщинне, рабовласницьке, феодальне суспільство) або для характеристики населення певної країни (українське суспільство) [280, с. 728]. Отже, суспільство – це сукупність фізичних осіб, які проживають на певній території, їх об'єднання та територіальні громади. При цьому, не варто ототожнювати поняття «суспільство» із поняттям «громадянського суспільства», оскільки «громадянське суспільство» є вужчим за змістом та наділяється додатковими ознаками, до яких відносять високу зорганізованість суспільства, його рівень розвитку та наявність специфічних інститутів громадянського суспільства. Проте, всі ці ознаки не є визначальними для поняття суспільства як учасника суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки. Щодо тематики нашого дослідження стає зрозумілим, що поняття «суспільство» як учасник аналізованих суспільних відносин розглядається саме у вузькому значенні.

Як було вказано вище, до суспільства як учасника суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки, необхідно відносити певні громадські інституції: органи місцевого самоврядування, політичні партії, об'єднання громадян, органи самоорганізації населення. Вони виступають формою організації суспільства (певної сукупності людей, об'єднаних тими чи іншими відносинами) і саме тому їх і необхідно розглядати в якості суспільства як учасника досліджуваних відносин [8, с. 134].

Отже, ми прийшли до висновку, що під суспільством як учасником суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки, необхідно розуміти саме суспільство в його вузькому значенні та певні форми його організації.

Таким чином, друга група учасників відносин громадської безпеки може постраждати в результаті протиправного використання джерел підвищеної небезпеки і може розраховувати на прийняття заходів по забезпеченню власної безпеки. Але між учасником суспільних відносин та потерпілим від злочину існує відмінність: останнє поняття є більш вузьким, оскільки не всім учасникам суспільних відносин у результаті вчиненого злочину заподіюється шкода [8, с. 128]. Учасники (суб'єкти) суспільних відносин іноді можуть зазнавати протиправного впливу, але вони є не єдиним елементом, на який спрямовується злочин. Хоча існує думка, що злочином є процес впливу однієї чи декількох осіб на інших людей, який призводить до погіршення якості життя останніх [214, с. 89], однак злочин може впливати не тільки на особу (учасника суспільних відносин), а і на предмет суспільних відносин. Незважаючи на досить широке кримінально-правове та кримінально-процесуальне розуміння поняття потерпілого, учасники суспільних відносин не наділяються особливим статусом у структурі таких відносин. Така ситуація пояснюється тим фактом, що протиправний вплив може спрямовуватися на інші елементи суспільних відносин, посягаючи на їх цілісність загалом, а шкода, яка завдається чи може бути завдана учасникам (суб'єктам) відносин, є лише проявом такого посягання.

Серед вивчених кримінальних справ та проваджень виявлено, що шкода заподіювалася: у 102 випадках (39,23%) суспільним інтересам (державним), у 63 випадках (24,23%) юридичним особам, у 95 випадках (36,54%) – громадянам (див. Додаток Г).

Громадська безпека є частиною суспільних відносин, при цьому допускається визначання учасниками таких відносин як фізичних, так і інших, «різнорівневих» суб'єктів (суспільство, його частина чи форма організації, держава, її органи та посадові особи, юридичні та фізичні особи).

Необхідно погодитися з позицією Плева К.В., що віднесення учасників суспільних відносин даної групи до зобов'язаної або уповноваженої сторони суб'єктивного складу відносин є певною мірою умовним і пов'язане з тим, що особи, які мають право на забезпечення їхньої безпеки, водночас мають певні обов'язки [181, с. 88]. До осіб вказаної категорій висувається вимога відповідності їх поведінки правильному використанню джерел підвищеної небезпеки.

Характерною ознакою відносин громадської безпеки є існування їх одночасно в різних сферах суспільного життя. Тому необхідно визнати, що до забезпечення відносин громадської безпеки залучаються всі члени суспільства, адже, якщо зазначені відносини не підтримуватимуться, то ні один член суспільства не почуватиметься убезпеченим від можливих вибухів, аварій, опромінь, що спричинить стан громадського неспокою та порушить нормальне життя суспільства.

Відносини громадської безпеки виникають і існують у суспільстві при використанні таких предметів, речовин, а також процесів, які, з одного боку, мають певні корисні властивості, а з іншого – при порушенні спеціальних правил безпеки мають здатність насильницького заподіяння шкоди різноманітним соціальним цінностям [3, с. 6-8].

Особливість відносин громадської безпеки полягає в тому, що суб'єкти цих відносин, маючи право на забезпечення їхньої безпеки, водночас несуть також обов'язки з дотримання відповідних правил безпеки.

Отже, учасниками суспільних відносин, які виступають об'єктом громадської безпеки, є: держава в особі уповноважених нею органів, установ та організацій; інші особи (особи, на яких покладаються обов'язки по дотриманню правил використання предметів підвищеної небезпеки, власники майна, суспільство), які можуть постраждати в результаті протиправного використання джерел підвищеної небезпеки і можуть розраховувати на прийняття заходів по забезпеченню власної безпеки.

3.2. Соціальний зв'язок суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки

В науковій літературі існує позиція, що при вчиненні злочину здійснюється посягання на предмет суспільних відносин, якому безпосередньо завдається шкода. При вчиненні деяких злочинів завжди відбувається посягання на предмет суспільних відносин, якому завдається шкода або він сам вилучається з суспільних відносин; в інших випадках предмет суспільних відносин не зазнає безпосереднього злочинного впливу, а шкода об'єкту завдається шляхом безпосереднього посягання на суб'єктів відносин або на сам соціальний зв'язок [235, с. 46]. Виходячи з цього, при з'ясуванні об'єкта злочинів, в тому числі – і злочинів проти громадської безпеки, необхідним є визначення того соціального зв'язку, тієї діяльності людей, які поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність, що надасть можливість розкрити зміст порушених відносин [235, с. 59].

Як відомо, суспільні відносини являють собою єдину цілісну систему, а соціальний зв'язок як невід'ємний елемент суспільних відносин завжди знаходиться у взаємозв'язку з іншими структурними елементами суспільних відносин. На нього впливають суб'єкти суспільних відносин, адже соціальний зв'язок виступає певною формою їх взаємодії і взаємозв'язку, а з іншого – його не можна розглядати у відриві від предметів суспільних відносин. Отже, соціальний зв'язок завжди виникає та існує у зв'язку з тими чи іншими предметами суспільних відносин. Якщо ж предмет змінюється або вилучається із суспільних відносин, то змінюється або припиняє своє існування соціальний зв'язок, а вслід за ним і самі суспільні відносини [235, с. 62].

Проявляється соціальний зв'язок у формах людської діяльності, які можуть бути різними: забезпечення громадської безпеки, нормальна робота підприємств торгівлі, громадського харчування, підприємств служби побуту; раціональне використання природних ресурсів; забезпечення безпечних умов праці на виробництві, нормальна службова діяльність тощо. У деяких випадках соціальний зв'язок, як і самі суспільні відносини, може виявлятися не тільки у вигляді діяльності. Він також може існувати в «застиглій», пасивній формі, наприклад, у

вигляді «позицій» особи щодо інших осіб у формі правового або соціального статусу громадян, у вигляді соціальних інститутів і т. ін. [110, с. 90–93]. Тобто, соціальний зв'язок може проявлятися у відповідній активній чи пасивній поведінці учасників суспільних відносин. Тому правильною є позиція Фролова Є.А., що суспільні відносини складаються із поведінки людей, незалежно від того, чи виражається вона в активній формі – в діях, або в формі пасивній – в бездіяльності. А соціальний зв'язок знаходить свій прояв у певних діях суб'єктів суспільних відносин або в стані, який займає певний суб'єкт щодо інших членів суспільства чи всього суспільства в цілому [268, с. 185, 198].

Таким чином, соціальний зв'язок (суспільно значуща діяльність), будучи обов'язковим структурним елементом суспільних відносин, фактично являє собою зміст самих суспільних відносин. Соціальний зв'язок – це певна взаємодія, певний взаємозв'язок суб'єктів суспільних відносин [237, с. 42-48; 110, с. 182] чи певний вид людської діяльності [235, с. 59]. Соціальний зв'язок виявляється або у певній діяльності людей, або у певному стані, положенні, позиції, яку займає суб'єкт стосовно інших членів суспільства або всього суспільства загалом з приводу предметів цих відносин [181, с. 89]. Крім того, він може існувати й у вигляді позиції суб'єктів по відношенню один до одного – в формі правового чи соціального статусу громадян, у вигляді соціальних інститутів тощо [179, с. 61]. Такий прояв охоплює і обмін інформацією між учасниками суспільних відносин, але це є лише окремою формою соціального зв'язку, яка також проявляється через діяння учасників суспільних відносин [8, с. 143].

З огляду на те, що суспільні відносини є стійкими відносинами, то соціальний зв'язок, як складовий елемент суспільних відносин, повинен бути стійким та сталим. Тому логічним буде висновок, що соціальний зв'язок – це не будь-яка поведінка учасників, а тільки та, що характеризує їх стійку взаємодію між собою з приводу предмета суспільних відносин. На думку Глістіна В.К., реальний зв'язок полягає в поведінці (діях чи бездіяльності), яка ставить учасників суспільних відносин в певний стан їх субординації стосовно зв'язку з конкретними предметами, соціальними цінностями та один з одним. При цьому соціально значимим є тільки

той зв'язок, який породжується діями чи бездіяльністю і тільки тоді, коли діяння утворює зв'язок щонайменше між двома суб'єктами [22, с. 60]. Зміст соціального зв'язку зумовлюється особливостями, характерними ознаками предметів і суб'єктів суспільних відносин [181, с. 89]. Глістін В.К. зазначає, що зміст зв'язку між суб'єктами потрібно розглядати тільки як конкретну взаємодію суб'єктів з приводу конкретних предметів [22, с. 63].

Характеристиками соціального зв'язку є:

- 1) можливість його виникнення між двома суб'єктами (учасниками),
- 2) певне ставлення учасника суспільних відносин до предмета відносин,
- 3) наявність сталої (тривалої) взаємодії учасників суспільних відносин.

Отже, соціальний зв'язок – це не просто активна чи пасивна поведінка учасників суспільних відносин, а процес довготривалої, сталої взаємодії таких учасників між собою щодо предмета суспільних відносин. Тому правильним буде висновок, що не кожна поведінка учасників суспільних відносин утворює соціальний зв'язок і може розглядатися як складова частина суспільних відносин. Але однакова за своєю формою поведінка учасників суспільних відносин може породжувати або не породжувати зв'язок між ними. Йдеться про те, що в одних випадках одні й ті самі діяння породжують соціальний зв'язок, оскільки є соціально значимими та виражають тривалу, сталу взаємодію учасників суспільних відносин між собою, а в іншому – ні [8, с. 144-145].

Таким чином, соціальний зв'язок як складовий елемент суспільних відносин – це стійкий тривалий процес взаємодії учасників суспільних відносин між собою з приводу предмета суспільних відносин.

З вищевикладеного впливають невід'ємні ознаки соціального зв'язку будь-яких суспільних відносин, до яких належать:

- 1) двосторонність соціального зв'язку;
- 2) його стійкість та тривалість зв'язку;
- 3) зовнішнє вираження соціального зв'язку у відповідній поведінці учасників щодо предмета суспільних відносин;

4) потреби та інтереси учасників, що стосуються предмета суспільних відносин, як передумови виникнення соціального зв'язку [8, с. 145]. Ці ознаки є основними (базовими) для визначення соціального зв'язку будь-яких суспільних відносин, хоча можна виділити значно більшу їх кількість, деталізувати та розширити їх зміст.

Соціальний зв'язок встановлюється з урахуванням особливостей предмета даних суспільних відносин, тому що він спрямований саме на цей предмет. На думку Мохончука С.М., взаємозв'язок між суб'єктами відносин громадської безпеки має форму такого соціального інституту, як стан загальної безпеки [156, с. 9]. Необхідність дотримання стану загальної безпеки об'єктивно обумовлена особливостями предметів зазначених суспільних відносин – великою потужністю, високою швидкістю та іншими екстраординарними якостями джерел підвищеної небезпеки. З урахуванням зазначених особливостей встановлюється взаємозв'язок між суб'єктами відносин громадської безпеки, який спрямований, по-перше, на попередження втрати контролю над зазначеними предметами, та, по-друге, на забезпечення стану загальної безпеки [126, с. 52]. Саме тому широко розповсюдженою є думка, що для злочинів проти громадської безпеки характерним є створення загрози спричинення шкоди невизначеному колу осіб [160, с. 9]. Будь-яка небезпека розповсюджується лише на тих осіб, які знаходяться у сфері дії шкідливого впливу джерела небезпеки, межі якої та коло осіб, що можуть зазнавати небезпеки, можна хоча б приблизно визначити, виходячи з виду та кількості вибухонебезпечних речовин, типу і потужності радіоактивного випромінювання. Але практично неможливо визначити тих осіб, хто конкретно постраждає в тому чи іншому випадку від впливу джерела загальної небезпеки. Саме тому загальна безпека як форма соціального зв'язку суб'єктів відносин громадської безпеки характеризується відсутністю загрози спричинення шкоди невизначеному колу осіб [156, с. 10].

Соціальний зв'язок між суб'єктами суспільних відносин у сфері громадської безпеки проявляється у наявності встановлених законом їх прав та обов'язків, дотримання яких дозволяє досягти стану захищеності інтересів невизначеного кола

осіб у різних сферах суспільного життя. Якщо під правами розуміються права всіх і кожного у різних сферах суспільного життя, то одним із головних обов'язків у соціальному зв'язку є: для громадян – не створювати і не приймати участь у різновидах злочинних організацій, не мати відношення до злочинів, пов'язаних з тероризмом, дотримуватися правил поведження з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку та спеціальних правил; для держави – не допускати діяльність різних видів злочинних організацій, попереджувати злочини, пов'язані з тероризмом, забезпечувати дотримання правил поведження з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку та спеціальних правил. Саме при невиконанні зазначених обов'язків двох сторін руйнується соціальний зв'язок у суспільних відносинах громадської безпеки, що призводить до заподіяння шкоди предмету цих суспільних відносин.

Так, у відносинах громадської безпеки в частині захищеності суспільства від діяльності злочинних організацій, соціальний зв'язок виражається в діяльності учасників відносин, яка спрямована на забезпечення нормального функціонування й розвитку цієї сфери суспільного життя [197, с. 14]. За допомогою правової заборони та механізму її реалізації держава прагне виключити з громадського життя таке загальнонебезпечне соціальне джерело заподіяння шкоди, як різні види злочинних організацій, що має забезпечити стан захищеності суспільства в цілому та окремих осіб від зазначеного джерела небезпеки. Вказане положення закріплене в ст. 3 Конституції України, яка визнає безпеку особи найвищою соціальною цінністю, тому кожна особа має право на безпечне існування, що виключає посягання на її життя, здоров'я, свободу, власність, спокій тощо.

Як було вказано вище, соціальний зв'язок найчастіше виявляється в конкретних найрізноманітніших формах людської діяльності. Тому для з'ясування суті соціального зв'язку необхідно встановити діяльність суб'єктів суспільних відносин, а також з'ясувати зміст їх прав та обов'язків. Зміст зв'язку між суб'єктами слід розглядати лише як конкретну взаємодію суб'єктів з приводу конкретних предметів, адже тільки корисна, бажана і схвалена суспільством соціальна діяльність суб'єктів ставиться під охорону кримінального права [181, с. 90]. У

даному випадку соціальний зв'язок виявляється у вигляді такого соціально корисного стану суб'єктів, що характеризується відсутністю загрози спричинення шкоди невизначеному колу громадян, власності та іншим соціальним цінностям, суспільству загалом. Оскільки суб'єкти відносин, що розглядаються, вступають у певні взаємовідносини між собою у зв'язку з використанням джерел підвищеної небезпеки, то сам соціальний зв'язок полягає в убезпеченні їх законного використання [181, с. 91]. Отже, зміст соціального зв'язку між учасниками суспільних відносин у сфері громадської безпеки полягає в тому, що держава гарантує громадянам громадську безпеку. Відповідно до зазначеного, на всіх осіб, що мають відношення до поводження з предметами підвищеної небезпеки чи дотримання спеціальних правил, покладається обов'язок дотримуватися вимог безпеки. Предмети злочинів проти громадської безпеки досить поширені й існують у практично всіх сферах суспільного життя, тому безпека від можливого заподіяння ними шкоди є необхідною передумовою існування різних соціальних цінностей [181, с. 93].

Взаємозв'язок між суб'єктами відносин громадської безпеки полягає саме у її забезпеченні, при чому необхідність підтримання такого стану об'єктивно зумовлюється особливостями предмета відносин, що розглядається. З урахуванням цих особливостей встановлюється взаємозв'язок між суб'єктами відносин громадської безпеки, який спрямовано на предмет зазначених суспільних відносин. З цього випливає, що ознаками, які є характерними для стану громадської безпеки як форми соціального зв'язку є: 1) небезпека спричинення шкоди індивідуально невизначеному колу осіб [179, с. 61]; 2) довільний характер загрози [3, с. 30].

Отже, відносини загальної безпеки – це вираз певного взаємозв'язку у вигляді вольового соціального зв'язку між членами суспільства. Небезпечні зміни структури зв'язку, розривання її окремих елементів спричиняють чи можуть спричинити шкоду суспільним відносинам [156, с. 9]. Досліджуючи соціальний зв'язок суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки, слід зазначити, що такий зв'язок, як і соціальний зв'язок, будь-яких інших суспільних відносин, є двостороннім. Так, соціальний зв'язок повинен відображати взаємодію

учасників, стосовно предмету суспільних відносин, а взаємодія, як така, можлива лише за умов двосторонності. Тобто, за умов одночасного діяння (наявності ознак) учасників стосовно предмета суспільних відносин. Щодо суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки, соціальний зв'язок полягає у наступному: 1) наявність у фізичної особи права на забезпечення громадської безпеки; 2) відсутність будь-яких порушень іншими учасниками суспільних відносин (суспільством, його частиною чи формою організації, державою в особі державного апарата, фізичною чи юридичною особою) права особи на безпеку. Таким чином, з однієї сторони соціальний зв'язок полягає у тому, що фізична особа володіє правом на забезпечення громадської безпеки, а з іншої – учасники суспільних відносин зобов'язані не порушувати таке право фізичної особи.

При подальшому дослідженні соціального зв'язку суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки, необхідно більш детально розглянути кожен із його двосторонніх елементів. Так, наявність у фізичної особи права на забезпечення громадської безпеки – це право фізичної особи вимагати від інших учасників суспільних відносин належної поведінки, яка виключає виникнення стану небезпеки. Право на забезпечення безпеки є суб'єктивним правом особи [145, с. 15], що надає особі ряд можливостей: 1) вчиняти або не вчиняти певні дії (право на свої дії); 2) вимагати від інших учасників суспільних відносин вчинення чи не вчинення певних дій (право на чужі дії); 3) звертатися до держави за забезпеченням чи захистом свого права (право на забезпечувальні дії держави) [196, с. 68]. Отже, можливість вимоги від інших учасників суспільних відносин необхідної поведінки є однією із складових суб'єктивного права і не може збігатися із володінням права.

Володіння фізичною особою певним суб'єктивним правом базується на здатності фізичної особи мати всі особисті немайнові права, встановлені Конституцією України чи іншими законами. Тому логічним буде зазначення, що право на забезпечення безпеки – це не стільки можливість вимоги від інших учасників суспільних відносин належної поведінки, скільки наявність в особи самого права на забезпечення безпеки. Право особи на забезпечення безпеки є суб'єктивним правом фізичної особи, яке належить будь-якій фізичній особі з

моменту її народження до моменту її смерті, є невід'ємним та не залежить від віку, статі, походження, інтелектуальних чи вольових здібностей особи, її громадянства, політичних або релігійних переконань тощо. Із цього випливає, що такий стан фізичної особи (наявність суб'єктивного права на забезпечення безпеки) притаманний кожній фізичній особі протягом всього життя і не може бути обмежений чи призупинений з будь-яких підстав. При цьому, наявність суб'єктивного права фізичної особи на забезпечення безпеки не пов'язується із наявністю чи відсутністю інших ознак чи станів фізичної особи (віку, можливості відповідати за зобов'язаннями чи нести відповідальність за правопорушення тощо).

Таким чином, першим елементом соціального зв'язку суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки, є стан фізичної особи, який характеризується наявністю в особи суб'єктивного права на забезпечення безпеки. Такий стан притаманний кожній фізичній особі протягом всього життя і не може бути обмежений чи призупинений з будь-яких підстав.

Другим елементом соціального зв'язку є поведінка інших учасників суспільних відносин (вчинення чи не вчинення ними дій), яка полягає у відсутності будь-яких порушень іншими учасниками суспільних відносин права особи на безпеку. Зазначена форма поведінки учасників суспільних відносин впливає безпосередньо із норм Конституції України [8, с. 149], які визнають безпеку особи найвищими соціальними цінностями (ст. 3) та встановлюють обов'язок кожної людини неухильно додержуватися Конституції та законів України, не посягати на права і свободи (ст. 68). Саме тому поведінка інших учасників суспільних відносин обумовлюється не тільки суб'єктивним правом фізичної особи на забезпечення безпеки, але й конституційним обов'язком кожного не посягати на безпеку інших людей. Отже, будь-яка незаборонена законом активна чи пасивна поведінка інших учасників суспільних відносин є елементом соціального зв'язку суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки.

Соціальний зв'язок суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки, як і соціальний зв'язок будь-яких інших суспільних відносин, характеризується стійкістю та тривалістю. Так, право на особи на безпеку, є

абсолютним невід'ємним суб'єктивним правом фізичної особи, яке належить кожній фізичній особі протягом всього її життя. Із цього випливає, що суспільні відносини, які виникають з приводу суб'єктивного права фізичної особи на забезпечення безпеки, фактично існують протягом всього життя фізичної особи. Окрім того, оскільки таке суб'єктивне право притаманне кожній фізичній особі без винятку, то соціальний зв'язок цих суспільних відносин є не тільки тривалим, але й стійким, адже широке коло учасників унеможливорює динамічність швидкоплинність та можливість швидкої зміни соціального зв'язку між ними [8, с. 150-151].

Аналіз злочинів проти громадської безпеки дає підстави дійти висновку, що змістом суспільних відносин є: 1) право першої групи учасників суспільних відносин у сфері громадської безпеки *на нормальне здійснення делегованих законом повноважень*; 2) право фізичних та юридичних осіб (другої групи учасників суспільних відносин) на забезпечення громадської безпеки.

Отже, соціальний зв'язок суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки – це певний захисний механізм інтересів суспільства і правоохоронюваних інтересів громадян від вчинення злочинів у сфері громадської безпеки. Соціальний зв'язок обов'язково є двостороннім процесом взаємодії учасників суспільних відносин, тому він повинен бути представлений двома елементами, які і є двома сторонами процесу взаємодії учасників суспільних відносин. Першим із цих елементів є стан фізичної особи, який характеризується наявністю у неї суб'єктивного права на забезпечення безпеки, що притаманний кожній фізичній особі протягом всього життя і не може бути обмежений чи призупинений з будь-яких підстав. Другим елементом вказаного соціального зв'язку є будь-яка незаборонена законом активна чи пасивна поведінка інших учасників суспільних відносин, за винятком тієї, що посягає на безпеку фізичної особи.

3.3. Предмет суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки

Наступним структурним елементом суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки, після учасників і соціального зв'язку, є їх

предмет. Говорячи про значущість кожного структурного елемента суспільних відносин, треба звернути увагу на домінуючу роль його предмета. Безпредметних суспільних відносин не існує, адже всі суспільні відносини виникають та існують з приводу і у зв'язку з певними соціальними цінностями, які є предметом суспільних відносин [156, с. 7]. Предметом суспільних відносин називають усе те, з приводу чого або у зв'язку з чим існують самі суспільні відносини [22, с. 47; 110, с. 76].

В кримінально-правовій літературі немає єдиної позиції стосовно визначення предмета суспільних відносин як невід'ємного елемента цілісної системи – об'єкта злочину. Найбільш правильною є позиція Тація В.Я., котрий, погоджуючись з Глістіним В.К., розуміє під предметом суспільних відносин, що виступають об'єктом злочину, все те, з приводу чого і у зв'язку з чим існують самі ці відносини. Виникаючи між вказаними сторонами, суспільні відносини можливі лише тільки з приводу спільного та єдиного для них предмета, який і визначає сторони, що співвідносяться [235, с. 61].

Залежно від особливостей предмета усі суспільні відносини необхідно поділяти на матеріальні та нематеріальні, саме тому сутність будь-яких суспільних відносин визначається, виходячи з характеристики та особливостей їх предмету [22, с. 49; 110, с. 78]. Матеріальні суспільні відносини мають своїм предметом гроші, будь-які речі, цінні папери, тощо, при чому, зазначені цінності розглядаються тільки з позицій їхньої соціальної функції – як основи визначення суспільних відносин [22, с. 50]. Тобто, до матеріальних суспільних відносин належать ті з них, у яких предметом виступає та чи інша матеріальна річ (природні об'єкти, різні товари чи предмети, які не володіють ознаками товару), а також сама людина. Натомість, предметом нематеріальних суспільних відносин є соціальні, духовні блага чи цінності, включаючи ті чи інші соціальні інститути, діяльність людей, а на певному рівні ієрархії відносин – інші суспільні відносини [22, с. 21], а також соціальні цінності, наприклад діяльність будь-яких установ.

І от саме відносини в сфері громадської безпеки є одним з випадків встановлення охорони одних суспільних відносин для охорони інших (життя, здоров'я, власності, довкілля). Спеціальні правові норми та правила, котрі

визначають належну поведінку учасників суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки, створюють умови його безпеки – є проявом суспільної потреби в громадській безпеці. Саме у встановленні суспільних відносин, предметом яких є інші суспільні відносини, реалізується охоронна функція кримінального права. Тому правильним є висновок, що норми, які містяться в розділі IX Особливої частини КК, в своїй більшості охороняють нематеріальні суспільні відносини (крім ст. 262 КК).

Головною функцією предмета суспільних відносин є інтеграція потреб та інтересів учасників, що змушує їх вступати в соціальний зв'язок задля реалізації певного виду суспільних відносин. Така функція властива як матеріальним, так і нематеріальним предметам суспільних відносин. Основою для заснування нематеріальних суспільних відносин є соціальні інститути, які складаються в суспільстві в процесі забезпечення громадської безпеки. Їх рушійною силою стає зацікавленість і прагнення суспільства до створення в сфері громадської безпеки такого правового режиму, який забезпечував би охорону життя та здоров'я людей, майна, гарантував би відчуття спокою, впевненості та комфорту. Стосовно кола осіб, що потребують створення та реалізації такого режиму, необхідно відзначити зацікавленість багатьох суб'єктів, тому що шкода може бути заподіяна життю та здоров'ю значної кількості людей чи власності та навколишньому природному середовищу.

Разом з тим, на взаємозв'язок об'єкта і предмета злочину в кримінально-правовій літературі періодично звертається увага. Так, Кістяковський О.Ф. зазначав, що об'єктом злочину називається предмет, на який спрямований або над яким вчинено злочин [87, с. 52], а Белогриць-Котляревський Л.С. вказував, що загальними ознаками злочину є особа, яка вчиняє злочинне діяння, або суб'єкт злочину, предмет, на який спрямовується таке діяння, або об'єкт, сама злочинна дія та її наслідки [4, с. 83]. Розглядаючи предмет як складову частину об'єкта, Никифоров Б.С. дійшов до висновку, що проблема предмета в її теперішньому вигляді знімається, тому що усувається необхідність в самостійному дослідженні предмета злочину як явища, що лежить за межами об'єкта і веде самостійне

стосовно нього існування [168, с. 130-132]. Піонтковський А.А. вважав, що введення у вчення про об'єкт злочину поняття предмета посягання недоцільно. Про предмет злочину як елемент складу злочину, на відміну від об'єкта злочину, на його думку, можна і слід говорити лише тоді, коли, на відміну від об'єкта злочину, на предмет не здійснюється посягання [180, с. 119]. Із сучасних українських дослідників найбільш активно і послідовно позицію стосовно тотожності об'єкта і предмета злочину відстоюють Гавриш С.Б. [15, с. 57-60; 16, с. 13-14] та Ємельянов В.П. [14, с. 41-43; 51, с. 67-69; 53, с. 21].

Окремого розгляду вимагають питання відмежування предмету злочину від предмету суспільних відносин.

Питання про предмет суспільних відносин і предмет злочину розглядається в науці кримінального права неоднозначно. Глістін В.К. виходив із того, що предмет суспільних відносин і предмет злочину збігаються, причому такими предметами є усе те, з приводу чого або у зв'язку з чим існують відносини. Тому в одних відносинах таким структурним елементом є матеріальні речі, а в інших – соціальні або духовні блага, цінності, з приводу яких і виникають та існують конкретні суспільні відносини [22]. **Ошибка! Источник ссылки не найден.**, с. 48, 56]. Кудрявцев В.М., досліджуючи питання про співвідношення об'єкта і предмета злочину, відносив до останнього дії учасників відносин, суб'єктів цих відносин і речі як матеріальні передумови існування відносин [126, с. 51]. Тацій В.Я. слушно вважає, що предмет суспільних відносин і предмет злочину як елементи об'єкта злочину – це не одне і те саме: необхідно розрізняти предмет як структурний елемент суспільних відносин і предмет злочину як наявну нарівні з об'єктом самостійну факультативну ознаку складу злочину, що належить об'єкту злочину. При чому, кожен із зазначених предметів має свої ознаки, соціальну роль, різне правове призначення. Правильне визначення предмета суспільних відносин сприяє встановленню механізму злочинного впливу на об'єкт злочину, а також сприяє точному з'ясуванню характеру й розміру завданої шкоди внаслідок вчинення злочину, що має важливе значення для правильного застосування кримінального закону [235, с. 97-99; 237, с. 25].

Предметом суспільних відносин є матеріальні або нематеріальні утворення, з приводу яких виникають суспільні відносини; саме предмет суспільних відносин інтегрує потреби та інтереси учасників. В той же час, предмет злочину – це тільки матеріальні утворення, з приводу яких або шляхом впливу на які вчиняється злочин. Предмет суспільних відносин є їх обов'язковою ознакою, тоді як предмет злочину, за словами Лащука Є.В., є факультативною ознакою об'єкта злочину [135, с. 8].

Предмет злочину відрізняється системою особливостей, що мають самостійне кримінально-правове значення, впливають на підставу кримінальної відповідальності і кваліфікацію діяння. У кримінальному законодавстві предмет злочину має багатогранне значення: предмет злочину може слугувати критерієм відмежування злочинних дій від незлочинних, ознаки предмета злочину можуть виступати кваліфікуючими ознаками складу злочину чи предмет злочину може мати значення для розмежування суміжних складів злочину [181, с. 80-81]. Тому предмет суспільних відносин не слід ототожнювати з предметом злочину, про що зазначили 58,8% респондентів (див. **Додаток А**). Натомість, предмет суспільних відносин та предмет злочину необхідно чітко розмежовувати. Предмет суспільних відносин, як і їх учасники, може самостійно піддаватися протиправному впливу, але посягання завжди спрямовується на цілісність суспільних відносин. Через це суспільні відносини є тією категорією, яка всебічно характеризує об'єкт посягання, незалежно від того, на що конкретно спрямовується злочинний вплив та якому учаснику заподіюється шкода.

Наприклад, у справі № 1кп/408/42/2016 № 408/242/15-К Біловодського районного суду Луганської області встановлено, що 20.12.2015 р. гр. Т., знаходячись в стані алкогольного сп'яніння, перебуваючи на території котельні «Біловодська ЦРЛ», маючи умисел на викрадення боєприпасів, впевнившись, що за його діями ніхто не спостерігає, викрав з кобури, яка знаходилася на стільці, магазин пістолета Макарова з шістьма патронами в ньому, помістив його собі до правого чобота та переніс вищевказаний магазин з патронами з котельні КЗ «Біловодської ЦРЛ» до приміщення «Біловодської ЦРЛ», де їх було виявлено і вилучено. Згідно висновку експерта № 396 від 23.12.2015 р. патрони в кількості 6 штук, вилучені

20.12.2015 р. гр. А., є бойовими припасами – 9х18-мм патронами до пістолета конструкції Макарова. Вказані патрони призначені для стрільби в 9-мм пістолетах: «АПС», «Форт-12», «ІЖ-71», а також можуть використовуватися як патрони заміників у пістолетах конструкції РА-63, Р-64, РК-59. Р-61, патрони у кількості 6 штук до стрільби придатні. Дії винного правильно кваліфіковані за ч. 1 ст. 262 КК [224].

У даному прикладі вилучені патрони були визнані у вирoku суду предметом злочину, передбаченого ст. 262 КК. Предметом суспільних відносин є сам факт вчинення незаконного заволодіння зазначеними предметами гр. Т.

Отже, необхідно визначити, що є предметом суспільних відносин, які виступають об'єктом злочинів проти громадської безпеки, тобто встановити те, з приводу чого виникають та існують ці відносини.

Зважаючи на багатооб'єктність злочинів проти громадської безпеки, видається можливим запропонувати класифікацію предметів суспільних відносин, що залежать від видового об'єкту злочинів. Так, злочини, пов'язані з діяльністю злочинних організацій (ст.ст. 255-257, 258³, 260), так само, як і злочини, пов'язані з тероризмом (ст.ст. 258-258², 258⁴, 258⁵, 259, 266), мають два предмети суспільних відносин: перший, який є основним – безпечні умови існування всіх і кожного в державі та стан захищеності суспільства від діяльності злочинних об'єднань, терористичних загроз; другий, додатковий обов'язковий – установлений з метою забезпечення громадської безпеки порядок створення воєнізованих формувань.

Щодо злочинів, що порушують правила поведінки з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку (ст.ст. 262-265¹, 267-269) та інших злочинів проти громадської безпеки (ст.ст. 261, 270, 270¹), слід зазначити наступне. При аналізі законодавства, слідчої та судової практики ми прийшли до висновку про те, що існування й охорона громадської безпеки виникає при поведінці з предметами підвищеної небезпеки, про що вище детально йшла мова. Таким чином, відносини громадської безпеки виникають та існують в суспільстві під час використання предметів, які хоча і мають ряд корисних властивостей, але, при порушенні правил безпеки, можуть спричинити шкоду соціальним цінностям.

Головною родовою їх ознакою є наявність тієї чи іншої екстраординарної якості (підвищеної потужності розпаду, що є характерною ознакою вибухових речовин, високої швидкості всього джерела небезпеки – автомобіля або його окремих частин – вогнепальної зброї, високої проникаючої здатності (радіоактивні матеріали) тощо. Саме названі якості предметів, речовин, матеріалів та окремих видів діяльності здатні створювати небезпеку для суспільства, що і викликає необхідність запобігання можливої шкоди. Ці якості предмета підвищеної небезпеки, якраз і є причиною існування відносин громадської безпеки, які мають забезпечувати нормальне функціонування підприємств і організацій розробкою та застосуванням різних запобіжних засобів і умов (правил), перешкоджаючи реалізації можливої небезпеки в дійсності [181, с. 80].

Досліджуючи предмет суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки, зауважимо, що таким предметом виступає право особи на забезпечення безпеки, в тому числі – і громадської. Відповідно до вищевикладеного матеріалу, право особи на забезпечення безпеки, в тому числі – і громадської, відноситься до абсолютних суб'єктивних прав фізичної особи. Суть цього права полягає у можливості фізичної особи вчиняти чи не вчиняти відповідні дії, які стосуються забезпечення безпеки, в тому числі – і громадської, та вимагати від інших учасників суспільних відносин (суспільства, його частини чи форми організації, держави в особі державного апарату, фізичних та юридичних осіб) поведінки (вчинення або невчинення дій), яка гарантувала б забезпечення безпеки, а також вимагати від держави належного забезпечення громадської безпеки.

Отже, предметом суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки, є безпечні умови життєдіяльності суспільства в різних сферах громадського і державного життя, тобто – громадська безпека. Захист самого існування суспільства, безпечних умов його існування і розвитку є важливим елементом виконання державою її правоохоронної функції шляхом забезпечення правопорядку. Держава встановлює необхідні заходи для охорони важливих цінностей та благ від створення або функціонування джерел підвищеної небезпеки шляхом відповідної розстановки суб'єктів з регламентацією їх функцій.

Після визначення всіх структурних елементів об'єкта злочину необхідно визначити «механізм» заподіяння йому шкоди. Аналіз усіх елементів досліджуваних суспільних відносин дає змогу дійти висновку, що шкода суспільним відносинам, поставленим під охорону кримінального законодавства України у сфері громадської безпеки настає внаслідок зміни соціального зв'язку. Шкода об'єкту злочину може бути завдана «зсередини», коли сам учасник «виключає себе» з суспільних відносин або «ззовні», коли посягання на соціальний зв'язок здійснює особа, котра не є учасником суспільних відносин [235, с. 66-67]. У нашому випадку посягання на соціальний зв'язок переважно здійснюється «ззовні»: особою, котра не є учасником суспільних відносин, які виникають з приводу забезпечення громадської безпеки.

Залежно від видового об'єкта злочинів, видається можливим запропонувати класифікацію предметів суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки. Так, пропонується основним предметом суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки, визнавати безпечні умови існування всіх і кожного в державі та стан захищеності суспільства від таких джерел підвищеної небезпеки, як діяльності злочинних об'єднань, терористичні загрози, предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення, вогонь. Зазначене твердження повністю знайшло підтримку при проведенні авторського анкетування практичних працівників Національної поліції, під час якого 72,6% обрали зазначений варіант відповіді як правильний (див. **Додаток А**).

Тобто, предмет розглядуваних суспільних відносин – це стан захищеності суспільства в цілому та окремих осіб, їх життя, здоров'я, особистої недоторканості, власності від злочинної діяльності загальнонебезпечного джерела заподіяння шкоди.

Додатковим предметом виступають: громадська безпека в частині захищеності суспільства від злочинної діяльності різного роду злочинних угруповань як людська потреба та самостійна соціальна цінність (ст.ст. 255-257, 258-258⁵, 259, 266); установлений з метою забезпечення громадської безпеки порядок створення воєнізованих формувань в Україні (ст. 260 КК), порядок поводження з предметами підвищеної небезпеки (ст.ст. 262-265¹, 267-269 КК), обов'язок дотримання встановлених вимог пожежної безпеки (ст. 270 КК).

Таким чином, дослідивши предмет суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки, можемо сформулювати наступні узагальнення: предметом вказаних суспільних відносин виступає право фізичної особи на забезпечення громадської безпеки, яке є абсолютним, суб'єктивним, невід'ємним, немайновим правом фізичної особи, що належить будь-якій фізичній особі (незалежно від її статі, віку, походження, громадянства, майнового стану, релігійних чи політичних переконань) з моменту її народження до моменту її смерті.

Вказане право фізичної особи охоплює наступні елементи: 1) можливість фізичної особи вчиняти чи не вчиняти відповідні дії, які стосуються забезпечення громадської безпеки; 2) можливість фізичної особи вимагати від інших учасників суспільних відносин належної поведінки (вчинення чи невчинення дій) щодо забезпечення громадської безпеки; 3) можливість вимагати від держави вжиття заходів щодо захисту права на забезпечення громадської безпеки, відновлення порушеного права, відшкодування моральної шкоди, завданої посяганням, притягнення до відповідальності інших учасників суспільних відносин, які порушили право на забезпечення громадської безпеки, вжиття заходів з профілактики та попередження посягань на громадську безпеку, а також закріплення правових механізмів, за допомогою яких особа може вимагати від інших учасників суспільних відносин належної поведінки, що виражається у забезпеченні громадської безпеки, а також правових механізмів діяльності інших учасників суспільних відносин, які виключали б посягання на громадську безпеку.

Висновки до третього розділу

За основу дослідження структури суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки, необхідно взяти тричленну структуру суспільних відносин, яка найбільш змістовно розкриває їх суть і є найоптимальнішою. Структурними елементами суспільних відносин є: 1) суб'єкти (учасники) відносин, якими можуть виступати держава, колективи, юридичні особи, як конкретно визначена, так і невизначена кількість фізичних осіб. Чітке встановлення кола учасників суспільних відносин дозволяє виділити саме ті суспільні відносини, які

виступають об'єктом конкретного злочину; 2) соціальний зв'язок (суспільно значуща діяльність) як зміст суспільних відносин, що передбачає взаємодію суб'єктів суспільних відносин з приводу їх предмета; 3) предмет суспільних відносин – це все те, з приводу чого чи в зв'язку з чим існують саме ці відносини (майно, речі, матеріальні і духовні цінності, а також сама особа).

Між суб'єктами різного рівня, статус яких не впливає на склад суспільних відносин, можливе виникнення суспільних відносин. При цьому визначальною виступає кількість учасників (мінімум два), адже сама природа суспільних відносин передбачає момент взаємодії учасників між собою. Разом з тим, потрібно пам'ятати, що безсуб'єктних відносин у суспільстві бути не може.

Досліджуючи склад та структуру суспільних відносин, які виступають об'єктом громадської безпеки, ми прийшли до висновку, що їх учасниками виступають: 1) держава в особі уповноважених нею органів, установ та організацій; 2) інші особи. Теоретичні здобутки вітчизняних науковців дають підстави для виокремлення на базі другої групи учасників суспільних відносин кількох підгруп, а саме: а) особи, на яких покладаються обов'язки по дотриманню правил використання предметів підвищеної небезпеки і мають доступ до них; б) невизначене коло осіб, які можуть постраждати внаслідок неправомірного чи неправильного використання предметів підвищеної небезпеки, але які, у свою чергу, правомочні розраховувати на вживання заходів щодо забезпеченню їхньої безпеки; в) власники майна, яким може бути завдано шкоди предметами підвищеної небезпеки (підприємства та організації будь-якої форми власності, а також окремі громадяни); г) суспільство, адже в умовах сучасної науково-технічної революції предмети підвищеної небезпеки широко використовуються в різних галузях діяльності (промисловість, транспорт, медицина, побут).

Саме друга група учасників суспільних відносин громадської безпеки може постраждати в результаті протиправного використання джерел підвищеної небезпеки і може розраховувати на прийняття заходів по забезпеченню власної безпеки.

Всі вказані категорії учасників суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки, повинні залучатися до забезпечення відносин громадської безпеки, адже, якщо зазначені відносини не підтримуватимуться, то ні один член суспільства не почуватиметься убезпеченим від можливих вибухів, аварій, опромінень, що, в свою чергу, спричинить стан громадського неспокою та порушить нормальне життя суспільства. Тому характерною ознакою суспільних відносин громадської безпеки є існування їх одночасно в різних сферах життя.

Соціальний зв'язок як невід'ємний елемент суспільних відносин завжди знаходиться у взаємозв'язку з іншими структурними елементами суспільних відносин, які являють собою єдину цілісну систему. Соціальний зв'язок відчуває безпосередній вплив суб'єктів суспільних відносин, так як соціальний зв'язок виступає певною формою їх взаємодії і взаємозв'язку. Тому соціальний зв'язок завжди виникає та існує у зв'язку з тими чи іншими предметами суспільних відносин і фактично являє собою зміст самих суспільних відносин. Соціальний зв'язок – це стійкий тривалий процес взаємодії учасників суспільних відносин між собою з приводу предмета суспільних відносин. Ознаками соціального зв'язку є: двосторонність, стійкість, тривалість, його зовнішнє вираження у відповідній поведінці учасників щодо предмета суспільних відносин. Передумовою виникнення соціального зв'язку є наявність потреб та інтересів учасників суспільних відносин, що стосуються предмета суспільних відносин.

Соціальний зв'язок між суб'єктами суспільних відносин у сфері громадської безпеки проявляється у наявності встановлених законом їх прав та обов'язків, дотримання яких дозволяє досягти стану захищеності інтересів невизначеного кола осіб у різних сферах суспільного життя. Соціальний зв'язок суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки, полягає в убезпеченні законного використання суб'єктами відносин, що розглядаються, предметів підвищеної небезпеки.

У відносинах громадської безпеки соціальний зв'язок виражається в діяльності учасників відносин, що спрямована на забезпечення нормального функціонування й розвитку цієї сфери суспільного життя, основною вимогою якої є: для громадян – не

створювати і не приймати участь у різновидах злочинних угруповань, не мати відношення до злочинів, пов'язаних з тероризмом, дотримуватися правил поведінки з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку; для держави – не допускати діяльність різних видів злочинних угруповань, попереджувати злочини, пов'язані з тероризмом, забезпечувати дотримання правил поведінки з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку.

Першим елементом соціального зв'язку суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки, є стан фізичної особи, який характеризується наявністю в особи суб'єктивного права на забезпечення безпеки. Наявність у фізичної особи права на забезпечення громадської безпеки – це право фізичної особи вимагати від інших учасників суспільних відносин належної поведінки, яка виключає виникнення стану небезпеки і надає особі ряд можливостей: вчиняти або не вчиняти певні дії (право на свої дії); вимагати від інших учасників суспільних відносин вчинення чи не вчинення певних дій (право на чужі дії); звертатися до держави за забезпеченням, захистом чи примусом свого права (право на забезпечувальні дії держави).

Другим елементом соціального зв'язку є поведінка інших учасників суспільних відносин (вчинення чи невчинення ними дій), яка полягає у відсутності будь-яких порушень іншими учасниками суспільних відносин права особи на безпеку.

Змістом цих суспільних відносин є право учасників суспільних відносин у сфері громадської безпеки на нормальне здійснення делегованих законом повноважень та право фізичних та юридичних осіб на забезпечення громадської безпеки. Тобто, держава гарантує громадянам громадську безпеку, а всі інші особи зобов'язані дотримуватися встановлених правил.

Серед всіх структурних елементів суспільних відносин домінуючу функцію виконує їх предмет, тобто все те, з приводу чого або у зв'язку з чим існують самі суспільні відносини. Безпредметних суспільних відносин не існує, адже всі суспільні відносини виникають та існують з приводу і у зв'язку з певними соціальними цінностями.

Саме особливості предмету суспільних відносин є критерієм їх поділу на матеріальні та нематеріальні. Норми, які містяться в розділі IX Особливої частини КК «Злочини проти громадської безпеки» охороняють нематеріальні суспільні відносини.

Встановлення охорони одних суспільних відносин для охорони інших (життя, здоров'я, власності, довкілля) є характерною особливістю відносин в сфері громадської безпеки. І саме у встановленні суспільних відносин, предметом яких є інші суспільні відносини, реалізується охоронна функція кримінального права.

Розмежовуючи предмет злочину і предмет суспільних відносин, слід визначити наступне. Предмет суспільних відносин – це матеріальні або нематеріальні утворення, з приводу яких виникають суспільні відносини, предмет суспільних відносин інтегрує потреби та інтереси учасників, є обов'язковою ознакою суспільних відносин, може самотійно піддаватися протиправному впливу, правильне його визначення сприяє встановленню механізму злочинного впливу на об'єкт злочину, точному з'ясуванню характеру й розміру завданої шкоди внаслідок вчинення злочину, що має важливе значення для правильного застосування норм КК. Предмет злочину – це тільки матеріальні утворення, з приводу яких або шляхом впливу на які вчиняється злочин, який є факультативною ознакою об'єкта злочину, відрізняється системою особливостей, що мають самотійне кримінально-правове значення, впливають на підставу кримінальної відповідальності і кваліфікацію діяння, ознаки предмета злочину можуть виступати кваліфікуючими ознаками складу злочину, предмет злочину може слугувати критерієм відмежування злочинних дій від незлочинних чи мати значення для розмежування суміжних складів злочину.

Залежно від видового об'єкта злочинів видається можливим запропонувати класифікацію предметів суспільних відносин. Так, пропонується основним предметом суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки, визнавати безпечні умови існування всіх і кожного в державі та стан захищеності суспільства від таких джерел підвищеної небезпеки, як діяльності злочинних об'єднань, терористичні загрози, предмети, що становлять підвищену небезпеку для

оточення, вогонь. Тобто предмет розглядуваних суспільних відносин – це стан захищеності суспільства в цілому та окремих осіб, їх життя, здоров'я, особистої недоторканості, власності, спокою тощо від злочинної діяльності загальнонебезпеченого соціального джерела заподіяння шкоди.

Додатковим предметом виступають: громадська безпека в частині захищеності суспільства від злочинної діяльності різного роду злочинних угруповань як людська потреба та самостійна соціальна цінність (ст.ст. 255-257, 258-258⁵, 259, 266); установлений з метою забезпечення громадської безпеки порядок створення воєнізованих формувань в Україні (ст. 260 КК), порядок поводження з предметами підвищеної небезпеки (ст.ст. 262-265¹, 267-269 КК), обов'язок дотримання встановлених вимог пожежної безпеки (ст. 270 КК).

ВИСНОВКИ

Проведене комплексне дослідження громадської безпеки як об'єкта злочину дозволяє зробити наступні висновки, сформулювати певні пропозиції та рекомендації, що відповідають вимогам наукової новизни, мають значення для науки та правозастосовної практики. Найбільш важливими є такі висновки:

1. Теоретико-методологічні засади дослідження громадської безпеки як об'єкта злочину дозволили дисертанту побудувати нові наукові гіпотези, ґрунтовно охарактеризувати теоретичні засади визначення та формування громадської безпеки як об'єкта злочину, узагальнити необхідну кількість дослідних даних та підготувати пропозиції щодо подальшого удосконалення чинного кримінального законодавства України. При дослідженні громадської безпеки як об'єкта злочину доцільно використовувати як загальні, так і спеціальні методи дослідження (зокрема, історико-правовий, діалектичний, компаративістський, догматичний (юридичний), системно-структурний, конкретно-соціологічний, статистичний та моделювання). Використання всіх зазначених методів наукового пізнання надає можливість детального та чіткого розуміння громадської безпеки як об'єкта злочину.

2. Встановлено, що для досконалого і правильного розуміння злочинів проти громадської безпеки необхідно проаналізувати становлення громадської безпеки як об'єкта злочину, адже, як показали результати авторського анкетування практичних працівників Національної поліції, 78,5% опитаних вказали, що історія розвитку громадської безпеки як об'єкту злочину в Україні їм не відома (див. **Додаток А**).

Гене́за законодавства про відпові́дальність за злочини проти громадської безпеки в Україні відбувалася паралельно з основними етапами розвитку вітчизняної історії та законодавства. Етапами розвитку національного законодавства щодо забезпечення громадської безпеки є:

а) X – XIX ст.ст. (період існування Київської Русі, Литовсько-Руської держави, Речі Посполитої, козацько-гетьманської держави та період перебування України під

владою Російської та Австро-Угорської імперій), для якого характерним стало поступове зародження законодавства щодо забезпечення громадської безпеки.

б) початок XX – початок XXI ст.ст. (1917 – 2001 рр.), коли відбувся бурхливий розвиток і удосконалення кримінального законодавства стосовно відповідальності за злочини проти громадської безпеки, що стало наслідком значних змін у суспільному житті України.

в) 2001 р. і до теперішнього часу – сучасний період удосконалення та приведення кримінального законодавства щодо охорони громадської безпеки у відповідність з міжнародними вимогами.

Громадська безпека як окремий об'єкт злочину до початку XX ст. не виділялася взагалі. Лише у Кримінальному Уложенні 1903 р. у зв'язку з наявністю окремої глави 9 «Про порушення постанов про захист громадської та особистої безпеки», громадська безпека була виокремлена в окремий об'єкт злочину. Відповідно, КК УСРР 1922 р., КК УРСР 1927 р. та 1960 р. визнавали громадську безпеку об'єктом злочину. Чинний КК продовжує зазначену тенденцію, що відповідає міжнародним вимогам щодо забезпечення громадської безпеки.

3. Звернення до зарубіжного досвіду щодо визначення громадської безпеки як об'єкту злочину, на думку 84,3 % респондентів, є корисним для подальшого розвитку вітчизняного кримінального права з точки зору можливості імплементації положень зарубіжного законодавства у чинний КК (див. **Додаток А**). На підставі вивченого зарубіжного законодавства нам вдалося виокремити чотири специфічні групи злочинів, об'єктом який є громадська безпека:

а) злочини, пов'язані з діяльністю злочинних організацій, які в різних країнах світу називаються по-різному: збройні групи (Німеччина), організовані злочинні групи (Польща), злочинні спільноти (Німеччина), організовані співтовариства (Казахстан, Польща), угруповання для вчинення злочину (Італія), угруповання мафіозного типу (Італія), банда (Латвія, Казахстан, США), незаконні воєнізовані формування (Казахстан, Білорусь, Росія). Законодавство Німеччини, Франції, Польщі не уніфікує поняття злочинної організації, по-різному визначає її ознаки, але гарантує засоби адекватного реагування на їх злочинну діяльність, що

забезпечується оціночним характером ознак злочинної поведінки. При чому, деякі із злочинів даної групи безпосередньо сформульовані в актах міжнародного законодавства, норми якого враховуються у КК європейських держав.

б) злочини, пов'язані з тероризмом, які, для удосконалення відповідальності за їх вчинення, постійно зазнають змін шляхом криміналізації усе більш різноманітних форм терористичної діяльності. Країни колишнього СРСР майже повністю врахували міжнародні вимоги щодо протидії фінансування тероризму, а уряди Австрії, Іспанії, Німеччини, Великобританії, Франції, США повноцінно імплантували зазначені міжнародні вимоги. В КК зарубіжних країн питання виділення групи злочинів терористичної спрямованості остаточно не вирішене: в одних країнах (Австрії, Іспанії, Норвегії, США, Туреччини, Франції, Німеччині) законодавство не містить поняття тероризм взагалі, хоча при цьому відповідальність за злочини, пов'язані з тероризмом, передбачаються у цілих главах (розділах) КК (Грузії, Іспанії, Фінляндії, Франції, Федеральному КК США).

в) злочини, що порушують правила поводження з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку, пов'язані з різноманітними проявами незаконного поводження зі зброєю, передбачаються в законодавстві США, а також у КК Норвегії, Данії, КНР, Росії, Молдови, Білорусії. Кримінальне законодавство США встановлює відповідальність за незаконне поводження з радіоактивними матеріалами. Натомість, КК Данії, Швеції, Франції, Швейцарії не містять спеціальних норм про порушення правил поводження з радіоактивними матеріалами, встановлюючи відповідальність за такі дії за загальними нормами про злочини проти життя і здоров'я людей, довкілля. В інших європейських країнах норми стосовно порушення правил поводження з небезпечними предметами внесено законодавцями до глав (розділів) про злочини проти громадської (колективної, загальної) безпеки;

г) інші дії, пов'язані з порушенням спеціальних правил, передбачаються у кримінальному законодавстві Польщі, Росії, Білорусі, США, при чому їх правова регламентація різна. Такими визнаються: провокація пожежі, руйнування, вибуху, поширення отруйних речовин (Польща), порушення вимог пожежної безпеки шляхом підпалу чи знищення вогнем певних предметів (США).

Для законодавства більшості зарубіжних країн характерним є визначення громадської безпеки як об'єкту злочину. До злочинів проти громадської безпеки в зарубіжних країнах відносяться фактично всі діяння, аналогічні вітчизняним злочинам, передбаченим в Розділі IX Особливої частини КК.

При цьому виявлено характерне явище для зарубіжного законодавства – так зване «розпорошення» злочинів, які є злочинами проти громадської безпеки (згідно з положеннями чинного КК), по іншим розділам (главам, частинам, відділам КК зарубіжних країн). Така ситуація призводить до «змішування» чи ототожнення об'єктів злочину, а також до складнощів у виділенні їх об'єкта злочинів проти громадської безпеки. Тому логічною і доцільною виглядає побудова Особливої частини КК України, де всі злочини проти громадської безпеки об'єднані в Розділі IX з ідентичною назвою.

На підставі викладеного очевидним стає висновок, що для посягань проти громадської безпеки відсутні межі, кордони, релігійні і географічні особливості, незважаючи на особливості різних правових сімей, до складу яких входять держави, законодавство яких вивчалось.

4. Встановлено, що громадська безпека як родовий об'єкт злочинів – це суспільні відносини, спрямовані на забезпечення безпеки у сфері поведінки з джерелами підвищеної небезпеки: злочинних угруповань, терористичних загроз, предметів, що становлять підвищену небезпеку для оточення, вогню.

Видовими об'єктами злочинів проти громадської безпеки визначені: 1) суспільні відносини в сфері діяльності злочинних організацій (ст.ст. 255-257, 258³, 260); 2) суспільні відносини в сфері терористичної діяльності окремих осіб чи угруповань (ст.ст. 258-258², 2584, 2585, 259, 266); 3) суспільні відносини в сфері забезпечення безпеки поведінки з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку (ст.ст. 262-265¹, 267-269); 4) суспільні відносини в сфері безпеки інших злочинів проти громадської безпеки (ст.ст. 261, 270, 270¹).

На підставі зазначених видових об'єктів злочинів проти громадської безпеки нам вдалося удосконалити класифікацію злочинів проти громадської безпеки, а саме: 1) злочини, пов'язані з діяльністю злочинних організацій (ст.ст. 255-257, 258³,

260); 2) злочини, пов'язані з тероризмом (ст.ст. 258-258², 258⁴, 258⁵, 259, 266); 3) злочини, що порушують правила поведження з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку (ст.ст. 262-265¹, 267-269); 4) інші злочини проти громадської безпеки (ст.ст. 261, 270, 270¹).

Основний безпосередній об'єкт злочинів двох перших груп збігається з видовим, яким, у першому випадку, є суспільні відносини громадської безпеки в частині захищеності суспільства від небезпеки їх створення, функціонування чи насильницьких посягань, в тому числі – з використанням зброї, у другому – громадська безпека в частині захищеності суспільства від вчинення терористичних актів, забезпечення спокою громадян, нормальної діяльності органів державної влади, підприємств, установ, організацій, а також убезпечення життя, здоров'я, довкілля та власності громадян від негативного впливу радіоактивних матеріалів.

Видовим об'єктом злочинів, що порушують правила поведження з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку (ст.ст. 262-265¹, 267-269), виступає безпека, пов'язана з контрольованим доступом, поведженням, обігом, переміщенням, ввезенням, транзитом предметів, які становлять підвищену небезпеку, а також правила їх зберігання. Доведено, що злочини даної групи необхідно класифікувати на: а) злочини, що порушують правила поведження з фізичними, хімічними та іншими джерелами небезпеки (ст.ст. 262, 263, 263¹, 264, 267, 268, 269); б) злочини, що посягають на радіаційну безпеку (ст.ст. 265, 265¹, 267, 267¹). Зважаючи на вказану класифікацію, основний безпосередній об'єкт визначається залежно від групи злочинів: в першому випадку – це суспільні відносини, що забезпечують правила поведження з фізичними, хімічними та іншими джерелами небезпеки, в другому – відносини, які забезпечують радіаційну безпеку.

Видовим об'єктом інших злочинів проти громадської безпеки (ст.ст. 261, 270, 270¹) є суспільні відносини, що забезпечують: а) недоторканність об'єктів, на яких є предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення; б) дотримання встановлених вимог пожежної безпеки.

Додатковим обов'язковим об'єктом злочинів проти громадської безпеки є життя, здоров'я, відносини власності, воля, честь, гідність особи; довкілля,

екологічна безпека, економічна сфера, громадський порядок, нормальне функціонування підприємств, установ або організацій, нормальна діяльність правоохоронних, судових органів, а також органів, що виконують покарання, авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, мир, безпека людства, міжнародний правопорядок.

Зміст додаткового факультативного об'єкту злочинів проти громадської безпеки може бути різним і визначається характером посягання, тому життя та здоров'я особи, відносини щодо забезпечення волі, честі та гідності особи, право власності, довкілля, безпека виробництва, нормальна діяльність правоохоронних, судових органів, а також органів, що виконують покарання, відносини щодо забезпечення безпеки руху та експлуатації транспорту, відносини щодо забезпечення виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина, порядок управління в сфері поводження зі зброєю, боєприпасами і вибуховими речовинами є їх додатковим факультативним об'єктом.

5. Ми визначаємо предмет злочину як факультативну ознаку об'єкта злочину, що знаходить прояв у матеріальних цінностях, з приводу яких та (або) шляхом безпосереднього впливу на які вчинюється злочинне діяння.

Дві перші групи злочинів є безпредметними, адже про предмет злочинів даної групи не згадується ні в нормах КК, ні в жодному науковому джерелі. Дві інші групи злочинів мають законодавчу вказівку на певні види предметів злочинів із визначенням специфіки його властивостей і визначаються як предмети підвищеної небезпеки. Їх ключовою характеристикою є здатність до знищення або пошкодження людей чи навколишнього середовища (вражаючий ефект).

Пропонується їх предмет характеризувати саме з точки зору вказаної класифікації. Так, предметами злочинів, що порушують правила поводження з фізичними, хімічними та іншими джерелами небезпеки є: 1) вогнепальна зброя (в тому числі – гладкоствольна мисливська); 2) бойові припаси; 3) вибухові речовини; 4) вибухові пристрої; 5) кинджали, фінські ножі, кастети чи інша холодна зброя; 6) легкозаймисті та їдкі речовини або матеріали; 7) відходи або вторинна сировина.

Предметами злочинів, що посягають на радіаційну безпеку є: 1) радіоактивні матеріали (джерела іонізуючого випромінювання, радіоактивні речовини або ядерні матеріали, що перебувають у будь-якому фізичному стані в установці або виробі чи в іншому вигляді); 2) ядерний вибуховий пристрій чи пристрій, що розсіює радіоактивний матеріал або випромінює радіацію; 3) продукти харчування рослинного і тваринного походження, промислова або інша продукція, тварини, риба, рослини або будь-які інші об'єкти, для переміщення яких за межі зони відчуження чи зони безумовного (обов'язкового) відселення необхідний передбачений законом дозвіл або проведення дозиметричного контролю.

При детальному аналізі предметів вказаних злочинів нами встановлено ряд недоліків щодо їх визначення та особливостей, тому сформульовані відповідні законодавчі пропозиції щодо їх усунення та розширення кола предметів аналізованих злочинів, що підтверджується результатами опитування, під час якого 89,7% опитаних вказали, що розширення кола предметів злочинів проти громадської безпеки вимагає законодавчого вирішення (див. **Додаток А**).

6. Потерпілим від злочинів проти громадської безпеки є фізична особа, якій завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій завдано майнової шкоди. Держава, суспільство чи інше соціальне утворення не можуть визнаватися потерпілими від злочинів даної групи через відсутність у вказаних об'єднань загальних ознак потерпілого, що доведено в результаті проведеного опитування, де 58,7% відзначили, що потерпілими у злочинах проти громадської безпеки є виключно фізичні та юридичні особи (у разі спричинення останнім матеріальної шкоди), а 68,3% вказали, що не можна вважати потерпілими від злочинів проти громадської безпеки соціальні об'єднання, держава та суспільство в цілому (див. **Додаток А**). Фактично всі злочини проти громадської безпеки передбачають загального потерпілого – фізичну особу, якій злочином завдано шкоду.

7. Структурними елементами суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки, відповідно до загальноприйнятої тричленної їх структури, що найбільш змістовно розкриває сутність суспільних відносин і є

найоптимальнішою, є: 1) суб'єкти (учасники) відносин, якими можуть виступати держава, колективи, юридичні особи. Чітке встановлення кола учасників суспільних відносин дозволяє виділити саме ті суспільні відносини, які виступають об'єктом конкретного злочину; 2) соціальний зв'язок (суспільно значуща діяльність) як зміст суспільних відносин, що передбачає взаємодію суб'єктів суспільних відносин з приводу їх предмета; 3) предмет суспільних відносин – це все те, з приводу чого чи в зв'язку з чим існують саме ці відносини (майно, речі, матеріальні і духовні цінності, а також сама особа).

При дослідженні складу та структуру суспільних відносин, які виступають об'єктом громадської безпеки, ми визначили, що їх учасниками виступають: 1) держава в особі уповноважених нею органів, установ та організацій (такий варіант відповіді обрали 63,5% опитаних – див. **Додаток А**); 2) інші учасники, яких можна поділити на кілька підгруп, а саме: а) особи, на яких покладаються обов'язки по дотриманню правил використання предметів підвищеної небезпеки і які мають доступ до них (93,7% – див. **Додаток А**); б) невизначене коло осіб, які можуть постраждати внаслідок неправомірного чи неправильного використання предметів підвищеної небезпеки, але які, у свою чергу, правомочні розраховувати на вживання заходів щодо забезпеченню їхньої безпеки (72,8% – див. **Додаток А**); в) власники майна, яким може бути завдано шкоди предметами підвищеної небезпеки (підприємства та організації будь-якої форми власності, а також окремі громадяни) (81,9% – див. **Додаток А**); г) суспільство, адже в умовах сучасної науково-технічної революції предмети підвищеної небезпеки широко використовуються в різних галузях діяльності (промисловість, транспорт, медицина, побут) (29,7% – див. **Додаток А**).

Соціальний зв'язок можна визначити як стійкий тривалий процес взаємодії учасників суспільних відносин між собою з приводу предмета суспільних відносин. Двосторонність, стійкість, тривалість, зовнішнє вираження соціального зв'язку у відповідній поведінці учасників щодо предмета суспільних відносин є головними ознаками соціального зв'язку. Як передумову виникнення соціального зв'язку

можна зазначити наявність потреб та інтересів учасників суспільних відносин, що стосуються предмета суспільних відносин.

Соціальний зв'язок суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки – це певний захисний механізм інтересів суспільства і правоохоронюваних інтересів громадян від вчинення злочинів у сфері громадської безпеки. Соціальний зв'язок обов'язково є двостороннім процесом взаємодії учасників суспільних відносин, тому він повинен бути представлений двома елементами. Зміст соціального зв'язку між учасниками полягає у забезпеченні громадської безпеки, тобто у створенні і підтриманні стану, за якого нейтралізується можливість вражаючого впливу предметів підвищеної небезпеки на осіб, власність, навколишнє природне середовище, що забезпечується за рахунок дотримання усіма учасниками відповідних правил. Першим елементом соціального зв'язку суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки, є право особи на забезпечення громадської безпеки, що є абсолютним суб'єктивним правом фізичної особи, сутність якого полягає у можливості фізичної особи вчиняти чи не вчиняти відповідні дії, які стосуються забезпечення громадської безпеки та вимагати від інших учасників суспільних відносин (суспільства, його частини чи форми організації, держави в особі державного апарату, фізичних та юридичних осіб) поведінки (вчинення або невчинення дій), яка гарантувала б забезпечення громадської безпеки, а також вимагати від держави належного забезпечення громадської безпеки. Другим елементом соціального зв'язку суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки, є поведінка інших учасників суспільних відносин, яка полягає у відсутності будь-яких порушень іншими учасниками суспільних відносин права особи на громадську безпеку.

Предмет суспільних відносин і предмет злочинів вимагають чіткого розмежування, їх не слід ототожнювати один з одним, вони не є ідентичними, що підтверджується і результатами авторського анкетування, під час якого 58,8% респондентів підтвердили правильність зазначеного положення (див. **Додаток А**).

На підставі детального вивчення особливостей видового об'єкта злочинів проти громадської безпеки видається можливим запропонувати класифікацію

предметів суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки: основним предметом суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки, необхідно визначати безпечні умови існування всіх осіб у державі, а також стан захищеності суспільства від таких джерел підвищеної небезпеки, як діяльність різного роду злочинних об'єднань, терористичні загрози, предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення, вогонь. Додатковим предметом виступають: громадська безпека в частині захищеності суспільства від злочинної діяльності різного роду злочинних угруповань як людська потреба та самостійна соціальна цінність (ст.ст. 255-257, 258-258⁵, 259, 266); установлений з метою забезпечення громадської безпеки порядок створення воєнізованих формувань в Україні (ст. 260 КК), порядок поводження з предметами підвищеної небезпеки (ст.ст. 262-265¹, 267-269 КК), обов'язок дотримання встановлених вимог пожежної безпеки (ст. 270 КК). Необхідність такої класифікації підтверджується проведеним анкетуванням: 72,6% опитаних зазначили доцільність вказаних тверджень (див. Додаток А).

Отже, відносини, що забезпечують громадську безпеку, складаються з наступних структурних елементів: учасників суспільних відносин, які виступають носіями інтересу суспільних потреб, предмету суспільних відносин – безпосередньо громадської безпеки як об'єктивного явища, що здатне задовольнити суспільні потреби та встановленого в суспільстві взаємозв'язку для задоволення вказаних потреб – як змісту досліджуваних суспільних відносин.

8. У рамках удосконалення кримінально-правових норм у сфері громадської безпеки дисертантом сформульовані та обґрунтовані пропозиції щодо внесення змін і доповнень до КК України. Зокрема, пропонується:

- виключити із ч. 1 ст. 201, ч. 1, ч. 3 ст. 262, ч. 1 ст. 263 КК словосполучення «крім гладкоствольної мисливської та бойових припасів до неї»;
- викласти ст. 255 у новій редакції:
«Стаття 255. Створення злочинної організації.

1. Створення злочинної організації з метою вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину, а також керівництво такою організацією або участь у ній, або

участь у злочинах, вчинюваних такою організацією, а також організація, керівництво чи сприяння зустрічі (сходці) представників злочинних організацій або організованих груп для розроблення планів і умов спільного вчинення злочинів, матеріального забезпечення злочинної діяльності чи координації дій об'єднань злочинних організацій або організованих груп –

караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років.

2. Ті самі дії, вчинені із залученням неповнолітніх, –

караються позбавленням волі на строк від семи до п'ятнадцяти років.

3. Звільняється від кримінальної відповідальності особа, крім організатора або керівника злочинної організації, за вчинення злочину, передбаченого частиною першою цієї статті, якщо вона добровільно заявила про створення злочинної організації або участь у ній та активно сприяла її розкриттю»;

– доповнити ч. 2 ст. 256, ч. 2 ст. 257, ч. 2 ст. 2581, ч. 2 ст. 2582, ч. 2 ст. 2583, ч. 2 ст. 2584, ч. 6 ст. 260 словами «ті самі дії, вчинені із залученням неповнолітніх»;

– доповнити ч. 3 ст. 258 КК кваліфікуючою ознакою «вчинені щодо неповнолітніх»;

– доповнити ч. 3 ст. 262 КК, а також назву ст. 262 КК після словосполучення «вибухових речовин» словосполученням «вибухових пристроїв»;

– виключити із ч. 2 ст. 263 КК словосполучення «кинджалів, фінських ножів, кастетів чи іншої холодної зброї», замінивши його словосполученням «холодної зброї»;

– доповнити ч. 3 ст. 263 словами «збут вогнепальної або холодної зброї неповнолітнім»;

– виключити з Розділу IX Особливої частини КК «Злочини проти громадської безпеки» ст. 2701 з подальшим переміщенням її до Розділу VI Особливої частини КК «Злочини проти власності» під порядковим номером «1942».

Зважаючи на відсутність у нормативно-правових актах, у Постанові Пленуму Верховного Суду України № 3 від 26.04.2002 р. «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами»

визначення ряду предметів аналізованих злочинів, пропонується передбачити їх чітке визначення у примітках до відповідних статей КК. Дана пропозиція обґрунтовується необхідністю переліку основного понятійного апарату, що використовується у відповідних заборонювальних нормах злочинів проти громадської безпеки і таким чином розтлумачуватиме низку важливих термінів і понять злочинів даної групи у наступній редакції:

- вогнепальна зброя – це зброя, яка призначена для ураження цілей снарядами, що одержують спрямований рух у стволі (за допомогою сили тиску газів, які утворюються в результаті згоряння метального заряду) та мають достатню кінетичну енергію для ураження цілі, що знаходиться на визначеній відстані;

- боеприпаси – це спеціально виготовлені вироби одноразового використання, які призначені забезпечити ураження цілей в умовах збройної боротьби, самооборони, полювання, спорту;

- вибухові речовини – це хімічні речовини, здатні під впливом зовнішніх дій до швидкого хімічного перетворення, що відбувається з виділенням великої кількості тепла і газоподібних продуктів;

- вибухові пристрої – це саморобні чи виготовлені промисловим способом вироби одноразового застосування, спеціально підготовлені і за певних обставин спроможні за допомогою використання хімічної, теплової, електричної енергії або фізичного впливу (вибуху, удару) створити вражаючі фактори (спричинити смерть, тілесні ушкодження чи істотну матеріальну шкоду) шляхом вивільнення, розсіювання або впливу токсичних хімічних речовин, біологічних агентів, токсинів, радіації, радіоактивного матеріалу, інших подібних речовин;

- холодна зброя – це предмети та пристрої, конструктивно призначені та за своїми властивостями придатні для неодноразового заподіяння шляхом безпосередньої дії тяжких (небезпечних для життя в момент спричинення) і смертельних тілесних ушкоджень, дія яких ґрунтується на використанні м'язової сили людини;

- легкозаймисті речовини і матеріали – це тверді, рідкі, газоподібні та пилоподібні речовини і матеріали, основною властивістю яких є

пожежовибуховість, які здатні до самозаймання чи здатні займатися від короткочасного впливу джерела запалювання з низькою енергією, можуть зайнятися або вибухнути під дією вогню (тепла) чи при контакті з іншими речовинами, для яких характерним є швидкий процес горіння і його висока температура;

- їдкі речовини – це речовини, які швидко вступають в хімічну реакцію з іншими матеріалами, роз'їдаючи їх (подрознюють чи знищують живі тканини, розчиняють чи змінюють структуру більшості неорганічних речовин);

- відходи – це будь-які речовини, матеріали і предмети, що утворилися у процесі виробництва чи споживання, а також товари (продукція), що повністю або частково втратили свої споживчі властивості і не мають подальшого використання за місцем їх утворення чи виявлення і від яких їх власник позбувається, має намір або повинен позбутися шляхом утилізації чи видалення;

- вторинна сировина – це залишки виробництва та побуту, які придатні для переробки та використовуються повторно, для утилізації та переробки яких в Україні існують відповідні технології та виробничо-технологічні передумови;

- радіоактивні матеріали – це будь-які матеріали, що містять радіонукліди (включаючи радіоактивні відходи), в яких питома чи сумарна активність перевищують межі, встановлені нормами, правилами і стандартами з ядерної та радіаційної безпеки;

- ядерний вибуховий пристрій – це пристрій, у якому вибух здійснюється завдяки реакції поділу радіоактивних матеріалів або перетворення ядер літію у ядра важчих елементів, супроводжується виділенням величезної кількості енергії та радіоактивним випромінюванням;

- пристрій, що розсіює ядерний матеріал – це будь-яке пристосування, обладнання, за допомогою якого радіоактивний матеріал розпиляється на дрібні частини і розноситься в повітрі, воді, інших елементах зовнішнього середовища, результатом якого є радіоактивне забруднення середовища;

- пристрій, що випромінює радіацію – це пристрій, що виділяє альфа-, бета- чи гамма-випромінювання;

– продукти харчування рослинного і тваринного походження, промислова або інша продукція, тварини, риба, рослини або будь-які інші об'єкти, для переміщення яких за межі зони відчуження чи зони безумовного (обов'язкового) відселення необхідний передбачений законом дозвіл або проведення дозиметричного контролю – це будь-які речі, що перебувають у межах спеціально виділених зон (зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення («Чорнобильська зона»), незалежно від того, чи вони радіоактивно забруднені, кому належать, скільки часу перебували на території зони, в тому числі – і речі, які законно чи незаконно ввезені особою на територію зони відчуження чи відселення і які згодом нею ж переміщуються за межі зони.

СПИСОК ВИКОРИСТАНІХ ДЖЕРЕЛ

1. Антипенко В.Ф. Борьба с современным терроризмом международно-правовые подходы / В.Ф. Антипенко. – К. : Изд-во «ЮНОНА-М», 2002. – 537 с.
2. Антипенко В.Ф. Сучасний тероризм: стан і шляхи його запобігання в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / В. Ф. Антипенко. – К., 1999. – 20 с.
3. Антипов В.И. Уголовно-правовая борьба органов внутренних дел с посягательствами на общественную безопасность. – К. : КВШ МВД СССР, 1987. – 88 с.
4. Белогриц-Котляревский Л.С. Учебник русского уголовного права. Общая и Особенная части. / Л.С. Белогриц-Котляревский. – Киев – Петербург – Харьков : Южно-Русское книгоиздательство Ф.А. Иогансона, 1903. – 394 с.
5. Бондаренко Н.А. Квалификация преступлений против общественного порядка и общественной безопасности: Учебное пособие / Н.А. Бондаренко, В.Т. Дзюба – К., 1980. – 172 с.
6. Борисов В.И. Уголовная ответственность за нарушение правил при производстве строительных работ / В.И. Борисов. – Х. : Изд-во при Харьк. ун-те, 1977. – 113 с.
7. Бортнік В.А. Честь та гідність особи як об'єкт злочину : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / В.А. Бортнік. – К., 2011. – 18 с.
8. Бортнік В.А. Честь та гідність особи як об'єкт злочину : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Валентин Анатолійович Бортнік – К., 2011. – 203 с.
9. Брайнин Я.М. Некоторые вопросы учения о составе преступления в советском уголовном праве / Я.М. Брайнин // Юридический сборник Киевского государственного университета. – 1950. – № 4. – С. 58–59.

10. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К., Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2002. – 1440 с.
11. Винокуров В.Н. Общественные отношения как объект преступления: за и против / В.Н. Винокуров // Государство и право. – 2010. – № 1. – С. 116–119.
12. Вознюк А.А. Кримінально-правові ознаки організованих груп і злочинних організацій : монографія / А.А. Вознюк. – К. : НАВС, 2015. – 191 с.
13. Гаврилова К.Ю. Кримінальна відповідальність за порушення правил поводження з вибуховими легкозаймистими та їдкими речовинами або радіоактивними матеріалами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / К.Ю. Гаврилова. – О., 2011. – 21 с.
14. Гавриш С. Відповідальність за створення терористичної групи чи терористичної організації в проекті КК України: окремі проблеми / С.Гавриш, В. Ємельянов // Право України. – 2000. – № 10. – С. 41–43.
15. Гавриш С.Б. Кримінально-правова охорона довкілля в Україні. Проблеми теорії, застосування і розвитку кримінального законодавства : монографія / С.Б. Гавриш. – К. : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2002. – 636 с.
16. Гавриш С.Б. Теоретические предпосылки исследования объекта преступлений / С.Б. Гавриш. – Право України. 1999. – № 1 – С. 12–16.
17. Гаджиева А.А. Понятие потерпевшего в уголовном праве: проблемы, дискуссии, обсуждение / А.А. Гаджиева // Государство и право. – 2006. – № 4 – С. 106–112.
18. Галиакбаров Р.Р. Разграничение разбоя и бандитизма. Ошибка в теории ломает судебную практику / Р.Р. Галиакбаров // Российская юстиция. – 2001. – № 7. – С. 56–57.
19. Гаухман Л.Д. Квалификация преступлений: закон, теория, практика / Л.Д. Гаухман. – М., 2001. – 327 с.
20. Гельфер М.А. Некоторые вопросы общего учения об объекте преступления в советском уголовном праве / М.А. Гельфер // Ученые записки ВЮЗИ. – Вып. 7. – М., 1959. – С. 39–59.

21. Гельфер М.А. Советское уголовное право. Часть общая. Объект преступления. Вып. 5. – М. : М-во высш. и сред. спец. образования РСФСР. Всесоюз. юрид. заоч. ин-т., 1960. – 382 с.
22. Глистин В.К. Проблема уголовно-правовой охраны общественных отношений (объект и квалификация преступлений) : монография / В.К. Глистин. – Л., 1979. – 84 с.
23. Гнетнев М.К. Кримінальна відповідальність за сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / М.К. Гнетнев. – К., 2010. – 20 с.
24. Горяний С.В. Выборчі права як об'єкт злочину : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / С.В. Горяний – К., 2014. – 20 с.
25. Государственные преступления: Учеб. пособие по советскому уголовному праву / Под ред. М.И. Якубовича и В.А. Владимирова. – М. : Высшая школа, 1961. – 228 с.
26. Гринберг М.С. Преступления против общественной безопасности: Уч. пособие / М.С. Гринберг – Свердловск : Изд-во юр.ин-та, 1974. – 177 с.
27. Гринберг М.С. Советское уголовное право. Часть Особенная. Преступления против общественной безопасности. – Свердловск : Изд-во Свердлов. юрид. ин-та, 1974. – 283 с.
28. Гришаев Н.И. Преступления против порядка управления, общественной безопасности и общественного порядка. Лекции. / Н.И. Гришаев. – М. : ВЮЗИ, 1957. – 94 с.
29. Гришанин Н.Ф. Ответственность за преступления против общественной безопасности, общественного порядка и здоровья населения. Уч. пособие / Н.Ф. Гришанин, В.А. Владимиров – М. : Изд. «Юридическая литература», 1964. – 124 с.

30. Грищук В.К. До питання про поняття об'єкта злочину в сучасній науці кримінального права / В.К. Грищук, В.Л. Ортинський / Наукові записки Харківського економіко-правового університету. – 2004. – № 1 – С. 30–37.
31. Грищук В.К. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: порівняльно-правове дослідження : Монографія / В.К. Грищук, О.Ф. Пасека – Л., 2013. – 262 с.
32. Грищук В.К. Тероризм: проблема поняття / В.К. Грищук // Актуальні проблеми держави та права: Зб. наук. пр. – Вип. 8. – Одеса : Юрид. літ., 2000. – С. 43–46.
33. Гуров А.И. От эмоций к фактам (взгляд на проблему организованной преступности) / А.И. Гуров // Социалистическая законность – 1988 – № 10 – С. 33–36.
34. Гусарев С.Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності) : навч. посіб. / С.Д. Гусарев, О.Д. Тихомиров. – К. : Знання, 2005. – 655 с.
35. Гусарев С.Д. Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти : дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Станіслав Дмитрович Гусарев. – К., 2007. – 422 с.
36. Гуторова Н.А. Уголовное право Украины. Особенная часть: Конспект лекций / Н.А. Гуторова – Х. : Одиссей, 2003. – 320 с.
37. Гуторова Н.О. Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки, вчинені злочинними організаціями / Н.О. Гуторова // Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим Кримінальним кодексом України : Матер. міжнар. наук.-практ. семінару 1-2 жовт. 2003 р. – Х. : Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2003. – С. 136–138.
38. Дагель П.С. Потерпевший в советском уголовном праве / П.С. Дагель // Потерпевший от преступления (тематический сборник). – Владивосток : ДВГУ, 1974. – С. 16–37.
39. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4-х томах. – Т. 1. – М. : Русский язык, 1978. – 913 с.

40. Данилевський А.О. Кримінальна відповідальність за матеріальне, організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / А.О. Данилевський – К., 2009. – 20 с.

41. Даньшин И.Н. Общественная безопасность и система преступлений, посягающих на нее / И.Н. Даньшин // Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим Кримінальним кодексом України : Матер. міжнар. наук.-практ. семінару 1-2 жовт. 2003 р. – Х. : Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2003. – С. 25–28.

42. Демидов Ю.А. Социальная ценность и оценка в уголовном праве / Ю.А. Демидов – М. : Госюриздат, 1975. – 182 с.

43. Демидова Л.М. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Л.М. Демидова. – Х., 2003. – 20 с.

44. Джагунов Г.В. Сутність та значення громадської безпеки в державі [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

file:///C:/Users/%D0%92%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%B9/Downloads/FP_index.htm_2010_4_46.pdf.

45. Джужа О.М. Проблеми потерпілого від злочину (криминологічний та психологічний аспекти) : [навч. посіб.] / О.М. Джужа, Є.М. Моїсєєв – К., 1994. – 176 с.

46. Донченко О.І. Авторитет органів місцевого самоврядування як об'єкт кримінально-правової охорони : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / О.І. Донченко. – К., 2013. – 20 с.

47. Дорош Л.В. Особливості кримінальної відповідальності за злочини проти громадської безпеки, вчинені організованою групою / Л.В. Дорош // Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим Кримінальним кодексом України : Матер. міжнар. наук.-практ. семінару 1-2 жовт.

2003 р. – Х. : Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2003. – С. 126–131.

48. Драний В.В. Кримінально-правова характеристика фінансування тероризму : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / В.В. Драний. – К., 2013. – 20 с.

49. Дрёмин В.Н. Криминальный террор в социальном механизме воспроизводства преступности. Социально-правовые аспекты терроризма: Монография / Под ред. С.В. Кивалова, В.Н. Дремина. – Одесса : Фенікс, 2009. – 293 с.

50. Дурманов Н.Д. Уголовная ответственность за преступления против общественной безопасности, общественного порядка и здоровья населения. Учеб.пособие / В.Д. Дурманов. – М. : Госюризда, 1962. – 62 с.

51. Емельянов В.П. Концептуальные аспекты исследования объекта преступления / В.П. Емельянов / Уголовное право – 2001. – № 3. – С. 109–112.

52. Емельянов В.П. Понятие объекта преступлений в уголовно-правовой науке / В.П. Емельянов // Право і безпека – 2002. – № 4. – С. 8–12.

53. Емельянов В.П. Уголовная ответственность за терроризм и преступления с признаками терроризирования : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 «Уголовное право и кримінологія; уголовно-исправительное право» / В.П. Емельянов – М., 2001. – 42 с.

54. Епель О.В. Кримінальна відповідальність за публічні заклики до вчинення терористичного акту : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / О.В. Епель – Х., 2011. – 20 с.

55. Ефимов М.А. Борьба с преступлениями против общественного порядка, общественной безопасности и здоровья населения. Учеб. пособие / М.А. Ефимов – Минск : Изд-во «Вышэйшая школа», 1971. – 234 с.

56. Європейська конвенція про контроль за придбанням і зберіганням вогнепальної зброї приватними особами від 28.06.1978 р. Сборник документов

Совета Европы в области защиты прав человека и борьбы с преступностью. – М., 1998. – С. 140–147.

57. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=106781&libid=100820#.

58. Ємельянов В.П. Дискусійні питання щодо визначення об'єкта злочину у кримінально-правовій науці / В.П. Ємельянов // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2007. – № 16. – С. 172–182.

59. Ємельянов В.П. Злочини терористичної спрямованості : монографія / В.П. Ємельянов. – Х. : Рубікон, 1997. – 293 с.

60. Єсенков А.В. Кримінально-правове забезпечення протидії сприянню учасниками злочинних організацій та укріттю їх злочинної діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / А.В. Єсенков. – К., 2012. – 19 с.

61. Житловий кодекс Української РСР від 30.06.1983 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу:

<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5464-10>.

62. Загальна теорія держави і права : Навч. посіб. / [А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, С.Л. Лисенков та інші] ; За ред. В.В. Копейчикова. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 320 с.

63. Загородников Н. И. Объект преступления: от идеологии содержания к естественному понятию / Н.И. Загородников // Проблемы уголовной политики и уголовного права. – М., 1994. – С. 5–22.

64. Закон України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» від 8.02.1995 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу:

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/39/95-%D0%B2%D1%80>.

65. Закон України «Про відходи» від 5.03.1998 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу:

<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/187/98-%D0%B2%D1%80>.

66. Закон України «Про внесення змін і доповнень до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо запобігання тероризму» від 21.06.2006 р. // Відомості Верховної Ради. – 2006. – № 45. – Ст. 443.

67. Закон України «Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії» від 11.01.2000 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу:

<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1370-14>.

68. Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24.02.1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 27. – Ст. 218.

69. Закон України «Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання» від 14.01.1998 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 22. – Ст. 115.

70. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.

71. Закон України «Про особливості передачі в оренду чи концесію об'єктів централізованого водо-, теплопостачання і водовідведення, що перебувають у комунальній власності» від 21.10.2010 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу:

<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2624-17>.

72. Закон України «Про поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення» від 23.12.2004 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу:

<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2288-15>.

73. Закон України «Про теплопостачання» від 2.06.2005 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу:

<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2633-15>.

74. Зателепин О. К вопросу о понятии объекта преступления в уголовном праве / О. Зателепин // Уголовное право. – 2003. – № 1. – С. 29–31.

75. Злочини проти суспільної (загальної) безпеки / В.П. Тихий – Консп. лекцій – Х., 1996 – 69 с.

76. Зозуля І.В. Зміст безпеки у порівняльному аналізі коментарів до Кримінального кодексу України / І.В. Зозуля // Право і безпека. – 2002. – № 2. – С. 87–92.

77. Іваненко І.В. Бандитизм: кримінологічне та кримінально-правове дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / І.В. Іваненко. – О., 2003. – 20 с.

78. Іванов В.М. Історія держави і права України : підручник / В.М. Іванов – К. : КУП НАНУ, 2013. – 892 с.

79. Ізетов А.Е. Кримінальна відповідальність за втягнення у вчинення терористичного акту : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / А.Е. Ізетов. – Х., 2011. – 19 с.

80. Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення і використання вогнепальної зброї, боєприпасів до неї і вибухових матеріалів : затверджена наказом МВС України від 25.03.1993 р. № 164 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98/page>.

81. Каиржанов Е.К. Интересы трудящихся и уголовный закон. Проблемы объекта преступления / Е.К. Каиржанов – Алма-Ата, 1973. – 160 с.

82. Карпушин М.П. Уголовная ответственность и состав преступления / М.П. Карпушин, В.И. Курляндский. – М. : Юрид. лит., 1974. – С. 74-76.

83. Кашепов В. Уголовно-правовое регулирование противодействия терроризму / В. Кашепов // Уголовное право. – 2006. – № 3. – С. 31–36.

84. Квашиш В.Е. Основы виктимологии. Проблемы защиты прав потерпевших от преступлений / В.Е. Квашиш. – М. : NOTA BENE, 1999. – 78 с.

85. Керимов Д.А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права) / Д.А. Керимов – М. : Аванта+, 2001. – 560 с.

86. Кириченко О.В. Кримінально-правові та кримінологічні аспекти протидії завідомо неправдивим повідомленням про загрозу громадській безпеці : автореф.

дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / О.В. Кириченко. – Х., 2005. – 20 с.

87. Кистяковский А.Ф. Элементарный учебник уголовного права. Часть Общая. – К. : Изд-е Книгопродавца-издателя Ф. А. Иогансона, 1891. – 280 с.

88. Кісілюк Е. М. Кримінальне законодавство в період українського державотворення (1917 – 1921 рр.) : Монографія / Е. М. Кісілюк. – К. : Вид-во Європейського університету, 2011. – 232 с.

89. Клименко О.С. Запобігання незаконному поводженню з вогнепальною зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / О.С. Клименко – К., 2012. – 19 с.

90. Ковальчук В.П. Кримінально-правові засоби протидії створенню злочинної організації : монографія / В.П. Ковальчук. – Львів : ЛьвДУВС, 2013. – 224 с.

91. Комиссаров В.С. Преступления, нарушающие общие правила безопасности (понятие, система, общая характеристика) : дисс. на соискание научн. степени докт. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и кримінологія; уголовно-исправительное право» / Владимир Семенович Комиссаров. – М., 1997. – 214 с.

92. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Под ред. В.К. Дуюнова – М. : Волтерс Клувер, 2005. – 1104 с.

93. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Изд. 3-е, изм. и доп. / Под общ. ред. Ю.И. Скуратова, В.М. Лебедева. – М. : НОРМА-ИНФРА-М, 2000. – 1201 с.

94. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності («Палермська Конвенція») від 15 листопада 2000 р. – К. : Сфера, 2002. – С. 214–235.

95. Конституція України від 28.06.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

96. Копотун І.М. Громадський порядок як об'єкт кримінально-правової охорони : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / І.М. Копотун. – К., 2008. – 16 с.
97. Коржанский Н.И. Объект и предмет уголовно-правовой охраны / Н. И. Коржанский. – М., 1980. – 248 с.
98. Коржанський М.Й. Кримінально-правова охорона особи: вади і помилки / М.Й. Коржанський // Юридичний вісник України. – 1995. – № 12. – С. 333–499.
99. Коржанський М.Й. Об'єкт і предмет злочину : лекція / М.Й. Коржанський – К., 1997. – 112 с.
100. Коржанський М.Й. Уголовне право України. Частина загальна : [курс лекцій] / М.Й. Коржанський – К. : Наукова думка та Українська видавнича група, 1996. – 336 с.
101. Костенко О.Б. Основи правознавства: Посібник для вступників до вищих навчальних закладів / О.Б. Костенко. – Вид. 2-ге, доп. і перероб. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – 600 с.
102. Костенко О.М. Про поняття організованої злочинності і особливості відповідальності за неї / О.М. Костенко // Правова держава України: проблеми, перспективи розвитку: короткі тези доповідей та наукових повідомлень Республіканської науково-практичної конференції (Харків, 9–11.11.1995 р.). – Х., 1995. – С. 123–125.
103. Кравцов С.Ф. Предмет преступления : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; исправительно-трудовое право» / С.Ф. Кравцов. – Л., 1976. – 19 с.
104. Красиков А.Н. Уголовно-правовая охрана политических, гражданских и иных конституционных прав и свобод человека и гражданина в России / А.Н. Красиков – Саратов : Издательство Саратовского университета, 2000. – 104 с.
105. Кривошійн П. К. Злочин. Історичне дослідження / Кривошійн П. К. – К. : Українська академія внутрішніх справ, 1993. – 72 с.

106. Кривуля О.М. Чи можуть бути суспільні відносини об'єктом злочину? / О.М. Кривуля, В.М. Куц // Вісник університету внутрішніх справ. Випуск 2. – Х., 1997. – С. 70–74.
107. Кригер Г.А. К вопросу о понятии объекта преступления в советском уголовном праве / Г.А. Кригер // Вестник Московского университета. – № 1. – М., 1955. – С. 111–123.
108. Кригер Г.А. Уголовная ответственность за создание опасности причинения вреда / Г.А. Кригер // Уголовное право в борьбе с преступностью. – М., 1981. – С.40–45.
109. Кримінальна відповідальність за порушення виборчих і референдних прав / [П. П. Андрушко, І. О. Зінченко, С. Я. Лихова та ін.] ; під ред. В. П. Тихого. – Х. : Изд-во Кроссруд, 2008. – 344 с.
110. Кримінальне право України : Особлива частина : підручник / [Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.]; за ред. проф. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2010. – 608 с.
111. Кримінальне право України. (Загальна частина) : підруч. / [А.М. Бабенко, Ю.А. Вапсва, В.К. Гришук та ін.] ; за заг. ред. О.О. Бандурки. – Х. : Вид-во ХНУВС, 2011. – 378 с.
112. Кримінальне право України. Загальна частина : [підруч. для студ. юрид. вузів і фак.] / Г.В. Андрусів, П.П. Андрушко, В.В. Бенківський та ін.; [за ред. П.С. Матишевського, П.П. Андрушка, С.Д. Шапченка]. – К. : Юрінком Інтер, 1997. – 506 с.
113. Кримінальне право України. Особлива частина: Підручник / Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко, М.І. Мельник та ін.; За ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. – 3-тє вид., переробл. та допов. – К. : Атіка, 2009 – 744 с.
114. Кримінальний кодекс України : проект / Підготовлений робочою групою Кабінету Міністрів України. – К. : Українська правнича фундація, 1994. – 152 с.

115. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Х. : Право, 2013. – 1040 с.

116. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. – К. : Юрінком Інтер, 2015. – 1064 с.

117. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 7-ме вид., переробл. та допов. – К. : Юридична думка, 2010. – 1288 с.

118. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Під заг. ред. М.О. Потебенька, В.Г. Гончаренка – К. : ФОРУМ, 2001. – 942 с.

119. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.; За заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 1196 с.

120. Кримінальний кодекс УРСР / Міністерство юстиції УРСР : Офіціальний текст із змін. та доп. на 1.11.1949 р., з постатейними матеріалами і додатками. – К., 1950. – 168 с.

121. Кримінальний Кодекс УРСР від 28.12.1960 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу :

<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2002-05/page4>.

122. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page2?text=%EF%EE%F2%E5%>.

123. Кримінально-процесуальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 21.03.2009 р. : (ОФЦ. ТЕКСТ). К. : Паливода А. В., 2009. – 194 с.

124. Кубальський В.Л. Кримінально-правові проблеми протидії тероризму в Україні : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Владислав Нарцизович Кубальський. – К., 2007. – 199 с.

125. Кубальський В.Н. Кримінально-правові проблеми протидії тероризму в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / В.Н. Кубальський. – К., 2007 – 18 с.

126. Кудрявцев В.Н. О соотношении предмета и объекта преступления по советскому уголовному праву / В.Н. Кудрявцев // Труды военной юридической академии. – М., 1951. – Вып. 13. – С. 48–52.

127. Кузнецов В.В. Кримінальна відповідальність за крадіжки : [монографія] / В.В. Кузнецов – К. : Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2005. – 158 с.

128. Кузьмін С.А. Кримінальна відповідальність учасників організованих груп корисливо-насиленої спрямованості: монографія / С.А. Кузьмін // Міжвідомчий НДЦ з проблем б-би з організ. злочинністю при РНБО України. – К.: ПАЛИВОДА А. В., 2011. – 131 с.

129. Кулик Л.М. Боротьба зі злочинами, що вчиняються з використанням зброї матеріалів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Л.М. Кулик. – К., 2006. – 18 с.

130. Курс советского уголовного права : в 6 т. / ред. кол. : А.А. Пионтковский и др. – Т. 6. Часть Особенная : Преступления против государственного аппарата и общественного порядка. Военские преступления / Кириченко В.Ф., Рашковская Ш.С., Стручков Н.А. и др. – М. : Наука, 1971. – 560 с.

131. Курс советского уголовного права : в 6 т. / ред. кол. А.А. Пионтковский и др. – Т. 2. Часть Общая : Преступление / М. : Наука, 1970. – 516 с.

132. Курс уголовного права. Общая часть : [в 5 т.] : учеб. для вузов / [под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой]. – М. : Зерцало, 2002. – Т. 1 : Учение о преступлении. – 624 с.

133. Курс уголовного права: Особенная часть: Учебник. – Т. 4 / Под ред. Г.Н. Борзенкова, В.С. Комиссарова. – М. : ИКД “Зерцало-М”, 2002. – 672 с.

134. Лапенков В.К. Исторические формы организованной преступности в России / В.К. Лапенков // Проблемы борьбы с организованной преступностью. Материалы научно-практической конференции. – М. : НИиРИО Московского ин-та МВД РФ, 1996. – С. 96–98.

135. Лащук Є.В. Предмет злочину в кримінальному праві України : дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Лащук Єфрем Вікторович. – К., 2005. – 222 с.

136. Лизогуб Б.В. Організовані злочинні угруповання: класифікація та заходи протидії : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Б.В. Лизогуб. – Х., 2004. – 18 с.

137. Литвин О.П. Злочини проти громадської безпеки: захист екології та здоров'я населення : наук.-навч. посіб. Ч. 1 / О.П. Литвин. – К. : Вид-во АМУ, 2003. – 224 с.

138. Литвин О.П. Злочини проти екологічної й громадської безпеки та безпеки здоров'я населення : [навч. посіб. для студентів вищ. навч. закладів] / О.П. Литвин. – Черкаси : Східноєвропейський університет економіки і менеджменту, 2004. – 367 с.

139. Литвин О.П. Кримінально-правова охорона громадської безпеки і народного здоров'я : монографія / О.П. Литвин. – К. : ВПЦАМУ, 2008. – 457 с.

140. Литвин О.П. Кримінально-правова охорона громадської безпеки і народного здоров'я : автореф. дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / О.П. Литвин. – К., 1999. – 46 с.

141. Лихачов С.В. «Співвідношення громадського порядку та громадської безпеки: державно-управлінський аспект» [Електронний ресурс] – Режим доступу : file:///C:/Users/%D09/Downloads/Npchdu_2011_159_147_6.pdf.

142. Лихова С.Я. Злочини проти громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина за Кримінальним кодексом України (теоретико-практичне дослідження) : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Софія Яківна Лихова. – К., 2006. – 529 с.

143. Ліпкан В.А. Боротьба з тероризмом / В.А. Ліпкан, Д.Й. Никифорчук, М.М. Руденко – К. : Знання України, 2002. – 254 с.

144. Майстренко М.М. Кримінологічна характеристика та попередження органами внутрішніх справ злочинів проти громадської безпеки, предметами яких є зброя, бойові припаси та вибухові речовини : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / М.М. Майстренко. – Л., 2010. – 20 с.

145. Малеина М.Н. Защита личных неимущественных прав советских граждан / Малеина М.Н. – М. : Знание, 1991. – 127 с.

146. Малков В.Д. Хищение огнестрельного оружия, боевых припасов и взрывчатых веществ : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Уголовное право и кримінологія; уголовно-исправительное право» / В.Д. Малков. – М., 1969. – 16 с.

147. Марчук Є.К. Кримінологічна та кримінально-правова характеристика злочинних організацій : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Є.К. Марчук. – Х., 1998. – 22 с.

148. Матишевський П.С. Кримінальне право України: Загальна частина: Підруч. для студ. юрид. вузів і фак. – К. : А.С.К., 2001. – 352 с.

149. Матышевский П.С. Ответственность за преступления против общественной безопасности, общественного порядка и здоровья населения / П.С. Матышевский – М. : Изд-во «Юр. лит-ра», 1964. – 158 с.

150. Мисливий В.А. Злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту (кримінально-правове та кримінологічне дослідження) : дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Володимир Анатолійович Мисливий. – К., 2006. – 494 с.

151. Михайленко П. П. Суди і покарання в Січі Запорізькій / П. П. Михайленко // Іменем Закону. – 1993. – № 36. – С. 12–13.

152. Михайленко П.П. Борьба с преступностью в Украинской ССР / Михайленко П.П. – Т. 1 : 1917-1925 гг. – К., 1966. – 832 с.

153. Міняйло Н.Є. Транснаціональна злочинна діяльність у сфері незаконного обігу вогнепальної зброї: кримінально-правове та кримінологічне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Н.Є. Міняйло. – К., 2012. – 20 с.

154. Модельный Уголовный Кодекс для государств-участников Содружества Независимых Государств, принят Постановлением Межпарламентской Ассамблеи государств-участников Содружества Независимых Государств, Санкт-Петербург, 17 февраля 1996 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа к кодексу:

<http://www.icrc.org/rus/resources/documents/misc/ihl-nat-3.htm>.

155. Мостепанюк Л.О. Об'єктивні ознаки злочину, передбаченого ст. 270⁻¹ Кримінального кодексу України / Л.О. Мостепанюк // Публічне право. – 2011. – № 4. – С. 152–159.

156. Мохончук С.М. Кримінальна відповідальність за тероризм : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / С.М. Мохончук – Х., 1999. – 17 с.

157. Музика А. А. Відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів / Музика А. А. – К. : Логос, 1998. – 324 с.

158. Музика А.А. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання : монографія / А.А. Музика, Є.В. Лащук. – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2011. – 192 с.

159. Музиченко П.П. Історія держави і права України : [навч. посіб.] / П.П. Музиченко – К. : Т-во “Знання”, КОО, 2003. – 429 с.

160. Навроцький В. Злочини проти громадської безпеки, громадського порядку та народного здоров'я : лекції для студентів юридичного факультету / В. Навроцький. – Львів, 1997. – 26 с.

161. Навроцький В.О. Кримінальне право України. Особлива частина: Курс лекцій. / В.О. Навроцький – К. : Знання, 2000. – 771 с.

162. Надьон О. Правовий аналіз передумов виникнення загрози тероризму в Україні / О. Надьон // Право України. – 2003. – № 3. – С. 121–125.

163. Наказ Міністерства екології та природних ресурсів від 15.05.2000 р. № 27 «Про затвердження Інструкції щодо проведення радіаційного контролю

транспортних засобів і вантажів у пунктах пропуску через державний кордон та на митній території України» // Офіційний вісник України. – 2000. – №28. – Ст. 1184.

164. Наказ Міністерства транспорту України від 16.10.2000 р. № 567 «Про затвердження Правил безпеки та порядку ліквідації наслідків аварійних ситуацій з небезпечними вантажами при перевезенні їх залізничним транспортом» // Офіційний вісник України. – 2000. – №43. – Ст. 1213.

165. Наумов А.В. Российское уголовное право : курс лекций : [в 2 т.] / Наумов А.В. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Юрид. лит., 2004. – Т. 1. – 496 с.

166. Нерсисянц В.С. Философия права : учебник для вузов / В.С. Нерсисянц. – М. : Издательская группа Информ-норма, 1997. – 652 с.

167. Нижник Н.Р. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку) / Н.Р. Нижник, Г.П. Ситник, В.Т. Білоус. – К. : Преса України, 2000. – 253 с.

168. Никифоров Б.С. Объект преступления / Б.С. Никифоров. – М. : Госюриздат, 1960. – 229 с.

169. Новий тлумачний словник української мови: У 4-х томах / Укл. В.В. Яременко, О.М. Сліпущко. – Т.1. – К. : Видавництво “Аконіт”, 1998. – 910 с.

170. Новікова Л. Вдосконалення кримінального законодавства, спрямованого на боротьбу з фінансуванням тероризму / Л. Новікова // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – № 4. – С. 54–57.

171. Новоселов Г.П. Учение об объекте преступления. Методологические аспекты / Г.П. Новоселов – М. : Издательство “НОРМА”, 2001. – 208 с.

172. Ожегов С.И. Словарь русского языка: Ок. 57 000 слов / Под ред. докт. филол. наук, проф. Н.Ю. Шведовой – 15-е изд., стереотип. – М. : Рус. яз., 1984. – 816 с.

173. Окнян В.К. Кримінально-правова відповідальність за порушення правил пожежної безпеки : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / В.К. Окнян – К., 1997. – 24 с.

174. Омельчук О.М. Громадська безпека як факультативний об'єкт складу злочину «контрабанда» // Проблеми відповідальності за злочини проти

громадської безпеки за новим Кримінальним кодексом України : Матер. міжнар. наук.-практ. семінару 1-2 жовт. 2003 р. – Х. : Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2003. – С. 117–120.

175. Осипова Н.П. Відповідальність за злочини проти громадської безпеки у вимірі прав людини / Н.П. Осипова // Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим Кримінальним кодексом України : Матер. міжнар. наук.-практ. семінару 1-2 жовт. 2003 р. – Х. : Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2003. – С. 63–66.

176. Панов Н.И. Понятие предмета преступления по советскому уголовному праву / Н.И. Панов // Проблемы правоведения. Республиканский междуведомственный научный сборник. – Вып. 45. – К., 1984. – С. 68–72.

177. Панов Н.И. Способы совершения преступлений против общественной безопасности: типология и общая характеристика / Н.И. Панов // Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим Кримінальним кодексом України: Матер. міжнар. наук.-практ. семінару 1-2 жовт. 2002 р. – Х. : Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2003. – С. 19–24.

178. Панов М. Безпека як фундаментальна категорія в методології правознавства (до постановки проблеми) / М. Панов, В. Тихий // Вісник Академії правових наук України. – 2000. – № 3 (22). – С. 10–16.

179. Пащенко О.О. Кримінальна відповідальність за порушення правил ядерної або радіаційної безпеки: соціальна обумовленість і склад злочину : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / О.О.Пащенко. – Х., 2004. – 18 с.

180. Пионтковский А.А. Учение о преступлении по советскому уголовному праву: Курс советского уголовного права. Общая часть. – М. : Госюриздат, 1961. – 666 с.

181. Плєва К.В. Кримінальна відповідальність за суспільно небезпечні діяння стосовно радіоактивних матеріалів : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Ксенія Валеріївна Плєва. – К., 2005. – 218 с.

182. Плєва К.В. Кримінальна відповідальність за суспільно небезпечні діяння стосовно радіоактивних матеріалів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / К.В. Плєва – К., 2005. – 16 с.

183. Поздняков Э.А. Философия преступления / Э.А. Поздняков – М., 2001. – 576 с.

184. Попова О.А. Проблемы дифференциации ответственности за бандитизм (исторический и уголовно-правовой аспекты) : дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исправительное право» / Ольга Александровна Попова. – Екатеринбург, 2003. – 184 с.

185. Порядок звільнення радіоактивних матеріалів від регулюючого контролю у рамках практичної діяльності, затвердженого Наказом Державного комітету ядерного регулювання України 01.07.2010 р. № 84 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0718-10>.

186. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 3 від 26.04.2002 р. «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-02>.

187. Потрепіль від злочину (міждисциплінарне правове дослідження) / за заг. ред. Ю.В. Бауліна, В.І. Борисова. – Х. : Кроссруд, 2008. – 364 с.

188. Присяжнюк Т.І. Інститут потерпілого у кримінальному праві України : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Тетяна Іванівна Присяжнюк. – К., 2006. – 214 с.

189. Приходько Т.М. Незаконне виготовлення ядерного вибухового пристрою чи пристрою, що розсіює радіоактивний матеріал або випромінює радіацію: характеристика складу злочину/ Т.М. Приходько // Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П.П. Михайленка [Текст]) : тези доп. IV

наук.-теорет. конф. (м.Київ, 6 грудня 2013 р.) / ред. кол. : В.В. Коваленко (голова), В.В. Черней, Є.М. Бодюл та ін. – К. : Вид-во Європейського університету, 2013. – 175 с.

190. Приходько Т.М. Фінансування тероризму: Характеристика складу злочину / Т.М. Приходько // Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П.П. Михайленка): тези доп. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 16 листоп. 2011 р.) / ред. кол. : В.В. Коваленко (голова), О.М. Джужа, Є.М. Бодюл та ін. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2011. – 144 с.

191. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації положень Кримінального процесуального кодексу України» (реєстр. № 4712 від 16.04.2014) [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.icrc.org/rus/resources/documents/misc/ihl-nat-3.htm>.

192. Проект Кримінального кодексу України № 1029 від 12.05.1998 р. : порівняльна таблиця третього читання 04.04.2001 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу :

http://www.rada.kiev.ua/osmir/tables/04_2001/TABL10290003.

193. Проект Кримінального кодексу України / Підготовлений за завданням Комісії Верховної Ради України з питань правопорядку і законності авторським колективом на чолі з професором В.М. Смітінком; внесений народним депутатом О.Б. Маяковським на розгляд Верховної Ради в першому читанні // Іменем Закону. – 16 травня 1997. – № 20 (4946). – 16 с.

194. Протидія терористичній діяльності: кримінально-правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти : монографія / За заг. наук. ред. канд. юрид. наук, старшого наукового співробітника О.В. Шамара. – К. : Видавничий дім «АртЕк» – 2016. – 450 с.

195. Протокол проти незаконного виготовлення й обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, від 31.05.2001 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу :

<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

196. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посібник. [вид. 6-е] / П.М. Рабінович – Х. : Консум, 2002. – 160 с.

197. Радіонов І.І. Кримінальна відповідальність за бандитизм : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / І.І. Радіонов – Х., 2004. – 19 с.

198. Радутний О.Е. Кримінальна відповідальність за незаконне збирання, використання та розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право” / О.Е. Радутний. – Х., 2002. – 21 с.

199. Репецький С.П. Суспільна моральність як об’єкт кримінально-правової охорони : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / С.П. Репецький. – К., 2010. – 20 с.

200. Рибачук В.І. Еволюція боротьби правоохоронних органів України з незаконним володінням предметами озброєння : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / В.І. Рибачук. – О., 1995 – 20 с.

201. Рибачук В.І. Кримінально-правові та кримінологічні аспекти боротьби з незаконними діями при поводженні зі зброєю, бойовими припасами та вибуховими речовинами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / В.І. Рибачук. – О., 2001 – 21 с.

202. Рибачук М.В. Запобігання тероризму органами внутрішніх справ України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / М.В. Рибачук. – К., 2010. – 20 с.

203. Робак В.А. Кримінальна відповідальність за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / В.А. Робак. – Х., 2008. – 18 с.

204. Робак В.А. Кримінальна відповідальність за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань : дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Володимир Анатолійович Робак. – Х., 2008. – 259 с.

205. Российское законодательство X – XX вв. – Т. 4. – М. : Юридическая литература, 1986. – 432 с.

206. Российское уголовное право: Курс лекций. – Т. 5. Преступления против общественной безопасности и общественного порядка / Под ред. проф. А.И. Коробеева. – Владивосток : Изд-во Дальневост. ун-та, 2001. – 592 с.

207. Руководящие начала по уголовному праву РСФСР : Постановление НКЮ от 12 декабря 1919 г. // Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР и РСФСР. 1917 – 1952 гг. – М. : Госюриздат, 1953. – С. 57–60.

208. Савицкий В.М. Потерпевший в советском уголовном процессе / В.М. Савицкий, И.И. Потеружа – М. : Госюриздат, 1963. – 171 с.

209. Савченко А.В. Кримінальне законодавство України та федеральне кримінальне законодавство Сполучених Штатів Америки : комплексне порівняльно-правове дослідження : [монографія] / А.В. Савченко. – К. : КНТ, 2007. – 596 с.

210. Савченко А.В. Суспільна моральність як об'єкт злочинних посягань : монографія / А.В. Савченко, С.П. Репецький – Івано-Франківськ : Тіповіт, 2012. – 280 с.

211. Самохвалов В.П. Історія держави і права України: хрестоматія / В.П. Самохвалов, О.О. Шевченко, О.Й. Вовк; за ред. О.О. Шевченко. – К.: Вентурі, 1996. – 224 с.

212. Сарнавський О.М. Кримінально-правова характеристика викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / О.М. Сарнавський. – К., 2009 – 18 с.

213. Семикін М.В. Кримінальна відповідальність за створення терористичної групи чи терористичної організації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / М.В. Семикін. – Х., 2004. – 19 с.

214. Семченков И.П. Объект преступления : социально-философские и методологические аспекты проблемы) : дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исправительное право» / Игорь Павлович Семченков – М., 2003. – 192 с.

215. Сенаторов М.В. Потерпілий від злочинів в кримінальному праві : : дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Микита Валерійович Сенаторов. – Х., 2005. – 215 с.

216. Сенаторов М.В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / М.В. Сенаторов. – Х., 2005. – 20 с.

217. Сербіна Н.О. Кримінально-правова характеристика умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Н.О. Сербіна. – К., 2015. – 22 с.

218. Скакун О. Ф. Теория государства и права : учебник / О.Ф Скакун – Х. : Консум ; Ун-т внутр. дел, 2000. – 691 с.

219. Соколовський В.Л. Генезис вітчизняного кримінального законодавства за злочини проти громадської безпеки в період з 1917 р. по 2001 р. / В.Л. Соколовський // Науковий вісник Херсонського державного університету – 2015. – № 1. – Т. 4. – С. 57–62.

220. Соколовський В.Л. Громадська безпека як об'єкт злочину: поняття та види / В.Л. Соколовський // Науково-аналітичний журнал «Митна справа». – 2013. – № 2. – С. 74–79.

221. Соколовський В.Л. Дослідження підходів до визначення поняття «громадська безпека» / В.Л. Соколовський // Актуальні проблеми кримінального

права [Текст] : матеріали міжвуз. наук.-теорет. конф. (Київ, 21.11.2014 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2014. – С. 96–98.

222. Соколовський В.Л. Об'єкт завідомо неправдивого повідомлення про загрозу громадській безпеці за законодавством України та зарубіжних країн / В.Л. Соколовський // Правова держава: історія, сучасність та перспективи [Текст] : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Ужгород, 27-28.02.2015 р.) – Ужгород, 2015. – С. 160–163.

223. Справа 718/798/13-к Кіцманського районного суду Чернівецької області : [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30551105>.

224. Справа № 1 кп/408/42/2016 № 408/242/15-К Біловодського районного суду Луганської області : [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57326248>

225. Справа № 1109/3456/12 (провадження № 1/1109/289/12) / архів Кіровського районного суду м. Кіровограда.

226. Справа № 200/13545/13-к (провадження № 1-КП/200/447/13) / архів Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська.

227. Справа № 351/2352/13-к (провадження № 1-кп/351/113/13) Снятинського районного суду Івано-Франківської області : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34818357>.

228. Справа № 357/7473/15-к (1-кп/357/569/15) / архів Білоцерківського міськрайонного суду Київської області.

229. Справа № 366/1043/13-к (провадження № 1-кп/366/82/13) / архів Іванківського районного суду Київської області.

230. Справа № 383/788/13-к / архів Бобринецького районного суду Кіровоградської області.

231. Справа № 40-49/10 / архів Вільногірського районного суду в Дніпропетровській області.

232. Справа №212/567/15-к (1-кп/212/180/15) /архів Жовтневого районного суду міста Кривого Рогу.

233. Стан та структура злочинності в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/717134>.

234. Таганцев Н.С. Русское уголовное право. – Т.1. – Тула : Автограф, 2001. – 800 с.

235. Таций В.Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве / В.Я. Таций. – Харьков : Вища школа, 1982. – 100 с.

236. Тацій В.Я. Новий Кримінальний кодекс України / В.Я. Тацій, В.В. Сташис // Право України. – 2001. – № 7. – С. 3–9.

237. Тацій В.Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України: навч. посібник. – Х. : Укр. юрид. акад., 1994. – 76 с.

238. Тер-Акопов А.А. Защита личности – принцип уголовного закона / А.А. Тер-Акопов // Современные тенденции развития уголовной политики и уголовное законодательство. – М., 1994. – 283 с.

239. Терлюк І.Я. Історія українського права від найдавніших часів до XVIII століття / І.Я. Терлюк. – Львів, 2002. – 295 с.

240. Тихий В. Актуальні питання застосування і вдосконалення кримінально-правових норм про відповідальність за злочини проти громадської безпеки / В. Тихий // Право України – 2010. – № 9. – С. 25–30.

241. Тихий В.П. Громадська безпека та деякі особливості складів злочинів проти неї / В.П. Тихий // Законодавство України. Науково-практичні коментарі. – 2004. – № 4. – С. 94–99.

242. Тихий В.П. Злочини проти громадської безпеки : Наук.-практ. коментар / В.П. Тихий // АПН України. Ін-т вивчення проблем злочинності. СБ України. Ін-т дослідження проблем держ. безпеки. – К., 2010 р. – 71 с.

243. Тихий В.П. Ответственность за хищение огнестрельного оружия, боевых припасов и взрывчатых веществ по советскому уголовному праву : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исправительное право» / В.П. Тихий. – Х., 1972. – 20 с.

244. Тихий В.П. Проблемы уголовно-правовой охраны общественной безопасности (понятие и система преступлений, совершенствование законодательства) : дисс. на соискание научн. степени докт. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исправительное право» / Владимир Павлович Тихий. – Х., 1987. – 400 с.

245. Тихий В.П. Уголовно-правовая охрана общественной безопасности / В.П. Тихий – Х. : Вища школа, 1981. – 182 с.

246. Ткаченко В.И. Преступления против общественной безопасности / В.И. Ткаченко. – М. : ВЮЗИ, 1984. – 81 с.

247. Трубников В.М. Новый взгляд на объект преступления / В.М. Трубников // Право і безпека. – 2002. – № 1. – С. 81–87.

248. Тюнін В.О. Сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності: кримінально-правова, кримінологічна характеристика та запобігання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / В.О. Тюнін – Харків, 2012. – 22 с.

249. Уголовный кодекс Голландии / Науч. ред. докт. юрид. наук, засл. д. наук. РФ, проф. Б.В. Волженкин, пер. с англ. И.В. Мироновой, – СПб. : Издательство "Юридический центр Пресс", 2000. – 253 с.

250. Уголовный кодекс Дании / Научное редактирование и предисловие С.С. Беляева, канд. юрид. наук. Перевод с датского и английского канд. юрид. наук С.С. Беляева, А.Н. Рычевой. – СПб. : Издательство "Юридический центр Пресс", 2001. – 230 с.

251. Уголовный кодекс Испании. – М. : Изд-во ЗЕРЦАЛО, 1998. – 218 с.

252. Уголовный кодекс Китайской Народной Республики. Перевод с кит.; Под ред. и с предисл. А.И. Коробеева. – Владивосток : Изд-во Дальневост. ун-та 1999 – 176 с.

253. Уголовный кодекс Латвийской Республики. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2001. – 313 с.

254. Уголовный кодекс Республики Болгария / Науч. ред. канд. юрид. наук, проф. А.И. Лукашова. Перевод с болгарского Д.В. Милушева, А.И. Лукашова;

вступ. стаття Й.И. Айдарова – СПб. : Издательство "Юридический центр Пресс", 2001. – 298 с.

255. Уголовный кодекс Республики Казахстан – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2001. – 464 с.

256. Уголовный кодекс Республики Польша – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2001. – 234 с.

257. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германия. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2003. – 524 с.

258. Уголовный кодекс Франции / Науч. редактирование канд. юрид. наук., доц. Л.В. Головки, канд. юрид. наук, доц. Н.Е. Крыловой; перевод с французского и предисловие канд. юрид. наук, доц. Н.Е. Крыловой. – СПб. : Издательство "Юридический центр Пресс", 2002. – 650 с.

259. Українець В.В. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / В.В. Українець. – К., 2009. – 20 с.

260. Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. В.О. Навроцького. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – 712 с.

261. Усатий Г.О. Кримінально-правові проблеми протидії організованим злочинності / Г.О. Усатий // Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим Кримінальним кодексом України : Матеріали міжнародного науково-практичного семінару (Харків 1-2 жовтня 2003 року). – Х. : Східно-регіональний центр ініціатив, 2003. – С. 132–135.

262. Файєр Д.А. Громадська безпека як складова національної безпеки України / Д.А. Файєр // Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за Кримінальним кодексом України : Матеріали міжнародного науково-практичного семінару (Харків 1-2 жовтня 2003 року). – Х. : Східно-регіональний центр ініціатив, 2003. – С. 34–38.

263. Фесенко Є.В. Злочини проти громадської безпеки та проти здоров'я населення: питання розмежування / Є.В. Фесенко // Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим кримінальним кодексом України :

Матеріали міжнародного науково-практичного семінару (Харків 1-2 жовтня 2003 року). – Х. : Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2003. – С. 114–116.

264. Фесенко Є.В. Злочини проти здоров'я населення та системи заходів з його охорони : [монографія] / Фесенко Є.В. – К. : Атіка, 2004. – 280 с.

265. Філософія права : навч. посіб. / за ред. М.В. Костицького, Б.Ф. Чміля. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 336 с.

266. Фортуна Г.Ф. Уголовно-правовая борьба с массовыми беспорядками : дисс. на соискание научн. степени докт. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исправительное право» / Галина Федоровна Фортуна. – М., 1992. – 176 с.

267. Фріс П.Л. Вчення про наслідки злочинності: питання класифікації / П.Л. Фріс // Вісник Кримінологічної асоціації України № 3 : збірник наукових праць [ред. кол. Л.М. Давиденко, Т.А. Денисова, О.М. Джужа та ін.]. – Х. : Золота хвиля, 2013. – С. 37–42.

268. Фролов Е.А. Объект уголовно – правовой охраны и его роль в организации борьбы с посягательствами на социалистическую собственность: дисс. на соискание научн. степени докт. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исправительное право» / Евгений Анатольевич Фролов. – Свердловск, 1971. – 601 с.

269. Фролов Е.А. Объект уголовно-правовой охраны и его роль в организации борьбы с посягательствами на социалистическую собственность : монография / Е.А. Фролов. – Свердловск, 1975. – 300 с.

270. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. : 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Хавронюк Микола Іванович. – Львів, 2007. – 557 с.

271. Хавронюк М.І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : Монографія. / М.І. Хавронюк. – К. : Юрисконсульт, 2006. – 1048 с.

272. Харченко В.Б. Уголовное право Украины. Особенная часть: новое законодательство в вопросах и ответах. Конспект лекций. / В.Б. Харченко, Ф.Б. Перекрестов – Х. : Скорпион, 2001. – 237 с.

273. Хилюк С.В. Розвиток науки кримінального права України після відновлення її державної незалежності : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / С.В. Хилюк. – Львів, 2007. – 306 с.

274. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

275. Чорний Р.Л. Бандитизм за кримінальним правом України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Р.Л. Чорний. – К., 2005. – 27 с.

276. Чуваков О.А. Борьба с бандитизмом в Украине в 1917-1921 гг. / О.А. Чуваков // Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим Кримінальним кодексом України : Матер. міжнар. наук.-практ. семінару 1-2 жовт. 2003 р. – Х. : Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2003. – С. 237–240.

277. Шапкін І.С. Кримінальна відповідальність за створення стійких злочинних об'єднань : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / І.С. Шапкін. – Х., 2013. – 18 с.

278. Шевченко Є.В. Злочини з похідними наслідками в кримінальному праві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Є.В. Шевченко. – Х., 2001. – 177 с.

279. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол. : Ю.С. Шемшученко та ін.] – К. : «Укр. енцикл.», 1998– 2004. – Т. 2 : Д – Й. – 1999. – 744 с.

280. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол. : Ю.С. Шемшученко та ін.] – К. : «Укр. енцикл.», 1998– 2004. – Т. 5 : П – С. – 2003. – 736 с.

281. Яценко С.С. Загальна характеристика норм кримінальних кодексів деяких європейських держав, що передбачають відповідальність за тероризм / С.С. Яценко // Вісн. Київ. Нац. ун-ту. ім. Тараса Шевченка. Юрид. науки. – 2005. – Вип. 67. – С. 40–43.

282. Яценко С.С. Караність тероризму за кримінальними кодексами європейських держав / С.С. Яценко // Кримінальне право України. – 2006. – № 1. – С. 70–83.

283. Справа № 215/5435/13-к (1-кп/215/293/13) / архів Тернівського районного суду м. Кривий Ріг.

284. Справа № 415/1365/15-к (провадження № 11кп/782/100/15) апеляційного суду Луганської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review>.

285. Справа № 748/57/15-к (провадження № 1-кп/748/26/15) Чернігівського районного суду Чернігівської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43137593>.

286. Справа № 221/2304/15-к (1-кп/221/339/2015) Волноваського районного суду Донецької області [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review>.

287. Справа № 640/9543/15-к Київського районного суду м. Харкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review>.

288. Кримінальне право. Особлива частина / Мультимедійні навчальні посібники (підручники) [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://www.naiau.kiev.ua/books/mnp_krum_pravo_osob/Files/Lekc/T10/T10_P1.html.

289. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків» (реєстр. № 2897 від 19.05.2015 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55214.

290. Проект Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо конфіскації майна в осіб, винних у терористичній діяльності)» (реєстр. № 1215 від 02.12.2014 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=52655

291. Проект Закону «Про внесення зміни до статті 263 Кримінального кодексу України (щодо встановлення додаткового виду відповідальності за поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами)», (реєстр. № 1500 від 17.12.2014 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=52979

292. Проект Закону «Про внесення змін до статей 258 та 258-3 Кримінального кодексу України» (реєстр. № 2329а від 10.07.2015 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=55973.

293. Проект Закону «Про внесення зміни до статті 265 Кримінального кодексу України щодо добровільної здачі радіоактивних матеріалів», (реєстр. № 4612 від 06.05.2016 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=59003.

294. Шаблистий В.В. Безпековий вимір кримінального права України: людиноцентристське дослідження : монографія / МВС України. Дніпропетровський держ. ун-т внутр. справ. – Дніпропетровськ : Літера ЛТД, 2015. – 419 с.

295. Шаблистий В.В. Теоретико-прикладні засади кримінально-правового забезпечення безпеки людини в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. докт. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Володимир Вікторович Шаблистий – Х., 2016. – 36 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета

для працівників органів досудового розслідування Національної поліції України з метою з'ясування їхньої думки щодо стану забезпечення громадської безпеки в Україні

Шановний респонденте! Просимо Вас відповісти на питання з приводу важливої науково-практичної проблематики – стану забезпечення громадської безпеки в Україні. Для цього Вам треба підкреслити або обвести у коло тільки один пропонуваній нами варіант відповіді (якщо інше не передбачено в умовах питання) чи дати свою власну відповідь (у тих випадках, коли це пропонується). Отримана від Вас інформація буде оброблена, проаналізована та використана у наукових дослідженнях у галузі кримінального права.

Будь ласка, не залишайте жодного запитання без відповіді!

Дякуємо за Вашу участь в анкетуванні!

1. Чи маєте Ви практичний досвід проведення досудового розслідування кримінальних проваджень за вчинення злочинів проти громадської безпеки (ст. ст. 255–270-1 КК України)?

а) так;

б) ні.

2. Чи виникають у Вас на практиці труднощі з приводу розуміння і тлумачення деяких понять і термінів, що вживаються у ст. ст. 255–270-1 КК України?

а) так;

б) ні.

3. Як Ви вважаєте, чи є поширеними злочини проти громадської безпеки в Україні?

а) так;

б) ні;

в) важко відповісти.

4. Чи відома Вам хоча б у загальних рисах історія розвитку громадської безпеки як об'єкту злочину в Україні?

а) так;

б) ні.

5. Чи вважаєте Ви, що вивчення зарубіжного досвіду для можливості його імплементації у вітчизняне законодавство було б корисним у теоретичному та практичному аспектах щодо забезпечення громадської безпеки в Україні ?

а) так;

б) ні;

в) важко відповісти.

6. Чи потребує, на Вашу думку, кримінальне законодавство України вдосконалення щодо відповідальності за посягання проти громадської безпеки?

- а) так;
- б) ні;
- в) важко відповісти.

7. Чи доцільним є, виходячи зі змісту родового об'єкта злочину, виділення чотирьох видових об'єктів злочинів проти громадської безпеки, якими є: 1) суспільні відносини в сфері діяльності злочинних організацій; 2) суспільні відносини в сфері терористичної діяльності окремих осіб чи угруповань; 3) суспільні відносини в сфері забезпечення безпеки поводження з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку; 4) суспільні відносини в сфері безпеки інших злочинів проти громадської безпеки?

- а) так;
- б) ні;
- в) важко відповісти.

8. Чи вважаєте Ви необхідним злочини, що порушують правила поводження з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку розділити на дві підгрупи: а) злочини, що порушують правила поводження з фізичними, хімічними та іншими джерелами небезпеки (ст.ст. 262, 263, 263-1, 264, 267, 268, 269); б) злочини, що посягають на радіаційну безпеку (ст.ст. 265, 265-1, 267, 267-1)?

- а) так;
- б) ні;
- в) важко відповісти.

9. Чи виникали у Вашій практичній діяльності складнощі з кваліфікацією злочинів проти громадської безпеки через визначення таких предметів, їх віднесенням до конкретного виду предметів злочину?

- а) так;
- б) ні.

10. Чи вимагає, на Вашу думку, розширення кола предметів злочинів проти громадської безпеки законодавчого вирішення?

- а) так;
- б) ні.

11. Чи доцільно визнавати гладкоствольну мисливську зброю предметом ряду злочинів (ст. 201, ст. 262, ч. 1 ст. 263 КК)?

- а) так;
- б) ні;
- в) важко відповісти.

12. Чи варто зі ст. 263 КК виключити перелік холодної зброї, замінивши його словосполученням «холодної зброї»?

- а) так;
- б) ні.

13. Чи потрібно у примітках відповідних статей КК чітко визначити поняття предметів злочинів, що порушують правила поводження з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку?

- а) так;

- б) ні;
- в) важко відповісти.

14. Чи підтримуєте Ви позицію про те, що потерпілими у злочинах проти громадської безпеки є виключно фізичні та юридичні особи (у разі спричинення останнім матеріальної шкоди)?

- а) так;
- б) ні;
- в) важко відповісти.

15. Чи вважаєте Ви вірним, що потерпілими від злочинів проти громадської безпеки є соціальні об'єднання, держава та суспільство в цілому?

- а) так;
- б) ні.

16. Чи доцільно розширювати перелік потерпілих у ч.3 ст. 258 КК шляхом доповнення її кваліфікуючою ознакою «вчинені щодо неповнолітніх»?

- а) так;
- б) ні;
- в) важко відповісти.

17. Визначте категорії осіб, які, на Вашу думку, можуть визнаватися учасниками суспільних відносин, які виступають об'єктом громадської безпеки:

- а) держава в особі уповноважених нею органів, установ та організацій;
- б) особи, на яких покладаються обов'язки по дотриманню правил використання предметів підвищеної небезпеки і які мають доступ до них;
- в) невизначене коло осіб, які можуть постраждати внаслідок неправомірного чи неправильного використання предметів підвищеної небезпеки;
- г) власники майна, яким може бути завдано шкоди предметами підвищеної небезпеки;
- д) суспільство.

18. Чи варто ототожнювати предмет суспільних відносин і предмет злочинів проти громадської безпеки?

- а) так;
- б) ні.

19. Чи правильним, на Вашу думку, є твердження, що предметом суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки, слід визнавати безпечні умови існування в державі та стан захищеності суспільства від таких джерел підвищеної небезпеки, як діяльності злочинних об'єднань, терористичні загрози, предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення, вогонь?

- а) так;
- б) ні;
- в) важко відповісти.

Дякуємо за співпрацю!

Додаток Б

Аналітична довідка щодо анкетування працівників органів досудового розслідування Національної поліції України з метою з'ясування їхньої думки щодо забезпечення громадської безпеки в Україні

Анкетування проводилося у вересні-листопаді 2015 року. у м. Києві та 24 (двадцяти чотирьох) областях України у відповідних органах досудового розслідування.

Мета анкетування: по-перше, з'ясувати думку респондентів щодо забезпечення громадської безпеки в Україні, а відтак об'єктивно оцінити його, враховуючи думку про анкетованих фахівців (практиків); по-друге, підтвердити або спростувати результати нашого дисертаційного дослідження, а також використати отримані дані при формулюванні висновків і розробці пропозицій (рекомендацій) щодо вдосконалення положень доктрини та національного кримінального законодавства стосовно забезпечення громадської безпеки.

Категорія респондентів: 240 працівників підрозділів органів досудового розслідування Національної поліції України з м. Києва та 24 областей України, які: а) проходили службу у практичних підрозділах (слідчі); б) висловили бажання про анкетування через зацікавленість чи безпосередню причетність до застосування кримінального законодавства у сфері відповідальності за злочини проти громадської безпеки.

Підстави для анкетування: наявність у респондентів: а) вищої юридичної освіти; б) досвіду практичної роботи на відповідних посадах від 3 і більше років; в) сформованої думки та власного уявлення щодо питань стосовно забезпечення громадської безпеки в Україні.

Форма анкетування: письмова, шляхом заповнення/давання відповідей респондентами.

Час для відповіді на одну анкету респондентом: приблизно 25–35 хв.

Структура анкети: 1) вступна частина – містить положення про мету та правила заповнення анкети; 2) основна частина – містить 19 питань з пропонованими варіантами відповідей, котрі різняться за характером та кількістю.

Зміст пропонованих питань: базується на отриманих у дисертаційному дослідженні персональних результатах і науково обґрунтованих даних, що мають бути спростовані чи підтверджені респондентами, а також позиціях, які мають бути визначені чи уточнені.

Особливості пропонованих варіантів відповідей: застосовувався спрощений підхід, який полягав у тому, що респондент обирав тільки одну з двох (“та” або “ні”) чи трьох (“так”, “ні” або “важко відповісти”) вже сформульованих відповідей.

Аналіз відповідей респондентів:

Питання в пропонованій анкеті були сформульовані таким чином, щоб отримати максимально точні, обґрунтовані та логічні відповіді респондентів, при цьому основна ідея анкетування полягала в об'єктивному з'ясуванні позиції працівників поліції як досвідчених фахівців у сфері правоохоронної діяльності та

застосування кримінального законодавства, спеціалістів-практиків, юристів з вищою освітою.

Відповіді на питання № 1 показали, що коло опитаних респондентів є досить репрезентативним, оскільки 92,6% з них мають практичний досвід проведення досудового розслідування кримінальних проваджень за вчинення злочинів проти громадської безпеки (ст.ст. 255-270¹ КК України). Разом з тим, навіть такий високий показник не вплинув на те, що, відповідаючи на питання № 2, респонденти вказали, що у 86,5% з них на практиці виникають труднощі з приводу розуміння і тлумачення деяких понять і термінів, що вживаються у ст.ст. 255-270¹ КК. Відповідаючи на питання № 3, 97,8% респондентів зазначили, що злочини проти громадської безпеки в Україні є досить поширеними.

Відповіді на питання № 4 продемонстрували, що інформація про історичний досвід, який мають респонденти, залишає бажати кращого (так, 78,5% з них вказали, що їм невідома хоча б у загальних рисах історія розвитку громадської безпеки як об'єкту злочину в Україні). При цьому переважна кількість опитаних респондентів (84,3%) вказали, що вважають корисним звернення до вивчення зарубіжного досвіду щодо забезпечення громадської безпеки в Україні у теоретичному та практичному аспектах для можливості його імплементації у вітчизняне законодавство (питання № 5).

Починаючи з питання № 6 і далі, ми намагалися з'ясувати наскільки оптимальними є наші теоретичні висновки та практичні пропозиції по дисертації. Зокрема, в межах цього питання 85,4% з усіх респондентів відповіли, що кримінальне законодавство України потребує вдосконалення щодо відповідальності за посягання проти громадської безпеки моральності.

При цьому 68,3% з усіх респондентів, відповідаючи на питання № 7, підтримує вироблені нами законодавчі та теоретичні пропозиції щодо виділення чотирьох видових об'єктів злочинів проти громадської безпеки, якими є: 1) суспільні відносини в сфері діяльності злочинних організацій; 2) суспільні відносини в сфері терористичної діяльності окремих осіб чи угруповань; 3) суспільні відносини в сфері забезпечення безпеки поводження з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку; 4) суспільні відносини в сфері безпеки інших злочинів проти громадської безпеки. При відповіді на питання № 8 74,3% опитаних вважають необхідним злочини, що порушують правила поводження з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку розділити на дві підгрупи: а) злочини, що порушують правила поводження з фізичними, хімічними та іншими джерелами небезпеки (ст.ст. 262, 263, 263-1, 264, 267, 268, 269); б) злочини, що посягають на радіаційну безпеку (ст.ст. 265, 265-1, 267, 267-1).

У питаннях №№ 9-13 ми прагнули з'ясувати необхідність законодавчих змін злочинів проти громадської безпеки в частині їх предметів. Ось які відповіді ми отримали: 59,3% опитаних підтвердили, що в їх практичній діяльності виникали складнощі з кваліфікацією злочинів проти громадської безпеки через визначення предметів злочинів проти громадської безпеки, їх віднесенням до конкретного виду предметів злочину; 89,7% опитаних вважають, що розширення кола предметів злочинів проти громадської безпеки вимагає термінового законодавчого вирішення шляхом визнання гладкоствольної мисливської зброї предметом ряду злочинів (ст.

201, ст. 262, ч. 1 ст. 263 КК), з чим погодилися 87,6%. 84,3% респондентів підтримують авторську ініціативу щодо необхідності виключення зі ст. 263 КК перелік холодної зброї, замінивши його словосполученням «холодної зброї», а 63,8% опитаних вважають необхідним чіткого визначення поняття предметів злочинів, що порушують правила поводження з предметами, які становлять підвищену суспільну небезпеку у примітках відповідних статей КК.

Питання №№ 14-16 стосувалися визначення ознак потерпілих від злочинів проти громадської безпеки: 58,7% опитаних підтримують позицію про те, що потерпілими у злочинах проти громадської безпеки є виключно фізичні та юридичні особи (у разі спричинення останнім матеріальної шкоди), заперечуючи таким чином позицію про визнання потерпілими від злочинів проти громадської безпеки є соціальні об'єднання, держава та суспільство в цілому (68,3%). 73,2% респонденти підтримали пропозицію про розширення переліку потерпілих у ч.3 ст. 258 КК шляхом доповнення її кваліфікуючою ознакою «вчинені щодо неповнолітніх».

Питання №№ 17-19 стосувалися з'ясування особливостей структури суспільних відносин, які виступають об'єктом громадської безпеки. Категоріями осіб, які можуть визнаватися учасниками суспільних відносин, що виступають об'єктом громадської безпеки респонденти вказали: а) держава в особі уповноважених нею органів, установ та організацій (63,5%); б) особи, на яких покладаються обов'язки по дотриманню правил використання предметів підвищеної небезпеки і які мають доступ до них (93,7%); в) невизначене коло осіб, які можуть постраждати внаслідок неправомірного чи неправильного використання предметів підвищеної небезпеки (72,8%); г) власники майна, яким може бути завдано шкоди предметами підвищеної небезпеки (81,9%); д) суспільство (29,7%). При загальній схожості предмета суспільних відносин і предмета злочинів 58,8% опитаних вказали, що це не ідентичні поняття, які вимагають чіткого розмежування. А предметом суспільних відносин, які є об'єктом злочинів проти громадської безпеки, безпечні умови існування в державі та стан захищеності суспільства від таких джерел підвищеної небезпеки, як діяльності злочинних об'єднань, терористичні загрози, предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення, вогонь визнали 72,6% респондентів.

Додаток В

Проект Закону України «Про внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу України щодо злочинів проти громадської безпеки»

Верховна Рада України постановляє:

Внести до Кримінального кодексу України такі зміни:

1) викласти частину першу статті 201 у такій редакції:

«Стаття 201. Контрабанда

1. Контрабанда, тобто переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів, а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, - »;

2) викласти статтю 255 у новій редакції:

«Стаття 255. Створення злочинної організації.

1. Створення злочинної організації з метою вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину, а також керівництво такою організацією або участь у ній, або участь у злочинах, вчинюваних такою організацією, а також організація, керівництво чи сприяння зустрічі (сходці) представників злочинних організацій або організованих груп для розроблення планів і умов спільного вчинення злочинів, матеріального забезпечення злочинної діяльності чи координації дій об'єднань злочинних організацій або організованих груп –

караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років.

2. Ті самі дії, вчинені із залученням неповнолітніх, –

караються позбавленням волі на строк від семи до п'ятнадцяти років.

3. Звільняється від кримінальної відповідальності особа, крім організатора або керівника злочинної організації, за вчинення злочину, передбаченого частиною першою цієї статті, якщо вона добровільно заявила про створення злочинної організації або участь у ній та активно сприяла її розкриттю»;

3) доповнити частину другу ст. 256 після слів «повторно» словами:

«чи вчинені із залученням неповнолітніх».

4) доповнити статтю 257 частиною другою у такій редакції:

«2. Ті самі дії, вчинені із залученням неповнолітніх».

5) викласти частину третю статті 258 у такій редакції:

«3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, що призвели до загибелі людини, чи вчинені щодо неповнолітніх»;

6) доповнити частину другу ст. 258¹ після слів «службовою особою з використанням службового становища» словами:

«чи вчинені із залученням неповнолітніх».

7) доповнити частину другу ст. 258² після слів «з використанням засобів масової інформації» словами:

«чи вчинені із залученням неповнолітніх».

8) викласти частину другу ст. 258³ у такій редакції:

«2. Ті самі дії, вчинені із залученням неповнолітніх».

У зв'язку з цим частину другу вважати частиною третьою.

9) доповнити частину другу ст. 258⁴ після слів «службовою особою з використанням службового становища» словами:

«чи вчинені із залученням неповнолітніх».

10) викласти частину шосту ст. 260 у такій редакції:

«6. Ті самі діяння, вчинені із залучення неповнолітніх».

У зв'язку з цим частину шосту вважати частиною сьомою.

11) викласти статтю 262 у такій редакції:

«Стаття 262. Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем

1. Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства -

караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років.

2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, а також заволодіння предметами, що перелічені в частині першій цієї статті, шляхом зловживання службової особи своїм службовим становищем -

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

3. Дії, передбачені частинами першою чи другою цієї статті, якщо вони вчинені організованою групою, розбій з метою викрадення вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв або радіоактивних матеріалів, а також вимагання цих предметів, поєднане з насильством, небезпечним для життя і здоров'я, -

караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна.

Примітка. 1. Вогнепальна зброя – це зброя, яка призначена для ураження цілей снарядами, що одержують спрямований рух у стволі (за допомогою сили тиску газів, які утворюються в результаті згоряння метального заряду) та мають достатню кінетичну енергію для ураження цілі, що знаходиться на визначеній відстані.

2. Бойові припаси – це спеціально виготовлені вироби одноразового використання, які призначені забезпечити ураження цілей в умовах збройної боротьби, самооборони, полювання, спорту.

3. Вибухові речовини – це хімічні речовини, здатні під впливом зовнішніх дій до швидкого хімічного перетворення, що відбувається з виділенням великої кількості тепла і газоподібних продуктів.

4. Вибухові пристрої – це саморобні чи виготовлені промисловим способом вироби одноразового застосування, спеціально підготовлені і за певних обставин спроможні за допомогою використання хімічної, теплової, електричної енергії або фізичного впливу (вибуху, удару) створити вражаючі фактори (спричинити смерть, тілесні ушкодження чи істотну матеріальну шкоду) шляхом вивільнення, розсіювання або впливу токсичних хімічних речовин, біологічних агентів, токсинів, радіації, радіоактивного матеріалу, інших подібних речовин»;

12) викласти статтю 263 у такій редакції:

«Стаття 263. Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами

1. Носіння, зберігання, придбання, передача чи збут вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв без передбаченого законом дозволу –

караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років.

2. Носіння, виготовлення, ремонт або збут холодної зброї без передбаченого законом дозволу –

караються штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин, або арештом на строк від трьох до шести місяців, або обмеженням волі на строк від двох до п'яти років, або позбавленням волі на строк до трьох років.

3. Збут вогнепальної або холодної зброї неповнолітнім –

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

4. Звільняється від кримінальної відповідальності особа, яка вчинила злочин, передбачений частинами першою або другою цієї статті, якщо вона добровільно здала органам влади зброю, бойові припаси, вибухові речовини або вибухові пристрої.

Примітка. Холодна зброя – це предмети та пристрої, конструктивно призначені та за своїми властивостями придатні для неодноразового заподіяння шляхом безпосередньої дії тяжких (небезпечних для життя в момент спричинення) і смертельних тілесних ушкоджень, дія яких ґрунтується на використанні м'язової сили людини»;

13) доповнити статтю 265 приміткою другою наступного змісту:

«2. Радіоактивні матеріали – це будь-які матеріали, що містять радіонукліди (включаючи радіоактивні відходи), в яких питома чи сумарна активність перевищують межі, встановлені нормами, правилами і стандартами з ядерної та радіаційної безпеки»;

14) доповнити статтю 265¹ приміткою наступного змісту:

«**Примітка.** 1. Ядерний вибуховий пристрій – це пристрій, у якому вибух здійснюється завдяки реакції поділу радіоактивних матеріалів або перетворення ядер літію у ядра важчих елементів, супроводжується виділенням величезної кількості енергії та радіоактивним випромінюванням.

2. Пристрій, що розсіює ядерний матеріал – це будь-яке пристосування, обладнання, за допомогою якого радіоактивний матеріал розпиляється на дрібні частини і розноситься в повітрі, воді, інших елементах зовнішнього середовища, результатом якого є радіоактивне забруднення середовища.

3. Пристрій, що випромінює радіацію – це пристрій, що виділяє альфа-, бета- чи гамма-випромінювання»;

15) доповнити статтю 267 приміткою наступного змісту:

«**Примітка.** 1. Легкозаймисті речовини і матеріали – це тверді, рідкі, газоподібні та пилоподібні речовини і матеріали, основною властивістю яких є пожежовибуховість, які здатні до самозаймання чи здатні займатися від короткочасного впливу джерела запалювання з низькою енергією, можуть зайнятися

або вибухнути під дією вогню (тепла) чи при контакті з іншими речовинами, для яких характерним є швидкий процес горіння і його висока температура.

2. Їдкі речовини – це речовини, які швидко вступають в хімічну реакцію з іншими матеріалами, роз'їдаючи їх (подрозніжують чи знищують живі тканини, розчиняють чи змінюють структуру більшості неорганічних речовин)»;

16) доповнити статтю 267¹ приміткою наступного змісту:

«Примітка. Продукти харчування рослинного і тваринного походження, промислова або інша продукція, тварини, риба, рослини або будь-які інші об'єкти, для переміщення яких за межі зони відчуження чи зони безумовного (обов'язкового) відселення необхідний передбачений законом дозвіл або проведення дозиметричного контролю – це будь-які речі, що перебувають у межах спеціально виділених зон (зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення («Чорнобильська зона»), незалежно від того, чи вони радіоактивно забруднені, кому належать, скільки часу перебували на території зони, в тому числі – і речі, які законно чи незаконно ввезені особою на територію зони відчуження чи відселення і які згодом нею ж переміщуються за межі зони»;

17) доповнити статтю 268 приміткою наступного змісту:

«Примітка. 1. Відходи – це будь-які речовини, матеріали і предмети, що утворилися у процесі виробництва чи споживання, а також товари (продукція), що повністю або частково втратили свої споживчі властивості і не мають подальшого використання за місцем їх утворення чи виявлення і від яких їх власник позбувається, має намір або повинен позбутися шляхом утилізації чи видалення.

2. Вторинна сировина – це залишки виробництва та побуту, які придатні для переробки та використовуються повторно, для утилізації та переробки яких в Україні існують відповідні технології та виробничо-технологічні і/або економічні передумови»;

18) статтю 270¹ – виключити.

19) доповнити статтею 194² такого змісту:

«Умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства

1. Умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства, якщо це призвело або могло призвести до неможливості експлуатації, порушення нормального функціонування таких об'єктів, що спричинило небезпеку для життя чи здоров'я людей або майнову шкоду у великому розмірі, -

карається штрафом від ста до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк.

2. Ті самі дії, вчинені повторно або загальнонебезпечним способом, - караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони спричинили майнову шкоду в особливо великому розмірі або загибель людини чи інші тяжкі наслідки, -

караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років.

Примітка. 1. Під об'єктами житлово-комунального господарства в цій статті слід розуміти житловий фонд, об'єкти благоустрою, тепlopостачання,

водопостачання та водовідведення, а також їх мережі чи складові (кришки люків, решітки на них тощо).

2. Майнова шкода вважається заподіяною у великих розмірах, якщо прямі збитки становлять суму, що в триста і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а в особливо великих розмірах - якщо прямі збитки становлять суму, що в тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян».

Додаток Д

**Статистичні дані Генеральної прокуратури України
щодо злочинів проти громадської безпеки**

№	Назва злочину		2013	2014	2015	2016
1.	Усього кримінальних правопорушень		7772	11947	11699	5612
2.	У тому числі	особливо тяжких	37	1755	1724	429
		тяжких	4970	7892	8362	4336
		середньої тяжкості	2573	2035	1375	698
		невеликої тяжкості	192	265	238	149
3.	Створення злочинної організації,ст.255		8	5	18	8
4.	Сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності, ст.256		0	60	103	20
5.	Бандитизм, ст.257		14	12	17	11
6.	Терористичний акт, ст.258		4	1499	1295	530
7.	Втягнення у вчинення терористичного акту, ст.258-1		0	7	1	1
8.	Публічні заклики до вчинення терористичного акту, ст.258-2		1	4	4	1
9.	Створення терористичної групи чи терористичної організації, ст.258-3		1	478	849	175
10.	Сприяння вчиненню терористичного акту , ст.258-4		0	11	7	1
11.	Фінансування тероризму, ст.258-5		1	54	138	69
12.	Завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, ст.259		247	982	529	353
13.	Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, ст.260		0	457	543	231
14.	Напад на об'єкти, на яких є предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення, ст.261		0	6	3	0
15.	Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем, ст.262		41	445	207	70
16.	Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами, ст.263		6929	7228	7409	3798
17.	Незаконне виготовлення, переробка чи ремонт вогнепальної зброї або незаконне виготовлення бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв, ст.263-1		170	196	150	64
18.	Недбале зберігання вогнепальної зброї або бойових припасів, ст.264		5	14	10	6
19.	Незаконне поводження з радіоактивними матеріалами, ст.265		14	7	6	3
20.	Незаконне виготовлення ядерного вибухового пристрою чи пристрою, що розсіює радіоактивний матеріал або випромінює радіацію, ст.265-1		0	0	0	0
21.	Погроза вчинити викрадення або використати радіоактивні матеріали, ст.266		0	0	0	0
22.	Порушення правил поводження з вибуховими, легкозаймистими та їдкими речовинами або радіоактивними матеріалами , ст.267		4	5	6	3
23.	Порушення вимог режиму радіаційної безпеки, ст.267-1		43	45	38	8
24.	Незаконне ввезення на територію України відходів і вторинної сировини, ст.268		1	0	0	0
25.	Незаконне перевезення на повітряному судні вибухових або легкозаймистих речовин, ст.269		1	0	0	0
26.	Порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки, ст.270		279	399	353	251
27.	Умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства, ст.270-1		9	33	13	9

Додаток Е

Аналітична таблиця

вивчення кримінальних справ та матеріалів кримінальних проваджень

про злочини проти громадської безпеки

(ст.ст. 255–270¹ КК України)

№ з/п	Назва статті КК, за ознаками якої порушена кримінальна справа / почато кримінальне провадження	Кількість вивчених проваджень (справ)	Питома вага (%)
1.	Створення злочинної організації, ст.255	2	0.77
2.	Сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності, ст. 256	1	0.38
3.	Бандитизм, ст. 257	26	10.0
4.	Терористичний акт, ст. 258	2	0.77
5.	Втягнення у вчинення терористичного акту, ст. 258-1		
6.	Публічні заклики до вчинення терористичного акту, ст. 258-2	11	4.23
7.	Створення терористичної групи чи терористичної організації, ст. 258-3		
8.	Сприяння вчиненню терористичного акту, ст. 258-4	5	1.92
9.	Фінансування тероризму, ст. 258-5	19	7.32
10.	Завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, ст. 259	8	3.08
11.	Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, ст. 260	9	3.85
12.	Напад на об'єкти, на яких є предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення, ст. 261	14	5.38
13.	Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем, ст. 262	47	18.07
14.	Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами, ст. 263	42	14.61
15.	Незаконне виготовлення, переробка чи ремонт вогнепальної зброї або незаконне виготовлення бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв, ст. 263-1	2	0.77
16.	Недбале зберігання вогнепальної зброї або бойових припасів, ст. 264	5	1.92
17.	Незаконне поводження з радіоактивними матеріалами, ст. 265		
18.	Незаконне виготовлення ядерного вибухового пристрою чи пристрою, що розсіює радіоактивний матеріал або випромінює радіацію, ст. 265-1		
19.	Погроза вчинити викрадення або використати радіоактивні матеріали, ст. 266	2	0.77
20.	Порушення правил поводження з вибуховими, легкозаймистими та їдкими речовинами або радіоактивними матеріалами, ст. 267	16	6.15
21.	Порушення вимог режиму радіаційної безпеки, ст. 267-1	20	7.69
22.	Незаконне ввезення на територію України відходів і вторинної сировини, ст. 268		
23.	Незаконне перевезення на повітряному судні вибухових або легкозаймистих речовин, ст. 269	19	7.31
24.	Порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки, ст. 270	6	2.07
25.	Умисне знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства, ст. 270-1	4	1.54
У період з підготовки дисертаційного дослідження (2012-2016 рр.) було вивчено та опрацьовано 260 кримінальних справ та матеріалів кримінальних проваджень за ст.ст. 255-270 ¹ КК України.			

Вивчення кримінальних справ та матеріалів кримінальних проваджень проводилося у судах м. Києва, Автономної Республіки Крим, а також у Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Донецькій, Житомирській, Закарпатській, Запорізькій, Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Луганській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Харківській, Херсонській, Хмельницькій, Черкаській, Чернігівській, Чернівецькій областях України.

Приводом порушення кримінальної справи або початку кримінального провадження були матеріали, отримані в результаті безпосереднього виявлення працівниками міліції / поліції ознак злочину – у 186 випадках (71,53% від загальної кількості вивчених справ), заяви або повідомлення підприємств, установ, організацій, посадових осіб, представників влади, громадськості або окремих громадян – у 74 випадках (28,46%).

Були виявлені такі кваліфікуючі ознаки злочину: вчинення групою осіб – 110 випадків (42,31%), організованою групою – 14 (5,38%), з використанням службового становища – 73 випадки (28,07%), повторність – 158 випадків (60,77%), спричинення тяжких наслідків, в т.ч. смерті – 118 випадків (45,38%)

Кількісний склад групи: від двох до п'яти осіб – 83 випадки (31,92%), більше п'яти осіб – 27 випадків (10,38%)

Роль у вчиненні злочину: особа знала про злочинний характер дій, спосіб вчинення злочину та загальний план злочинної операції – 78,32%; особисто брала участь у вчиненні злочину – 82,6%; виконувала «технічні» операції кримінального змісту, не уявляючи про загальний характер злочинних дій – 18,63%.

Серед вивчених кримінальних справ та проваджень, предметом яких виступає вогнепальна та холодна зброя виявлено, що у 23 випадках (54,76%) предметом злочину була холодна зброя, у 45,24% – вогнепальна (19 вивчених кримінальних справ і проваджень). Серед холодної зброї найчастіше були виявлені фінські ножі (15 випадків, що становить 65,22%), кинджали (3 випадки або 13,04%), кастети (5 випадків або 21,74%).

Шкода заподіювалася: у 102 випадках (39,23%) суспільним інтересам, у 63 випадках (24,23%) юридичним особам, у 95 випадках (36,54%) – громадянам.

Додаток Ж

Кількісні показники використання вогнепальної, гладкоствольної та холодної зброї, а також вибухових речовин при вчиненні злочинів

№ з/п	Злочини	2013	2014	2015	6 місяців 2016
1.	Кількість злочинів, вчинених з використанням вогнепальної зброї	761	2523	1526	259
2.	Кількість злочинів, вчинених з використанням гладкоствольної зброї	128	161	130	40
3.	Кількість злочинів, вчинених з використанням холодної зброї	1242	1034	849	120
4.	Кількість злочинів, вчинених з використанням вибухових речовин	65	112	106	22

Додаток 3

Довідка про впровадження результатів дослідження

**ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЗАКОНОДАВСТВА**

04053, Київ, пров. Несторівський, 4, тел. 235 96 01, факс. 235 96 05, e-mail: zak_norm@rada.gov.ua

№ 22/510-1-15„04” .10 2016 р.**ДОВІДКА**
**про впровадження результатів дослідження Соколовського Валерія
Леонідовича у законотворчу діяльність**

Результати дослідження Соколовського Валерія Леонідовича, здобувача кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ викладені у дисертації на тему «Громадська безпека як об'єкт злочину» та подані у вигляді обґрунтованих пропозицій щодо внесення змін та доповнень до Кримінального кодексу України, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень, наукову та практичну значимість і можуть бути враховані Інститутом законодавства Верховної Ради України при подальшому вдосконаленні норм Кримінального кодексу України.

 Директор,
член-кореспондент
НАН України

О.Л. Копиленко

Додаток II

Акт впровадження у практичну діяльність

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заступник начальника
управління ГСУ НП України
майор поліції

М.С. Пуцкірідзе

2016 р.

АКТ

**впровадження у практичну діяльність органів внутрішніх справ
матеріалів дисертації дослідження здобувача кафедри кримінального
права Національної академії внутрішніх справ
Соколовського Валерія Леонідовича на тему: «Громадська безпека як
об'єкт злочину»**

Комісія у складі: заступника начальника відділу ГСУ НП України кандидата юридичних наук Рекуна С.С.; старшого слідчого в особливо важливих справах ГСУ НП України кандидата юридичних наук Мірковця Д.М., старшого слідчого в особливо важливих справах ГСУ НП України кандидата юридичних наук Шевчишена А.В., склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження здобувача кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ Соколовського Валерія Леонідовича на тему: «Громадська безпека як об'єкт злочину» можуть застосовуватись у практичній діяльності слідчих підрозділів, а також під час проведення занять в системі службової підготовки.

Заступник начальника відділу
ГСУ НП України
майор поліції

С.С. Рекун

Старший слідчий в особливо важливих справах
ГСУ НП України
кандидат юридичних наук

Д.М. Мірковець

Старший слідчий в особливо важливих справах
ГСУ НП України
кандидат юридичних наук

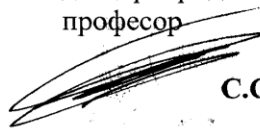
А.В. Шевчишен

Додаток К

Акт про впровадження результатів дисертації

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор
Національної академії
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук,
професор

С.С. Чернявський

2016 р.

АКТ

**про впровадження результатів дисертації
Соколовського Валерія Леонідовича
на тему: «Громадська безпека як об'єкт злочину»
у науково-дослідну діяльність Національної академії внутрішніх справ**

Комісія у складі: завідувача кафедри кримінального права, доктора юридичних наук, професора Савченка А.В. (голова комісії), начальника відділу організації науково-дослідної роботи, кандидата юридичних наук, доцента Брателя С.Г., т.в.о. завідувача докторантури та аспірантури, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника Мозоля С.А. склала цей акт про те, що результати дисертації Соколовського В.Л. на тему: «Громадська безпека як об'єкт злочину» впроваджені у науково-дослідну діяльність академії.

1. Матеріали дисертації Соколовського В.Л. використовуються в науково-дослідній діяльності слухачами та курсантами при підготовці та проведенні лекцій, семінарських і практичних занять із курсантами, студентами та слухачами з навчальних дисциплін «Кримінальне право. Особлива частина», «Кваліфікація окремих видів злочинів», «Правозастосовча практика».

2. Результати дисертації Соколовського В.Л. відображені у науково-практичних і навчально-методичних матеріалах для слухачів магістратури та аспірантури, де в якості джерел рекомендовано такі публікації:

1. Соколовський В.Л. Громадська безпека як об'єкт злочину: поняття та види / В.Л. Соколовський // Науково-аналітичний журнал «Митна справа». – 2013. – № 2. – С. 74–79.

2. Соколовський В.Л. Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та деяких інших країн щодо відповідальності за злочини проти громадської безпеки / В.Л. Соколовський // Науковий вісник Херсонського державного університету – 2014. – № 5. – Т. 3. – С. 70–75.

3. Соколовський В.Л. Дослідження підходів до визначення поняття «громадська безпека» / В.Л. Соколовський // Актуальні проблеми кримінального права [Текст] : матеріали міжвуз. наук.-теорет. конф. (Київ, 21 листоп. 2014 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2014. – С. 96–98.

4. Соколовський В.Л. Особливості визначення об'єкта злочинів проти громадської безпеки / В.Л. Соколовський // Актуальні питання публічного та приватного права в контексті реформування законодавства [Текст] : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 22 листоп. 2014 р.) – Херсон : Видавничий дім "Гельветика", 2014. – С. 103–107.

5. Соколовський В.Л. Кримінальна відповідальність за незаконне поводження зі зброєю за кримінальним кодексом України та кримінальним кодексом Китайської Народної Республіки / В.Л. Соколовський // Збірник матеріалів VI Міжнародної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права» (Дніпропетровськ, 12-13 грудня 2014 р.) – Дніпропетровськ, 2014. – С. 285–286.

6. Соколовський В.Л. Об'єкт завідомо неправдивого повідомлення про загрозу громадській безпеці за законодавством України та зарубіжних країн / В.Л. Соколовський // Правова держава: історія, сучасність та перспективи [Текст] : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Ужгород, 27-28 лютого 2015 р.) – Ужгород, 2015. – С. 160–163.

7. Соколовський В.Л. Методологічні засади дослідження громадської безпеки як об'єкта злочину / В.Л. Соколовський // Роль правоохоронних органів у формуванні правової держави в умовах євроінтеграції України [Текст] : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 12 березня 2015 р.) – К., 2015. – С. 109–111.

8. Соколовський В.Л. Генезис вітчизняного кримінального законодавства за злочини проти громадської безпеки в період з 1917 по 2001 рік / В.Л. Соколовський // Науковий вісник Херсонського державного університету – 2015. – № 1. – Т. 4. – С. 57–62.

9. Соколовський В.Л. Складові частини та компоненти вогнепальної зброї як предмет злочину проти громадської безпеки / В.Л. Соколовський // Приоритетні напрями розвитку сучасної юридичної науки [Текст] : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 18-19 вересня 2015 р.) – Х., 2015. – С. 75–78.

10. Соколовский В. Предмет преступлений против общественной безопасности / В. Соколовский // Закон и жизнь: Международный научно-практический правовой журнал. – № 11 (299). – Министерство юстиции Республики Молдова. – Кишинэу : SRL “Cetatea de Sus”, 2016. – С. 52–55.

11. Соколовський В.Л. Потерпілий від злочинів проти громадської безпеки / В.Л. Соколовський // Науковий вісник публічного та приватного права. – 2016. – № 2. – С. 138–141.

3. Зазначені праці підтвердили високий науково-теоретичний рівень, практичну доступність і доцільність за результатами підготовки та проведення усіх видів занять, а також були використані у науково-дослідній роботі профільних кафедр, наукових лабораторій та перемінного складу академії.

Голова комісії:

**доктор юридичних наук,
професор**

А.В. Савченко

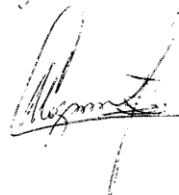
Члени комісії:

**кандидат юридичних наук,
доцент**

С.Г. Братель

**кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник**

С.А. Мозоль

Додаток Л

Акт впровадження результатів діяльності

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор

Львівського державного

університету внутрішніх справ

кандидат юридичних наук, доцент,

полковник поліції

Р.І. Благута

2016

АКТ

02.09.2016

м. Львів

№ 33

Про впровадження результатів дисертації
Соколовського Валерія Леонідовича на
тему «Громадська безпека як об'єкт
злочину» в освітній процес

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження
позитивного досвіду роботи у складі:

- начальника відділу організації наукової роботи кандидата юридичних наук майора поліції Павлик Л.В.;
- начальника навчально-методичного відділу кандидата юридичних наук, доцента полковника поліції Строчко Р.С.;
- декана факультету № 1 кандидата юридичних наук, доцента полковника поліції Авраменка О.В.;
- завідувача кафедри кримінального права та кримінології факультету №1 кандидата юридичних наук, доцента полковника поліції Созанського Т.І.

Комісія відповідно до наказу по Львівському державному університету внутрішніх справ від 24 вересня 2012 року № 431 розглянула й узагальнила матеріали дисертації та наукові праці Соколовського Валерія Леонідовича за темою «Громадська безпека як об'єкт злочину», зокрема публікації:

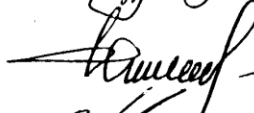
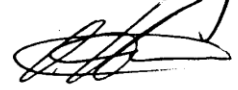
- Соколовський В.Л. Громадська безпека як об'єкт злочину: поняття та види // Науково-аналітичний журнал «Митна справа». – 2013. - № 2. - С. 74-79;
- Соколовський В.Л. Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та деяких інших країн щодо відповідальності за злочини проти громадської безпеки // Науковий вісник Херсонського державного університету – 2014. – № 5. - Том – 3. - С. 70 – 75;
- Соколовський В.Л. Генезис вітчизняного кримінального законодавства за злочини проти громадської безпеки в період з 1917 по 2001 рік

// Науковий вісник Херсонського державного університету – 2014. – № 5. - Том – 3. - С. 70 – 75;

- Соколовський В.Л. Об'єкт злочинів проти громадської безпеки // Науковий вісник Херсонського державного університету – 2014. – № 5. - Том – 3. - С. 70 – 75.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що матеріали дисертації та наукові праці В.Л. Соколовського містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації та запроваджені для використання в освітньому процесі Львівського державного університету внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальної дисципліни «Кримінальне право України», а також рекомендовані до вивчення під час самостійної роботи курсантів, студентів та слухачів.

Члени комісії:

	Л.В. Павлик
	Р.Є. Строцький
	О.В. Авраменко
	Т.І. Созанський

Додаток М

Акт впровадження у навчальний процес та наукову діяльність

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Т.в.о. проректора з навчальної,
методичної та наукової роботи
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук
Ведмідський О.В.

[Підпис]
«05» 10 2016 року

АКТ

«05» 10 2016 р.

м. Дніпропетровськ

Про впровадження у навчальний процес та наукову діяльність Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ результатів дослідження ад'юнкта кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ Соколовського В.Л.

Комісія у складі:

голови:

завідувача кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів досудового розслідування доктора юридичних наук, доцента Пирого І.В.

членів комісії:

професора кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів досудового розслідування доктора юридичних наук, доцента, майора поліції Шаблистого В.В.

професора кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів досудового розслідування кандидата юридичних наук, доцента Шалгунової С.А.

розглянувши результати дисертаційного дослідження ад'юнкта кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ Соколовського Валерія Леонідовича за темою «Громадська безпека як об'єкт злочину» на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі права (кандидата

юридичних наук) за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право, у вигляді наукових статей і тез доповідей на конференціях, семінарах та круглих столах склала цей акт про нижченаведене.

Результати зазначеного дослідження опубліковані в наступних роботах:

1. Соколовський В.Л. Громадська безпека як об'єкт злочину: поняття та види // Науково-аналітичний журнал «Митна справа». – 2013 р. – № 2. – С. 74-79.
2. Соколовський В.Л. Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та деяких інших країн щодо відповідальності за злочини проти громадської безпеки // Науковий вісник Херсонського державного університету – 2014. – № 5. – Том 3. – С. 70-75.
3. Соколовський В.Л. Генезис вітчизняного кримінального законодавства за злочини проти громадської безпеки в період з 1917 по 2001 рік // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – № 5. – Том 3. – С. 70-75.
4. Соколовський В.Л. Об'єкт злочинів проти громадської безпеки // Науковий вісник Херсонського державного університету – 2014. – № 5. – Том 3. – С. 70-75.

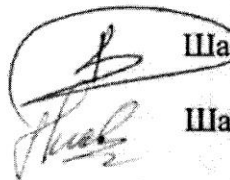
Зазначені роботи використовуються в навчальному процесі та навчально-методичній діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, впроваджені до текстів робочих навчальних програм, лекцій, методичних рекомендацій з проведення семінарських, практичних занять, самостійної та індивідуальної роботи з навчальних дисциплін «Кримінальне право (Особлива частина)», «Кваліфікація злочинів, підслідних Національній поліції», «Кваліфікація злочинів проти громадської безпеки та громадського порядку». Дані праці рекомендовані до вивчення під час самостійної роботи курсантів, студентів, слухачів.

Голова комісії

Пиріг І.В.

Члени комісії:

Шаблистий В.В.

Шалгунова С.А.

Додаток Н

Акт про впровадження результатів дисертації

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
Національної академії
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук,
професор

С.Д. Гусарєв
22 09 2016 р.

АКТ

**про впровадження результатів дисертації
Соколовського Валерія Леонідовича
на тему: «Громадська безпека як об'єкт злочину» у освітній процес
Національної академії внутрішніх справ**

Комісія у складі: завідувача кафедри кримінального права, доктора юридичних наук, професора Савченка А.В. (голова комісії); т.в.о. завідувача докторантури та аспірантури, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника Мозоля С.А., начальника відділу організації та координації освітнього процесу, кандидата юридичних наук, доцента Корж-Ікаєвої Т.Г. склала цей акт про те, що результати дисертації Соколовського В.Л. на тему: «Громадська безпека як об'єкт злочину» впроваджені у освітній процес академії.

На основі проведеного аналізу комісія дійшла висновку, що подані наукові праці Соколовського В.Л. містять науково обґрунтовані теоретичні положення та практичні рекомендації, запроваджені для використання в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальне право. Особлива частина», «Кваліфікація окремих видів злочинів», «Правозастосовча практика», а також у процесі підготовки навчально-методичних і дидактичних матеріалів і можуть бути рекомендовані до вивчення під час самостійної роботи курсантів, студентів та слухачів.

Голова комісії:

доктор юридичних наук,
професор

А.В. Савченко

Члени комісії:

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

С.А. Мозоль

кандидат юридичних наук,
доцент

Т.Г. Корж-Ікаєва